Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Opera Ioan. Goropii Becani, hactenus in lucem non edita : nempe, Hermathena, Hieroglyphica, Vertumnus, Gallica, Francica, Hispanica.

https://hdl.handle.net/1874/424370

GALLICA

IOANNIS GOROPII

BECANI.

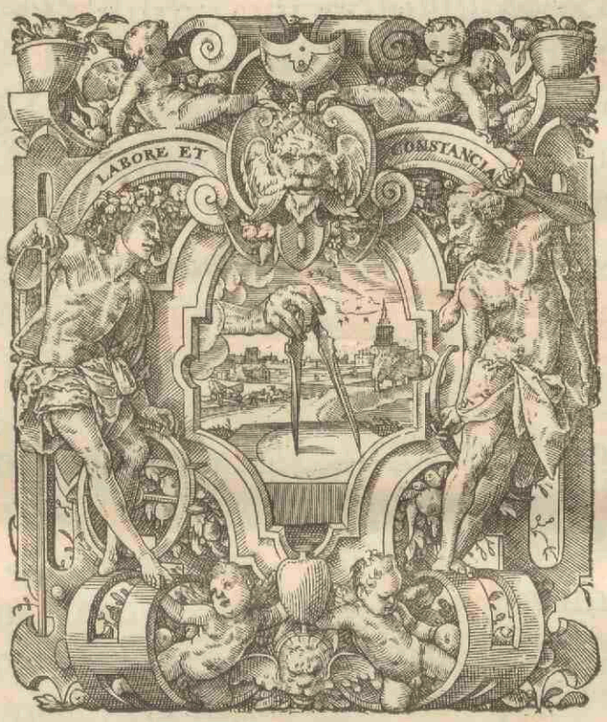

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini
Architypographi Regij.
cIↃ. IↃ. LXXX.

GALLICA

IOANNIS GOROPII

BECANI

ANTVERPIÆ,

Ex officina Christophori Plantini
Architypographi Regij.

clɔ. Iɔ. LXXX.

NOBILITATE ET ERVDITIONE CLARISSIMO VIRO IACOBO TAII D. DE GOICKEN,

Christophorus Plantinus S. D.

QVOD AVCTOR IPSE FACTVRVS erat credo, si viueret: idem ego nunc vsurpo, vir nobilissime, & hanc partem è clarisimi illius ingenij monumentis ad te mitto, Becano ipso propemodum iubente. Cognitum enim mihi quanti ille vir non solùm amicitiam tuam fecerit, sed etiam exactum iudicium & doctrinam. Qua inter paucos tui ordinis sic eluces,

Vt pura nocturno renidet
Luna mari, Gnidiúsue Gyges.

Virtutem omitto: quæ ita cum modestia insita tibi, vt cùm laudanda omnia facias, æquis auribus laudem nō admittas. qua abstineo. Hunc tantum Becani quasi posthumum fœtum, tibi trado & commendo: monumentum amicitiæ, quæ tibi cum illo monumentum etiam beniuolentiæ studiiq́ue mei, quod erga te perpetuum erit, Vale.

INDEX RERVM
ET VERBORVM
IN
GALLICA.

A.

A Bij pop. 38, et se.
Abraham sub quercu Mamre vitulum obtulisse, quid significet. 135
Acheron fl. 47
Acherusia palus. 47
Acht. 126
Ἄχυλος. 151
Adam quamdiu in statu felicitatis suæ tutus permanserit. 123
Ἀγυιεύς *Apollo.* 109
Ægidius Scudus. 5
Ægyptiorum hieroglyphicæ notæ. 122
Ἀγώνιος *dictus Mercurius.* 97
Agonium Martiale. 98, *& seq.*
Al. 151
Alauda vnde dicta. 13
Alauda auicula dicta Galerita. 12, *& sequent.*
Alauda dicta legio Gallica. 12
Alaudæ hieroglyphicum signũ. 13
Alaudæ libellus ab auctore dedicatus. 125
Alaudarum epodos, dieu dieu. 62
Ἀλησία. 22
Alexia vrbs. 22
Allemanni nomen quando primum in vsum venerit. 76
Allemanni longissimè recedunt ab etymologia plurimarum vocum, &c. 6, 7, 9, 11.
Allemanni multis sibilis voces exasperant. 11, *& sequent.*
Alp. 29
Alpes. 29
Alphabeti siue literarum consideratio. 63, *& sequent.*
Alsatia. 22
Alt. 106
Altar. 106
Altare. 106
Ambigatus. 54
Ambiorix. 16
Ἀμέλγω. 40
Amor cognatorum. 23, 25
Amor, creator omnium, &c. 23, *& sequent.*
Amor, principium & finis totius humanæ sapientiæ. 26
Amor, scopus sacrificiorum veterum. 101
Ἀμφιλύκη νύξ. 109
An. 18
Anaphanæus Apollo. 109
Ancona. 51
Anima hominis vitulo comparatur. 135
Annius & Pseudoberosus reprehenduntur. 48
Annus vnde dictus. 109
Annum λυκάβαντα *vocarunt Græci.* 109
Antonius Galateus reprehenditur. 52, 56
Apollo vnde dictus. 108. *eius vocis ichnæa ratio. ibid. quare dictus morbos depellere.* 113
Apollo Ἀγυιεύς. 109
Apollo Anaphanæus. 109
Apollo Archegenetes. 109
Apollo Clarius. 113
Apollo Carneius. 112
Apollo Cynthius. 109
Apollo, Christus. 108
Apollo Cunnius. 109
Apollo Daphnites. 106
Apollo Delius. 109
Apollo Gallorum Deus. 107, *& sequent.*
Apollo Genitinus. 109
Apollo λυκηγενέτης. *ibid.*
Apollo Lycius. ibid.
Apollo Licoreus. ibid.
Apollo Nomius. 108
Apollo Orus. 109
Apollo Pæan. 110
Apollo Patrous. 109
Apollo Phanæus. ibid.
Apollo Pythius. 111
Apollo Sol dictus. 113
Apollo Veiouis. 116, *& seq.*
Apollinis cognomina & varia epitheta ex etymo & mysticè interpretata. 109, *& seq.*
Apollini quare tripus dedicatus. 108
Apum copia in regione Septentrionali. 138
Aquitanorum lingua. 4
Ar. 18, 80, 106, 113
Ara vnde. 104
Arar siue Aravis fl. 18
Arbor vitæ in paradiso. 131 *& sequent.*
Arbor vitæ in paradiso fuit quercus. 133, *& seq.* 138, 143, 149
Arc. 80
Arca, æ. 80
Arca fœderis tecta alis Cherubim. 133
Arceo, es, ere. 80
Archegenetes Apollo. 109
Arg. 95
Argephontes dictus Mercurius. 95, 97
Arges, Argestes, Argus vnde dicantur. 95
Arges dictus draco quem Mercurius occidit. 95
Argus occisus à Mercurio, &c. 96
Argi fabula allegorice interpretata. 96
Arioüistus vnde dictus. 18
Arioüisti lingua vernacula. 6, 10
Art. 18
Artemisia quare herba S. Joannis dicatur, &c. 127
Ascanij. 42
Atuaticorum primarij Antuerpiani. 4
Au. 151
Auaricum op. 22
Auaritia causa idololatriæ. 83
Augustodunum. 20
Aulon Macedoniæ vrbs, hodie Vallona nominata. 64, 73
Aura, æ. 110
Auris. 27
Aurora, æ. 110
Aut. 106
Autar. 106

B.

Bacchus, Christus. 98, 102
Bacchus, Nochus. 98, 99
Bactriani, primi Magi. 27
Baiæ. 51
Bant. 101
Bec. 18
Becus. 18
Bel. 54
Belg. 54, 55
Belgæ vnde dicti. 54
Belgæ bellicosi. 54
Belgarum lingua. 4
Belgarum magna pars quare ab exteris Flamengi vocentur. 36
Bellig. 54
Bellouesus. 54, 55
Bellum. 54
Bellum quò referendum. 55
Bembi tabula. 125
Ben, Benne. 14

Benna, æ. 14
Berg. 29
Berg-heim, Berg-hom. 29
Bergomum. 29,78
Bic. 74
Bij-boet. 127
Bocchus Maurus. 51
Bode. 16,74, & seq.
Bodincus fl. 11
Boduognatus. 16,74
Boij vnde dicti, & qui, 50,64,74
Boij Gallis & Germanis permisti, &c. 73
Bononia dicta Felsina. 73
Bont. 101
Borbetomagus. 23
Bou. 22
Breucomagus. 23
Bria. 69,72,77
Britannorum lingua. 3,4
Bulga. 15
Bulot Arabicum vocabulum vnde, & quid eo denotetur. 152

C.

Ca. i. malus. 87,92
Cadmus dictus Mercurius. 91
Caduceum. 92
Caduceo serpentes astricti quid significent. 92
Cælum vnde dictum. 31
Cælum Gaium. 31,32
Cæli tres in sacra scriptura. 104
Cæsar in Commentariis nomina propria variè corrupit, &c. 14, & sequent. 22
Cæsarodunum. 20
Cæsaromagus. 23
Cahos. 87
Caius & Caia. 30, & seq.
Caius cur per G efferendum. 41
Cal. 113
Calabria. 69
Calb, Calf. 18
Calendæ. 103
Cales. 51
Cambodunum. 20
Camulodunum. 20
Capedunum. 20
Capnumargos. 12
Capra Veioni solet immolari, &c. 116.
Car. 112
Carcer, eris. 148
καρηνηα febris. 148
Caritatis extensio. 80
Carna Dea. 112
Carneia sacra. 112
Carneius Apollo. 112
Carneius Iupiter. 112
Carneius πολύλλιτος dictus. 112
Carneius verus, est Christus. 112
Carnutum regio. 2
Caro Christi verus est cibus animorum. 102
Carrodunum. 20
Cat. i. malus. 92
Catena Iouis. 62
Celtæ. 44,45
Celtarum lingua, 4,5
Celtogalatæ. 44,45
Celtogalatia. 55
Celtorij. 55
Ceræ laudes. 138
Cereri suem immolarunt veteres. 154,155,156, 157
Cham patris fugiens conspectum quamplurimas finxit fabulas. 68
Chamesenes dictus Cham. 68
Chamistis & Semistis inuisi Iapetij. 58
Chaon siue Chon dictus Hercules. 66,67, & seq. 144
Chaon dictus Nochus. 66,144
Chaones pop. 66,67
Chaonia. 66,67,144
Cherubim alis tecta arca fœderis. 133.
Chimæra op. 64
Chironia vlcera. 140
χολὴ. 44
Choana vrbs. 66
Choana in Media æquè atque in Bactriana reperitur. 72
Chomara vrbs, prima Galatarum sedes condita à Comaro. 64
Chomari pop. 47
Chomarus ciuitas. 47
Chon. 67
Chone dicta Italia. 67
Chonardus & Chonradus. 67
Christus, crucifixus, glans. 153
Christus Dei filius, Apollo & Phœbus dictus. 106,108
Christus verus est Carneius. 112
Christus Daphnis. 97,98,104
Christus Liber pater. 98,100,102
Christus Mercurius. 91, & seq. 94, & sequent.
Christus Nochus. 98,100
Christus purus panis. 120
Christi caro verus est cibus animorum. 102
Cimbri. 4,47
Cimbrica lingua. 10,11,42,62
Cimera regio. 64
Cimmerij pop. 4,34,47
Cimmerium promontorium. 47
Clar. 113
Clarius Apollo. 113
Claros opidum Colophoni vicinũ. 113
Clarus, a, um. 113
Cnæus cur per G enuntiandum. 41
Coccus glandiferæ arboris fructus. 139
Coccinus color quid designet. 139
Cocinillæ. 138
Cognatio. 23, & sequent.
Cognatio parit caritatem. 25
Cognationis primum caput Deus. 25
Cognatorum amor. 23,25, & seq.
Coleus. 94
Columbas olim oracula reddidisse, quomodo intelligendum. 145
Comer Gallorum pater. 33,34
Comari pop. 46,47
Comarus portus. 47
Con. siue Coen. 66
Coper. 12
Copula crucis Christi animam nostram firmo connubij nexu sponso suo deuincit. 124
Corona querna. 130,134
Cram. 80
Criophorus dictus Mercurius. 97
Criten. 114
Crux Christi ex quo ligno fuerit facta. 132, & sequent.
Crux Christi est lignum vitæ. 132 133
Crux Christi est Tau Gallicum. 121, & seq. 124
Cryg. 22
Cud. 156
Cul. 94
Culeus. 94
Cumerium promontorium. 51
Cunnidæ. 109
Cunnius Apollo. 109
Cut. 156
Cybele vnde dicta, & quid denotet. 156
Cybelæ siue Magnæ matri quare immolata porca. 156,157
Cygnorum cantus. 59
Cyllenius vnde dictus Mercurius, &c. 94, & sequent.
Cynesij pop. 45
Cynesius mons. 45
Cynthius Apollo. 109
Cyri pop. 64

D.

Daæ, Dai, Daui siue Daci pop. 64
Dach. 126
Daci siue Daui pop. 10,64. eorum sermo. ibid.
Dædalus potest dici Nochus. 52
Daphneus Phœbus. 106
Daphnites Apollo. 106
Daphnis Christus. 97,98, & seq. 104, & sequent. 106.
Daphnis Mercurij filius quomodo dicatur. 98,106
Daui siue Daci pop. 64
Delius Apollo. 109
Den. i. picea materia. 11
Deucalion dictus Nochus. 144, & sequent.
Deucalion Thessalus. 144
Deus. 62

Deus est præstantissima voluptas. 114,117
Deus ipse qua ratione dicatur Magus. 28
Deus primum caput cognationis. 25
Dei sacra nomina ad idolomaniæ officinã detorta. 84,& *sequent.*
Deo cur multa nomina tribuantur. 81
Diabolus diuina symbola & oracula sibi arrogat, &c. 111,& *sequent.*
Dialecti variæ, linguæ Germanicæ. 60
Dien. 126
Dies vnde dictus. 126
Dies motionis finis & perfectio: nox motus principium, siue terminus à quo fit motus. 126
Diei noctem quare præponant Galli & Cimmerij. 50,& *seq.*
Diem à nocte auspicari, naturæ maximè consentaneum. 126
Dieu, Gallis quid sit. 62
Dieu, dieu, epodos alaudarum. 62
Diotima. 93
Dis, ditis. 49
Dis dictus Iapetus, &c. 49,121
Dis quare Deus inferorum singatur. 49,& *sequent.*
Diues diuitis. 49
Diuico. 16
Diuitiacus. 16
Dius. 62
Dius fidius. 62
Dodanim. 67
Dog. *i. canis.* 15
Dodona ciuitas. 144
Dodonæum oraculum. 144,159
Druida, æ, fit à Druis, idis. 4,120
Druis vnde dicatur, &c. 4,& *seq.* 119,& *sequent.*
Druides qui, &c. 2,3,4,& *seq.* 119,& *seq.* 120,122. *eorũ auctor Iapetus sub Ditis nomine celebratus,* 49, 121. *eorum disciplina.* 121,122,126
Drusomagus. 23
Dryades. 147
δρῦς. 151
Dumnorix. 15
Dun. *i. tenuis;* 15
Dun *siue* Dupn. *i. collis.* 15,19
Dun-kerck. 20
Dun *terminantia opidorum nomina.* 20,& *sequent.*
Dunium op. 20
Dunius sinus. 20
Dupck, Dupcker. 92
Dupn. 15

E.

E, Ee, Een. 73,152
Eeckel, Eickel. 151
Eick, Eicy. 151
Ela in Sichem. 142.
Elah vocabuli interpretatio varia. 135
ἐν. *i. in.* 73
En, Ent, Eint. *i. finis.* 57,69,71, 73
ἐναγώνιος *dictus Mercurius.* 97
Ens Aristotelis. 25
Epilepsia quare Herculanus morbus dicatur. 140
Eporedia. 17
Equus naues allegoricè significat. 59
ἑρμηνεύω. 88
Eryngium herba. 43
Essedum. 17

F.

F littera ferina exasperant Allemani pleraque voces à littera P incipientes. 11
Fagus Latinorum est Oxya Theophrasti. 129
Fascinum Mercurij statuæ affixum quid denotet. 93
Fauni. 147
Fey. 54
Fel. 54
Felsina. 73,& *sequent.*
Fer. 17
Fides. 62,157
Fides primùm habenda verbo Dei. 123,& *sequent.*
Fier. 17
Flamengi quare vocentur Brabãti, Hollandi, & cæteri Belgæ. 36
Francicus sermo vnde natus. 5
Fronsacum op. 72
Funiculus triplex, fidei, spei & caritatis. 125
Furca, qua serui apud Rom. solent reddi infames, qualis fuerit. 133

G.

Gai. 31,40
Gaia. i. pica varia. 41
Gaia terra. 32
Gaia Venus Vranca. 31
Gaien. 32
Gaiken. 32
Gaius & Gaia. 30,& *seq.* 41.
Gal. *i. sel.* 43
Gal. *i. alta & vehemens vox.* 42
γάλα. 37
Galactophagi. 38,& *sequent.*
Galata op. 52,56
Galatæ vnde dicti. 35,& *sequent.*
Galatæ sunt Galli. 4,& *seq. quare sic dicti.* 35. *vbi primas sedes collocarint.* 50
Galatarum sermo. 4
Galatarum & Germanorum idẽ viuendi genus. 35
Galatarum & Senonum ex Asia in Europam migrationes. 57,59
Galatarum in variis orbis partibus monumenta. 51
de Galatis D. Pauli sententia. 44
Galatinus vicus. 52
Galba quis dicatur. 18
Galba vermis. 139
Galbanum. 43
Galbeum ornamentum. 43
Galbinus color. 43
Galbula auis. 43
Galerita auis. 12
Galgulus auis. 43
Galla op. 72
Galla fructus quercuum. 138
Gallipolis. 52,56,60
Gallus fl. 41
Gallus gallinaceus. 42,& *seq.*
Galli i Cybeles sacerdotes exsecti. 41
Galli vnde dicti. 33,& *sequent.*
Galli sunt Galatæ. 4,& *seq. quare seſe Galatas nominarint.* 35. *vbi primas sedes collocarint.* 50. *cũ Cimmeriis in Italiã venerũt.* 51
Galli veteres & noui Italiæ distincti. 61
Galli qua lingua olim sint vsi, &c. 4,& *seq.* 6,10,& *seq.* 122
Galli in loquendo radicibus Latinis verborum & nominũ vtuntur, cùm eorum declinatio & constructio prorsus sit germana. 5,& *sequent.*
Galli fiunt omnes homines per solum Tau. 121,122
Gallorum & Germanorum cognatio. 50
Gallorum in Italiam trãsitus. 52, 53,& *sequent.*
Gallorum laus. 33
Gallorum numina. 79,80,& *seq.* 107. *eorum religio.* 1,2
Gallorum pater Gomer, &c. 33,34
Gallorum soboles Vmbri. 51
Gallica lingua vnde nata. 5,26
Gallica lingua antiqua eadem cũ Cimbrica fuit. 10,11
Gallicam linguam antiquam non esse Græcam. 2,& *seq.*
Gallograci. 4
Galm. 42
γάλως, γάλεως, γαλήνη. 40,41
Gamba, Gambe. 26
Garumna fl. 20
Gaudium. 113
Gazza. 41
Geel, Geluwe. 43,& *seq.*
Geli pop. 72
Genabum op. 22
Genitiuus Apollo. 109
γενήτωρ *Apollo.* 109
Gent. 22

Ger. 22
Gergouia. 22
Germanus vnde dictus. 33, & seq.
Germanus non est nationis, sed instituti vocabulum. 34
Germanorum & Galatarum siue Gallorum cognatio. 50, 51. & idem viuendi genus. 35
Germanorum iactantia reprehenditur. 33, 34, & seq.
Germanica lingua inferior superiore est castigatior. 9
Germanica lingua qua ratione diuersa à Gallica fuisse dicatur apud veteres. 10
Germanicæ linguæ dialecti variæ. 5, 6
Germania prima & secunda, siue superior & inferior. 21
Gertrudis. 102
Getæ. 10. eorum lingua. 10
Glans vnde dicta. 152
Glans qua ratione dicatur primũ hominis pabulum, &c. 134, 144. antiquitùs homines glandibus vitam non sustentasse. 130
Glans Christus crucifixus. 133
Glandis laudes. 137, & sequent.
Glandiferæ arbores Ioui sacræ. 127, & sequent.
Glinsteren. 12
Glischromargos. 12
Glos gloris. 40
Gnaet. 41
Gnæus. 41
Gomarus. 47
Gomer Gallorum pater, &c. 33, 34. prius in Asia Gallos & Ascanios condidit, quàm in Europa. 42
Got. 86
Gotardus mons. 78
Gotini. 10
Græca lingua vnde nata. 61, 89
Græcis litteris vsi Druidæ. 2, 3
Gu pro W scribunt populi Romanisantes. 128
Guardia. 123
Guy Galli viscum vocant. 127

H.

Hal. 151
Halt. 151
Hamadryades. 147
Hannibalis per Alpes iter. 45, & sequent.
Har. 113
Harpe, ensis Mercurij. 96
Hast. 27
Hau. 113, 151
Haut. 151
Heet. 17
Hein. 29
Heimericus. 16
Hel. 40, 42
Hendericus. 16
Her. 88, 89
Heraut, siue Heralt. 88, 106
Herba, æ. 88
Herban. 88
Herberg. 88
Hercules quid significet. 95
Hercules Alemanus exsibilatur, 75
Hercules Chon siue Chaon. 67
Hercules Gallicus apud Lucianũ. 118, & sequent.
Hercules Nochus. 67
Hercules Ogmius. 118
Herculis columna. 44
Herculis & Mercurij comparatio. 95
Herculanus morbus quare Epilepsia dicatur. 140
Herculanus nodus. 92
Hermæ & Hermani, idem. 90
Hermæ in triuiis quid moneant. 88, & sequent.
Hermarum figura. 85
Hermarum violatores sacrilegi habiti. 90
Herman. 88
Hermanus. 88
Hermes dictus Mercurius. 88, 89
Hermes variis rebus præsidet. 89
Herodoti locus quidam explicatur. 45
Hertog. 88
Hessich. 17
Het. i. caput. 27
Hieroglyphicæ Ægyptiorum notæ. 122, & sequent.
D. Hieronymus vixit Treueris cum D. Hilario, &c. 4
Hircus apud Mosen immolatus quid significet. 116
His. 114
Hissen. 17
Hit. 17
Hittich, Hitlich, Hittich-hou. 17
Hol. 108
Holt. 151
Hom. 29
Homo microcosmus. 95
Homo sui, pecudi, iumento & vitulo comparatur. 116, 135, 153, 155
Hoz. 27
Hostia magna, ouis. 155
Hostiæ omnes vnius mortem denotabant. 147
Hostiarum linguas nocte adolere solent veteres. 101
Hou. 113
Hout. 151
Huder. 71
Hugt 70
Hul. 94
Hydruntum op. 71

I.

Jag. 31
Ianus vnde dictus. 56, 61, 127
Ianus & Ioannes idem nomen. 127
Iani appellatio obliterauit Iapeti memoriam. 56
Iani ductus, & Gertrudis amor, bene precandi formula itineri accinctis. 102
Ianigenæ gentes multis ante Christi natalem seculis vocatæ ad salutem. 122
Iapetus Nochi filius carissimus cum patre permansit in Margiana & Bactriana, & linguam integram retinuit, &c. 27
Iapetus dictus Francus siue Vracus. 48
Iapetus Druidarum generis auctor sub Ditis nomine celebratus à Druidis. 49, 121
Iapeti memoriam obliterauit Iani appellatio. 56
Iapeti nauigatio in Italiam. 56
Iapeti varia nomina. 48, & sequent.
Iapetij inuisi Chamistis & Semistis. 58
Iapygia primùm à Ianigenis, quarum pars Galli Senones fuerũt, habitata. 56, 59
Iapygiæ conditor Iapetus. 56, & sequent.
Iapygium promontorium. 51, 52
Iapyx Dædali filius. 52
Ichnæa vocabula. 7
Icterus. 43
Icterias gemma. 43
Ideæ. 82
Idolomania Iudæorum. 147
Idolomaniæ causa est sacrificulorum auaritia. 83, 145
ἰὴ παιὰν. 110, & sequent.
Imperfectum prius est re perfecta. 126
In. 73
Inalpini pop. 77
Insubres pop. 77
Insubrium. 77
Iò triumphe, io. 114
Ioachimus Perionius. 2, 5
Ioannes & Ianus, idem nomen. 127
Joannes Picardus. 2
Iobacchus. 114
Jolijt. 114
Iosue filius Nun lapidem fœderis sub quercu deposuit, &c. 142, 143
Jou. 113
ἰοὺ. 113
Iouis nominatiuus casus. 115
Iouis Deus pater est. 116

Iouis etymon. 114, *& sequent.*
Iouis vocabulum conuersum quid denotet. 117
Iouis catena. 62. *Vide reliqua in Iupiter.*
ἴς. 114
Israëlitici populi liberatio ex Ægyptiaca seruitute, figura est liberationis generis humani à peccati & cacodæmonis seruitute. 103
Italia vnde dicta. 67
Italia dicta Chone. 67
Italica lingua nata è Latina & Germanica. 26
Iubilo, as, are. 113, *& sequent.*
Iudæorum idolomania. 147
Iuliomagus. 23
Iumento comparatur homo. 116, 135, 153
Iuno vnde dicta. 96. *eius fabula allegoricè interpretata. ibid.*
Iupiter Carneius. 112
Iupiter Gallorum Deus. 113
Iupiter siue Iouis, & Mercurius idem Deus. 114, 116
Iupiter siue Iouis maior Mercurio apud veteres. 114, 116, 117
Iupiter terminalis. 88, 89

K.

Karker. 149
Kermez granum. 139
Kermesinus color. 139
Kraken. 148

L.

Lac *siue* Lec. 37
Lacker *siue* Lecker. 38
Lac lactis vnde dicatur. 39, *& sequent.*
Lacte nominatiuus apud Plautum. 39
Lans *quare Germani ab Italis vocentur.* 45
Lanc-knechten. 75
Lapis fœderis sub quercu depositus à Iosue filio Nun. 142, 143
Lat. 35
Laten. 35
Latina lingua vnde exorta. 61, 89
Leb, Lef. 54
λείβω. 101
Leuwezck. 13
Lex pædagogus noster. 102
Liber vnde dictus. 99, 100, 102
Liber Deus & Libera. 61
Liber pater Christus, 98, 100, 102
Liber pater, Nochus. 100
Liberalia festa. 98, *& seq.* 102
Liberaliorum die togam virilem sumere solent Romani iuuenes. 102, *& sequent.*
Libos, Libum, Libamen, Libona & Libarum vnde dicantur. 100
Libandi mos. 100
Liebe. 101
Ligeris fl. 20
Lignum vitæ, crux Christi. 132, 133
Lignum vitæ quercus. 133, *& seq.* 138, 141, 143, 149
Lingua Italica nata è Latina & Germanica; Gallica è Romana & Francica. 26
Linguæ Belgicæ dialecti variæ. 5, 6
Linguam Gallicam antiquam non esse Græcam. 2. *& sequent.*
Litauicus. 16
Litterarum consideratio. 63
Litterarum nomina duorum generum. 83
Liuius vanitatis arguitur. 54, 55
Loos. *i. callidus.* 41
Luc. 19, 109
Lucht. 109
Luci quare ad sacrificia delecti. 147
Luci principio solis quercetis constabant. 147
Lugdunum. 19, 20, *& sequent.*
Lugidunum. 20
Lugodunum. 20
Lui *siue* Lie. 33, 69
Luna Man *dicta à monendo, &c.* 6, 7, *& sequent.*
Lupus. 110
Luterius. 16
Lux lucis. 109
λυκαυγές. 110
λύκη. 109
λυκηγενέτης *Apollo.* 109
Lycius Apollo. 109
λυκόβαντα *vocarunt Græci annum.* 109
λυκόφως. 109
Lycoreus Apollo. 109
λύκος. 110

M.

Mar. 23, 25
Mæotici Germanici. 16
Maent. 103
Mag. 23, 26, 28
Magus terminantia aliquot opidorum nomina. 22
Magus quid significet, & quis Magus dicendus. 25, *& seq.* 28
Magus qua ratione dicatur Deus ipse. 28
Magia cultus est Deo rũ, secundum Plat. 25
Magia apud Bactrianos orta. 27. *eiꝰ primus inuẽtor Zoroastres.* 26
Maius mensis. 29
Mamre quercus. 135, *& seq.* 141
Man. *i. vir.* 9, 88
Man. *i. moneo.* 7, 8, 9, 88
Man. *i. Luna.* 6
Mant. *i. mensis.* 7
Mar. 74, 80
Marc. 80, 81
Marca. 81
Marchiones. 81
Marg. *i. medulla.* 12
Marga. 12
Margiana regio. 27
Mariana quercus. 134
Maridunum. 20
Mars deus vnde dictus. 99, 118
Mart. 99
Martel. 99
Marteau. 99
Martiale Agonium. 98. *& seq.*
Martius mensis vnde dictus. 99
Mat. 7, 27
Materiæ primæ nomina. 126
Me, Mede. 40
Media regio commigrationis Gallorum è Chomarorum regione vestigia seruat. 72
Mediolanum vnde dictum. 28
Mediolanum multis locis inuenitur. 28, 55
Medius fidius. 62
Meiden, Meien. 28
Mel mellis vnde dictum. 40, *eius laudes.* 138
Melck. 40
Melca. 40
μέλι. 40
Melodunum. 20
Men. 9
Mens mentis. 10
Menſch. 131
Mer. 74, 81
Merboduus. 74
Merc. 18
Mercor, aris. 18
Mercr. 81
Mercurius vnde dictus. 80, 81, *& seq.* 107. *eius nominis definitio.* 91. *ichnææ vocis ratio.* 107
Mercurius ἀγώνιος dictus. 97
Mercurius, Argephontes dictus. 95, 97
Mercurius Cadmus dictus. 91
Mercurius Cyllenius dictus. 94
Mercurius Gallorum Deus. 79
Mercurius Hermes dictus. 88, *& sequent.*
Mercurius & Iupiter idem deus. 114, 117
Mercurius μιλοσόος. 97
Mercurius Nomius dictus. 97
Mercurius Promachus dictus. 97
Mercurius Tricephalus dictus. 89
Mercurius Thoyt siue Theut dictus. 86, *& sequent.*

Mercurius Trismegistus dictus. 89
Mercurius Trismegistus falsus. 90
Mercurius solo nomine à Sapientia differt. 95
Mercurius est Verbum Dei incarnatum. 91, *& seq.* 94. *& seq.*
Mercurij varia nomina, epitheta & eorum interpretatio. 84, 93 94, 97, *& sequent.*
Mercurij & Herculis comparatio. 95
Mercurij statua & eius symbolica significatio. 85, *& sequent.*
Mercurij statuæ affixum fascinum. 93, *& sequent.*
Mercurio artes & scientiæ attribuuntur. 91, 95
Merx mercis. 81
Mesapia regio. 58
Mesapicus sermo. 58
Mesapion mons. 58
Mesapus Neptuni filius, &c. 58 59. *vnde dictus.* 58 *quare dictus equorum domitor.* 59. *Virgilij carmen de Mesapo explicatur.* 59
Mesembria. 69
Mesi pop. 69
Microcosmus homo. 95
μιλοσοβός *dictus Mercurius.* 97
μὴν. 9
Minerua quid significet, & vnde dicta. 117, *& sequent.*
Minerua Gallorum numen. 117
Mino, as, are. 9
Modus. 9
μοῖρα. 87
Molossi dicti Chaones pop. 66
Mon. *i. Luna.* 6, 7
Monat. *i. mensis.* 7
Moneo, es, ere. 9, 89
Montes quare ad sacrificia & orationes delecti. 146
Mora, æ. Moror, aris. 80
Morbus sacer siue caducus quare sic dictus. 140. *quare dictus Herculanus.* ibid.
Morbi sacri siue caduci cum lapsu Adami comparatio. 140
Morbo sacro medetur viscum. 140
Mosa fl. 21
Mosella fl. ibid.
Moses vnde dictus. 56
Mulgeo, es, ere. 40
Mulier Weib *quare dicatur.* 31, *& sequent.*
Mysi pop. 69

N.

Nacht. 42, 126
Nachtegal. 42
Nam. 8, 9
Necessitas stimulus est ad Deum orandum. 82
Nei. 112
Νεῖ. 112
Νέ. 112
Neodunum. 20
Neomagus vnde dicatur. 23
Neomagus Britan. 23
Neomagus Luxubiorum. 23
Neomagus Nemetum. 23
Neomagus Tricastinorum. 23
Neomagus Vadicassiorum. 23
Neomagus siue Noniomagus ad Vaalim. 23
Niet. 126
Nieu. 112
Nochus dictus Apollo. 49
Nochus dictus Bacchus. 49, 100
Nochus dictus Chon siue Chaon. 66, 67, *& seq.*
Nochus Christi figura. 98, 100
Nochus dici potest Dædalus. 52
Nochus dictus Deucalion. 144, *& sequent.*
Nochus Episcopi functus officio in vniuerso orbe. 68, *& seq.*
Nochus dictus Hercules. 67, 144, *& sequent.*
Nochus Indus, ex India deuectus arca ad Septentrionis plagam, &c. 27
Nochus dictus Liber pater. 100
Nochus dictus Saturnus. 49
Nomen, inis. 10
Nomine Dei, intelligitur filius Dei. 8, *& sequent.*
Nomina propria variè corrupta. 15, *& sequent.*
Nomius dictus Apollo. 108
Nomius dictus Mercurius. 97
Noot. 82
Nos. Nosel. 17
Nou. 112
Nouiodunum. 20, 22
Nouiomagus vnde dicatur. 23, *& sequent.*
Nouiomagus Biturigum. 23
Nouiomagus ad Vaalim. 23
Nouus, a, um. 112
Nox noctis. 42, 126
Nox motus principium, siue terminus à quo fit motus: dies motionis, finis & perfectio. 126
Nox quare diei præferatur à Cimmeriis & Gallis. 50
Nox quare mater omnium vocetur. 126
Nuidunum. 20
Numismata antiqua. 134
Nu. 112
Νύξ. 42, 126

O.

Obrincus. 21
Ochs, *id est bos.* 14
Oenotrij pop. 67
Ogerius Baesbecanus. 10
Ogmius Hercules. 118
οἶν. 127
Ombri, Vide Vmbri.
Onnosel. 17
Oos. 109
Oz. 26, 27, 119
Oracula edidisse dicuntur quercus & columbæ. 145
Orgentorix. 15
Ordior. 27
Origo, inis. 27, 109
Orior. 109
Orobij pop. 77
Oromazes. 27
Ort. 119
Orus Apollo. 109
Os. *i. bos.* 13
Otmarus. 74
Ouerheit. 14
οὖς. 13
Ouidij versus de ludis liberalibus Nocho attributi. 100
Ouis hostia maxima. 155
Oxya Theophrasti, est Fagus Latinorum. 129

P.

Padus fl. 11
Paan vnde formetur. 110, *& seq.*
Paan Apollo. 110
Panis purus Christus. 120
Papegap. 41
Par. 87
Par, paris. ibid.
Parcæ vnde dictæ. 87
Patrimonium D. Petri & D. Marci. 35
Pat. *i. via.* 11
Patrous Apollo. 109
Pecori comparatur homo. 135
Pecunia vnde dicta. 156
Pete. 17
Peter. 17
Petoritum. 17
Phanæus Apollo. 109
φηγός. 129
Philosophus. 26
Philosophia vera est amoris cognitio, &c. 26
Phœbus vnde dictus. 106
Phœbus Daphnæus. 106
Phœbus Dei filius rectè vocatur. 106, 108. *Reliqua vide in Apollo.*
Phrygum prisca lingua. 42, 122
Pica varia. 41
Planarati dictio pro Plograt, *apud Plin.* 11
Plinius castigatus. 11, 12
πολύλλιτος *dictus Carneius.* 112
Porca quare immolata magnæ matri. 156, *& sequent.*
Porcorum fecunditas. 137

Porcinæ carnis præstantia. 137
Principis & subditi conditio atq. munus. 75
Promachus dictus Mercurius. 97
Pseudoberosus & Annius reprehenduntur. 43
Pseudotrismegistus. 90
Pytha. 111
Pythius Apollo. 111

Q.

Q in locum W irrepsit. 148
Quer. 148
Quercetis solis olim constabant luci. 147
Quercus vnde dicta. 149, *& seq. eius varia nomina explicantur,* 148, *& seq. eius descriptio & laudes.* 129,137,141
Quercus cuius rei symbolum 129, 130. *symbolum est crucis Christi.* 143. *ex quercu crux Christi facta.* 132,133, *& sequent.*
Quercus arbor vitæ in paradiso fuit. 133,138,143,149
Quercus in medicina vtilis. 137. *profert præstantissimũ viscũ.* 140
Quercus Ioui sacra, &c. 129, *& seq. & quare.* 130,133,134.
Quercus Mamre. 134,135, *& sequent.* 141
Quercus Mariana. 134
Quercus in Sichem. 142, *& seq.*
Quercus copiosæ fuerunt olim in Iudæa. 133
Quercus qua de causa oracula edere dictæ. 145
Quern. 149
Querna corona donari solet, qui ciuis Rom. vitam seruasset. 130. *quid eo ritu indicatum.* 134
Querquera febris. 148
Quiritare. 114

R.

Ra. 18,82,106
Rac. 112
Ram. 81
Rat. 18,70
Raw. 123
Rein. 21
Renus fl. 21, *& sequent.*
Rheda. 17
Rhobodunum. 20
Rigodunum. 20
Robur præ ceteris arboribus Ioui olim fuit sacrum. 128, *& seq.*
Rodanus fl. 18
Rom. 110
Romans loqui dicuntur Galli. 5
Rosch. 43
Rotomagus. 23
Ru. 13
Ruc. 107
Ruscus color. 43

S.

Sabini vnde dicti. 61
Sacæ primi maiores Saxonum. 64
Sacres porci. 154
Sacrificia & victimarum cædes quid designarint. 121
Sacrificiorum veterum scopus, amor. 101
Sacrificiorum varia genera ad vnum sacrificium in ara crucis peractum tetenderunt. 155
Sacrificulorum quæstus, idolomaniæ causa. 145
Sal. *i. salus, conseruatio.* 69,108
Sal, salis. 69
Salentini. 69
Salich. 69
Salij pop. 69
Salus, utis. 69
Sapientia genita ante secula, &c. 94,95
Sasona insula. 64,73
Sasones pop. 72
Sat. 70
Saturnum siue Saturium op. 70
Saturnus. 70
Satyrorum veretra arrecta. 93, *& sequent.*
Saxonum primi maiores Sacæ pop. 64
Scordæ pop. 59,64
Scordisci pop. 59,64
Scordona insula. 64
Scordus siue Scordonis mons. 64
Scot. 141
Scythæ. 36
Seduni. 78
Segodunum. 20
Selymbria. 69
Semistis & Chamistis inuisi Iapetij. 58
Semnones. 72
Sen. *i. sensus.* 57,60
Sena à quibus condita, & vnde dicta. 59, *& sequent.*
Senæ vrbis in Hetruria laus. 60
Senæ multæ fuerunt. 59.60
Senogallia. 51
Senones vnde dicti. 56,57
Senones Galli, qui. 52
Senones vnde in Iapygiam venerint. 56
Senonum & Galatarum ex Asia in Europam migrationes. 57, 59,73
Sentio, is, ire. 57
Seprinum castrum. 76
Serpentes caduceo astricti quid significent. 92
Sequana fl. 20
Si *siue* Sie. *i. video.* 57
Sibyllæ carmen de Daphnide explicatur. 103, *& seq.*
Sif. 120
Sigouesus. 54,55
Sin. *i. sensus.* 57,60
Singidunum. 20
Slaeppronck. 101
Slit. 110
Sloc. 110
Slupp. 110
Smart. 118
Sol. *i. salus.* 108
Sol, solis. 108
Sol dictus Apollo. 113
Solis pium encomium. 57
Sold. 52
Soldurij apud Cæsarem qui sint. 13
σπένδω, σπείδω. 102
Spyssen. 102
Statuæ collocatæ viris illustribus. 91
Statuarum formæ antiquissimis temporibus. 87, *& sequent.*
Ster. 27
Stram. 118
Su *siue* Sui. 77
Subrium. 77
Suenorum lingua. 6,10
Suis fœcunditas. 154,155,156
Suis vsus in sacrificiis. 154,155, 156
Sui, pecudi & iumento comparatur homo. 153,155
Suobeni pop. 6

T.

Talassius. 32
Tam. 7
Tar. 18,71
Tardus, a, um. 18
Tarentum op. 70, *& sequent.*
Tarodunum. 20
Tau littera ad vinciendum idonea. 124
Tau omnes homines Gallos facit. 121,122.
Tau Gallicum quare dictum. 122, 125
Tau Gallicum, crux Christi. 121, *& sequent.*
Taw *vocabuli etymon & significatio.* 124
Tauri pop. 59
Taurica Chersonesus etiamnum hodie lingua Germaniæ inferioris vtitur. 10
Tauriſci pop. 59
Tectosages pop. 50
Terminus vnde dictus, & quid significet. 89, *& sequent.*
Terminus Deus. 88
Terminalis Iupiter. 88,89
Termo dictus Terminus apud Ennium. 89
Τέρμων. 88,89
Terra Gaia. 32
Tetragonus homo. 85
Teutones. 34

Themis dea. 88
Theut. 86
θεὸς. 62
Thoyt. 86
Thoyt siue Theut dictus Mercurius. 86,90.
Thunæ grana siue verrucæ. 139
To. 26
Toga virilis Romanorum, & toga libertatis Christianorum. 102
Toon. 82
Tricephalus dictus Mercurius 89
Trimarcisia Gallorum. 11
Tripus Apollini quare dedicatus. 108
Trismegistus dictus Mercurius. 89
Trismegistus falsus. 90
Troia vnde dicta. 153, 157
Trow. 4,9,119,123
Tru *siue* Trow *.i. fidus, &c.* 4,119
Tru *siue* Trui *.i. sus.* 154, 158

V

Vacomagus. 23
Vague Gallicè est fluctus. 142
Vat. 125
Ve. 116
Veh. 54
Veiouis vnde dicatur. 116, *&seq.*
Veiouis Apollo. 116, *& sequent.*
Veiouis est Deus filius. 116
Veioui capra solet immolari &c. 116
Vellaudunum. 20
Velotæ. 136
Veneti æquè atque Galli ad Cimmeriam stirpem pertinent. 55
Veneti in Gallia, & ad ipsum etiam mare Germanicum inueniuntur. ibid.
Venus Vrania Gaia. 31
Venus Vrania dicta Parca. 87
Veneris statua in pilam quadratam desinens. ibid.
Vercingentorix. 16
Verbum est Dei filius patrem ostendens, &c. 119, *& seq.*
Verbo auctor libellum dedicauit. 119
Verbo Dei primùm fides habenda. 123, *& sequent.*
Vergobretus. 14,74
Vertico. 16
Verus, a, um. 123
Vetus. 17
Victimarum cædes quid designarint. 121
Vindomagus. 23
Vinum. 127
Virgilij versus de mortuo Daphnide, Christo attributi &c. 98 *& sequent.* 103, *& sequent.*
Viri proprium & præcipuum officium. 9
Vis. 114
Viscum vnde dictum, &c. 127 *& sequent.* 158
Visci quercini & Quercus Mare conuenientia. 135
Viscum præstantissimum profert quercus, singulare sacri morbi alexipharmacum. 139
Visco quercino quid mysticè denotetur. 140
Visus exterior & interior 57
Vitalia. 67
Viterbum op. 22
Vitomarus. 74
Vitulo anima hominis comparatur. 135
Vmbri vnde dicti. 51, 61
Vmbri Gallorum soboles 50, 51
Vocum primordia ex qua lingua sint petenda. 9
Volsena siue Volsina. 60,73
Voluptas summum bonum 115. *& seq.*
Voluptas præstantissima est Deus. 114, 117
Vz. 13,76
Vrancus siue Francus dictus Iapetus. 48
Vrania Venus. 31, 87
Vraw. 31
Vri, Vriheyt. 69
Vrus. 13
Vxellodunum. 20
Vxentum op. 70

W.

W è vocabulis sæpè tollitur à Latinis. 4. mutatur in Gu. 128
mutatur in Q. 148
Wagen. 17,141
Wagenschot. 141.
War. 123
Wart. 123
Wat-landers *siue* Wat-lendische *appellantur Cimbri ab Allemanis* 11
Wedewal. 43
Werck. 150
Werf/ Werue 31
Welen. 55
Wp *.i. Viscum.* 128
Wp *.i. longè & latè.* 119,128
Wp *.i. dilato.* 128, 140
Wp *.i. consecro.* 128,140
Wp *.i. noxia ex stirpo.* 127,140
Wijn. 127
Wis *siue* Wijs *.i. sapiens.* 4. 119 *& sequent.*
Wis siue Wijs .i. demonstro, ibid.
Wort vocabuli etymon. 9,119,123

Y.

ὕδωρ 72

Z.

Zagrus mons. 72
Zo. 26
Zoroaster vnde dictus. 26
Zoroaster primus Magiæ inuentor, &c. 26

FINIS.

SVMMA PRIVILEGII.

REGIS Priuilegio ſancitum eſt, nequis *Opera omnia Goropij Becani partim antehac impreſſa, ſed ab ipſo emendata, partim verò non impreſſa*, integra, vel eorum partem aliquam, citra Chriſtophori Plantini voluntatem, à die cuiuſq. editionis abſolutæ intra decem annos, imprimat, aut alibi impreſſa importet venaliáue habeat, ſub pœna confiſcationis librorum: vt latiùs patet in literis datis Bruxellis pænultima Nouembris. M. D. LXXIIII.

Signat.

I. de Witte.

IOAN. GOROPII BECANI

GALLICA.

LIBER I.

I priscas & Ogenias Gallorum origines, gentis ab omni Latinorũ memoria clarissimæ, clarissimi scriptoris verbis exordiar; licet cætera pòst peccem, at hoc tamen mihi non fuerit verendum, ne in ipso magnę & arduæ molitionis limine impegisse dicar. Iam cùm nihil cordato viro magis optandum, quàm vt laudetur à laudato viro; tum nihil præclarius, quàm ab ipsis etiam hostibus laudari, quorum nimirum prædicatio longissimè abest ab omni adulationis suspicione. Insignem itaque Gallici nominis antiquitatem Cæsaris ore mihi celebrandam duxi; qui præterquam quòd Romanus fuit, & tantus Gallorum, quantus nullus vnquã alius hostis; hoc mihi etiam verior auctor habendus, quòd narrationem suam grauissimo testimonio confirmarit. Audiamus igitur hominem auditu digniſſimum. *Galli*, inquit, *se omnes à Dite patre prognatos prædicant, idq; ab Druidibus proditum dicunt. Ob eam causſam ſpatia omnis temporis, non numero dierum, ſed noctium finiunt, & dies natales & menſium & annorum initia ſic obſeruant, vt noctem dies ſubſequatur.* Videor mihi mox de hoc testimonio auditurus: Quid dignum tanto dedit hiç promissor hiatu? Egregium verò gentis præconium, ab ipso Dite inferorum Deo petere initium claritatis, quasi tenebræ lumen affundant. Hoc est scilicet à Cæsare laudari, hoc nobilitari. Quod si hos illustres dicas, qui ab Orco generis sui principia ducunt; quos tandem vocabis obscurissimos? Quid verò ex anilibus nugis manasse dices, nisi hoc sit vnum ex illis, quibus nulla anus proferret vaniora? Vis nos credere Ditem patrem Gallorum, & inde vitam duxisse, quò nisi mortuus nemo descendit? Si nos fabulis pascere voles, referas potius primum Gallorum genus vel ad gallum aliquem Pythagoræum, vel ad Atyn, primum Cybeles gallum. Sed tu ò iste quisquis es, qui hæc sermonis nostri primordiis obiicis, sustine, rogo, paulisper sententiam, & ne antè Druides accuses stolidæ vanitatis, quàm intelligas quem Ditem suum vocarint. Infinita sunt ea quæ prima statim fronte in absurdissimis habenda videntur, & diligenter tamen inspecta atque examinata, verissima esse deprehenduntur: ac sicut in rebus ipsis non rarò magna est obscuritas, quæ demonstratione discutitur; ita rectam de sermone quopiam ferre sententiam frustrà is conabitur, qui vocum in eo positarum significationem ignorat. Quem autem Druides Ditem nominarint, non antè perspiciemus, quàm qua lingua vsi sint intelligatur. Quoniam igitur neque quis sit Dis, neque qui sint Druides, neque qua ratione tota gens Gallorum nomen sit sortita, sciri potest, nisi ante omnia de vernaculo illorum sermone constiterit, quorum auctoritatem Cæsar citauit; videamus quid idem de Druidibus narret. Sic enim fortasse non difficile fuerit, in eius quod quæritur, venire cognitionem; & illam quidem maiorem, quàm hactenus quisquam eorum qui præstantes & ingenio & eruditione in eadem se palæstra exercuerunt, sit consecutus. Magna doctissimorum cum Gallorum, tum alterius nationis hominum consensione creditum videmus, nomẽ Druidum Græcũ esse, & Græco sermone ipsos suam tradidisse disciplinam. Cùm igitur in hoc perinde atque in plurimis aliis immanibus spatiis à regia veritatis via sit aberratum, & totum Gallicæ nobilitatis fundamentum sola Druidum nitatur auctoritate; non absurdam mihi viam & rationem ingressurus videor, si prius de horum, quàm de Gallorum vetusta tum patria, tum lingua verba fecero. Quamobrem totum illum Cæsaris commentariorum locum, qui ad hanc rem pertinet, verbotenus adscribendum mihi putaui, tum quòd nec succinctius, nec

Latiniùs tantundem rerum queat explicari, tum quòd totam gentis complectatur dis-
„ tributionem. In omni, inquit, Gallia eorum hominũ qui in aliquo sunt numero atque
„ honore genera sunt duo. Nam plebs pænè seruorum habetur loco, quæ per se nihil au-
„ det, & nulli adhibetur consilio. Plerique cùm aut ære alieno, aut magnitudine tributo-
„ rum, aut iniuriâ potentiorum premuntur, sese in seruitutem dicant nobilibus. In hos
„ eadem omnia sunt iura, quæ dominis in seruos. Sed de his duobus generibus alterũ est
Druides. „ Druidum, alterum equitum. Illi rebus diuinis intersunt, sacrificia publica ac priuata
„ procurant, religiones interpretantur. Ad hos magnus adolescentium numerus disciplí-
„ næ caussa concurrit, magnoque ij sunt apud eos honore. Nam ferè de omnibus con-
„ trouersiis publicis priuatisque constituunt, & si quod est admissum facinus, si cædes fa-
„ cta, si de hæreditate, de finibus controuersia est; iidem discernunt, præmia pœnasque
„ constituunt. Si quis aut priuatus aut populus eorum decreto non stetit, sacrificiis inter-
„ dicunt. Hæc pœna apud eos est grauissima. Quibus ita est interdictum, ij numero im-
„ piorum ac sceleratorum habentur, ab iis omnes decedunt, aditũ eorum sermonemque
„ diffugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant, Neque iis petentibus ius red-
„ ditur, neque honos vllus communicatur. His autem omnibus Druidibus præest vnus
„ qui summâ inter eos habet auctoritatem. Hoc mortuo, si quis ex reliquis excellit digni-
„ tate, succedit: at si sunt plures pares, suffragio Druidum adlegitur. Nonnunquã etiam
„ de principatu armis contendunt. Ij certo anni tempore in finibus Carnutum, quæ re-
„ gio totius Galliæ media habetur, considunt in loco consecrato. Huc omnes vndique
„ qui controuersias habent, conueniunt, eorumque iudiciis decretisque parent. Disciplí-
„ na in Britannia reperta, atque inde in Galliam translata esse existimatur: & nunc qui
„ diligentius eam rem cognoscere volunt, plerumq. illò discendi caussa proficiscuntur.
„ Druides à bello abesse consueuerunt, neque tributa vnà cum reliquis pendunt, militiæ
„ vacationem omniumque rerum habent immunitatem. Tantis exciti præmiis, & sua
„ sponte multi in disciplinam conueniunt, & à propinquis parentibusq. mittuntur. Ma-
„ gnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur. Itaque nonnulli annos vicenos in di-
„ sciplina permanent, neque fas esse existimant ea litteris mandare, cùm in reliquis ferè
„ rebus publicis priuatisque rationibus Græcis litteris vtantur. Id mihi duabus de caussis
„ instituisse videntur; quòd neque in vulgus disciplinam efferri velint, neque eos qui di-
„ scunt, litteris confisos, minus memoriæ studere: quod ferè plerisque accidit vt præsidio
„ litterarum diligentiam in perdiscendo ac memoriam remittant. In primis hoc volunt
„ persuadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios, atq. hoc ma-
„ ximè ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto. Multa præterea de sideribus
„ atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de Deo-
rum immortalium vi ac potestate disputant, & iuuentuti tradunt. Hæc Cæsar de Druidibus & eorum disciplina. In quibus vt plurima sunt diligenter annotanda, ita quod de Druidum origine scripsit, & Græcarum litterarum vsu, accuratè expendatur necesse est. Ioachimus Perionius magna vir Græcæ Latinæque linguæ cognitione clarus, quatuor scripsit dialogorum libros, quibus Gallicę Græcæque linguę docet cognationem. In iis ex eo quod Cæsar dixit Druides in publicis priuatisque rebus extra suam disciplinam Græcis litteris vti, conclusit sermone item Græco vsos fuisse. Eadem est collectio apud Ioannem Picardum, qui Celtopædiam quinque libris complectitur: quos opinor hac in re aliorũ complurium hinc pedaneos hinc magistros fuisse, qui quot qualesque fuerint, nihil refert commemorare, cùm rationum pondus, non consentientium numerus sit considerandus. Videamus itaque quàm bene ratio cõcluditur, cùm litterarum Gręcarũ vsus sermonem quoq. Gręcum secũ necessariò trahere docetur. Eo videlicet modo colligas, Antuerpianos omnes Latino sermone loqui, propterea quòd litteris Latinis in omnibus & publicis & priuatis rationibus vtantur. Nec aliter procedet is qui dicet Targum Chaldaicũ sermone Hebraico constare, quoniã Hebraicis characteribus Compluti ad Fennarũ sit excusum. Pudet me profectò, viros tanti nominis tam turpiter sese dare in errores manifestissimos, & ab ipsis pueris explodẽdos. Atqui hoc triariũ omnium rationũ robur est, quibus peruincere nituntur Gallis olim Græcũ sermonem in vsu fuisse. Nec vidẽt sibi obstare ipsum Cęsarẽ, qui ad Ciceronem apud Neruios obsessum, Græcã dedit epistolam, ne consilia sua litteris cõmissa à Gallis cognoscerentur. Sed

Ioachimus Perionius.

Ioan. Picardus.

Gallicam linguam antiquam, non esse Græcam.

respondent,

respondent, apud Celtas maximè Græcum sermonem viguisse, minimè verò apud Belgas. Bella sanè fuga. Quasi verò apud Belgas Britanniæ proximos nulli Druides fuissent. Aliter profectò Cæsaris verba capienda, vt neminem latêre possit, qui modò nõ prorsus sit communis loquendi consuetudinis ignarus. Nunquam nec Cæsar, nec quisquam alius Gallicum sermonem eundem cum Græco esse vel dixit, vel cogitauit. Sed hoc dumtaxat annotauit, notis Græcorum Gallos vti in sermone suo scribendo; atque ad hanc notionem litterarum nomen eo loco accipiendum esse, quo de Druidibus agit, ex eo perspicuum est, quòd dicat Druides disciplinam suam scriptis committere nolle, propterea quòd scripturæ præsidium memoriã remittat. Verùm dum se dicit epistolam Græcis litteris scripsisse, ne cõsilia ab hostibus cognoscerẽtur; clarũ est, quòd Græco etiã sermone sit vsus. Nã nisi plures Galli linguæ Latinæ fuissent quàm Græcæ periti, vanus fuisset Cæsaris metus: & rursus si litteris Græcis Latinum sermonem scripsisset, facilius & procliuius Druides epistolam legissent, vt qui characteribus Græcis ea quę scriberent, scriberent omnia, nõ illa quidem Græcorũ sermone, sed vernaculo, & eo quo omnes ex æquo vterẽtur. Si enim peregrina aliqua lingua Druides sua tradidissent, nihil erat metuendũ ne in vulgus spargeretur, & passim eius notitia ab omnibus vsurparetur, si scripta fuisset: non magis sanè quàm nunc metuendũ, ne omnes ex æquo Germani intelligant Ciceronem vel Virgiliũ, in quibus auctoribus litteras omnes cognoscũt. Tradebatur ergo disciplina eo sermone, qui si scriptus fuisset, à vulgo fuisset intelligẽdus. Ex quo & illud probabile redditur, Britãnos eos à quibus hęc eruditio petebatur, eundẽ cum Gallis habuisse sermonẽ. Nos in Gotodanicis docuimus, antiquam Britannorũ linguam Cimbricã fuisse: & fatetur Cæsar magnã Britanniæ partẽ habitatã fuisse à Belgis, eam præsertim quæ mari vicina esset. Hinc legimus Cassiuellaunũ legatos ad Cęsarẽ per Comium Atrebatem misisse, quòd nimirum eodem sermone Atrebates & Cassiuellauni legati vterentur. Cornelius Tacitus in ea item opinione est, Gallos Britanniam primos occupasse, addens sermonem non esse admodum diuersum. Quòd si Cæsar tradidisset è Marsilia Druidum primordia manasse; meritò possemus suspicari, Græco eos sermone vti solere: nunc cùm lõgissimè & ex diametro inde Britannia dissita sit, & multo etiam magis ab ipsa Græcia remota; non video quid caussæ sit, vt de Græco sermone somniemus. Num putamus Cæsarem taciturum fuisse, si tantum linguæ Græcæ apud Gallos vsum cognouisset, quantum Perionius & cæteri nobis obtrudunt? Quamuis verò id neglexisset Cæsar, vt rem commemoratu indignam; cæteri tamen scriptores nullo modo prætermisissent, præsertim Plinius, qui non paucas voces Gallicas interpretatur; inter quas nulla est quæ vel minimam habeat cum lingua Græca cognationem. Deinde si Druides Græcis versibus arcana sua tradebant; miror quî non Plutonem potius quàm Ditem primum suum vocarint parentẽ: Cur item non cæteros quoq. Deos Græcis nomẽclaturis potius quàm Latinis nũcuparint. Sed quid multis? Vel vnus solus Varro insanam hanc Græcismi ambitionem supprimet, qui Massilienses tradidit trilingues esse, quòd Latinè, Græcè & Gallicè loquerentur. Quis hic non videt Gallicam linguam iuxta à Græca atque Latina esse diuersam? Est ne opus adhuc aliis testibus? Iam si Gallis lingua Græca vel vernacula, vel tam communis, quàm aduersarij opinionis meę volunt, fuisset; an opinamur Diuitiacum virum in summo apud Æduos magistratu constitutum, eius sibi in adolescentia non comparaturum fuisse facultatem? Et certè si eius peritus fuisset, nihil opus fuisse Cæsari reiectis quotidianis interpretibus, Ç. Valerio Procillo vti ad res, quas maximè occultari volebat, cum eo communicandas: quandoquidem si Græcè sciuisset Diuitiacus, Cæsar cum eo solo amotis omnibus interpretibus loqui potuisset. Sed video rursus obiici tabulas Græcis litteris scriptas in castris Heluetiorum inuentas fuisse. Fateor id quidem: Sed quid tum postea? An videlicet ex eo efficiatur eas Græco quoque sermone perscriptas fuisse? Non magis sanè, quàm de notis ad sermonem rationem trahi posse dixi. Porrò dicat quis, ipsum nomen Druidum prorsus esse Græcum, idque Plinij testificatione constare, qui à robore ducit appellationem. Scripsit hic quidem posse videri Druides à robore apud Græcos sortitos esse nomen, sed iudicium suum non interponit. Quis credat Gallorum & Britannorum sapientes tanta domi sermonis vernaculi inopia laborasse, vt procul terrarum ex ipsa Græcia sibi nomenclaturam emendicandã existimarint. Non ibo infitias apud eos

quetcum in ſymbolis fuiſſe, at inde nomen accepiſſe pernego. Britanni crebrò linguam mutarunt, & hoc tempore è vario ſermone miſtam vſurpant illi quidem; verùm nulla clades efficere potuit, vt nullæ omnino vetuſtiſſimi & primi ſermonis reliquiæ hactenus conſeruarentur. Inter quas & illa vox eſt, à qua Druidum nomenclatura manauit. Tru enim idem ipſis adhuc notat, quod Latinis Verum: vocabulum nec à Romanis, nec à Normanis petitum, ſed ab antiquiſſimis temporibus perdurans. Mirum ſanè ni ipſi veritati fidiſſimæ rerum omnium cuſtodi curæ fuerit, ne veri nomen tot mutationum procellis periret. Noſtratibus eadem vox in vſu eſt, diuerſa paululum ſcriptura & pronunciatione. Trow enim pro Tru ſcribimus: & non tantùm pro vero, ſed pro fido, & fide ipſa vſurpamus. Venit etiam vt verbum in orationem, & id rurſus duplici ſignificatione; altera vt idem valeat quod fidere Latinis; altera coniugium legitimum inire. Hinc igitur trow-wis factum, adiecta vocula geminæ notationis. Wis enim vt nomen, ſapientem notat; vt verbum, idem eſt quod demonſtro. Is ergo trow-wis dicetur, qui & veri ſapiens eſt, & verum aliis monſtrat, & præterea oſtendit tum cui ſit fidendum, tum qui cum coniugij copula contrahenda; ita vt is qui hoc ſibi nomen ſumit, ſeſe omnis veritatis & fidei tum erga Deum, tum erga homines profiteatur doctorem. Sed quo tandem modo ex trow-wis Druis euaſit? Modò dictum, Britannorum dialecto pro trow, tru dici, vnde truwis. A qua voce ſi litteram Latinis ignotam eximas, & primam quæ tenuis eſt, in mediam commutes; confeſtim Druis habebis. Ex tenui autem mediam facere, & è media rurſus tenuem, eſt vnum linguæ noſtræ de frequentiſſimis; nec minus vſitatum Latinis, vt litteram hanc quam duplici v pingimus, è vocabulis tollant. Sic è Briswac Briſacum, è Franswac Fronſacum, è Lans wac Lanſacum, & ſimilia quamplurima è ſimilibus ad formam ſuam accommodarunt. Eodem itaque modo Druis è Dru-wis factum videmus. Quod vocabulum deinde ad Græcorum normam à Latinis & Græcis declinatum, Druidas dedit: & hinc eo modo quo Virgilius dixit, *aurea vati Caſsida*, ex accuſandi caſu facto nominante vſurpari cœpit Druida Druidæ, loco Druis Druidis. Conferat nunc qui volet hanc vocis interpretationem cum Cæſaris verbis, & cernat ecquid poſſit conuenientius vniuerſam Druidarum explicare profeſſionem atque diſciplinam, de qua ſuo loco latiùs agemus. Hic ſatis modò ſit intelligere, Druidum nomen è ſermone Græco minimè manaſſe, ſed Cimbricum, perinde atque cęteras Gallicas voces, habere explicatum. Ne ſinamus itaque nos vel à Perionio, vel ab alio quopiam ſeduci fallaci illa & nimis putida concluſiuncula, qua de notis elementorum eiſdem eundem ſermonem fuiſſe docere nituntur. Nimium ſues ſimus, ſi quernam illam admittamus philoſophiam ad veram Druidarum nominis originem atque rationem, cùm de ipſo Gallico & Britannico ſermone tam clara detur interpretatio, vt nec breuiùs nec copioſiùs totius veræ germanæque ſapientiæ latitudo queat delineari. Verùm vt radicitùs euellatur hic error, ſequamur ductum ipſorum Druidarum, id eſt, eorum qui nobis præmoniſtrant veritatem. Galatas eoſdem Græcis eſſe quos Latini Gallos vocant, nemo eorum ignorat qui vel Diodorum Siculum legerit, vel Strabonem, vel Pauſaniam, vt alios complures omittam. Galatarum autem originem, vt in Croniis docui, Ioſephus ad Gomerum refert, qui ſe pòſt Cimmerios dixerunt, vt eodem loco memini tradidiſſe. Cimbros item & Cimmerios eſſe eoſdem ibidem ſatis oſtendi; quorum poſteritatis pars Atuatici, quorum primarij ſunt Antuerpiani, hactenus linguam ſuam conſeruarunt. De qua quis fuerit Gallorum ſermo, licet exiſtimare. D. Hieronymus teſtatur, Galatas in Aſia ſuo tempore bilingues fuiſſe, & præter ſermonem Græcum, quo totus oriens tum loquebatur, propriam linguam eandem pænè cum Treueris habuiſſe. An apertius quicquam dici potuit? an certius adferri argumentum, quo cernatur, qua olim lingua Galli vterentur? Et ne quis credat leue hoc eſſe teſtimonium & de ſolo auditu profectum, addam & illud, D. Hieronymum tam diu Treueris cum D. Hilario vixiſſe, vt ei ingens Synodorum volumen manu ſua deſcripſerit. Vnde & illud liquet, hominem Latini, Græci Hebraicique ſermonis inſigniter peritum taciturum minimè fuiſſe, ſi hanc, quam noſtri ſeculi homines ſibi comminiſcuntur, Græci Gallicíque

Druidis vocabuli etymon.

Tru.

Trow.

Wis.

Galatæ ſunt Galli.

Gallos olim eandem cum Germanis linguam habuiſſe.

ciq́ue ſermonis agnouiſſet cognationem. Quid? quòd vix dubitandum videtur, quin Gallicæ linguæ fuerit non imperitus, eo quòd Galatas in Aſia quædam corrupiſſe annotarit. quam animaduerſionem haud intelligo qui adhibere potuerit, ſi Treuerorum ſermonis ignarus fuiſſe dicatur. Iam ſi de Græco fonte Gallorum lingua manaſſet, non corrupturi eam Galatæ inter Græcos, quibus cum conuerſabantur, ſed potius elegantiorem & origini ſuæ propinquiorem facturi fuiſſent. Cùm porrò Gallogræci non è Belgio, ſed è Toloſanorum & Volcarum finibus in Aſiam commigrarint; fateamur neceſſe eſt, à Rheno, ad quem Treuerorum ditio pertinebat, ad Rhodanum vſque & Garumnam eundem olim viguiſſe ſermonem: Quod non ex hac modò, ſed ex Varronis etiam comprobatur teſtificatione, quam modò citaui. Quòd autem Cæſar dicit Aquitanos, Celtas & Belgas lingua differre; id quidem de Aquitanis non diffitemur, quorum alia lingua videtur fuiſſe, quippe quos Strabo & lingua & corporum forma Hiſpanis facit quàm Gallis ſimiliores: At in Celtis & Belgis ad proprietates dumtaxat referam loquendi, quas dialectos Græcorum grammatici nominant: quo quidem modo etiamnum hodie alia lingua eſt Zelandorum, alia Brabantorum, id eſt, alius quidam idiotiſmus: Quo fit, vt vbi hi A proferunt, illi E ſonent. Sic alia eſt lingua Coloniæ Agrippinæ, alia Gandaui; quarum tamen diſcrimen tantum non eſt, vt hominum inter ſe colloquia commerciumq́ue tollat. Hac itaque ratione latiſſimè patet linguarum diuerſitas, adeò vt ſigillatim cuiuis ferè ciuitati peculiaris quidam ſit modus eadem vocabula proferendi. Porrò quando Hieronymi ætate labentibus iam paulatim imperij viribus necdum Treueri locutionem ſuam vernaculam Romanorum lingua corruperant, quorum tamen princeps apud eos erat ſedes; dici non poteſt, pòſt eos à Francis, qui Belgium deinde & reliquam Galliam occuparunt, hanc loquendi formam accepiſſe qua nunc loquuntur. Quid? quòd ipſi Franci, dum partes Galliæ, Romano ſermone vtentes, ſibi acquiſiuiſſent, tantum abeſt vt linguam ſuam inuexerint deuictis gentibus, vt contrà ipſi Romanam linguam addiſcere tentarint: quæ res fecit, vt apud Gallos pleræque omnes verborum nominumq́ue radices ſint Latinæ, eorum tamen declinatio & conſtructio prorſus ſit Germana. Præterita enim verborum perfecta more noſtro formant, accerſito verbo, habeo; quo clarè demonſtrant, Romanum apud ſe ſermonem phraſibus noſtratibus fuiſſe corruptum, & ſic ab antiquo illo quo Galli cum Romanis loquentes vtebantur, degeneraſſe, vt nec à Latinis, nec à Germanis intelligatur. Vt autem contra Aegidij Schudi & Perionij opinionem hanc Romanæ locutionis corruptelam non Gallis olim Latinam linguam dicere coactis, ſed Francis adſcribam, id propterea facio, quòd ſciam Gallos ſic Latinam linguam locutos fuiſſe, vt ea de quibuſuis rebus diſſerere poſſent, non ſolùm inter ſe, ſed cum Romanis etiam quibuſuis. Quorſum enim Romanum ſermonem didiciſſent, ſi ſic didiciſſent, vt nulla ipſis eſſe poſſent cum Latinis colloquia? Non negarim tamen, ſolœciſmos multos & barbariſmos ab iis non infrequenter cõmitti ſolere, ſed eos tales, vt ſermonis intelligentiam non impedirent, quos poſtea, Romanis eiectis, indies magis atque magis inereuiſſe par eſt, tum per incuriam & obliuionem, quia nec caſtigarentur nec docerentur amplius à Romanis; tum quòd quiſque linguam ſuam ad Francorum locutionem accommodare quàm poſſet maximè niteretur. Franci interim quia numero longè eſſent quàm victi pauciores, ſenſim etiam ob commerciorum neceſſitatem cœperunt vocibus vti Romanis: quod dum facerent, dicebant ſe loqui *Romans*, tametſi de linguæ Francicæ ritu nomina & verba inflecterent atque collocarent. Sic paulatim nouus ſermo natus, quem alij Francicum, alij Romanum, alij Gallicum vocare conſueuerunt: nec diſſimilis origo vel eius quo Itali, vel illius quo Hiſpani hodie vtuntur. Quamobrem non poſſum ſatis demirari hominum eorum dementiam, qui ſeſe torquent in eo, quò præſentem Gallorum linguam ad Græcam reducant. Verùm nobis, vt dixi, quæſtio non de hac huius ætatis lingua, ſed de illa priſca, qua vſi ſunt Galli ante Romanæ tyrannidis iugum ſuſceptum, quam cùm inuenerimus eandem fuiſſe cum Treuerica, nec hæc vel poſt vel ante Hieronymi ætatem vllam

Aegidius Schudus. Perionius.

Romans loqui dicuntur Galli.

Gallorum veterum, & Brabantorum linguam eandem esse.

suscepérit commutationem, atque eadem hactenus sit cùm nostra Cimbrica siue Saxonica, dicemus Gallos olim eadem vsos esse lingua, quam Brabanti hactenus in Ambiuaritorum & Tassandrorum vicinorumque regione seruarunt: qua de re vt aliàs non semel verba feci; ita nusquam latius quàm in Saxonicis, in quibus docui, Sacas & olim in Asia, & pòst in Europa vnam omnino eandemque linguam cum Gallis habuisse. Quamuis autem quæ cum in illis, tum in aliis à me dicta sunt, ea satis habeant & argumentorum & lucis ad omnem huius quæstionis discutiendam obscuritatem; quia tamen propositi huius mihi laboris ratio sic postulat, compendio quàm potero maximo totam hanc sic eximam dubitationem, vt simul & gentis origo, & lingua vetustissima ex auctoritate magis recepta quàm sit vel Druidarum vel Cæsaris, probetur. & illud quoque quod de Dite dictum est, ab omni falsitatis suspicione liberetur. Quoniam Iosephi testis in primis grauissimi scripto demonstraui Gallos à Comero genus ducere; atque alibi declaraui, hunc non Gallorum tantùm, sed omnium Cimmeriorum patrem esse, inter quos Ascanij filij maximi natu posteritas primum locum tenet, atque inde lingua sua Duitsen, id est, vetustissimi vocantur; confitendum, eandem esse Germanorum & Gallorum originem, ita vt nihil miri sit, si linguæ quoque eiusdem habuerint communionem. Verùm vt inter Græcos non parua fuit dialectorum varietas; ita inter Germanos quoque & Gallos: tanta tamen non fuit, vt Germanus Gallum non intelligeret. Sed hic obiicitur Cæsar, qui Arioui stum scribit longa consuetudine Gallici sermonis sibi peritiam comparasse. Hic nobis fatendum, quod & alibi dixi, inter Ascanij posteros quosdam fuisse qui sic à cæteris Germanis dialecto differrent, vt ab eis magna difficultate vix tandem intelligerentur. Eo genere sermonis Sueuos valde olim vsos esse, etiam tum, cùm adhuc ex Asia non commigrassent, luculentum est iudicium ex Ptolemæo, qui hanc gentem Suobenos in Scythicis vocat, quo nomine se se ipsi hactenus in montibus Tridentinis appellant, cùm nos eos Sueuen & Suauen nominemus. Habet hæc dialectus pleraque verba & nomina eadem cum cæteris Germanis, sed sic sibilis & pronunciationis asperitate deformata, vt vix intelligantur. Audio hic Allemanos vasto spiritu & validis lateribus in me detonantes: Quid tu homuncio ex infima Teutonum gente perpetuò Tau in ore habentium, masculo Germanorum sermoni strubliginem linguæ tuæ contemtissimæ audes præferre, nedum comparare? Abi cum ista tua impudentia in Gallicum tau, quo dignus es. Nemo erit nostratium tam abiecto animo, vt tibi vel vnum Gry reddere dignetur. Egò verò neque vt respondeatis peto, neque prolixum mihi sermonem hac in controuersia habendum existimo. Hoc vnum dicam, quo totam quæstionem apud æquos iudices profligabo. Cùm in eadem lingua, id est, ea in qua radices vocabulorum sunt eædem, duæ sunt vel plures sermonis proprietates, pronunciationem atque formulas vocum variantes, tum si quæ dialectus cæteris melior sit quæratur, ei primam laudem tribuemus, quæ vocum origines quàm optimè conseruat. Exempli caussa, Luna nobis Man vocatur, vocali longa: eadem Allemanis Mon dicitur. Hic si rogetur, vtrum melius; consulenda prima vocis ratio. Scimus ob eam caussam nomenclaturam Man lunæ datam esse, quòd ea perpetua formæ suæ mutatione admirationem in nobis excitarit; qua moniti sumus & impulsi, vt caussam quæreremus quæ faciat vt cùm cætera sidera eandem formam seruant, hæc nunquam in eadem facie persistat. Vt enim Luna infimo est in orbe; ita è propinquo prima nos monuit insigni sua & sibi præcipua varietate cælestes motiones diligenter esse quærendas. Præterea dum totum Oceanum ad motionis suæ momenta modò attollit, modò deprimit, monuit nos maximo & luculentissimo signo corpora hæc inferiora à cælorum motione gubernari & temperari, atque omnem inde prodire & pendere elementorum varietatem mistionemque. Iam cùm fabri lignarij cernerent magni referre, quo tempore materia quæque cæsa esset, viderentque in ea re primas partes Lunam tenere, moniti sunt vt cursum ipsius obseruarent. Nascendi item luxuriandique diuersitas agricolam tandem docuit, vt Lunæ monitis

Suobeni.

Sueuorum dialectus.

Man vocabuli etymon.

nitis parêret. Quid ego hic commemorem vitium putatores? quid piscatores ostreorum? quid cæteros omnes quos officij sui & semper monuit & monebit? Infinita sunt quæ huius monitis homines didicerunt, & inter cætera hæc ipsa humani ortus vas totum temperat ac moderatur, & tempus satui nobilissimo definit atque demonstrat. Ingratissimus sit oportet, qui ab hoc sidere tam multis variisque modis vsibus humanis seruiente non moneatur ad laudem creatori canendam. Non puto esse quemquam, qui non plurimum se Lunæ debere intelligat; sed inter omnes illi ingratissimi sunt, qui ad huius decursum centesimis se obligarunt, cùm tamen tot orbibus circumactis centies moniti sint, vt nomina sua eximerent libris fœneratorum; adeò quamuis omnia cætera monita nulla essent, tamen ob centesimam hanc vsurarum appellationem meritò posset videri nomen à monendo sibi vindicasse. Quid multis? magna officiorum volumina sint conscribenda, Infiniti de natura rerum omnium ex elementis constantium libri, plures etiam magnæ constructiones, qualem Ptolemæus reliquit, si omnia sigillatim huius sideris monita essent vel enumeranda vel dimetienda. Primus igitur nominum architectus hanc sideris vim sentiens, siue de ipso recentis mundi consideratione, siue de diuino instinctu, siue, quod maximè credo, de vtroque illud vocabulum commentus est, quo admonitio hæc tot tantarumque rerum expressa auditetur. Man enim dum in vernaculo nostro sermone verbi locum possidet, idem est quod moneo dicunt Latini. Quamobrem eadem vox eodem sono & tempore pronunciata, transit in nomen de primi nomenclatoris voluntate illud astrum significans, in quo monendi cernitur summa & præstantissima potestas. Iam vide quid hic faciat Allemannus. Quò rotundius loquatur & nostram vincat mediocritatem, pro man mon dicit. A man nos mant, solo Tau adiecto, formamus, ad mensem designandum. Allemanus monat pronunciat. Quæro itaque, vtra vox propius ad originem suam accedit, nostrane, an Allemanica? Nostra certè; quæ sonum retinet eundem. Et ne Allemanici sermonis imperitus credat, in eo pro Moneo mon dici, atque inde Lunam nomen accepisse, addatur & hoc, ipsos æquè atque nos man pro moneo pronunciare. Sed dicet Allemanus, hac in voce maius artificium esse linguæ suæ, propterea quòd mon & originem suam satis declaret, & præterea addat inter verbum & nomen distinctionem, qua nos caremus. Probabiliter hoc diceretur, si vel distinctio inter verbum & nomen esset nobis loquentibus ad vitandam ambiguitatem; perinde atque alterius linguæ hominibus necessaria, vt non est, vel hac ratione, qua ex man mon fit, non longè grauissimus contra architecti voluntatem committeretur error; quem vt omnes intelligant, breuiter eum annotabo. Vt Luna infinitis monitis de toto hominum genere & vniuersim & sigillatim bene meretur, ita reliqua omnia nihili sunt præ illo vno quod in Allemanico sermone neglectum videmus & penitus omissum. Docui in Hermathena mea, quædam nobis esse vocabula ichnæa, quæ retro lecta id notant quod maximè conducit ad illius cognitionem, quod prorsa vocis pronunciatione denotabatur. Ex horum albo Themidis ichnææ nomen ad Græcos venit, de qua satis multa in Amazonicis à me dicta sunt, quorum lectionis quem pœniteret, hactenus audiui neminem. Quemadmodum igitur illic docui, ex mat fieri tam, vocali vtrobique similiter producta; & illo mensuram & modum, hoc decorum rerum omnium notari, ita vt alterum alterius vniuersam naturam describat, mutuam demonstret connexionem, hoc ex illo nasci declaret; ita hic sciendum, man vocem esse ichnæam, & inter ichnæas principem locum sibi vindicare. Infinitas est vastissima eorum omnium quorum homines moneri plurimi interest; sed quicquid est vsquam vtilium præceptorum, id totum nullam nobis adfert vtilitatem, nisi eius ductu veluti per vestigia ad illud veniamus, quod verso litterarum ordine in nomine man denotatur. Atque hinc illud est, quòd sic vocem construxerit optimus ille & diuinissimus nomenclator, vt illud primum moneret, atque ad illud nos per vestigia sua litteris consignata deduceret, quo omnia monita diuina & humana,

Mant.

Ichnæa vocabula.

omnia prophetarum oracula, omnia mandata ipsius etiam Dei nos & vocant quotidie,& semper vocauerunt. Testis est mihi Deus,solus animorum iudex,tanta reuerentia,tanta religione me de hoc mysterio cogitare, vt pigeat tam venerando exéplo ad hanc controuersiam vti.Cùm tamen ex altera parte mecum cogito,hoc tam præclarum Dei donum primo vocum ponendarũ artifici maxima benignitate concessum, à nemine hactenus post multos seculorũ decursus animaduersum fuisse; cogor quodam modo, vbicumque locus datur, arcanum hoc Dei in homines beneficium commemorare & aperire; ne quod Dei gratia mihi reuelauit, inuidia quadam sinam apud me sepultum iacere. Quod igitur hoc est tam excelsum mysterium, vt præ eo omnia reliqua nihili sint habenda; sintque omnia præcepta & documenta, nullam allatura vtilitatem, nisi ad hoc ipsum contendant, quod vocabulum man versum significare dico? Ipsum nempe nam, quo nihil aliud notatur, quàm id quod Latini nomen vocarent. At quid illo nomine intelligere nos oporteat, dicet nobis Esaias de verbo incarnando, oracula promens non illa quidem ex fabuloso Aganippes fonte, sed ex viuis fontibus Saluatoris. *Et dicetis*, inquit, *in illa die: Confitemini Domino & inuocate nomen eius, notas facite in populo adinuentiones eius, mementote quoniam excelsum est nomen eius.* An non in his diuini vatis verbis audimus, nos memores esse debere illius nominis excelsi? Hoc est nomen illud quod Rex Dei calore æstuans & spiritus sancti hausta ebrius celebrauit. *Et expectabo*, inquit, *nomen tuum, quoniam bonum est in conspectu sanctorum.* Et iterum alibi: *Erit nomen eius benedictum in secula, ante Solem permanet nomen eius.* Et paulo pòst in eadem ode: *Benedictum nomen maiestatis eius in æternum, & replebitur maiestate eius omnis terra.* In hoc ipso hymno apertissimè declarauit diuinissimus vates, se nomen maiestatis eius non aliud intelligere, quàm Dei filium, quem dicit cum Sole quidem, id est, cum patre & antè Lunam mansisse, & perpetuò mansurum, sed tamen descensurum in terram vt miseros mortales saluos reddat, & diaboli siue calumniatoris superbam premat potestatem, qua humanum genus habebat subiugatum. *Orietur*, inquit, *in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec auferatur Luna*, id est (vt equidem captus meus fert) donec toti iusti redditi mortales, sic nomini eius adhærebunt & vnientur, & sic facie ad faciem Deum intuebuntur, vt non amplius opus sit vlla Luna mouente vt ad hoc nomen toto animo tendant. Ipsa enim caritas in futuro seculo, in quo solo iustitia plena est & plena pax, sic nos Deo coniunget, vt tum omnes prophetiæ, omnes cærimoniæ, omnia sacramenta, omnis doctorum admonitio sit futura superuacanea. Optimis certè symbolis vsus est Dauid, dum Deum Soli comparat; & omnia ea quæ nos nominis eius monent, Lunæ. Nam vt imperfectam quandam & frequentissimè mutilam Solis imaginem nocturno tempore in Luna videmus, atque ex ea cognoscimus vbi & qua parte cæli Sol clarum hominibus diem ostendat; ita per oracula, per ritus sacros per apostolos, per sacramenta docemur, vbi Sol verum clarumque diem suis ostendat, quò simulatque ventum fuerit, cessabit omnis imago; non aliter atque orto Sole Lunæ lumen non amplius apparet. *Videmus nunc*, vt D. Pauli verbis nostram hanc expositionem reddam probabiliorem, *per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Quanta, bone Deus, est donorum quæ per spiritum tuum hominibus largiris, per omnia in omnibus quales quales illi sint, concordia. Propheta Lunam dixit, D. Paulus speculum & ænigma nominauit res eas per quas hic Deum videmus. Quid autem est Luna aliud, quàm nocturnum Solis speculum? Sermonis igitur nostri faber haud dubiè eiusdem spiritus instinctu nomen hoc Lunæ struxit, quò illum maximum eius vsum intelligeremus, vt eius monitu ad supremi illius nominis quod est omni alio nomine superius, omnia præcepta, omnia nostra studia, omnes nostros labores atque conatus referremus. Quocirca quoties linguæ nostræ homines Lunam intuentur, nomen eius retro legant, quò nominis illius moneantur, in quo solo salui esse possunt. Hoc est nomen de quo D. Ioannes: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum.* Et mox: *Verbum caro factum est.* Neque enim refert, siue verbum siue nomen dicas in hoc

Nam.

Nomine Dei intelligitur Dei filius.

hoc mysterio. Græcis λόγος in eadem dicitur notione. Nostra lingua in eadem significatione habet wort, vocem non minus quàm man iehuæam; quæ per litterarum vestigia retro lecta significat veritatem, & fidem, & fiduciam, & legitimum coniugium, vt modò dixi. Quo stupendo vocum artificio docemur, ipsum wort, quod Latinus verbum diceret, ipsam esse veritatem; ipsum wort illud esse, cui soli, vtpote ipsi veritati, credere debemus; ipsum wort illud esse, cui soli, vt veræ custodiæ, fidere debemus; ipsum wort illud esse, cum quo legitimum nobis est coniugium contrahendum. Hoc est arcanum illud coniugium; cuius typum hominum inter se connubia gerere D. Paulus dixit, magnum vocans sacramentum Christi & Ecclesiæ, inter quos solos legitimum est & verum connubium, nullo vnquam seculo dissoluendum. Sed hæc altiora & alterius loci. Vt igitur ad id quod in quæstione erat reuertamur; videndum, an hoc linguæ mysterium, quo nullum ne cogitando quidem maius reperiatur, in Allemanica lingua conseruetur. Sed quid videamus, cùm modò dictum sit, hanc conuersionem reciprocam apud eos corrumpi, eo quòd Mon minimè nos deducat ad Nam; qua voce tamen æquè atque nos pro nomine vtuntur, sed ad Nom nullius significationis vocabulum. Eadem est corruptela in Tam & Mat ab ipsis inuecta, cùm pro illo Zimpt, pro hoc Maſſ pronuncient. Qua in voce illud obiter addam, מדה Hebræorum à nostrati Mat deriuari, & inde etiam Modum apud Latinos dici, propterea quòd hæc vocum per conuersionem formandarum ratio, linguæ nostræ sit peculiaris. Nec aliter peccant in Trow & wort, pro quibus Trow & wort scribunt. Idem in aliis ferè omnibus committunt, quo vel solo indicio cuiuis liquere potest, arcanum illud linguæ artificium ab ipsis corrumpi, & idcirco sermonem nostrum multo habendum castigatiorem. Et quemadmodum hæc conuertendarum vocum analogia ab ipsis negligitur; ita longissimè recedunt ab etymologia vocum plurimarum, vt & in his ipsis vocibus demonstrare possem, vt interim omittam ventosas ipsorum buccas, quibus Atticum nostrum Tau veluti ansetes quidam exsibilare nituntur. In Zimpt nullam rationem agnoscas, nec item in Nam. Cùm enim conuersionem illam reciprocam corrumpant, & hæc vox primariam suæ formæ rationem ex ea ducat; fieri non potest, vt non longius multo quàm nos à genuino linguæ ortu abesse dicantur. Verùm hæc satis hoc loco sunto, quibus dum diutius quàm rebar me facturum, sum immoratus, aliam mihi remoram accersiui. Dicent enim Latini me voces sermonis sui proprias in exemplum citasse, & in iis Allemanos, dum Mon dicunt pro Luna, videri ad Moneo Latinorum propiùs accessisse: Rursum dum Nam & Allemanus & Germanus pronunciat, vtrumque posse videri vocem hanc à Romanis emendicasse priore syllaba ex voce Nomen nonnihil corrupta. Hic ego ad illud confugio axioma: Communem duarum pluriúmve linguarum vocem ex ea primordia sua ducere, in qua ratio inuenitur ad naturam rei significatæ explicandam plurimum adferens lucis. Dico itaque Moneo è nostro sermone, quo primùm Cimmerij in Italia vsi sunt, remansisse, propterea quòd man tempore longo pronunciatum, deducatur à man vocali breui elato, vt par est, duo tempora naturæ ordine vno esse posteriora. Man verò breue fit à men, quod significat ago & duco, à quo Latini Mino seruarunt. Huius præteritum imperfectum est man, pro eo quod Latinis est ducebam. Inde man eodem accentu pro viro ponitur, eò quòd hoc proprium & præcipuum sit viri officium, vt & se & cætera omnia animalia ducat ac gubernet. In quo si Adamus constanter perstitisset, nunquam genus humanum in has miserias præcipitasset. Vide quæso, quanti momenti vocabulum; cuius rationem si ducem sequamur, nunquam nos nec à carne, nec à femina duci agique sinemus. Porrò quia primariæ ducendi partes ad hominum pertineant ductum, voluit architectus, vt man longo tempore productum, hoc ipsum ducendi genus exprimeret. Cùm enim homo præceptis & admonitione agi debeat, hoc ipsum voluit officium ea voce nuncupari, quæ ex viri nomine fieret, vna sola temporis mora adiecta. Breue itaque tempus in man, notat virum prius se quàm cæteros ducere debere, atque inde ad cæteros ducendos progredi, ea videlicet via & ratione, qua breue tempus

wort vocabuli etymon. Trow.

Modus.

Vocum primordia ex qua linguæ sint petenda.

Moneo, es, ere.

Man. Men. Mino, is, are.

Viri proprium & præcipuum officium.

prius,

prius, longum posterius videmus. Nomina verò quæ perpetuum quippiam significant, conuenientissimè fiunt à verbis temporis præteriti imperfecti, propterea quòd hoc tria tempora complectatur. Nam qui dicit faciebam; ostendit se aliquid fecisse, & adhuc aliquid facere, & pòst etiam aliquid esse operi se additurum. qua de re alibi. Quòd item nomina deriuamus à verbis, id summa nititur ratione, quæ tota est in philosophiæ principio posita, quo statuitur actus prior esse quàm potentia. Iam cùm

Nomen. Nam pro Nomine fiat à Man per conuersionem, fateamur oportet, Nomen quoque apud Latinos vocabulum esse de Cimmeria lingua in Latio relictum. Men item non à mino, sed contrà Mino à Men, quod ex reciproca conuersione nobis peculiari liquet, cùm Nem versa, Men prorsa vox sit; & Men suam apud nos habeat compositionem ex Me & En; de qua si nunc agerem, longiùs esset à proposito euagandum.

Mens. A Men Latini etiam Mens seruarunt, eo quòd Mens hominem ducat necesse sit, si caussam nominis sui volet tueri. Quia ergo vocabula eius primogenia sunt linguæ in qua veras suas habent rationes; cogentur Græci fateri, μὴν pro Luna nobis deberi, quoniam vocis ratio verissima apud nos reperiatur. Verùm redeamus ad id vnde

Germanicus sermo qua ratione diuersus à Gallico fuisse dicatur apud veteres. digressi sumus. Cùm Germanicus sermo apud veteres diuersus dicitur à Gallico fuisse, sic sermo accipiendus, vt tum de Sueuica lingua loqui censeantur, quæ hodie dicitur lingua superior, eò quòd sit eorum hominum qui partes habitant superiores & à mari magis remotas. Hanc igitur cùm vernaculam sibi Arioniſtus haberet, non mirum videri debet, si Gallicum sermonem longa consuetudine dicatur didicisse, cùm & hodie plurimos Allemanos Antuerpiæ cernamus, qui ne longa quidem multorum annorum consuetudine sermonis sibi nostri comparant facultatem. Tacitus etiam ad hunc modum intelligendus, dum dicit Marsingos & Burios sermone cultuque Sueuos referre, Gotinos verò alterius gentis esse de Gallica lingua doceri. Est enim & semper fuit in ipsa etiam Asia alius Sueuorum, alius Germanorum sermo; haud secus atque alius Dorum, alius Atticorum. Et optimè profectò id à Tacito animaduersum, Gotinos Gallica lingua locutos fuisse, cùm Gotini à Gotis essent oriundi, vt Becceselana nostra tradunt; quorum sermo idem fuit cum Cimmerio, quo hactenus quosdam Tauricæ Chersonesi indigenas ad Bosporum Cimmerium vti, in Francicis, de grauissima illustris viri Ogerij Boesbecani testificatione,

Ogerius Boesbecanus. memini prodidisse. Proximi autem Cimbricæ huic Chersoneso Getæ fuerunt, qui inde ad Danubium vsque & montes Carpathios latas quondam sedes tenebant, è quibus Hunnicæ rabiei cedentes, flumen sunt transgressi, primùm illud quidem pace Romanorum, at mox, eorum perfidia sic merente, totum imperium euersuri.

Taurica Chersonesus etiamnum hodie lingua Brabantica vtitur. Quòd verò Goti perinde atque Cimmerij Tauricam Chersonesum habitantes lingua Germaniæ inferioris vsi sint, quam ego ad discrimen Sueuicæ siue Allemanicæ Cimbricam soleo vocare, satis queat doceri ex sermone Dacorum, qui hactenus integer in Transsiluaniæ quadam parte permanens, idem est cum lingua Treuerorum. quod non ex aliis tantùm didici, sed ipsemet expertus sum, dũ in Hispania docto quodam iuuene natione Daco à manibus vterer: qui cum familiariter sermone nostro citra omnem intelligentiæ vel moram vel difficultatem haud secus atque cum nostratibus colloquebar. Errare autem eos, qui hanc linguam à Saxonibus Caroli magni iussu eò deductis inuectam putant, in Gotodanicis tradidi; è quibus cui ita visum fuerit, discat licet, Dacos Getarum siue Gotorum, qui iidem sunt, partem fuisse, & Geticam linguam vsurpasse. Cùm ergo Gotini à Gotis oriundi Getico sermone loquerentur, Gallico sermone vtebantur, eo quòd Dacorum idem sit cum Treuerico. In eo igitur Tacitus labitur, quòd ex linguæ conuenientia Gotinos Gallos putarit. Nec est admiratione dignius, Getici sermonis puritatem in Carpathiis montibus adhuc manere, quàm sit, in Taurica Chersoneso hactenus perdurare vetustam Cimmeriorum linguam, qui primum illi pæninsulæ vicinoque freto nomen dederunt. Quando igitur iam Iosepi indicio demonstraui, Gallos à Gomero genus ducere, & Gomerios ob id posse dici, licet ipsi se, vt pòst docebo, Cimmerios vocarint; & eandem ipsis

Gallica antiqua lingua eadem cum Cimbrica fuit. quam Treueris linguam fuisse, D. Hieronymi sanxi auctoritate; & ex Tacito declaraui, Geticam linguam eandem esse cum Gallica; & rursus Geticam eandem esse cum nostra; necessaria mihi conclusione videor collegisse, Gallicam antiquam eandem

dem cum noſtrati hodierna habendam eſſe. Idem mihi nunc aliquot exemplis è vetuſtis ſcriptoribus petitis declarandum puto, quò res variis multorum controuerſiis agitata, tandem extra omnem adducatur dubitationem, & deinde mihi liceat de omniũ conſenſu, Gallica nomina vera & germana interpretatione declarare. In nono Beceſelanorum libro oſtendi, non malè Metrodorum Scepſium prodidiſſe, Padum à picea dici; ſed non rectè inde colligi, Pades piceam notare. Den enim Gallica ſiue noſtrati lingua picea materia vocatur, & Pat viam notat, vnde Patden, & reiecto tau, Paden viam ſignificat piceæ materiæ, quam plurimam Padus vtrimque è montibus per varios & multos fluminum canales ſuſcipit, adeò vt nullum in tota Europa flumen norim, cui potius hæc nomenclaturæ ratio ſit accommodanda. Eodem loco monſtraui, Bodincum apud Plinium & eius magiſtrum Metrodoron hoc flumen vocari, quod ſignificat fundo carentem: Et id quidem non citra cauſſam; vel quia pars eius ad inferos delaberetur, vel quia picea dumtaxat materia non vado tranſiri poſſet: Verùm in hac voce vnius litteræ deliquium accidiſſe. Integram enim eſſe Bodmincum à Boden mint, quod nobis id notat cui fundum deeſt. Quoniam tamen hæc latiùs illic ſunt explicata, non video quid cauſſæ ſit, cur hic repetantur, vbi ſatis ſuperque me ſatisfacturum exiſtimo, ſi exempla dumtaxat indicauero. Reliquit & luculentum nobis Gallicæ linguæ monumentum Pauſanias in Phocicis, vbi Trimarciſiam Gallorum deſcribit; qua voce nos eum intelligimus equitatum, in quo ſinguli tribus equis cenſentur, vt in Gigantomachia mea latè declaraui; indicato etiam Rhenani & aliorum in huius nominis interpretatione errore, ita vt nihil opus ſit idem hic rurſus inculcare. Interim hoc demiror tam integram hanc vocem in Pauſaniæ codice manſiſſe, cùm apud Romanos adeò pleræque omnes ſint corruptæ atque deformatæ, vt vix intelligi poſſint: in quarum numero eſt & illa apud Plinium de aratri generibus ſcribentem, cuius hæc ſunt verba: Tertium in ſolo facili nec toto porrectum dentali, ſed exigua cuſpide in roſtro, latior hæc quarto generi, ſed acutior in mucronem faſtigiata, eodemque gladio ſcindens ſolum, & acie laterum radices herbarum ſecans. Id non pridem inuentum in Rhætia. Galliæ duas addidere tali rotulas, quod genus vocant Planarati. Hic Planarati prorſus nihil denotat; iudicium tamen facit nobis apertum, quam vocem germanam loco ſuo mouerit. Plograt enim aratri rotam notat, Plog met rat aratrum cum rota: quo fit, vt perſpicuum ſit poſterius hoc vocabulum à Plinio ſcriptum fuiſſe. Qua de re non dubitabit is qui illa viderit exemplaria in quibus non Planarati, ſed Plomerat legitur, vocabulum ex Plog met rat decurtatum. Cernas hic clariſſimè, Gallicam linguam nec cum Allemanica, nec cum Heluetica huius ætatis conueniſſe, ſed prorſus cum ea qua hactenus vtuntur Antuerpiani cæterique Cimbri. Illi enim pro Plog Pflug ſcribunt, accerſita ſtudiosè ea littera, quam ferinam vocauit Quintilianus, quòd ſcilicet à ſermonis noſtri lenitate, quam ſtolidè nobis vitio vertunt, ſtridenti ſibilo diſcreparent. Et verò ne quis putet fœdam hanc pronunciationis corruptelam in hac tantùm voce ab ipſis amari, veluti ſuauem quandam cantilenam; monendum eſt, hanc ipſam linguæ ſtribliginem, in quamplurimis vocibus, quarum principium littera P ſortitur, ab illis diligenter obſeruari. Cùm enim nos Planten pro plantare dicamus; illi Pflántzen & pronunciant & ſcribunt: Cùm nos Pal pro palo & termino; illi Pfal: Cùm nos Perſic pro perſico; illi Pferſig: Cùm nos Pip pro pituita; illi Pfipff: Cùm nos Pert pro equo; illi Pferd: cùm nos Pil pro ſagitta; illi Pfeil. Quid multis? Hoc eſt illis vocum condimentum, multis ſibilis voces exaſperare: atque id tam curiosè in omnibus ſequuntur, vt non alio nomine vel ipſi ſibi magis placeant, vel noſtrates contemnant. Quoniam enim nos Tau pro ſigma lubentius vſurpamus, & wat dicimus, vbi illi dicunt was; noſtrates omnes wat-lendiſchen nominant, id eſt, illius regionis homines in qua wat pro was pronunciatur: Et dum nos ſic appellant, magno credimur ab ipſis & infami conuicio vapulare, cùm tamen hoc ipſo ſuo tam acuto iudicio non minus omnes Atticos, quàm noſtrates condemnent. Non poſſum equidem facere, vt de hac cenſura cogitans, non prorumpam in riſum. Confeſtim enim in mentem venit illius iudicij quo fertur Midas aſininas ſibi aures præmij loco retuliſſe, cùm Apollini Panem prætuliſſet; craſſiorem

Padi fluu. etymon. Den Pat.

Bodinci etymon.

Trimarciſiæ Gallorum.

Planarati dictio, pro Plograt, apud Plin.

Plinius caſtigatur.

F litterâ ferinâ exaſperant Allemani pleraſque voces à littera p incipientes.

Watlanders.

crassiorem ferens sententiam, quàm ipse Tmolus. Dici solet in homines rudi ingenio præditos, pistillo ipsos esse obtusiores. At hîc videmus Midam non pistillo tantùm, sed monte etiam, vastum dorsum extollente, fuisse crassiorem. Videant igitur ij qui Pflantzen quàm Planten, Pfal quàm Pal melius dulciusque censent, ne & auribus asininis audire, & latis montium dorsis esse obtusiores existimétur, cùm apud alios, tum maximè apud Atticos, apud quos sigma, ob magnam sibilandi vim qua passim omnibus obstrepebat, ostracismo pulsum est è ciuitate. Sed satis horum, quæ non dubito quin ab Allemanis magno flatu sint exsibilanda. Redeat oratio vnde discessit. Quemadmodum Plogmetrat à nostratibus æquè atque à priscis Gallis intelligitur; ita & alterum vocabulum Marga à Plinio etiam inter Gallica relatum. Terram enim, inquit, terra emendari (vt aliqui præcipiunt) super tenuem iniecta, aut gracili bibulaque super humidam ac præpinguem, dementia operæ est. Quid enim potest sperare qui talem colit? Alia est ratio, quam Britannia & Gallia inuenere alendi eam ipsa, quod genus vocant Margam. Spissior vbertas in ea intelligitur. Est autem quidam terræ adeps ac velut glandia in corporibus ibi densante se pinguitudinis nucleo. Ex his Plinij verbis duo nobis ostenduntur; alterum, nostram linguam reuera eandem esse cum prisca Gallica, quandoquidem nunc non minus, quàm olim Margam hoc genus terræ vocamus; alterum Gallicam & Britannicam vel eandem, vel cognatas linguas fuisse. Terræ autem hoc genus hoc nomine dignamur propterea, quòd generatim quoduis medullæ genus Marg nominemus. Plinius aliquot interpositis verbis, Tertium, inquit, genus caudæ Glischromargon vocant. Vbi equidem suspicor mendum irrepsisse, & ex Glinstermargo factum esse Glischromargum. Qua enim caussa Græcam vocem vel Britanni vel Belgæ accersiuissent ad nomen peculiari Margæ generi componendum? Nec verò tenacitas in creta fullonia quæritur, sed pinguedo & absterſio tenui materiæ innata. Sed quid opus est hic pluribus verbis? Plinius ipse hanc margam candidam vocat, quá nos Glinster-marg vocaremus; cùm idem sit glinsteren quod candere. Quò tamen hac in re dubitem, facit nomen Capnumargos, quod Græcogallicum omnino videtur, quasi fuliginosa marga diceretur. Audebo tamen, omni reiecta Epoche, dicere hoc item nomen corruptum fuisse, à quopiam videlicet Græci sermonis sibi scientiam arroganti. Cùm enim Coper-margos scriptum inuenisset, nec quid ea vox notaret perspiceret, ex Coper fecit Capnu. Est autem Coper nobis idem quod Græcis χάλκος, Latinis æs. Vnde Coper-marg est marga æris referens colorem. Nam & hactenus rufo colori, quo Plinius hanc margam à cæteris distinxit, ab ære nomen mutuamur. Suspicor itaque ipsas etiam terminationes perperam ad Græcam formam accommodatas, & à Plinio scriptum fuisse Copermarga & Glinstermarga. Sed hæc minoris, quàm vt de iis sit contendendum. Transeamus ad aliud vocabulum, quod & ipsum Plinij beneficio intelligemus. Ait Latinos eam auiculam quam à galero quondam galeritam vocassent, sua ætate alaudam nominare, voce Gallica, & inde legioni quoque nomen esse. Suetonius narrat Cæsarem legionem conscripsisse ex Transalpinis vocabulo Gallico alaudam nuncupatam, quam disciplina cultúque Romano institutam atque ornatam, postea vniuersam ciuitate donarit. Constat ergo & legioni & auiculæ Alaudæ nomen fuisse; quod vt ad veram suam originem reuocetur, non inutile fuerit Aristophanem audire, apud quem ea in Auibus exponuntur, è quibus ad nominis huius caussam facilè veniemus. Sunt autem hæc:

Marga, quid sit.

Glischromargos.

Capnumargos.

Coper.

Alauda auicula dicta galerita.

Alauda dicta legio Gallica.

Αμαθὴς γὰρ ἔφυς, κ' οὐ πολυπράγμων οὐδ' Ἀ'ίσωπον πεπάτηκας,
Ὃς ἔφασκε λέγων κορυδὸν πάντων πρώτην ὄρνιθα γενέσθαι
Γροτέραν τῆς γῆς, κἄπειτα νόσῳ τὸν πατέρ' αὐτῆς ἀποθνήσκειν,
Γῆν δ' οὐκ εἶναι. τὸν δὲ προκεῖσθαι πεμπταῖον. τὴν δ' ἀποροῦσαν
Ὑπ' ἀμηχανίας τὸν πατέρ' αὐτῆς ἐν τῇ κεφαλῇ κατορύξαι.

Quorum hæc est sententia; Aesopum fabulam scripsisse, qua narretur alaudam cùm cæteris, tum ipsa etiam terra esse antiquiorem. Vnde mortuo patre, iam quintú diem iacente, non habuisse terram in qua eum sepeliret: reliquis igitur consiliis destitutam, patri tumulum in capite suo posuisse. Ex hoc Comici loco perspicuum fit, quod & Galenus noster annotauit, qua de caussa κορυδαλίδας ἐπιτυμβιδίους Theocritus appellarit, id est, quare galeritas dixerit tymbum super capite gestare.

Hinc

Hinc modò quiuis noſtratium videbit, Alaudam dici ab Al-aud, id eſt, omnino antiqua vel omnia vetuſtate præuertens, quod Ariſtophanes dixit πάντων πρώτη, id eſt, omnium prima, quaſi Alaudæ nomẽ voluiſſet interpretari. Cęterũ qua de cauſa hęc fabula à priſcis hominibus fuerit cõficta, & nõ apud Græcos tantùm, ſed apud Gallos etiã celebrata, vt ipſum auiculæ nomen patefacit, à nemine hactenus explicatum eſt. Nos hac de re in Hieroglyphicis copioſè ſatis (vt noſtri quidẽ ingenij captus eſt) diſſeruimus, ipſam tamen myſterij amplitudinem atque dignitatem nullius vnquam oratio, ſit licet Cicerone eloquentior, aſſequetur, tantùm abeſt vt id de me velim polliceri. Summa rei, vt compendio eam hic complectar, hæc eſt: Galerita hymnorum Deo canendorum & numerum & modum hieroglyphico ſuo ſymbolo demonſtrat, vt cùm ex aliis, tum ex antiquiſſima illa Ægyptiaca, quæ apud Bembos ſeruatur, tabula docebo. Nobis alio nomine vocatur Leuwerc hoc lef-werc, id eſt, vitæ opus: quo monemur primum & antiquiſſimum vitæ opus eſſe debere in laudibus Deo canendis, atque hoc omnibus terrenis prius nobis habendum. Sepeliamus igitur patrem noſtrum cæleſtem in capite noſtro & ſupremo mentis vertice, vt verè de nobis dici poſſit, nos viua Dei templa eſſe, & eum, quicquid agimus, ſemper in animo circumferamus. Sed de his ſuo loco plura. Non dubito, quin ſi hæc Perionius cognouiſſet, mox fuiſſet aſſerturus ex iis cerni, Gallos plurima non verba modò, ſed arcana etiam veteris ſapientiæ præcepta de Græcorum fontibus hauſiſſe. Nos contrà rogamus æquos rerum æſtimatores, An non veri ſit ſimilius, Græcos fabulam ab illis accepiſſe, apud quos tanta eius eſt antiquitas, vt auiculæ etiam inde ſuum dederint nomen, cùm nihil aliud ſit Alauda, quàm omnia vetuſtate præcedens. Nec mirum hanc fabulam è noſtro ſermone ad Græcos veniſſe, cùm tota fabuloſæ theologiæ conſtructio ad Orpheum referatur, hominem, vt Græci ſcribunt, apud Thraces natum, apud quos, Strabone teſte, Geticus ſermo, quem eundem dixi cum Gallico, vernaculus habebatur. Cur potrò legio Gallica hoc nomen ſibi ſumpſerit, neminem poteſt latere, qui ſciat modò quanto in honore & auctoritate apud Romanos fuerint veterani. Galli enim dum ſe Alaudas vocabant, ſe non aliis modò militibus Romanis, ſed ipſis etiam veteranis præferebant. Cicero certè Alaudas cæterosq; veteranos coniunxit, in quo plurium numero hanc legionem ferè vocari animaduerti; quod ſanè fit quam conuenientiſſimè Gallico ſermoni, in quo Alauden nihil aliud ſonat, quàm omnes veterani. Quam loquendi conſuetudinem crediderim ei ab ipſis Gallis Latinè loquentibus traditam fuiſſe. Quamobrem vt Alaudæ ſymbolo ſe omnium primos, ita alaudarum vocabulo ſe omnes veteranos eſſe profitebantur. Vide modò, quantum lucis ex huius vocis interpretatione nobis affulſerit; quam qui parui faciet, ei ſuadeo, vt in tenebris ſuis perpetuò deliteſcat, & omnem veteris hiſtoriæ cognitionem ex Pſeudoberoſis & id genus nugiuendis pergat haurire. Sunt apud Cæſarem etiam Gallica quædam vocabula explicata, inter quæ Solduriorum & Ambactorum nomina; quorũ illud ſic interpretatur, vt deuotos dicat. Eorum hanc dicit eſſe conditionem, vt omnibus in vita commodis vnà cum his fruantur, quorum ſe amicitiæ dediderunt. Si quid iis per vim accidat, aut eundem caſum vnà ferant, aut ſibi mortem conſciſcant. Niſi Cæſari fidem haberem, ſingulare quoddam & electiſſimum genus cuſtodiæ Soldurios fuiſſe aſſerenti, procliue eſſet dicere, vocem hanc compoſitam eſſe ex ſold & huren; quorum illud ſtipendium, hoc conducere ſignificat: quam rationem ſequendo, non alij eſſent ſoldurij, quàm ſtipendio conducti. Verùm latiùs hæc interpretatio patet, quàm Cæſaris dictis videatur conuenire. Quamobrem dicam ſoldurios à Sold & Vr nomen accepiſſe, propter magnam excellentiam qua cæteris omnibus militibus & corporis cuſtodibus ſtipendio conductis anteſtabant. Vr enim vox eſt vna illarum quæ retro lectæ cõtrarium eius ſignificant quod prorſæ denotabant. Quemadmodum enim Vr id ſignificat quod in quouis rerum genere eſt excellentiſſimum, ita un illud quod eſt imperfectum vocamus. Hinc Vr-aut, ſiue Vralt ſignificat eum qui ſenio cæteris præſtat. Vrhan excellentiſſimum illud Gallorum genus, quod in ſiluis & montibus verſatur. Sic Vros eſt maximus bos: Os enim nobis bos vocatur: Hinc Latinis Vrus, & Græcis οὖρος pro eodem animali; quod à Cæſare ſic depictum eſt, vt dicatur non multo infra elephãtorum magnitudinem conſiſtere. Quà in voce id dignum eſt animaduerſione, & Græcos & Latinos è noſtro ſermone, non è ſuperiore nomen duxiſſe, quoniam non Os, ſed

Alauda, vnde dicatur.

Leuwerc etymon.

Soldurij apud Cæſarem, qui ſint.

Sold.

Vr. quid ſignificet.

Os.

Vrus. οὖρος

Orbs. Orbs dicant, è quo Vzor, nõ Vzos formaretur. Erit igitur Sold-uz excellentissimũ stipẽdium, & Solduri qui tali se stipendio obligarunt. Quod enim præstantius stipendium inuenias, eo quo omnia vitæ commoda, inter eos qui seruiunt, & eum cui seruitur, æqua statuuntur? Sold autem stipendium nobis esse nemo est qui ignoret. Quamobrem cuiuis nunc liquebit, sic vocis huius compositæ vim & notionem à Cæsare expressam esse, nihil vt queat dici linguæ nostræ vernaculæ conuenientius; & vnà nobis occasionem datam esse illius quoque vocabuli explicandi, quo insigne illud boum genus vocatur, quod à Cæsare descriptum habemus eo loco quo de Germanorum feris agit, vbi quàm recta ratione Vros bos hic vocetur, ab eximia præstantia, qua reliquos vincit, cognoscere licebit; & simul illud videre, vetustam Germanorum linguam in hac voce cum Gallica prorsus consensisse, atque inde ad Latinos vsum eius veniisse. De Ambactorum nomine nihil hic nobis dicendum, ne, quæ satis latè à me in Atuaticis exposita sunt, hic mihi & cum meo & lectoris tædio sint remandenda. Legimus præterea & aliam vocem Gallicam in Cæsaris commentariis Vergobretum; cuius significatio sic exponitur, vt magistratus esse definiatur, vitæ necisque habens potestatem; qui apud Heduos annuus legebatur, ne videlicet in tyrannidem transiret. Passa est hæc vox fortasse cladis nonnihil, at exiguæ, & talis, quam Romanus sermo euitare non posset; atque idcirco Cæsari condonandæ. Cùm enim & Hebræi, & Græci, & Latini littera ea careant, quam nos duplici v pingimus; simplex v in hoc vocabulo duplicis locum potuit occupasse, vt pro wergobzet, vergobzet habeamus. Est tamen & verg apud nos in vsu, pro eo quod est propono ad considerandum deliberandumque: Sed ea notio necis potestatem, quam Cæsar huic magistratui adscribit, non complectitur. Vergobzet enim eum denotat magistratũ cuius est ea, quæ velit, in deliberationem vocare; quæ certè dignitas ad supremam etiam spectat in rep. potestatem. Verùm wergobzet eum nobis denotat magistratum, cui potestas est strangulandi. quod genus supplicij vt extremum erat & maximum apud vetustos Gallos; ita hodie quoque apud nos ad turpissimam in sceleribus morte puniendis pertinet infamiam. Fortassis ergo magistratus hic ab extremo supplicio, cuius haberet potestatem, apud Heduos nominabatur; quod nisi placeat vt Cæsaris expositionem confirmans, licebit ea, quam habemus, retenta lectione verg-obzet interpretari eum magistratum, cui summa sit potestas & senatus habendi, & ea proponendi, quæ visum fuerit ad præsentem reip. statum pertinere: quam dignitatem ij nũc in ciuitatibus nostris habent, quos Vozgemeesters, id est, ciuium magistros vocamus. Obzet autem concisum est ex oberhet, qua in voce agnoscas iam tum etiam apud Heduos B. pro V. poni solere, propter viciniam Allemanorum, qui hactenus vber pro ouer dicunt, tanto duriusculè, quanto V, consonans lenius quàm B. sonare sentitur. Vitãt enim quàm possunt maximè omnem sermonis suauitatem; atque ideò in principio pro V. pronunciant F. vt, pro Vranckryc, Frantreich; pro Vatten, Fassen. quod est comprehendere; pro vel, quo pellis notatur, fael aut fel; & Latinè loquentes pro vino potant finum. In medio autem pro V. B. sonant & scribunt frequentissimè; quos Hedui imitati, pro ouer ober dixerũt, à quo oberheet siue oberheit (nam vtrumque dicitur) pro nostro ouerheet siue overheit, quo magistratum quẽuis notamus; ea loquendi consuetudine, quam barbarolatinus exprimeret, si diceret, superioritatem. Ab oberheet obzeet, & hinc vergobzet siue wergobzet, Allemanni hac ætate duriùs dicunt oberkeit pro ouerheit, quam formulam in similibus quoque vocum terminationibus seruant. Iam hactenus Germanis superioribus in vsu est frequenti, vt wozgen pro occidere generatim dicant. quam consuetudinem Heduos olim habuisse, de Cæsaris interpretatione coniecto. Sunt & apud Festum Pompeium Gallica aliquot vocabula, inter quæ Bennam vehiculi genus commemorat, quod nos tale intelligimus, vt corbem habuerit oblongum è viminibus contextum. Hactenus enim Ben vocamus oblongum corbem, quo vestes lineæ, postquam elotæ sunt, ad apricum campum deuehuntur, quo partim frequenti aquæ aspersione distentæ candescant; partim ventis & sole deficcentur. Corbis etiã is cui vel obstetrices vel nutrices ad focũ insident, dũ pueros ad ignem in gremio fouent, Ben à quibusdã nominatur. Alij etiam vas vimineum, è quo oues pabulũ capiũt, Ben dicunt. In nostris vehiculis Bennas habemus, in quibusdã quidem per totam currus longitudinem extensas, in aliis verò, & iis quidem plurimis bipartitas, vt altera Benna partem currus anticam teneat, altera posticam concludat.

Vergobretus apud Cæsarem, vnde dictus.

Benna quid sit.

Ben.

Idem

Idem Bulgam vocabulum dicit Gallicum, nobis nunc Buiel vocatur, à qua voce Romani fecerunt Bul, eo quòd diphthongo ui non ferè vterétur, quam Græci in ἀρπυῖα & similibus habent. Ex Bul deinde Bulga euasit; hinc quo Latinam acciperet terminationem, hinc quo littera G adiecta, à Bulla distingueretur. Huius Gallicæ vocis tam antiquus est apud Latinos vsus, vt Lucilius ea Satyram quandam suam condiuerit, hominem quendam describens, cui similes quamplurimos cognoui his verbis:

Bulga vocábuli significatio.

Cui neque iumentum est, nec seruus, nec comes vllus;
Bulgam & quicquid habet nummorum secum habet ipse:
Cum bulga cœnat, dormit, lauit: omnis in vna
Spes homini bulga, hac deuincta est cætera vita.

Refertur & Dun inter Gallica vocabula, quo montem significari non satis memini, an apud Plutarchum, an apud alium legerim; vtut est, nemo nostratium ignorat, fabulosos quosdam montes Oceano in Hollandia & Flandria obiectos Dunen ab omnibus vocari. Ridere mihi lubet, quod in Rhellicani annotationibus, quas ad illustrandos Cæsaris commentarios edidit, legisse me recordor. Inter alia enim quibus maiorem in modum contendit Gallicum sermonem non eundem cum Germanico fuisse, addit & hoc vocabulum Dun, aiens id doctissimorum hominum consensu montem vetustis Gallis notasse, & nunc Germanis non montem, sed tenue significare; atq. inde liquere alium Gallorum veterum, alium Germanorum esse sermonem. Scio equidem Dun tenue denotare, atque in hac significatione non apud Allemanos tantùm, sed apud nos etiam in vsu esse quotidiano: Verùm & illud scio, ad hanc notionem indicãdam vocali breui debere pronunciari, quæ dũ Dun pro monte dicimus, longa sentitur.

Dun et Duyn quid sit.

Idem Dog negat canẽ apud suos Tigurinos notare, & esse tamen scriptũ, hoc vocabulũ in eo significatu apud antiquos Gallos in vsu fuisse. Sed nescïit bonus vir, vel se scire dissimulauit; multas voces paulatim in desuetudinẽ abire, atq. idcirco vitioſè colligi, si qua vox nunc in gente quapiã sit abolita, eam nũquam extitisse. Dog tamen nemo nostratium non intelligit canem esse; verùm quia vox ea apud Britannos, quorum lingua eadem cum Gallica fuit, generatim hactenus quemuis canem notat, factum est vt maiores dũtaxat canes hoc nomine dignemur, propterea quòd illos è Britãnia generosissimos & maximos accipiamus. Dicimus enim vulgò Engliſch Dog, pro cane Anglico. Cęterum quamuis nec vocabulum Dun, nec Dog in vsu nunc esset, vt est vtrumq. in frequentissimo; ex eo tamen nihil aliud concludi posset, quàm multas voces in vulgi loquendi consuetudine vsurpari desiisse, quod in omni lingua contingere qui nescit, is ad Grammaticorum scholas & prima vmbratilis litteraturę rudimenta ex hac historica palæstra est ablegandus. Sed quid ago? Si omnium hac in quæstione vel errores, vel ineptias persequi vellem, nullus esset finis futurus, adeò turpiter & Germani superiores, & Galli siue potius Franci Romanisantes sese dederunt in varia nugamenta, dum alia vocabula ad linguam Græcam referunt, alia ad linguam Allemanicam detorquẽt, alia nihil significare asserunt; quorũ tamen pleraque, vt modò declaraui, ne pueris quidem nostris vernaculis quicquam habent obscuritatis. Quòd si qua sint (vt sunt complura) quorum significatio nos lateat, id mirum videri non debet, tũ ob vim à Romanis adhibitam, quò Latinæ formæ nonnihil responderent, litteris aliis exemptis, aliis additis, aliis mutatis, pro eo ac ipsorum auribus suauior sonus effici videbatur; tum propter librariorum culpam, qui parum piaculi in eo ponebãt, si barbaram vocem, quam nec intelligerent, nec à quoquam intellectum iri putarent, vel hoc modo, vel alio scripsissent; tum etiam quòd non pauca vocabula quæ aliquando in summo nitore fuerunt, tandem apud vulgus, noui semper appetens, obsolescant. Ad primum genus cùm alia quamplurima, tum propria maximè vel virorum vel vrbium nomina sunt referenda, in quibus corrumpendis mirum est quantum sibi tum Romani tum Græci permiserint. In his Cæsar nomina Gallica in Xi litteram Græcorum adspiratá exeuntia, x duplici Latinorũ littera terminauit. Sic ex θωμιγξ fecit Dumnorix; quorum illud nobis frenorum diuitem signat, hoc nullam offert notionem. Orgentorix an fecerit ex ὀργεντειξ, quod significat dominum qui à multis manibus dimes est, quẽ nos Heer Henderich Latinis characteribus scriberemus, an verò ex ὠργεντειξ, quod natalium elegantia diuitem notat, arbitrio aliorũ discutiendum relinquo. Certè

Nomina propria variè corrupta.

Dumnorix. Orgentorix.

vtraque vox, & Heer Henderich & Oorgentrich notissimæ nobis est significationis. Errant tamen qui confundunt Heimerici & Henderici nomen, cùm hoc id quod dixi apertissimè notetur, illo locuples domorum, vel qui domi diues est, dicatur; quorum vtrumque in frequenti nobis est vsu. Ambiorix ab Ambiet-oo-rich deriuatum magistratũ notat multa sobole diuitem. Vercingentorix ex Verſiencheit-rich proculdubio factum videtur, quo is significatur, qui diues est facultate longè lateque omnia prouidendi. At si Verſinnicheit-rich scribas, eodem illud quidem tendet, sed eum notabit, qui prompto & sollerti ingenio ad quæuis excogitanda abũdat. Hoc enim à Sin, illud à Sien significãdi vim haberet. Nec minus corruptũ Diuitiaci nomẽ, quod reor formatũ ex Di-uiantiacht, quo notatur is qui hostes in fugam vertit. Diuico ex D'huiwic-hoot, quo intelligimus caput excubiarum, quibus custodia commissa est. Nec mirum ex uĩ diphthõgo i factum, cùm & Harpyiam Latini, & ipsi etiam Græci pro Harpuia proferant. Duplex autem w in simplex transire, vnum est de frequentissimis; cuius exemplum in Litauico quoque licet videre; quod nomen ex Luit-wic factum esse nemini nostratium dubium esse potest. Nobilissimũ hactenus apud nos nomen, & dignum quo omnes Reges vocarentur, propterea quòd eo significetur populi refugiũ, siue is qui pro populi salute excubias agit. Bone Deus quanto auspicatius hoc diuinũ nomen, quàm vel Cæsarum vel Augustorũ. Siue enim ποιμένα λαῶν dicas, id est, populi pastorẽ, cum Homero, siue cum Gallis Luit-wic-cum, idem significaueris: meretur sanè hæc vox vt perpetuò Regibus occinatur, & sigillatim per omnes pro populo vigilandi excubandiq. partes vis eius explicetur. Sed ei rei nec hic locus est, & tam augusta huius nominis est maiestas, vt aliũ sibi postulet oratorem, qui nimirũ melius sit instructus, cùm à dicendi facultate, tũ à regiis officiis & accuratè perspiciẽdis, & dilucidè ornateq. ei ad quẽ spectãt probandis. Et verò nihil opus est hoc nomen hic rursus latiùs euoluere, propterea quòd in Francicis meis plura de eo, quàm quisquã hactenus intellexisse videtur, è tenebris protraxi, & maximũ & illustrissimum plurimarum gentium deuictarũ triumphis Regem, qui primus Christianam religionem susceperit, à falso Clodouei nomine vindicaui. Hic obiter id monendum, in hoc nomine clarè cerni, nõ me modõ bene Diuiconis nomen interpretatũ esse, sed & illud, eandem prorsus linguam vetustis Gallis & Francis, qui à Dionysio Mæotici Germani dicuntur, fuisse. Confirmat id & alterum nomen signo, si quod est aliud, luculẽtissimo. Vt enim Litauicus apud Æduos in Cęsaris cõmentariis nobilis est; ita & Luterius apud Cadurcos: de cuius nomine in Francicis itẽ satis mihi videor egisse copiosè. Diuico Heluetius nominis sui formula mihi in memoriã vocauit, Neruiũ quendam Verticonẽ, qui quin à Vertich-hoot nomen duxerit, nihil ambigo, quo is nobis denotatur, qui caput habet prõptum & consilia expedita. Neruiorũ itẽ dux fuit Boduognatus, quo is intelligitur dici potuisse, vel qui excelleret magna in famulos clementia, vel qui summè clemẽtem se præstaret in mandatis exequẽdis. Boden enim nobis famuli dicuntur, & generatim ij quibus mandamus, & alia notione Boden, & cũ augmento Geboden sunt mandata & iussa siue publica siue priuata, siue diuina siue humana. Hooggenat, & syncoptôs gnat, est excelsa clementia. Boden hoognat igitur excelsa clementia præditus, vel in mandatis exigendis, vel in famulis & subditis benignè tractãdis: quam posteriorẽ interpretationẽ Boduognati nomen magis videtur approbare. In hoc itẽ nomine non secus atq. in Litauico & Luterio videas linguã nostram & Sueuicam siue Germanam superiorem non magis differre, quàm Doricorũ & Atticorũ idiotismos, cùm & olim, & nunc easdẽ vocũ radices interpretationesq. fuisse nõ possit non agnosci. Superioribus enim Germanis, & nõ paucis item inferioribus nihil frequentius est in ore, quàm Gnat siue Gnad; qua voce vtuntur dum quenquã alloquuntur cui ditio aliqua est vel minima, in qua iuris dicendi imperandiq. habeat potestatẽ. Ariouisti nomen ad superiorẽ linguam pertinere nemo nescit: at idẽ nomẽ non aliud nobis quàm ipsis significat. Ereuest enim, vnde Ariouistus, is dicitur, qui in omnibus & agendis & dicendis honoris conseruandi se præstat tenacẽ. Sed iam satis & plus satis nominũ propriorum à Cæsare celebratorum, in quibus cùm clarissima nobis & vsitatissima sint significata, quid potest vltrà dubitari de vetusto Gallorũ sermone? Nõ pauca sunt quæ olim in summo honore cùm essent, nũc obsoleta iacẽt; quæ nobis vel ex cõpositione vel deriuatione, vel alia gẽte eiusdẽ linguæ sunt ad notionẽ suã redigenda. Sic Nos pro nocumẽto nobis nõ est in vsu, sed ex cõposita dictione

Heimericus. Hendericus.

Ambiorix. Vercingentorix.

Diuitiacus.

Diuico.

Litauicus.

Luterius.

Verticonis significatio.

Boduognatus quis sit.

Ariouisti etymon.

inno-

innoteſcit. Onnoſel enim dicimus pro innocẽte, ex quo liquet Noſel nocentẽ, & Nos noxá significare. Sic Fer pro pulcro dici conſueſſe; hinc de Britannorũ lingua, hinc ex deriuatione ſcimus. Nam Fier hominem notat pulchritudinis oſtentatorẽ, eo modo à Fer manans, quo Gier à Ger. Quamobrem licet hac ætate nec Rheda, nec Petoritum, nec Eſſedum vllum vehiculi genus vocetur; ex origine tamen ſua cuiatia ſint, ſtatim agnoſcuntur. Nobis ſollenne eſt vocabula à præterito imperfecto deriuare; qua via à Rid fit Reed, id eſt, aut curru, aut equo vehebar, vnde Reda vehiculũ dici quis miretur? Ineptiit Ioannes Picardus in ſua Celtopædia, Græcam vocem eſſe dicens, cùm pòſt ex Quinctiliano doceat Gallicam eſſe: cuius tametſi nobis perierit vſus, non periit tamen ratio ſignificationis. Hinc clarum fit, Eporediam quoque Salaſſiorum opidum ab equitando nomen ſortiri, vt Plinius annotauit. Petoritum vehiculi genus fuiſſe ſcribunt, quo matronæ apud Belgas maximè ad rura ſuburbana vectati ſoleant. Nobis Peter-ridom diceretur, quod notat vectationem matronarum. Sic dicimus au-pet, pro anu ſiue proaua. In Chriſtiana religione Pet dicitur quæ ex ſacro fonte ſuſcipit vel ſuſcipitur; & Peter, is qui ad idem ſacramentum teſtis adhibetur, & onus religionis docendæ ſuſcipit. Ex quo certa mihi coniectura eſt, Pet & Peter apud priſcos fuiſſe nomina ad ſenectutis venerationem ſpectantia; cuius ætatis eos eſſe oporteret, qui ad pueros fidei myſteriis imbuendos adhibentur. Quod de Latina lingua docere poſſem, in qua ex eadem origine Vetus in vſu eſt pro antiquo. Eſſedum fit ex Heſſichdum. Hiſſich vel Heſſich vox eſt qua hodie etiamnum aurigæ noſtri vtuntur, dum equos ad curſum incitant. Eſt enim Hiſſen idem quod incitare, ab Hit ſiue Heet, quod eſt calidum. Noſtri tamen aurigæ ipſius Attici Tau ſtudioſiores quàm ſuperiores Germani, Hittich dicunt ferè vel Hitſich, alij Hettich, vnde Heſſich per ſigmatiſmum huic voci conuenientem, eo quòd ſibilus ad incitandum non ſecus videtur valere, quàm follium ventus ad ignis calorem excitandum vehementiorem. Hinc igitur Heſſichdom perinde fit atque à Rpt Rpedom, & alia ſimilia ſimili deriuationis formula. Hittich ſiue Heſſich, idem eſt quod calidè & feruidè operi cuipiam inſtans. Audimus autem ab aurigis non Hittich tantùm, ſed etiam Hittichhou, quo celeumate celeritatem moderatam equis imperant, quaſi dicerent, feſtina lentè: quod ad verbũ ſi interpreteris, feruidè tene, ſiue feruidè curre, ſuſtine curſum, Latinus audiet. Eſſedum ergo ab Heſſichdom formatum ad incudem Romanam, vehiculum ſignificat celerrimum, quod currentibus equis ferè ageretur, atque idcirco Britannis in prœliis vſitatum. Quàm autem vocabulum hoc rei ſignificatæ ſit eleganter accommodatum, clariſſimum fiet ſi Cæſaris verba, huius vehiculi vſum deſcribentis, audiantur. Genus hoc eſt, inquit, ex eſſedis pugnæ. Primò per omnes partes perequitant & tela coniiciunt, atque ipſo terrore equorum & ſtrepitu rotarum, ordines plerumq. perturbant, & cùm ſe inter equitũ turmas inſinuauere, & ex eſſedis deſiliũt, & pedites prœliantur: aurigę interim paulùm è prœlio excedunt, atque ita ſe collocant, vt ſi illi à multitudine hoſtium premantur, expeditum ad ſuos receptum habeant. Ita mobilitatem equitum, ſtabilitatem peditum in prœliis præſtant; ac tantum vſu quotidiano & exercitatione efficiunt, vt in decliui ac præcipiti loco incitatos equos ſuſtinere, & breui moderari ac flectere, & per temonem percurrere, & in iugo inſiſtere, & inde ſe in currus citiſſimè recipere cõſueuerint. Hæc ille. Nũ vlla vox inueniri queat, quæ magis incomparabilem hanc celeritatẽ quàm Heſſichdom exprimat? qua nihil aliud notatur quàm rapidus in agendo feruor? Vides vt lingua noſtra veterẽ Gallorum ſermonem rectè interpretetur, quamq. ad vnguem vocabulorũ ratio cum rebus ſignificatis quadrare cernatur. Facit ſanè hæc apud me conſideratio, vt credam, Britannos & Gallos olim eodem in equis incitandis ſuſtinendisq. celeumate vſos fuiſſe, quo noſtrates nunc vtũtur aurigæ. Ceſſauit iam olim eſſedorum vſus, tum apud Britãnos, tum apud noſtrates, quibus ea Virgilius etiam tribuit, dum Belgica eſſeda vocat; verùm in eorum locum quadriroti currus ſucceſſerunt; non illi quidem ad prœliorum vſum, ſed ad itinerũ commoditatem celeritatemq. comparati, quos Heſſich ſiue Hitſich wagen vocamus, quaſi dicas, eſſedum tremens. Wagen enim currus hoc genus vocatur, quod inter duos axes longo ductu pendens quodámodo libretur atq. tremat ſub pondere vectorum. Pæne fuerã oblitus duarum vocũ, quas Suetonius Tranquillus vt bene Gallicas dixit, ita nõ ſatis peritè

Noſ. Noſel. Onnoſel. Fer. Fier. Rheda. Eporedia op. Petoritum. Pet. Peter. Vetus. Eſſedum. Hiſſen. Hittich/ Hitſich. Heſſich. Wagen.

Galba. est interpretatus. Earum altera est Galba, altera Becus. Galbam Gallis præpinguem notare scribit. Nos vulgò hominem simplicem & pinguiusculo ingenio præditum, & cuticulæ suæ curandæ dumtaxat intentum, & idcirco corpore molli, & obeso, Calb siue Calf vocamus, id est, vitulum, qui propriè nobis hac voce denotatur, eo quòd & corpore & ingenio similis sit vitulo, quem multo lacte impinguamus, vt suauē mensis carnē reponat. Est igitur Calba pinguis & corpore & mēte de more nostro vocādus, at id non propriè, sed figuratè. Becus verò vocabulū notæ est significationis. Bec enim cuiusuis auis rostrū dicimus, dum vocali breui pronunciatur. Quamobrē malè ad solius gallinacei rostrum à Trāquillo est relatū; quem errorē homini Romano in Gallico sermone cōdonare debemus: Immo verò gratias etiam habere, quòd nobis exemplo suo demonstrarit, Tolosanis sua etiamnū ætate vetustum Gallorū sermonem remansisse; de quibus, vt Massiliæ proximis, dubitari potuisset ab iis quibus Perionius persuasit, Græcā linguā Phocæorū beneficio in Gallia viguisse. Quoniā non pauca indicia, & illa quidē luculenta, è veterū scriptorum monumētis modò depromsi, videor mihi satis viā aperuisse ad vetusta quędā fluminū nomina interpretāda, quę si de sermone nostro intelligamus, nō exiguū momētum cæteris rationibus accesserit. Prodeat igitur primùm Arar in mediū, quò nominis sui caussam nobis effundat. Sed quia tarditate nimia nos diutius fortasse demoraretur, loquatur potius Cæsar, vir & in agendo & loquēdo celeritatis semper expeditæ. Flumē est, inquit, Arat, quod per fines Æduorū & Sequanorum in Rhodanū influit, incredibili lenitate, ita vt oculis, in vtrā partē fluat, iudicari nō possit. Videamus nūc an ipse nomēclator æquè atq. homo Roman⁹ naturā ei⁹ perspectā cognitāq. habuerit. Quid Ar significet, eosdē rogabo magistros, qui me, quid essedū sonaret, docuerūt. Vt enim illis Hittith frequētet est in ore; ita nō rarò etiā ex illis audias Ar Ar; quò tū se vti dicunt, cùm equos volunt tardè progredi. Atq. hic quidē huius vocis nunc vsus est omnibus rhedariis & essedariis iuxtà frequentatus: nec is quidē citra caussam ex ipsissimo sermonis nostri fonte promanantē. Dixi nobis vocabula quædam sic facta esse, vt retro lecta id notēt quod maximè facere videtur ad eius notitiam, quod prorso litterarū ordine notabatur. Id cùm aliàs aliud est, tum in plurimis est contrariū, eo quòd contraria contrariorum collatione maximè elucescant. Sic Tam vocali breui pronunciatū, contrarium habet Mat; Alb contrariū Bla; Vz contrariū Ru. Nec aliter ipsi Ra, quo citū notatur, opponitur Ar. Est enim Ra & Rat eiusdē notationis, & caussam vtrumq. significationis habet ex natura ipsius litteræ R & A. Cùm enim R. linguā vibret, & A progressum rectum notet, de pronunciationis forma Ra citum celerémue motum indicabit. Celerrimo enim motu fertur pilū quod antè fuerit vibratum, quàm manibus emissum. Huic igitur opponitur significatū eius vocis quæ contraria pronunciatione sentitur de illa quā dixi, nominū fabricandorū formula ductui naturę maximè consentanea. Nec differt Ra & Rat, sicut nec Ca & Cat, nec A & An, & alia non pauca; quæ nobis vel per consonantē, vel vocalē finiuntur. Quāobrem idem notabit Tar quod Ar. Et quamuis Tar nobis nō sit in vsu frequenti, est tamen Britānis hactenus in vsu frequentissimo, dū Tar dicūt pro Moror. Cerne nūc quàm aptā vocem flumini dederit nominū Gallicorū architectus, quamq. diligenter insignē eius tarditatē geminata voce Ar Ar notarit. Ab eadem voce Ar pro tardo, ipsa terra nomē sibi sumpsit Art, eo quòd non tardissima modò sit omniū rerum, sed quòd in omnibus etiā quibus admiscetur, sit mater tarditatis. Nemo igitur existimet Art nos ab Hebræis, qui ארץ pro eodē dicunt, mutuatos esse; immò contrà expendat, an illi à nobis suā vocē acceperint, iuxta illud axioma: Vocem pluribus linguis cōmunem, ex illa primam ducere originem, in qua recta eius ratio reperitur. Eadem censura Latini conuincentur, vocabulum à nobis accepisse, dum Tardū dicunt; quod ratio significationis, & vocū formandarum peculiaris sermoni nostro modus apertissimè monstrant. Sed hæc idque genus alia ad Hermathenā nostram pertinent. Ararē excipit Rodanus; qui correcta & genuina pronūciatione Radanus dicēdus esset. qua in voce a in o illi mutarūt, qui proximi fontibus eius habitantes ad dialectum eā propiùs accedebant, quæ Mon pro Man, Suoben pro Suaben, alia similiter effert. Sed hoc parui momenti. Illud dignū notatu, in hoc flumine non magis quàm in Arare dormitasse nomenclatorē. Cùm enim Rat sit quod citum & celere, An autē progressum denotet, nihil aliud erit Rat-an, siue per mediā litteram, (quā libenter pro tenui substituimus inter duas vocales, quòd is sonus dulcior auribus accidat)

Calf/Calb. *Becus.* *Bec.* *Araris flu. vocabuli etymon.* *Ar.* *Ra.* *Rat.* *Tar.* *Art vocis significatio.* *Tardus.* *Rodani flu. etymon.* *An.*

dàt) ſtabat, quàm celer progreſſus, qui quàm huic fluuio conueniat, illi notũt, qui vel per eum aliquando deſcenderunt, vel fluxum eius rapidiſſimũ ſunt conſpicati. Mirum eſt quàm mihi coram hinc Ararim, hinc Rodanum eò loco quo confluunt, intuenti volupe fuerit de horũ nominũ interpretatione cogitare: cui dũ accederet cogitatio de Lugduni nomenclatura, iã mihi videbar cõ eo verſari, qui primus vrbis amœniſſimæ fundamẽta iecciſſet. Mihi certè Lugdunũ tale fuit, quale vt omnibus eſſet, is qui nomen primus indidit, feruidis precibus & bonis fauſti ominis verbis videtur optaſſe. Cũ canonicis enim aliquot D. Ioannis ſuauiſſimè tantiſper dum illic eſſem vixi, hoſpitio exceptus in ipſis ædibus, quæ templo continentes in ipſum Ararim porriguntur, iis quos Sacriſtas vocãt deputatæ. Quamobrem quamuis credam me alibi etiam Lugduni nomen expoſuiſſe; facit tamen tum grata vitæ in illa vrbe perquàm ſuauiter actæ recordatio, tum præſens negotiũ in quo nunc verſor, vt cõmittere non poſſim, quin vocem hanc ad ſuos deducã natales, & ab inſanis quorundam liberem nugamentis, qui neſcio quem nobis Lugdum cõminiſcuntur, vt ignorantiæ ſuæ mendaciſſimum conditoris figmentum prætexant. Guilielmus Paradinus à B. Rhenano monitus ne in hunc mendacij ſcopulum impingeret, aliud inuenit commentum, conatus, perſuadere Lugdunũ à lugubri incẽdio, quo non ſemel conflagrauit, nomẽ accepiſſe. O ſollertẽ antiquitatis indagatorem! Fuit ſcilicet ipſe conditor tam læua mente præditus, vt ab infortunio & exitio nomen vrbi daret? quaſi neſciuerit vel in minimis quibuſq; rebus exordiendis, nedum in vrbe conſtituenda bene eſſe ominandum. Longè profectò aliter res habet, & veritas pugnat cum hac ſuſpicione ex diametro, adeò vt bonorum verborũ ratio vix alibi inueniatur maior & ſignificantior obſeruata, quàm in huius vocis ſtructura. Simul ac expoſuero, videbis G litteram mediam loco C irrepſiſſe, quod in compoſitione frequens eſt. Dunum, collẽ notare ſiue minorem montẽ, nemo eorũ qui linguæ noſtræ peritus ſit, ignorat, vti modò dictum eſt. Luc verò proſperitatem & fortunatũ ſucceſſum notare, multo clarius eſt apud omnes; vt cõtrà cùm dicimus, Het en wilt niet lucken, omnes intelligunt rẽ malè ſuccedere, nec ad optatũ finem poſſe deduci. Lucdunum igitur, & compoſitionis cauſſa, quę litteras medias facilius connectit, Lugdunũ, fortunatum ſiue felicem collem interpretamur, qualis vt ſemper eſſet, nomẽclator optauit; & vt deinde perpetuò ſit, nos bonis verbis acclamamus, hoc gratiæ pro hoſpitio loci Genio reponentes. Vrbem olim in colle ſitam fuiſſe, cùm alia monumenta, tum aquæ ductus, cuius hactenus fornices reliqui cernuntur in ſupremo vertice, clariſſimè demonſtrant. Citatur & Strabonis ad id docendum auctoritas, ſed meum exemplar pro ἐπὶ, ὑπὸ habet, corruptum, ni fallor, peruerſa cuiuſpiam diligentia, volentis, vt Strabo preſentem potius ſitum, quàm eum quẽ tum vrbs habebat, deſcripſiſſe videretur. Nec mirum poſtea incolas planitiem ſibi magis habitandam delegiſſe, quò vtrique fluuiorum eſſent viciniores, propterea quòd centeſimo à Colonia Romana eò deducta anno conflagrarit, vt Seneca commemorauit, & rurſus incendio abſumpta ſit militari, imperante Seuero: quibus calamitatibus moniti ſunt ciues, in ipſis fluminum ripis habitationem fore tutiorem, & ad flammas extinguendas, ſi quæ rurſus fortè inciderent, remedium ab aquis promptius expeditiusque. Adde poſterioribus ſeculis cùm Gallia variis cladibus à Gotis, Vandalis, Alanis, Burgũdionibus aliisque gentibus vaſtata fuiſſet, ad eam paupertatem Lugdunum redactum eſſe, vt grauiſſimas aquæductuum impenſas ſuſtinere non poſſent, atque idcirco ad aquas domos eſſe trãſlatas. Nónne & Romæ videmus, quæ ſeptem colliũ ſpatia ſolet occupare, vetuſtis deſertis ſedibus, ad campum Martium totam ferè deſcendiſſe ciuitatem, quo ſalubri Tiberis aqua facilius perfrui poſſet? Quoniam igitur in Lugduni nomine nulla eſt omnino obſcuritas, ſi de noſtro ſermone promatur eius explicatus, lubenter rogem vtrũ fatendum ſit, L. Munatium Plancũ primum fuiſſe Lugduni cõditorem, vti pleroſque video credidiſſe? Equidem minimè crediderim, hominem Romanum vrbi, quam ipſe primus à fundamentis exorſus eſſet, nomine Gallico fuiſſe nuncupaturum. Illi videlicet qui prouincias ad ſuam linguam cogebant, nomenclaturæ ius arbitriumque Gallis in ciuitate auſpicanda detuliſſent. Credant qui volent, ego in diuerſam partem diſcedo, non ignorans illud quidem verum eſſe, Romanos coloniam illuc deduxiſſe, atque vrbem populo, opibus, legibus auxiſſe, ornaſſe, ſtabiliuiſſe; verùm aio, multò à Gallis prius & conditam & nomine ſuo celebratam

Luc.

Lugduni vrbis nominis origo.

fuisse,tametsi fortassis,vt fit,clades aliqua prosperos rerum successus,quos conditor faustus optauerat,auertisset.Extat Caietæ inscriptio,quæ testatur L.Munatium L.F.L.N. L.P.ædem Saturni de manubiis fecisse triumpho de Rhætis acto , agros in Italia Beneuenti diuisisse. In Gallia colonias deduxisse Lugdunum & Rauricam. Sed hæc vt plurimum ad vrbis ornamentum contulerunt,ita nihil faciunt ad id quod nobis agendum. Mihi satis est,si constet vrbem quondã in collo sitam fuisse, & nomen accepisse ex sermone nostro faustissimum ab eo,cui placuit vt felix collis vocaretur. Hinc modò liquet clarissimè,nostram linguã eandem cum vetusta Gallorum esse,eo quòd non hæc tantũ vrbs à Dun acceperit nomenclaturam, sed alia quoque in hanc exeant terminationem, in quibus Melodunum à Cæsare in Sequanæ insula commemoratur; cuius nomẽ vetustum si fuit Mel-dun,collem significat qui reuelat , quam Latinus speculam in colle positam vocaret. Apud eũdem in Suessonibus est Nouiodunum, ex Nou-dun proculdubio formatum,quo nouus collis vocatur.Eodem nomine ciuitas apud Diablinteres Venetis vicinos à Ptolemæo collocatur,sed quam Neodunũ scribit.apud quem & Cæsarodunũ & Augustodunũ Romani patrocinij fiue potius iugi nomine cũ Gallico iũcti,vt Cęsaris & Augusti collis intelligeretur.Sũt & in Belgis Gorduni,de quibus in Atuaticis à nobis dictum. Habẽt Flandri clarum hactenus monasterium,à Dunis, in quibus positum est, nuncupatũ: nec longè inde abest Dun-kerc opidum,quod templũ Dunorum siue colliũ interpreteris. Quoniam igitur hæc vox nobis apertissimæ significationis est, & in veteri Gallorum sermone valde frequens,cuius esset impudentiæ,negare sermonem nostrum in eius vsu prorsus conuenire? Verùm quò quiuis cernat quàm latè quondam huius linguæ homines fimbrias suas extenderint,enumerabo summatim quot locis opida in hoc vocabulum terminata reperiantur,quod non ad præsens tantùm negotium conducet, verumetiam luculenta approbatione docebit , ab Oceano Celtico ad pontum vsque Euxinum eandem quondam viguisse linguam:quo semel dato,minus absurdum videbitur,& Græcam,& Latinam ex nostra esse corruptã.In Mysia inferiore inuenies Nuidunum;in Mysia superiore iuxta Danubium Singidunum ; apud Scordiscos Capedunum;in Pannonia Nouiodunum & Carrodunum; in Germania magna siue vltrarenana Cambodunum,quod quidam Monachium putauerunt,ego Campodunum legere mallem.In eadem Rhobodunum,Tarodunũ, Melodunum,Segodunũ, Lugidunum. In Gallia Belgica Lugodunum,Batauorum ad Ararim illud,quod dixi, Lugdunum , à quo tota prouincia nominatur Lugdunensis, in qua Augustodunum apud Æduos. In eadem Gallia Segodunum Velaunorum,Lugdunum Conuenarum ad Pyrenæum mõtem, Neodunũ Diablinterũ,Cęsarodunũ Turrupiorum, Vellaunodunũ, Vxellodunũ. Iam in Britannia ipsum Dunium finũ & vrbem Duniũ. In eadem Maridunũ,Camelodunum,cuius & Tacitus meminit,& Rigodunum. Quid igitur censes ? An non eã linguam matricem esse,in qua hactenus huius vetustissimæ vocis vsus in prisca sua significatione conseruatur? Quòd si tot exemplis non cedas , non video quis tibi in Peripato locus sit relinquendus. Cæterùm quia ab Arare in collem surrepsimus , descendamus rursus ad aliud flumẽ.Ligeris ad duodecim circiter leugas à Lugduno distans , nomen videtur accepisse à supino suo & breui vado,in quo flumen non tam,stare,quàm iacere dicas.Tam latè enim se porrigit,vt paruã videatur altitudinis suæ habere rationẽ , quo fit vt plurimis locis molestam habeat nauigationẽ,& insulis & breuibus, quæ nos scãna vocamus,frequenter impeditã.Meritò igitur Ligger dicetur,quo is nobis dicitur,qui sępe multum que iacet.Garumna à Garrum deriuatur,quod idem est ac Latinus diceret, omnino latũ & capax;quæ notatio quàm optimè in hoc flumen quadrat;quo nescio an vllũ latiùs in Europa se diffundat antequam in Oceanum euoluatur. Nec equidem horum duorum fluminũ nomenclaturas ad rectas rationes redigere vel voluissem vel potuissem,nisi per vtrumq.nauigando has,quas dixi, animaduertissem proprietates. Nam quid haberet quæso mométi,aut potius qui non insaniæ sit insignis, ea adducere argumenta veritatis è tenebris eruendæ,in quibus aut nulla aut obscura sit nominum cum rebus significatis conuenientia? Quamobrem quibus in nominibus non apparẽt clara & minimè dubia originis vestigia,eorum ne mentio quidem ante facienda, quàm satis luculentis indiciis & exẽplis cõclusum sit,è nostra lingua vetustarũ apud priscos Gallos vocũ origines esse promendas. Quamuis igitur Sequana quasi Seg-an mihi dictus videatur,

Dun terminantia aliquot opidorũ nomina.

Melodunum.

Nouiodunũ.

Neodunum. Cæsarodunũ. Augustodunum.

Dun-kerc.

Nuidunum Singidunum. Capedunum Nouiodunũ. Carrodunum Cambodunũ. Rhobodunum Tarodunum. Melodunum Segodunum. Lugidunum Lugodunum. Lugdunum Augustodunum. Segodunum Velaunorum. Neodunum. Cæsarodunũ Vellaudunũ. Vxellodunum Dunius sinus Dunium op. Maridunum. Camulodunũ Rigodunum. Ligeris flu. etymon. Garumna fl.

Sequana flu.

tur, propter moderatũ fluxus progressum, eo quòd segnem moderatumq. signet; & Obrincus quasi annulus superior, quòd eo inferior Germania cis Rhenũ terminetur; neutrum tamen horum nominũ in rationibus meis numerari velim. Scio item Mosam optimo iure à vagis suis & indomitis vndis, quæ nullo alueo continentur, dici potuisse, vt nobis vox significat; & fluuiũ ipsum cùm aliàs ferè quotannis, tum hoc anno se talis indolis esse, maximo accolarũ tum damno tum periculo demonstrasse; nolim tamen eius nomen hactenus ad probationis partes vocare, & idcirco minus etiam de Mosellæ nomine fides adstruenda, quoniam hoc non solum ea caussa obscuræ originis possit videri, quòd non ab omnibus quid Mos nobis significet, intelligatur, sed propterea etiã quod ad diminuentium Latinorum nominum formulam à Mosa fieri credatur; cùm mihi contrà non exigua sit suspicio, Mosellam dici cõpositã dictione à Mos & Sel, quo Mosæ socius denotatur, eo quòd & ortus sui habeat societatem & ductus, ac tandem etiam in eundem coëant alueum. Mosella quidẽ prius multo à Reno susceptus, Mosã verò lõgè inferius Reno commixtus. Clarior ratio est in Reno, quem à rein, quo mundum ab omni macula notatur, nomen accepisse facilè mihi illi assentientur, qui norunt eum iudicem olim fuisse vxoriæ castitatis; qua de re in Aduaticis nonnihil egi; vbi inter cætera ex Nazianzeno hoc distichon Latinum faciebam:

Obrincus.

Mosa fl.

Mosella fl.

Renus vnde nomẽ habuerit.

Cernitur vt purum prunis ardentibus aurum,
Gurgite sic Reni pignora Celta probat.

Addidi ibidem & hoc de Græco epigrammate:

Zelotypo audaces Celtæ sua pignora Reno
Explorant, nam antè rati se posse parentes
Dici, quàm videant in casto flumine lota.

Græcus auctor ῥῆνα σεμνὸν dixit: & licet σεμνὸν venerandum & inter alia diuinum significet, hic tamen pro casto vsurpatur, quod nos dicimus Rein, vocula illa quidẽ ad omnem munditiem cõmuni, sed non ad aliam rem sæpius, quàm ad puram castitatẽ denotandã veniente in vernaculũ sermonem. Germani superiores Rhein pro flumine cũ adspiratione scribunt, & dum purũ dicere volunt & castum, aspiratione omittunt, sicin liebe pro puro & casto amore dicentes. Nec dissimile veri fuerit, si dicamus non ab hac modò puritate, nec ità ab aquæ munditie tantũ, sed inde etiam nomẽclaturã datã primò fuisse, vt indigenæ cauerent, ne externorũ hominum vis flumen temeraret: quod quidẽ vt nomenclatori fortasse fuit in votis, ita posteritas præstare nõ potuit, quò minus & Renus & Danubius sanguineis crebrò riuis fœdarentur. Hoc tamen potest videri vaticinatus esse is qui primus hoc nomen dedit, nusquã nec in Europa, nec in Asia sincerã & Germanam Ianigeni & Cimmerij generis tũ indolẽ tum linguam, tũ morũ & totius vitę sinceritatẽ diutius permansurã esse, quàm in huius fluminis ripis: Nihil tã gentis cuiusquã ostẽdit & genus & generis perpetuã propaginẽ nulla peregrinitate aut cõfusam aut contaminatã, quàm lingua, cùm à primis & summis maioribus accepta, tum in eadẽ semper puritate conseruata. Totis totius propè mundi viribus Romani admixi sunt, quò & gentẽ & linguã Germanã à Reno summouerent, sed tantũ abest vt id efficere potuerint, vt tandem vellent nollent Gallia Germanorũ armis defendere cogerentur, & permittere, vt totus interior Galliæ ad Renũ tractus ab ipsis Alpibus ad Oceanũ vsq. à Germanis teneretur. Et id quidẽ tam clara Romanorũ testificatione constat, vt Augustus Cęsari succedẽs duplicẽ in eo Germaniã agnouerit, primã & secundã, siue superiorẽ & inferiorem. Quam distinctionẽ vt ipse auctoritate sua confirmauit, ita nõ est verisimile, ab ipso primùm inductã fuisse: Cuius rei indiciũ modò fecit Obrincus, ab Obertint nomen, vt videtur, sortitus, cui ne, moni fallor, ab Augusto nomẽ datũ esse asserere audebit. Si Iulius Cæsar tã diligens fuisset in tota regione describenda, quàm fuit diligẽs in ea subiuganda, aut Plinij viginti de rebus Germanicis libri extarent, minus nobis obscuritatis offunderetur: at in quantauis caligine versamur, hoc tamen lucis ex historiis accepimus, nunquã vel Romanorum vel alterius gentis arma tantum potuisse, vt in citeriore Reni ripa, nedum vlteriore gentem Germanicam exscinderent, vel eius linguam abolerent. Renus ergo faustum felixque nomen diuino instinctu accepisse dicatur, quòd ad eum perpetuò primus Ianigenarum sermo conseruandus esset, cuius semper indicio & quasi manu Mercuriali primos generis nostri auctores cognosceremus. Nam quamuis

Germaniæ prima & secunda siue superior & inferior.

supe-

ſuperior lingua multis ſibilis & conſonantibus aſperior ſit; non ita tamen à prima ſermonis & ſimplicitate & lenitate degenerauit, vt alia prorſus lingua ſit vocanda, tametſi accurata illa vocum formandarum ratio non vſquequaque, vt paulo antè demõſtraui, obſeruetur. Quamuis itaque Renus poſſit videri è ſuperiore lingua nomen accepiſſe, clarum tamen feci rhein pro puro & caſto non ſuperioribus magis quàm nobis in vſu eſſe quotidiano. Boij item, quos veteris hiſtoriæ ſcriptores Gallos eſſe vno ore omnes confitentur, flumen in agrum ſuum Bononienſem per horrendas ingentis rupis (Saxũ nũc vocant Itali) fauces euolutũ Renum nominauerunt; nunquam, ni fallor, ſic facturi, niſi verã nominis rationẽ intellexiſſent. Sed quid refert Gallicam ne vocẽ dicas, an Germanicam, ſi non vox modò, ſed vocis etiam etymologia ſit vtrique genti communis? & mihi ſatis ſit ad id quod quæro, quoque omnis hæc vocum interpretatio tendit, ſi docuero Gallica nomina ad noſtram linguam, non ad Græcam pertinere. Iam vt flumina mittamus; conſideremus, an ſicut Lugduno nomen de noſtro ſermone datum eſſe demonſtraui; ita & alia opida ſint, quorum nomenclaturæ non minus claris indiciis origines ſuas linguæ noſtræ ferant acceptas. Equidem minimè dubito, quin plurima ciuitatum populorumque nomina intellecturi eſſemus, niſi miſeris modis à Romanis & Græcis vel aucta vel mutilata, vel omnino à ſono ſuo vero detorta fuiſſent, & deinde à librariis etiam mendoſè tranſcripta. Iulius Cæſar Alexiam vocat, quam Diodorus Siculus Αλησίαν ſcribit, & ab Herculis errore dictam eſſe videtur indicare. Vtrum ergo ſequemur, hunc ne an illum? Alexia certè ad Alexicaci nomen magis alludit, & idcirco fortaſſe Cæſari magis placuit; ſi tamen tum, cùm ſua ſcriberet, de hac fabula cogitauit. Quicquid huius & huic ſimilium fabularum textores comminiſcuntur, id prorſus contemno; & certò ſcio, nihil veri ab ipſis dici, figmenta dumtaxat quæri, quibus priſcarum rerum ignorantiam velent. Al-ees nobis idem eſt quod omnibus alimenta ſuppedito, non inauſpicatum certè nomen ciuitati, & non malè illi tractui conueniens, qui nunc Alſatia vocatur, quaſi Al-ſat, id eſt, omnium rerum ſatur. Alexia verò quid ſibi velit, non facilè coniectes, niſi idem hic à Cæſare factum dicas quod in Ambiorix & ſimilibus eſt deprehenſum, in quibus x duplicem Latinam, pro Xi littera Græcorum adſpirata ſuppoſitam videmus. Al-erht nobis idem eſt quod Latinis omnes legitimo thoro nati; quia in voce Tau finale poſt duplicem litteram ob ſoni duritiem eſt omiſſum. Vtrouis itaq. modo pronuncies, huius vrbis nomen noſtras agnoſcitur. Meminit Cæſar geminæ Gergouiæ, alterius Boiorum in finibus Æduorum, alterius apud Auernos; quod nomen nõ miror placuiſſe in vrbe nuncupanda. Ger enim idem eſſe quod conquiro, in Atuaticis docui, eamque vocem dixi olim perinde bellum ſignificaſſe, atque poſtea Crpg; & ab illa Ger-man, ab hoc fieri Crpgman in eodem ſignificatu, pro viro nimirum bello ſibi ſuiſque facultates congregante. Ger-gehou itaque, & ſyncope nobis frequenti admiſſa, Ger-gou, idem erit quod conſeruatio eorum quæ ſunt congregata: quod nomen firmis munitisque arcibus rectiſſimè conuenire clarius eſt, quàm vt ſit monendum. Nec dubium eſt, quin Boij ab Æduis admiſſi, eadem de cauſſa qua prius Auerni, & opidum ſibi communiuerint, & ab vſu nuncuparint. Auaricum nomine ſuo præfert magnam antiquitatem, Auuer-ric enim eſt regnum maiorum ſiue regnum antiquius, à quo proximè aberat Nouiodunum, quod collem nouum denotare dixi, & in Belgis apud Sueſſiones, & ad Ligerim in Æduis oppidum eiuſdem nominis fuiſſe legimus. Genabum Gallus, ni fallor, vocabat Gentgehou, quo elegans ſtructura denotatur. Gent enim elegans eſt, Hou idem eſt quod ædifico ſiue condo. Vnde Viterbum à Longobardis in maiorem vrbem quàm antea eſſet redactum, Witerhou vocatum eſt, è quo Italus Viterbum fecit, magnam Annio ſomniorum materiã ſuppeditaturum. Verùm ne nos etiam in ſomniorum regionem abripiamur, his modò opidorum exemplis, & iis quæ in Atuaticis explicaui, quæ his addi poſſunt, ſi quis eorum deſiderio tenetur, nunc contenti fuiſſemus, niſi nos Neomagi nomen inuitaſſet, tum lata ad plurima opida homonymia, tum etiam clariſſima ſua origine, quæ vel ſola demonſtret quàm longè lateque olim linguæ noſtræ patuerit vſus, quamque negari non poſſit, Gallicum ſermonem eundem cum noſtrati fuiſſe: quod vt vel peruicaciſſimo ſophiſtæ, vel academico ſemper ſententiam ſuſtinenti, vel ipſi etiam Pyrrhoni probare poſſim, idẽ hic faciam quod antè in Duno feci, vt videlicet opida aliquot cõmemorem,

Αλησία. *Alexia vrbs.* *Alſatia.* *Gergouia nominis origo.* *Ger. Crpg.* *Auarici nominis etymon.* *Genabũ quid ſignificat.* *Viterbum vnde dicitur.* *Magus terminantia opidorum aliquot nomina.*

quæ

quæ ex hac voce formãtur. In Germania itaq. ſupra Lycum Druſomagus eſt, vel Kempten opidum hodie vocatum, vel aliud huic olim vicinum. In Gallia Næomagus Tricaſtinorum, nũc Nion fortè nominatum. Vindomagus in Volcis, Borbetomagus apud Vangiones, opidum quod neſcio an ſit Wormatia. Breucomagus Tribocorum, Næomagus Nemetum. Ad Sequanæ dextram ripam Rotomagus Subanectorum, apud Bellouacos Cæſaromagus, apud Vadicaſſios Neomagus, apud Andicanos Iuliomagus, in Vẽdicaſſiis Rotomagus, & rurſus Nouiomagus apud Bituriges, & Næomagus apud Lexubios, ſiue potius vt Cæſar vocat Lexonios: In Britanniæ itẽ Cãtio Næomagus, & apud Caledonios Vacomagus. Iam his omnibus poſterius à Francis ad Vaalim ſiue ſiniſtrum Rheni cornu Næomagus, ſiue potius ad formã Latinam Nouiomagus opidum conditum: quod vt falſo quidam Cæſari tribuerunt; ita vnicè Carolum Magnum delectauit, ſitu longè amæniſſimo. Quæramus ergo quæ gens hanc vocem ſibi vernaculam hactenus agnoſcat. In hac inueſtigatione homines aut veteris hiſtoriæ cognitione aliquã ſaltem tenus imbuti, aut primis fidei noſtræ rudimentis inſtructi, ſtatim de Perſarum magis cogitabunt. His oppedet Annius Viterbienſis, clamans imperitè eos de rebus iudicare: eò quòd Beroſum vnicum antiquitatis aſylum non cognouerint. Eum namque prodidiſſe Comeri filium Magum fuiſſe nominatum, eò quòd primus Gallos docuerit domorum ſtructuram, atque inde ab auctore ſuo ædificia Magos vocari. Niſi hunc impudentiſſimum nebulonem, cum ipſo etiam omnium mendaciorum patre de nugarũ regno magnis copiis bellum gerentem in Croniis meis ſtrangulaſſem, cogerer hic carnificis officio fungi, & hunc ſacrilegum Gallico Tau affigere, ne veritatis ſacrarium oletis ſuis conſpurcare pergeret. Miſſis igitur illius figmentis citra lõgiorem orationis moram, quæ confutandis illis, qui huius ſeſe fabulis paſcunt, eſſet impendenda; dico Mag vocali longa pronunciatum pueris noſtris quamuis rudibus hanc offerre notionem, vt idem intelligant quod Latini nomine cognati audito. Superiores Germani putant ad affinitatem pertinere; qua in re falluntur egregiè, quia ne inter Magos matrimonij copula cõtrahatur, lege Chriſtiana cautũ dicimus. Deriuatur autem vox à Mac, quod idẽ ſignificat quod facio, pro quo Germani ſuperiores vt validius quod ſentiunt efflent, Mache dicant. Illi igitur qui ab eodem facti ſunt, Magen dicuntur, littera tenui, quæ in Mac eſt, in mediam permutata, vt ſit Mag. Prima igitur cognatio eſt inter factorem & factum, patrem & filium: qua in re id diligenter animaduertendum, à faciente, non à facto tribui nomen cognationi, cùm Latini à ſimul natis, non à generante ſuũ fecerint cognati vocabulum. Non vna enim neque leui id ratione fecit architectus, immo tanta, quantam mea ieiunitas vix verbis vllis ſit aſſecutura. Natura enim ita comparatum eſt, vt maior ſit amor ipſius patris erga filiũ, quàm filij erga patrem; ſicut maior eſt amor creatoris, quàm omnis amor creaturarum. Heſiodus primùm poſuit Chaos, deinde terram, mox amorem, in prima rerum omnium generatione; quod quî poſſit commodè explicari, non eſt huius loci docere. Parmenides verò ante Deos omnes primùm produxit Amorem. & bene hic quidem. Deus enim accenſus amore bonitatis ſuæ produxit omnia. Non malè ergo dicet, qui aſſeret Amorem omnium eſſe creatorem. Quia verò quicquid boni in nobis eſt, id ab ipſo ſummo bono proficiſcitur, nihil erit quod Deo magis acceptum ferre debeamus, quàm ipſum amorem, qui ad nos eo ordine deſcẽdit, quem creator in creatis collocauit. Sũmus igitur eſt in prima & ſuprema creatura, quã flamante Seraphici ordinis ardore deſignamus; ſecundas inde ordo ſecundus; tertius tertias, & ita deinceps quiſque ſuas amoris partes ſortitur. Eodem modo in cognatione quæ refert imaginem quandam totius vniuerſitatis, principium amoris eſt in patre, qui deinde ad filium, hinc ad nepotem, pòſt ad pronepotẽ, mox ad cæteros deſcendit, pro ſua cuiuſque portione. Nec aliter dixit Alexandri Magni magiſter, maximo quenque operis ſui amore teneri, eò quòd huius aſſertionis ratio ex eiſdem principiis ſit petẽda. Quæ cùm ita ſint, quid cenſes de ſermonis noſtri fabro? An non putabimus hæc ab eo prius bene accurateque fuiſſe perpenſa, quàm nomen Mag in hac ſibi notatione formãdum putaret? Ego verò nihil minus perſuaſum habeo, quàm nobis quicquam diuinarũ vtiliumque rerum in mentem venire poſſe, quod ille non perſpexerit & annotarit; nec vnquam mihi ſinam perſuaderi, linguæ noſtræ primordia ſolis ſolius humani ingenij viribus niti. Inditum nobis à natura eſt, vt cognatorum rebus & ſucceſſibus quàm poſſumus

Druſomagus
Næomagus Tricaſtinorũ.
Vindomagus.
Borbetomagus.
Breucomagus.
Næomagus.
Nemetum.
Rotomagus.
Cæſaromagus.
Næomagus Vadicaſſiorũ
Iuliomagus.
Nouiomagus Biturigum.
Næomagus Lexubiorum.
Næomagus Britan.
Vacomagus.
Næomagus ſiue Nouiomagus ad Vaalim.
Nouiomagi vocabuli etymon.
Mag.
Mac.
Cognatio.
Amor, creator omnium.
Cognatorum amor.

ſumus maximam opem feramus, eosque quoad eius ſtudio diligentiaq. noſtra fieri poteſt, ſemper ad ea quæ nobis beatiſſima videtur, promoueamus, cuius occulti inſtinctus cauſſa non ex alio pendet principio, quàm ex illa diuinæ ordinationis idea. Huius ergo amoris, cuius ab omnium rerum creatore participes facti ſumus caput à patre ad filios, & inde ad reliquos emânat; quo fit vt hæc creationis communio amorem hunc quodá quaſi ſimilitudinis ſigillo confirmet atque ſanciat; & conſequenter naturæ ſit conuenientiſſimum, vt cognationis vocabulum ab eo qui facit & procreat deriuetur, quo intelligamus vnde hoc amoris & caritatis vinculum inter cognatos oriatur: quòd cùm ab ipſa natura non hominibus tantùm, ſed ipſis etiam brutis animantibus, atque vlterius plantis ac rebus etiam non animatis ineſſe cernamus, fateamur neceſſe eſt, ab ipſo primo rerum omnium opifice ipſum proficiſci atque colligari. Quam verò inter homines vtilitatem hæc neceſſitudo & innata caritas adferat, nemini dubium eſſe poteſt, qui modò huius ipſius non prorſus ſit expers, id eſt, qui nó omnino naturam exuerit humanam. Quis enim ignorare poteſt, maximum in ea momentum eſſe ad hominum cõſeruationem propagationemque. Atque ea de cauſſa cùm apud omnes alias nationes, tũ maximè apud Iſraëlitas diligentiſſimam rationem habitam ſemper fuiſſe cognationũ, tum in connubiis contrahendis, tum bellis gerendis, tum in cæteris omnibus vel domi vel foris neceſſariis ad gentis vniuerſæ conſeruationem. Cæſar de Germanis loquens hæc habet verba: Agriculturæ non ſtudent, maioréque pars victus eorum in lacte & caſeo & carne conſiſtit. Neque quiſquam agri modum certum aut fines proprios habet, ſed magiſtratus ac principes in annos ſingulos gentibus cognationibusque hominum, qui vnà coierunt, quantum eis & quo loco viſum eſt, attribuunt agri, atque anno pòſt alio tranſire cogunt. Hæc ille de Germanis quidem; quorum viuendi ratio minus adhuc receſſerat ab antiqua Scytharum conſuetudine, quorum plauſtra vagas ferebant domos quò paſcendi commoditas inuitaſſet. Verùm quòd illos dicat per gentes ſiue cognationes, quod idem eſt, habitaſſe; id non ita eorum fuit propriũ, vt non Gallis quoque & cæteris Cimmeriis, penes quos eadem adhuc lingua vigebat, in vſu fuiſſe exiſtimemus: quod licet non ex communi nationũ ferè omnium conſuetudine, ex frequentia tamen opidorum quibus à Mago nomen inditum eſt, colligi poſſet. Abeunt vocabula frequenter in deſuetudinem, frequenter etiam ad vicinam quampiam rem detorquentur; quæ res non Germanis modò ſuperioribus, apud quos Mag in hac ſignificatione non vſurpatur, ſed inferioribus etiam, apud quos purior lingua remanſit, vſu venit; & crebrius profectò quàm huic meo antiquitatis inueſtigandæ ſtudio conducat. Hoc autem dum factum ſuſpicamur; vocum origines, deriuationes, & compoſitiones conſulendæ; vel gens ea interroganda, apud quam voces id genus necdum perierunt, cuius præcepti vberrimos fructus perciperemus; ſi quis eam prouinciam ſibi ſumeret ornandam, vt omnium vocum ſiluam, quibus diuerſi Cimmeriorum populi, quorum lingua hactenus necdum omnino eſt corrupta, vtũtur, in vnum volumen coaceruaret: qua via non copia modò ſermonis, ſed intelligentia etiam perditarũ vocum vehementer iuuaretur. Diſcant ergo Germani ſuperiores à nobis quid Mag denotet, videantque quàm recta eius vocis ratio nobis conſtet; cùm nihil aliud Mag ſit, quàm Making, ſyncoptôs in Mag conuerſum. Habemus itaque nũc clariſſimam rationem, ob quam multa vrbium nomina in Magus finiantur; qua contenti ad cætera tranſiuiſſemus, niſi viderentur mihi quidam adhuc obſtrepere atque clamare ſibi ſatisfactum necdum eſſe, propterea quòd non intelligant quid Perſarum Magis rei fuerit cum hac quam dico cognatione, atque idcirco ſibi Annij rationem magis arridere. Hos equidem in vocabulo nobis apertiſſimo vel contemnere poſſem, vel reiicere facillimo reſponſo; ſi dicere aliud Perſis Magi nomen, aliud Gallis notare. Verùm quia hæc nobis oblata occaſio eſt, & ipſa veneranda linguæ noſtræ maieſtas poſtulare videtur, ne hoc ſuum decus celem, faciam lubenter vt hoc loco omnibus ſapientiæ ſtudioſis gratificer, atque rectum ad Palladis arcem iter de Magi nomine monſtrem. Dixi Mag à Mar, quod facio Latinus reddit, deriuari; & cognationi eam ab ipſa natura vim ineſſe, vt neceſſitudinem quandam inter homines gignat & caritatem, atque eam ſigillo quodam à primo parente poſteris impreſſam videri. Rapimur igitur omnes hoc ſtimulo, vt maiores noſtros cognoſcamus, atque tandem ad primum gentis noſtræ auctorem perueniamus. At quæ

tandem

tandem in hoc est vtilitas,vt & natura nobis hoc œstrum inquisitionis addiderit,& ipse nominum architectus hanc sibi in cognationis nomine fabricando rationem sequendam esse putauerit? Ingens,ita me Magia amet,atq. ad summum factorẽ deducat. Nam quis non videt hoc inuestigationis ardore nos paulatim sursum rapi, donec ad primum hominem perueniamus; & ab illo ad Deum primi hominis creatorem deduci, à quo sicut summa & prima creandi ratio pendet; ita omnis etiam rerum dependet cognatio. Quoties itaque vel de cognatione ipsa, vel de nomine cognationis cogitamus, veniat in mentem primũ cognationis caput Deum esse à quo non hominum tantùm,sed omnium rerũ cognatio & vnio suspensa est. Aristoteles in prima philosophia non aliud facit, quàm vt vnum ens inueniat, in quo omnia quæ sunt, esse suum habeant & vnionem. Hæc autem rerum omnium in vno ente vnio, quid aliud est quàm cognatio, aut potius magia? Quisquis igitur in singulis & vniuersis considerandis ita versatur, vt per omnium rerum diuersitatem primùm ad species, deinde ad genera, & hinc ad ipsum ens perueniat, is profectò summam & principem quærit cognationem; quam vbi fuerit assecutus,meritò poterit vocari cognationis peritus, quod Cimmerius diceret mag-wis,id est,qui habet cognationis scientiã,& eam aliis potest demõstrare: Quid enim wis significet, in Druidum nomine declaraui: & vt ex tru wis fit Truis, ita ex mag-wis fit Magus, reiecta littera ea quam nec Græcus, nec Latinus, nec Hebræus habet. Quamobrem Magus non malè à quibusdam sapiens vertitur; sed vis nominis nec à Latinis, nec à Græcis,nec ab Hebræis est intellecta. Magi enim nomen non solùm sapientiam designat,sed viam etiam ad eam struit rectissimam; & illam quidem talem, vt eius ingrediendæ naturale omnibus insit desiderium. Cognata ad cognata ferri,mirifico quodam naturæ ductu scimus; & apud Platonẽ legimus,neminem posse eius rei scientiam consequi, cum qua nullã habet cognationem. Quocirca admirandum fuit nomenclatoris acumen,quo hanc cognationis vim omnem peruidit,& inde nomen duxit,rectam viã ad sapientiã monstrans, dum mag-wis pro sapiente & sapientiæ doctore vsurpandũ nobis reliquit. Quamuis enim omni cognationi mag conuenit; per excellentiæ tamen figuram, dum solum ponitur, extra collationẽ, pro summa & principe cognatione accipiendum esse,ratio nominis monstrat; quę nimirũ ab eo dependet,qui summus est in faciendo creandoque. Nemo igitur Magus dicetur, qui non omnẽ omnium rerum cognationem ad ipsum creatorem deducet,ac sibi illum supremum sapientiæ suæ apicem collocabit. Quamobrem bene Plato dixit, Magiam cultum esse deorũ. Nam qua ratione vel angelos,vel homines in diuorum numerum cooptatos magis venereris, quàm si eorum cognationem sic supputes, vt eos cognatos facias supremi rerum omnium creatoris? Potest esse aliqua maior nobilitas,potest aliquod maius cogitari generis ornamentũ, quàm à Deo genus suum ducere? Iactet Achilles Thetidem matrem, Aeneas Venerem, alius alium deorum; nos sic genus nostrum supputemus, vt à summo Ioue nobilitatem nostram manare doceamus. Cæterùm ad quid conducit hæc supremæ & excellentissimæ cognationis notitia, aut quæ tantæ sunt eius vires,vt absolutam & perfectam omnibus numeris sapientiam eius nomine indigitemus? Nempe vt naturæ ductum secuti, cognata nobis amemus. Cognatio enim parit caritatem; quod non ex Platone nobis discendum, sed de suo cuique animo æstimandum. Huc igitur omnis tendat sapientia necesse est, nisi fructu suo velit carere, vt & cognatos nostros amemus, & verò super omnia ipsum amemus creatorem,vt æterno amoris vinculo ei vniamur omnes. Hunc itaque omnis sapientiæ scopum vt clarè nomenclator ob oculos poneret,eo vsus est vocabulo, cuius notionem citra caritatem nemo intelligere posset,modò communem naturæ ductum sequeretur. O stupẽdum in nominibus fabricandis artificium! Quàm breui compendio & sapientiam omnem, & omnem sapientiæ fructum atque finem comprehensum videmus,quàm consentanea religioni nostræ vocibus subtexuit documenta,quanto breuiùs, quanto etiã clariùs quàm Plato expressit, nullam solidam & vtilem rerũ diuinarũ cognitionẽ haberi posse, quàm per cognationem! Obscurissimè enim de hac cognatione locutus est, & dicere visus in quibusdam hanc cognationẽ acquirendæ sapientiæ necessariam non inueniri: quod si sensit, malè sensit, quandoquidem omnibus cognatio ineſt;& huius cognationis stimulis agũtur ad cognationis exordium cognoscendum,sed alij magis,alij minus, pro eo atque sensum quis habet vel ob-

Cognationis primum caput Deus. Ens Aristotelis.

Magus, quid significat.

Magia, cultus est deorum.

Cognatio parit caritatem.

tusiorem vel subtiliorẽ. Cæterùm perpauci quò rapiantur innato hoc œstro intelligũt, & idcirco in carnali cognatione consistunt, nec in ea quidem altè progrediuntur, longissimè terrarum & cælorum ab eo subsistentes, cui vera ratio nominis, quo mag vocatur, queat propriè & primo applicari. Ducimur enim vel inuiti omnes amore quodam & caritate cognatorum. Sed ad quem finem hic amor nobis insitus sit, non omnes videmus, quoniã plerisque visum sit eũ dumtaxat cõducere ad generis & sanguine proximorũ conseruationem. Aiunt Pythagoram sapientis sibi nomen sumere noluisse, & de professione sua interrogatum respondisse, Philosophum se esse, quo sapientiæ studiosum & Plato, & Cicero, & cæteri omnes, vt opinor, intellexerunt. Nec malè illi quidem. Verùm nec absurdus mihi videretur interpres, qui philosophũ redderet hominem amoris cognitione sapientiaq. præditum. Plato amorem philosophũ esse dixit; nos eum & principiũ & finem totius humanę sapientiæ collocamus: principiũ quidem, quia cognationis amor à natura nobis datus, primus est stimulator, vt ad caput cognationis rerum omniũ contendamus: Finis verò, quia inutilis est omnis cognitio, nisi per eam ad amorem adspiremus, & eo tãquam glutino quodam ipsi, qui omnia creauit, adhæreamus. Deus caritas est, qui in caritate manet, in Deo manet: atque citra hanc nec fides nec spes, nedum humana sapientia quicquã prodest. Huius igitur amoris cognitio vera est philosophia; ad quã vt contendamus, cognationis amor nos incitat, & hoc ipsum à nomenclatore in vocabulo mag est declaratum. Quamobrem mag-wis, & ad incudem Latinam vocato nomine; Magus dicetur cognationis peritus; qualis nullus est, nisi norit & rerũ omnium cognationẽ, & per eam ad ipsum creatorẽ non aliter ducatur, atq. vox mag ad mac, id est, cognatus ad factorem; & ei sic adhæreat amore deuinctus, vt summo cognationis auctori. Per hanc itaq. viã homo ad supremũ felicitatis suę finẽ ducitur, & hoc cognationis amore tanquam pedibus vti debet in hoc itinere cõficiendo. Quem vsum cognationis animaduertens nomenclator, nomen mag sic fecit, vt non solùm à factore tanquã à fonte suo deriuaretur, sed etiã vt cõuersum, pedem notaret, instrumẽtum homini datũ ad eundẽ; quo videlicet moneremur nos cognatione ita vti debere, quò ea tanquã pedibus ad vltimum nostrum finem perueniremus. Obstupesco referens diuinũ artificium; dignum certè diuino instinctu, à quo ad nomenclatorem venisse si quis dubitet, is experiatur, an in vocibus fingendis se parem præstare possit. At dices, gam pro pede in vsu non est. Fateor equidẽ, sed fuit. In Hermathena docui, voces in matrice aliqua lingua abolitas, ex ea lingua restitui posse quæ de matrice lingua manasse scitur. Quis ignoret, sermonẽ eum quo nunc Itali vernaculo vtuntur, natum esse è Latina & Germanica lingua, qua Goti & Langobardi vtebantur; sicut eũ quo Galli nunc vtũtur, è Romano & Frãcico. Promptũ igitur fuerit iudicare, quæ vox è Latino sermone, quę ex alio deriuetur. Cùm igitur Galli *Gambe* dicũt, Itali *Gamba*, & ambo in eadem significatione pro pede; atq. eius vocabuli apud Latinos nulla sit origo, par est credere, de Germanico sermone, quẽ Goti & Franci loquebantur, id remansisse. Iam etymologia idem demõstrat, propterea quòd ga-me, à quo gam per apocopẽ, sicut à for-maet form, idem sit ac si Latinus diceret, id quo itur. Pes ergo, quia eo itur, optimè gam siue game dicetur. Vnde *Gambe* & *Gamba* apud Gallos & Italos. Porrò quia nominum architectus sic vocabula formauit, vt primo primis in quoq. genere rebus cõuenirent; videamus, quę sit itio homini primaria. Quæ alia rogo, quàm ea quę ad vltimũ suum finem pertingit? At quo pede ad hũc perueniet? Nõ alio haud dubiè, quàm eo quẽ dixi, ipsa nimirũ cognatione, quæ nos deducit & portat, veluti pes quidã fidissimus ad ipsum creatorẽ vniuersorum. Quò verò clarius cernatur, ea quæ de Magia dico, cũ veritate consentire; quæramus quis primus eius inuentor celebretur. Plato, cuius auctoritate libenter vtor, Zoroastrem, vt primũ eius laudat magistrũ, aiens eum fuisse Oromazæ filiũ; à quo nemo dissentit cæterorum, qui de Persarũ sapientiæ principio quæsiuerũt. Verùm, quod frequenter monui in Orpheo & Mercurio Trismegisto euenisse, vt ij homines quidã certi fuisse credantur; cùm nihil minus sit existimandum; idem accidit in Zoroastre. Sicut enim Orpheus quemuis aurium moderatorem, & Mercurius quemuis excellentem consideratorem significat; ita Zoroaster eum notat, qui citò ad omnium rerum originem mentis oculos dirigit. Zo enim idem est quod ad. Dicimus enim Zo & To; superiores Germani Zu scribunt. Or vocali longa primum principium vnde omnia manant, significat,

Philosophus.

Amor, principium & finis totius humanæ sapientiæ.

Gam.

Lingua Italica nata è Latina & Germanica: Gallica è Romana & Francica.

Gambe.

Gamba.

Magiæ primus inuentor Zoroaster.

Zoroaster vnde dictus.

Zo.

To.

Or.

ratione

ratione ea quam in Hermathena explicaui; vnde Latinis origo & ordior remansit. Hast idem est quod citò siue velociter; & dum vt verbum vsurpatur, idem quod festino. Hebræos inde suum אץ mutuatos esse, formula conuersionis vocum nostræ linguæ propria declarat, qua fit vt hast & stah sint contraria. Ster verò significat intentis oculis atque fixis inspicio. Zo-or-hast-ster igitur compositè Zooraster, is est, qui ad primum omnium rerum principium cito velocique cursu mentis oculos dirigit: quod quid aliud est, quàm celeri discursu per cognationem rerum ad ipsum contendere creatorem? Hinc nemini dubium esse potest, optima ratione factum esse, vt qui nos hanc sapientiam, qua omnia ad primum opificem referuntur, docet, Zooraster, vnde corruptum est Zoroaster, vna littera transposita, vocetur. Fingunt verò Oromazæ filium fuisse, eo quòd omnis præceptorum auditio hac mensura contineri debeat, vt quicquid auditur, id recta & statim dirigatur ad creatorem. Hor vocali longa est audio, ab or quod in Hermathena doceo mirifica quadam admonitione duo nobis significare: primum videlicet omnium rerũ principium & ipsum audiendi instrumentum. Quam homonymiã propterea molitus est architectus vocabulorũ, vt nos doceret, aures nobis ad hoc præcipuè datas esse, vt earum beneficio originẽ rerum omnium disceremus. Aristoteles auditum plurimũ facere ad rerum omniũ intelligentiã optimè quidem dixit; at multò rectius nomenclator vna syllaba nos docuit, aures primùm ad omniũ rerum originem pertinere, à qua si aberrent, ne nomen quidem suum posse tueri. Ab or Latinis Auris mansit, citra etymologiæ cognitionem. Siue igitur Horomazem siue Oromazem dicamus, eodem notatio pertinebit. Mat mensura est, à quo in secundo casu mats, superiores mass in recto scribunt suo more sibilantes. Het vocali longa caput est, Britannis vsitatum & apud antiquos frequentissimum. Hinc igitur ormats-het, & compositè ormazet, caput est eius mensuræ, qua aures sunt regendæ: quod si hormazet dicas, caput significaueris mensuræ obseruandæ in audiendo. Oromazes itaque terminatione Græca, & o interiecto ad suauitatem, princeps rerum omnium moderandarum, quas audire debemus, vocatus est, à quo, velut à patre, siue quod idem est in hoc genere, à præceptore processit Zoroaster, is nimirum qui ab illo didicit in omni consideratione rerum mentis aciem ad originem citra moram esse dirigendam. Verùm audire mihi videor: Quid malùm tu nugaris? Ex Gallico sermone nobis Persica vocabula interpretaris? Ego verò tibi, quisquis es qui hæc obiicis, de Persica lingua nihil respondebo; sed te amandabo ad Indoscythica mea, quibus doceberis, Nochum Indum fuisse, in ea regione natum, in qua nec olim, nec hac ætate vitis sua sponte nata cernitur; atque inde arca deuectum ad Septentrionis plagam, citra Paropanisum tandem constitisse atque descendisse ad Margianam, in qua cum tanta vitis sua sponte crescat, vt eam vix duo homines complecti queant, quid miri illic primùm ab ipso vinum inuentum fuisse? Qua de re tota Dionysiacorum commenta profluxerunt. Aucto deinde genere humano, terram sic partitum fuisse, vt in herciscunda familia Sem & Cham alias regiones quærere deberent, & Semo quidem Asia extra Taurum, Chamo tota Africa daretur, Iapeto Asiæ pars septentrionalis Tauri & Caucasi iugis comprehensa maneret; atque ita factum esse, vt Iapetus in Margiana & Bactriana principio cum patre vti filius carissimus permaneret, nec vnà cum reliquis commigraret ad campos Sennaar, vbi in vesana monstrosæ turris structura diuino miraculo linguarum facta est confusio. Hinc itaque contigisse, vt linguam integram retineret, atque solus paternæ doctrinæ & vetustæ sapientiæ, iam inde ab Adamo vsque per manus traditæ possessione frueretur: quæ cùm ex cognatione rerum oriretur, & præsertim ea qua genus humanum deuinctũ est cum suo creatore, non est admirandum, si scriptum inueniamus, Magiam è Bactriana ortam esse, atque inde à Zoroastro Oromazæ filio, id est, à Iapeto Nochi filio carissimo, quibus hæc nomina in primis, & deinde eorum posteris maximè conueniunt, ad Persas venisse. Non est ergo cur quisquam absurda me tradere clamitet, si nomen Magiæ ad eorum referam sermonem, à quibus disciplina promanauit. Quis erit nunc nostratium, qui tam plumbeis sit sensibus, vt non commoueatur & incitetur ad maximas laudes Deo optimo maximo agendas, tum quòd nobis linguam primam conseruauit, tum quòd, quamuis è sanguine Israëlitico carnem assumere vellet, tam benignum tamen erga genus nostrũ se præstiterit, vt ei singulari & præcipuo ab omni seculo indici

Origo. Ordior. Hast.

Ster.

Oromazæ etymon.

Hor. Or.

Auris.

Mat. Het.

Nochus Indus ex India deuectus arcã ad Septentrionis plagam, &c.

Margiana regio.

Nochus terram partitus filiis.

Iapetus Nochi filius carissimus cum patre permãsit in Margiana & Bactriana, & linguam integram retinuit, &c.

Magia apud Bactrianos orta.

demonstrarit, filium suum Deum & hominem in Iudæa natum esse, atque eam fidem cõcesserit, qua donis suis thure, auro & myrrha omnibus hominibus ostenderent Deũ & Regem & hominẽ in viliſſimo tugurio à mortali matre editũ esse. O nos felices, qui & à Ianigenis duximus genus, & linguam conseruauimus, qua ea tradita est doctrina, cuius magistris Deus monstrare dignatus est desideratum illud ab omni seculo tempus tandem aduenisse, quo salus humani generis nasceretur. O feliciſſimos, si in ea religione, cuius exordia tam benignè Magis ostendit, eam nobis gratiam concedat, vt per carnẽ assumptam humano generi cognatã, nos in diuorũ numerum assumat. Notate, quæso, diligenter, quò nos Magi nomen deduxerit, quàm alta prodiderit mysteria. Dum eum Magum definimus, qui cognationis & peritus est & præmonstrator, num dignior hac nomenclatura quisquã videtur, quàm ipse Deus, qui Magis eam cognationem mõstrauit, qua nulla vnquã aut fuit aut erit excellentior? Magna fuit illa prima & præcipua quædam hominis & Dei cognatio, per quam homo factus est ad similitudinem & imaginem Dei; sed infinito maior & præstantior posterior illa cognatio, qua Deus priorem cognationem fœdiſſima nostra macula contaminatam, non solùm restaurauit & priscæ reddidit integritati, sed sic etiam auxit, vt miraculo omnia miracula excedente carnem assumpserit humanam, per quam ei non modò tanquam factori, sed etiam tanquã fratri cognati essemus. Laudent alij nomen philosophi, nos dicimus nullam vocem inueniri posse veræ sapientiæ significandæ magis idoneam, quàm Magiæ nomen. Vana enim est & inutilis omnis mundi totius sapientia, nisi nobis ostendat hãc vltimam & supremam cognationem, quę sola excellentiſſimo prorsus modo cognationis nomẽ meretur. Diuinam omnino sententiam Plato pronunciauit, & infinito quidẽ diuiniorem quàm ipse met intellexerit, dum dixit, neminem eius rei cum qua cognationem non habet, integram notitiam habere posse. Nam nisi hanc supremam cognationẽ, quam Magis Deus ipse Magorum summus indicauit, cum Deo haberemus; nunquã veram Dei assecuturi fuissemus cognitionẽ. O pater noster, ò cognate noster optime maxime, qui propter cognatos tuos mortis laqueis irretitos, mortẽ in cruce subiuisti, vt quos creaueras ad imaginem tuam, eos culpa sua perditos iustitia tua liberares; fac nos tales, qui solus id potes, vt tecum in regno tuo sempiterno, sempiterno cognationis nostræ fructu perfruamur. Obstupesco & attonitus hæreo, dum hanc diuinam mecum cogito bonitatẽ, qua nos ad eam euexit dignitatem, vt Dei cognati dici queamus, longè excellentius quàm vel ipsi Seraphici spiritus, perpetuis diuini amoris flamis ardentes. Vide quò nostra euaserit cõtemplatio, quàm magni eos conuincat erroris, qui Magiæ nomine nescio quas insanias hominum dementiſſimorũ intelligendas putauerunt. Reuerentius de Magis cogitandum, quibus Deus multò clarius, quàm vlli prophetarum, si Ioannem Baptistam & Simeonem excipias, ad oculum demonstrauit ingens illud mysterium salutis humanæ. Quamobrem ne nos etiam in hoc sanctiſſimo considerationis adyto quippiã peccemus, cohibeamus linguam, & tacita veneratione de cognatione omniũ principe cogitemus, & ea tanquam pedibus vtamur ad supremum felicitatis nostræ finem consequendum, pro eo atque magretro lectum adhortatur. Magi igitur cognatum esse, & non domum vel tectum, atque à mari deriuari, satis ostensum est. Hebræi vocem hanc conuerterunt by dicentes pro populo, eo quòd populus è cognatis constet, atque per tribus & cognationes habitet. Plurima id genus nomina inuenias apud Hebræos eucrsa, perinde atq; contrario ordine litteras & legunt & pingunt. Litterã autem Hebræis decimam sextam Gamma ex imo gutture pronunciatum sonare, cùm alibi, tum in hieroglyphicis trado. Videmus itaq; magen in prima lingua gentiles vocari, id est, homines eiusdẽ gentis, atq; inde factum, vt multa opidorum nomina hac voce terminarentur. Et quamuis hoc vocabulũ euersum sit apud Hebræos verã tamẽ nominis rationẽ docere in nostra lingua, quã nulla Babylonica cõfusio mutauit, eius vsum & prius multo fuisse, & hactenus manere. Quemadmodũ verò à tun & mag multa opidorũ nomina deriuãtur, ita & à meiden Mediolanũ multis locis inuenitur, in Britannia videlicet, in Gallia, apud Xantones semel & iterum, apud Auletos in Saxoniæ ea parte quæ nunc Westphalia vocatur, & rursus apud Allemanos. Quid verò nomẽ hoc significet, ex ea vrbe licet cõiectare, quæ apud Insubres tenet principatũ, quam Germanicè Meilant vocamus, id est, regio suppeditans magnã copiam metendorũ. Meiat enim siue meiden, idem est quod metere & defecare: &

Magus qua ratione dicatur Deus ipse.

Mediolani etymon.

Meien. Meiden.

dum

dum vt nomen in vsum venit, meien, sunt virides rami præfecti ad virorem & vmbram parandam. Dicimus autẽ sine discrimine mai & mei. Vnde Latini è prisca Ianigenarum lingua nomen mensis Maij retinuerunt, eo quòd is virides ramos & virentia prata ad metendũ idonea suppeditet. Hinc בַּר apud Hebræos pro falce. Mediolanũ monet me Bergomi, vrbis non valde procul inde dissitæ, cuius nomen domũ montanã significat, ab hu-om, id est, vndique custodio & tueor; qua voce Angli hactenus vtuntur: nobis eius vsus extra compositionẽ periit, qui hus & heim, pro hom dicimus; & Berg-heim pro Berg-hom; quo nomine vicus est insignis in Antuerpiæ suburbano. Berg mons est, & quiuis locus in quo quis sese tuetur. In Anglia quid hum sit, quiuis intelligit, & nusquam hodie plura pagorum nomina in hanc vocem exeuntia, quàm apud Frisios reperiuntur. Fuit & Alp ad montẽ notandũ in vsu. Seruius Alpeis pro altis montibus Gallicũ vocabulum esse scripsit. Nobis Alp-itis siue alpeis significat glaciem montiũ, quo fit vt Alpeis propriè glaciales montes vocentur. Alp ex al-op, id est omnino supra, componi, in Saxonicis memini me tradidisse. Sed iam nimiũ multis exemplis docui, Gallicã linguam cum Cimmeria eandem prorsus fuisse, atque id quidem conuenientissima contigisse ratione, eò quòd à Gomero genus eos ducere grauissima Iosepi constet testificatione. Hinc Diodorus Siculus excusandus, qui Gallos & Germanos tam superiores quàm inferiores communi nomine Galatas vocauit, aiens Danubium & Renum & Rodanum per Galatiam fluere, & à Cæsare Reno transmisso Galatas Transrenanos victos fuisse.

Maius mensis.

Bergomi etymon.

Hom.
Heim.
Berg-heim.
Berg.

Alp.
Alpium etymon.

GALLICORVM

LIBER II.

QVONIAM modò illorum mihi sententiam satis video profligasse, qui Gallorum linguam ad Græcas, non Germanicas origines pertinere libris editis docuerunt; nihil amplius obstaculi restat, quò minus nunc Gallorum nomẽ de vernaculo ipsorum sermone declarem, & ostendam verè Druides tradidisse, vetustissimũ suum parentem Ditem fuisse: quod dum faciã pro eo ac debeo, mira gentis antiquitas, & quam Romani etiam sint veneraturi, è tenebris Cimmeriis & Plutonis vestibulo in clarã diem protrahetur; & ea quidem maiorẽ lucem Latinis hominibus allatura, quã quisquã hactenus existimarit. Primùm tamen eius in mentẽ venire debet axiomatis, quo modò sæpius vsus sum, Voces nimirũ pluribus linguis communes ei esse primogenias, in qua optima earũ ratio reperitur. Quando itaque demõstraturus sum, Gallum à Caio nomen accepisse; recto docẽdi ordine non processero, nisi quid Caius significet, ac cui linguæ debeatur, prius explicarim. Quò igitur de vocis huius & sono & scriptura cõstet, à Quinctiliani verbis ad hanc rem propriè spectantibus exordiar. *Quid*, inquit, *quæ scribuntur aliter quàm enuntiantur? Nam & Caius C littera notatur, quæ inuersa mulierem declarat, quia tam Caias esse vocitatas quàm Caios, etiam ex nuptialibus sacris apparet. Nec Cnæus eam litteram in prænominis nota accipit, qua sonat.* Hæc ille. In quibus quæ sint nuptialia sacra, quorum testimonio nititur, Plutarchus in quæstionibus quas de ritibus Romanorum disputauit, docebit. Interrogatur enim apud eum, Cur sponsam introducentes dicere iubent; *Vbi tu Caius, ego Caia.* Sollemnis ergo hæc verborum formula, quibus pronubæ mulieres sponsæ præibant, notissima illa quidem fuit apud Romanos; sed quid ea significaretur, nec Plutarchus est assecutus, nec quisquam eorum quos interrogaui (& interrogaui doctissimũ quemque humanioris litteraturæ) quicquam vlterius potuit iis quæ Chæronei diligentia in medium proposuit, adferre. Nec interim cuiquam meam hac de re sententiam communicaui, qui non vehementer eam probaret, atque omnibus modis retinendam arbitraretur. Ac quamuis ad Romanas origines in lucem vocandas, præcipuè proprieque sacri huius apud priscos ritus explicatum spectare sciam; condonabit tamen æquus

lector, si ad Gallici nominis illustrationem hanc fuero ex Romanorũ antiquitate facem mutuatus: aut potius gratias mihi agat maximas, quòd Latinis hominibus è Gallico siue nostrati sermone viam sim commonstraturus; quã si ingrediantur, ad veras vocũ suarũ origines, quas nec Varro, nec Cicero, nec Cæsar, nec Messalla, nec quisquam omnino nouit cæterorum, certissimo compendio, rectissimaque semita poterunt peruenire. Cogor equidem dum varias Cimmerij generis nationes ad primos suos ortus vocare contendo, frequenter in eadem incidere argumenta, propterea quòd ex iisdem initiis propagata, ad eadem initia debeant referri. Multò sanè facilius ab ipso diluuio totum Ianigenarum genus in gentes suas partiri potuissem; nisi & prima his de rebus scribendi occasio, & præiudicata multorum auctoritas opinionem meam in restituendis historiis prorsus repellens, insinuatione longissimè petita vti coëgisset: quæ cùm alibi in ordine præuaricari compulit, tum & hoc fecit, vt prius de Francis quàm de Gallis scribendum mihi putarim; & iterum prius de his, quàm de Latinis; eo quòd hos quàm illos difficilius pertractum iri sciam ad hanc, quam eruere conor, veritatem. Iam quid vetat, cur mihi non æquè liceat ad varias conclusiones eadem adferre principia, atque Mathematicis ex eisdem axiomatis varia stabilire & problemata & theoremata: quod nisi fieret, non modò nulla esset vel cæli vel terræ dimetiendæ certa doctrina, sed nec omnino via & ratio vlla, ad artem aliquam tradendam, inueniretur. Habent singulæ scientiæ præcipuos quosdam suos demonstrationum modos; quos qui non animaduertit atque diligenter distinguit, is in scriptis iudicandis nullam æquam poterit ferre censuram: quod nisi mihi credatur, Peripateticorum magistrum aduocabo, quò sententiam meam calculo suo confirmet. Dionysius Halicarnassæus in antiquis gentium originibus è Lethæis vndis expiscandis, non alium inuenit hamum certiorem, quàm eum quem linguarum esca induisset: quod qui nescit, primum eius antiquitatum Romanarum consulat librum. Cùm igitur & nos Iano, & Comero, & Ascanio suos velimus posteros è diuturna multorum seculorum caligine vindicare; quid ni linguæ vestigia consequamur, & eas optimas demonstrationes putemus, quas ex antiquissimis antiquissimi sermonis reliquiis, diligentia veterum scriptorum conseruatis, eliciemus. Quamobrem de Caij nomine duæ nobis insignes notæ offerentur, altera, qua ad Gallici nominis ducamur significationem; altera, qua demonstretur, linguam Latinam è Gallica manasse, atque inde coniici, ad eandem primam stirpem vtramque gentem pertinere. Quod cùm viderem, diu multumque dubitaui, An Romanæ & Gallicæ antiquitates mihi coniungendæ essent, an hæ prius, deinde illæ in lucem vocandæ. Non facilè profectò sic poterunt dissociari, vt non hæ frequenter in illas, illæ in has incurrant. Sed quia promptius apertiusque docetur, Gallos ad Gomerum, quàm Romanos ad Iapetum genus referre, cùm quotquot ante me de his rebus quicquam litteris prodiderunt, Ianum non Iapetum, sed Nochum esse existimarint, à clarioribus mihi ad obscuriora progrediendum putaui. Accessit & altera ratio, adeò non contemnenda, vt sola plus habeat quàm cæteræ omnes momenti. Vetustus Cimmeriorum & Ianigenarum sermo apud Romanos totus ferè est immutatus, cùm is apud quosdam hactenus, Gallos puta Belgas teutonicè loquentes integer seruatus, claram nobis det interpretationem plurimarum vocum, non illarum modò quæ apud priscos Gallos fuerunt in vsu, sed earum etiam quas hactenus Romanus sermo non sic variauit, vt radices matricis linguæ prorsus obscurarit. Inter has Caius est, vox vt à Latinis frequenter vsurpata; ita ad nullam sanam redacta notionem: quam de Gallico siue Cimmerio sermone interpretabor, qui primus fuit in Italia post diluuium Ianigenis & Cimmeriis ab Homero celebratus vernaculus, atque idcirco iustissimus primogeniorum apud Latinos nominum vindex & assertor. Caius itaque Quinctilianus, & prisca in enuntiando consuetudo demonstrant non per C, sed per eam litteram scribendum fuisse, cuius vis in pronuntiando sentitur. Hinc mox perspicuum fit, Gaius à Gai dici; & hic eam seruari diphthongum, cuius apud Latinos, nullus alibi reperitur vsus: Tametsi de vetere adhuc lingua hæc apud poëtas relicta sit potestas, vt genitiuum casum nominum primæ declinationis sic soluant, vt non prima & secunda, sed prima & tertia vocalis in complexione fuisse videatur. Dicunt enim Aulai & Aquai, non Aulaë & Aquaë; quæ notiora sunt, quàm vt egeant vllius admonitionis. Nolui

Gaius & Gaia, vnde deriuentur.

tamen

tamen id negligere, quò scirent omnes, hanc diphthongum integram nobis manere, atque cùm ex hac, tum è cæteris omnibus, quas vt scribimus, ita proferimus, iudicarent; vtrum vitium fecerit lingua nostra, an Latina. Gai vt pleræque aliæ voces geminam notationem habet; alteram vt verbum, alteram vt nomen: illam pro placeo, hanc pro eo quod placet. Quo autem modo quaque ratione nomen gai compositum sit, & quæ ab eo deriuentur, quamuis satis prolixè in Hermathena mea explicarim, non grauabor tamen hoc loco summatim indicare miram huius vocis & vim & compositionem. G littera perfectionem & finem notat, A motionem ad quippiam, vnde ga idem signat quod Latinis eo. Motum enim entelechiam esse entis in potentia vt est tale, de Peripatetica auditione discimus: quod ipsum quid aliud sibi vult, quàm id quod ga de natura litterarum expressit. Huic voci si iota addas, quo non subtilitas tantùm ad omnia facilè penetrans, sed iucunditas etiam quædam denotatur & voluptas, qua nihil est subtilius ad se insinuandum intimis penetralibus, non hominum modò, sed animantium omnium, sed ipsorum etiam spirituum corpore sensibusque carentium, sed fortassis etiam corporum omnium inanimatorum, efficietur vocabulum gai, id notaturum, quod vi quapiam sua sic nos penetrat & efficit, vt summo quodam adeundi eius potiundique desiderio trahamur. Deinde latet altera quoque ratio in hac voce, quæ cognoscetur resolutione ea vt sit ge-hai, id est, ad habendum, qua videmus gai illud esse quod vt habeamus teneamusque, optamus. Hoc si conuertas, Jag habebis, geminæ notationis vocabulum; prioris quidem, vt idem significet quod depello, contrario litterarum ordine contrarium secum ducente; alterius, vt idem sit quod magno desiderio persequor: quo quidem modo ad earum vocum classem referetur, quas ichnæas vocare consueui. Quod enim sua natura tale est, vt omnia ad se trahat & inuitet, id primario iure gai dicetur: quod si retro per vestigia legas, doceberis hoc summo studio sequendum semper esse. Pulchritudinem autem summopere placere omnibus, eiusque illicibus maximam attrahendi vim inesse, atque hinc Venerem Vraniam, per quam nobis mirifico illo Veneris die omnis pulchritudinis splendor affulsit, propriè Gaiam dici posse, ibidem tradidi; adiecto & illo, cælum à Caio nominis sui partem mutuari, nec aliud illa voce notari, quàm & corpus summæ pulcritudinis circulari motione delatum, & summè pulcrum vndequaque. quod intelligitur, si Cai-hel-om, compositionis partes considerentur. Cælum porrò euerso ordine perlectum, vt sit Mu-laec, demonstrare hoc corpus expers esse omnis defatigationis: quod vocis artificium qui clarius cupiet intueri, Hermathenam adeat. Inter homines verò docui, viro sic placere vxorem, vt matre atque patre desertis, ad eam solam totus anhelet ac feratur. Indidit enim Deus occultissimas quasdam & subtilissimas, vt ita dicam, iyngas mulieri, quibus incitamur & rapimur, quò ea potiamur. quibus à viribus Vraw dicitur, quasi wo-haw, id est, lætitiam & iucunditatem conseruans: cuius conuersione maritus monetur, vt sibi caueat & rectè se custodiat. Nam war-v, idem est quod custodite. At si V consonantem, non in vocalem, sed in F transferas, quod nobis est vnum de frequentissimis in vocum terminatione formanda; per vestigia versæ dictiunculæ cognosces feminam esse id quod homo statim ab initio simul ac creatus esset, vltra priores corporis & animi dotes acquisiuit, eo quòd warf idem sit quod acquirebam, à werf siue werue, quo significatur wi erf, id est, possessionem siue hæreditatem amplio. Mulier itaque vt prima fuit possessionis nostræ ampliatio; ita vnicuique diligenter curandum, vt vraw sit warf, id est, possessionis augmentum & dilatatio. Cùm igitur Spiritus sanctus hanc vocem sermonis architecto inspirauit, multa simul monuit tum prorso, tum verso litterarum ordine obseruanda; illo quidem, vt iucunditatis conseruationem in ea retineret; hoc verò, vt se custodiret atque procuraret, vt bonorum accessio per mulierem, non detractio fieret: quæ si Adamus, pro eo ac debuit, accuratè considerasset, ac deinde perpetuò obseruasset, nunquam in eas quarum reliquiis affligimur, incidisset calamitates. Sed hæc alterius loci. Cùm igitur Deus hanc inter virum & mulierem copulam princeps sanxerit; non potest fieri, quin vir à natura sua instigetur ad id habendum quod opifex ad ipsius societatem iucunditatemque creauit. Mulier itaque hac ratione placens, vt ei vir tanquam vxori suæ cupiat adhærere, Gaia dicetur. atque is hactenus apud nos huius vocabuli vsus est, nō modò dum de

Gai.

Jag.

Gaia Venus Vrania.

Cælum vnde dictum.

Vraw *vocabulum vnde componatur, & quid significet.*

Werf. Werue.

Gàten. hominibus, ſed tum etiam cùm de brutis animantibus ſermo eſt. Hinc verbum Gaien ſic vſurpamus, vt idem ſit quod marem feminæ in quouis genere ad generandum congregari. De auiculis autem loquẽtes hypocoriſticôs in te parua, voce vtimur diminuen-

Gaiken. te, Gaiſten, pro ſocio aut ſocia dicendo. Cùm igitur terra omnem vim genitalem à cælo accipiat, meritò à primis Ianigenis & eorum maioribus Gaia dicta eſt. quam vocem Græci hactenus ſeruarũt, ignari interim quid cauſſæ ſit vt terra hoc nomine indigitetur. Ex his modò liquere puto, quid ſibi verba illa in nuptiis ſollemnia vellent, *Si tu mihi*

Gaia terra. *eris Gaius, ego tibi ero Gaia.* Quid enim aliud his noua nupta mariti domum intrans dicebat, quàm, ſi tu talem te præſtabis, vt mihi placeas iucundusque ſis; ego viciſſim me tibi placidam iucundamque vitæ ſociam præſtabo. Et optimo ſanè iure hac verborum formula vtebatur, eo quòd ſicut maritus vxorem ducit, ita eum cùm in aliis honeſtis officiis, tum maximè in hac vitæ communis iucunditate præire par ſit, & ſe hilarem, alacrem, venuſtum, atque in ſumma omnibus modis placidum ſuauemque exhibere: quod niſi faciat, non eſt cur expoſtulet cum quoquam ſi vxor ſe non gerat Gaiam. Non parui profectò momenti conditionem ſponſa ſponſo duabus vocibus ſtatuebat, qua ſi ſtare nollet, ſe Gaiam non futuram, claris verbis minabatur: atque adeò ſi rem probè expendamus, comperiemus hanc ipſiſſimam apud maiores noſtros matrimonij contrahendi formulam fuiſſe, quæ pòſt manſerit illa quidem de priſco ritu, ſed quid ſibi vellet, aut quam legem præſcriberet, deperdito iam Cimmerij ſermonis vſu, prorſus fuerit ignoratum. O cælum Gaium, quàm multos deſuper intueris! O terra Gaia, quàm multos ſuſtines coniuges, huius æquiſſimæ conditionis, quam natura & naturæ opifex ſanxit, proditores! Sed quorſum lamenta? quorum vt nulla eſt vtilitas, ita nulla vnquam tam flebilibus modis canentur, vt ſpurcam miſeri huius noſtri ſeculi æquare poſſint fœditatem, quo ſtupris & adulteriis non diuitiæ modò, ſed ſummæ etiam non rarò petuntur dignitates. Nos ad Gaias reuertamur, quales vt omnes ſint vxores, partim eſt in bonis moribus & diſciplina, cùm publica, tum domeſtica; partim eſt in ipſis maritis; qui ſi Gaios potius ſe præberent vxoribus quàm fornicatores, ſola tentigine connubij ius ſe tueri poſſe ratos, non tot fortaſſe monſtra cerneremus. Præterea ſi ſic in connubio ambiendo verſaretur iuuentus, vt potius de ingenij & morum dotibus, quàm de fortunis cogitaretur, ſæpius quàm nunc ferè facit, pronuba Iuno matrimonia proſperaret. Quî dicere potes ò proce, eam tibi placere omnibus modis, cuius dumtaxat formam & opes ſecutus, nullam curam geſſiſti cæterorum, quæ iſtis multò magis neceſſaria ſunt ad iucundã vitæ ſocietatem vel ineundam vel conſeruandã. Iuriſperitos veteres riſit Cicero, quòd omnes vxores, quę coëmptionẽ feciſſent, Caias vocari putarent, quia fortaſſe id nomẽ exẽpli cauſſa in libris cuiuſpiam poſitum vidiſſent: ego verò non rideo Ciceronem, ſed miror tam incurium rituum antiquorum fuiſſe, vt & id quod recens nupta dicere conſueuit ſponſo, & iuris definitionem in Caia, crederet originem duxiſſe ab aliqua muliere quæ Caia fuiſſet vocata. Egregium ſcilicet commentum, quaſi ante Caiam Cæciliam (ad hanc enim trahunt exemplũ) nulla fuiſſet vel materfamilias, vel formula matrimonij contrahendi. Quæro igitur, vnde Cæciliæ Caiæ nomen datum ſit, & an prænomen hoc apud Latinos non antea fuerit vſurpatũ? Sunt qui Caium dictum velint à gaudio parentum, formationis analogia minimè vſitata. Crederẽ equidẽ, ſi Gaudentius nõ Caius diceretur. Quemadmodum in hoc de quo agimus ritu, inſignis ignorantia vetuſtatis deprehenditur; ita & in altero quo Talaſſius in nuptiis canebatur. quo nomine quoſdam lanificium, quoſdam iuuenem quendam, cui feliciter connubium ceſſerit, accepiſſe Plutarchus ſcribit; cùm nobis clarũ ſit ea acclamatione non aliud denotari, quàm connubium cõtrahi ea

Talaſſij vocis etymon. conditione, vt ſocietas eſſet omnium onerũ ferendorum, quod nos T'alle-laſt, ſiue t'allaſt vernaculo ſermone diceremus. Certè Iuriſconſulti rectiſſimè Caias eas vxores vocarunt, quæ coëmptionem feciſſent: Eæ enim matresfamilias propriè dicebantur, & in manũ conuentione, quæ coëmptio vocabatur, fiebant; cuius ſollemnitas hæc erat, vt vir interrogaret, An mulier ſibi mater familias eſſe vellet, atq; illa ſe velle reſponderet. Rurſus mulier, An vir ſibi paterfamilias eſſe vellet, & ille ſimiliter ſe velle diceret. Hæ igitur vxores arctius multo & ſanctius maritis coniunctæ rectiſſimè Caiæ dicebantur, eo quòd quæ aliter cõiunctæ viris eſſent, non ex omni parte placere viderẽtur. Crediderim

equidem

equidem priscis temporibus non aliud veri matrimonij genus fuisse, pòst verò moribus corruptis, alias coniugij rationes inductas, quæ concubinas potius quam Caias facere viderentur, & idcirco non malè iuris prudentes Caias definiisse. Satis mihi nunc multa videor de Caius & Caia ex Hermathena nostra deprompsisse, quibus cognitis, facillimè vnde Galli nomen sumpserint, intelligetur. Gomerũ patrem Gallorum esse, non semel antè dictum, & additum, hunc maximum natu inter Iapeti liberos fuisse. Cùm igitur Comer genus suũ insigniter augeri cerneret, sic filios & nepotes distribuit, vt aliis aliud quidem nomen daret, sed ita, ne nomina nihil haberent insignis alicuius monumenti, quod dignũ esset cognitione posterorum. Nec credam hac in re quicquam ipsum citra patris & aui consilium fecisse, pro eo ac bonum filium decebat. Aliis itaque aliũde, quibusdam verò, & iis quidem quos egregiè vellet honoratos, nomen dedit ab illa dote diuina, qua Iapetus patri suo magis quàm cæteri filij placebat, vt consecratione sua fecit clarissimum. Quamobrem sicut Vrancus à palmitibus latè proferendis Iapet nominatus est, ita Caius ab eo quòd maximè patri placeret. Visum itaque fuit, vt alij ad perpetuam consecrationis memoriam Franci, alij gai-lui vocarentur. Nihil enim aliud significatur hac compositione gai-lui, quàm populus caius, id est placens, quoniam lui siue lie populus dicatur, vt Indoscythica nostra declararunt, Liberum populorũ patrem interpretata. Insignis profectò nomenclatura, qua simul & benignitas Dei Iapeto concessa declaratur, & simul ij qui nomen hoc sortiti sunt, admonentur, vt Gaios tum erga patrem, tum erga omnes homines sese præstent, id est, tales, vt & patri omnium, & deinde patribus suis, pòst etiam omnibus hominibus semper vbique studeant placere. Ex gai-lui Gallus factus, per labdacismũ, quo pars diphthongi in lambda transit propter lambda sequens, non secus atque ex perlicio pellicio, ex perluceo pelluceo, & similia ex similibus. Terminationem vocis ad Latinam aut Græcã formã transferri nihil noui, quæ nobis diphthongus est, qualis in Harpuia, aliis qui *lie* pro *lui* sonant, diphthongus, item, qua carentes Latini, pro ea I longum ponunt, quod in Liberi nomine videas. Agnoscant nunc tandem Galli suum Germanum nomen nulli alij postponendum, siue antiquitatem spectes, siue præclaram admonitionẽ, breuissimè omnia vitæ rectè instituendæ præcepta cõplexam. Alij alias sibi chrias quærant, Galli in sua nomẽclatura omniũ habent pulcerrimam, qua & antiqua genetis nobilitas ab ipso Iapeto vsq. declaratur, & totius vitæ tum præsentis tum futuræ perfectio atq. felicitas continetur. Quid enim vel optabilius vel beatius queat cogitari, quàm sic vitã habere comparatam, vt & Deo & hominibus placeat. Iam si cõmunem viuendi rationẽ ineamus, quid pulcrius, quid iucundius, quàm omnes sibi placidis moribus quempiã deuincire, atque eum se præbere, cui velint omnes congregari atque coniungi. Præterautem vtilissimã hanc adhortationẽ, videtur hæc vox oraculũ etiam quoddam continere, fore videlicet aliquando, vt ea gens in qua sola Gallorũ nomen permansurũ esset, verissimè sese Gaios præstarent. Quos enim homines inuenias vsquã gentium moribus magis placidis, magis benignis, magis faciles ad iucundã societatem ineundam, quàm eos quos Gallos vocãmus? Desinant igitur inepti quidã, & stolida quadam ignorãtia iactabundi, eximere velle nomen suũ è numero Gallorum, vt Germani dicantur, & agnoscant quanto clarius sit & illustrius & gratius Gallum, quàm Germanum, si nominum significata examinentur, nunc pari. Est quisquam tam rudis, tam barbarus, tam deuotum pecuniæ lucrio, mancipium, vt vir congregandi auidus, quàm vir omnibus placidus, comis, humanus, facilis ad conuictum & iucundus, vel dici malit vel haberi? Certè Germani nomen vt primum non fuit nationi alicui tributũ, sed eorum vitæ proposito, qui sese militiæ ad res suas augendas dedissent, ita mirum est quàm bene in eos quadret, qui se Germanos & esse & dici maximè gloriantur. Quòd si Aristotelem quispiã interrogaret de illorum nobilitate qui totos sese pecuniæ quæstui que addicunt, exclamaret haud dubiè, si iis quæ in Politicis suis tradidit repugnare nollet, eos viles esse atq. plebeios. Sed dicent hunc Peripateticum, ambulandi fuisse quàm veræ nobilitatis iudicandæ peritiorẽ, nec scisse illustriora esse insignia leones, lupos, pardos, aquilas, gryphes, & id genus rapaces feras, quàm ouem, aut gallinam, aut columbam, & idcirco generosissimum quemq. maximè Germani nomen decere, imbecillitatis & morum minimè vtilium esse si quis miti columbæ & vultus & verborum, placere potius, quàm toruo & ferino tum vultu tum

Gomer Gallorum pater, &c.

Gallus vnde vocis originem habeat.

Gallorũ laus.

Germanus vnde dictus.

Germanorũ iactantia.

sermone

sermone terrorem inijcere nitatur. Minimè tamen quisquam hæc ita capiat, quasi quicquam Teutonicæ nationi detractũ velim, vel nobilitatis vel dignitatis: id vnum ago, vt vocabula & eorum notiones, quæ in controuersiam vocantur, inter se conferam. quod dum facio, mihi persuadere non possum, vt Germanici nominis professionẽ, quæ tota in acquirendo studioq; versatur militari, anteponam commodę, placidæ, affabili, alacri, iucundæ in conuictu comitati: quæ nisi ipsissima sit humanitas, non video quos vel Græci φιλανθρωπίας, vel Latini humanitatis nomine laudare consueuerint. Iudicio certè eorum qui de hominis nomenclatura hanc virtutẽ nuncupandam censuerunt, constare cerno, non alia magis dote quemquã mortalium, quàm hac ipsa hominis nomine dignũ videri. Bene illi quidem humanitatẽ & φιλανθρωπίαν hac de caussa dixerunt, sed artificium vocis Gai nunquam sunt assecuturi. in cuius ternario, à littera perfectionẽ notãte ad iucunditatẽ, cuius I nota est, progressus fit, quem nobis A littera declarat. Nihil enim ab illo in quo nulla sit perfectio, ad alium manare potest amœnitatis. Nec deest Germanis gentile nomen, quo sese infinito magis, quàm vocabulo belli, reiq. bello augendæ, tesseram præ se ferente, non citra auaritiæ rapacitatisq. opprobrium iactare possint. Quòd si maiores nostri hoc nomen laudis quicquã habere aut nobilitatis credidissent, haud dubiè ipsi sese eo vocassent. quod non magis fecerunt quàm nunc se dicunt Cryg-manos, quæ vox cũ Germano eiusdẽ est notationis. Qui núc Cryg-manũ quẽ vocat, nõ magis hac sua nomẽclatura Teutonẽ quàm Hispanũ designat, eo quòd nõ sit nationis, sed nomẽ propositi & instituti. Similiter olim non quiuis Ascanius siue Teuto sese Germanũ vocabat, sed is dumtaxat, qui nomen suum idcirco militiæ dedisset, vt ex ea diuitias sibi pararet. Dum quibus maioribus genus suum eiusq. nobilitatem acceptam ferrent, gentili nomine exprimebant, sese Deutsch vocabant, quo hactenus vtuntur omnes in natione sua insigniẽda, tametsi Latini id in Tuisconas vel Teutonas commutarint. Hoc autem significabant, sese antiquissimos esse; tum quòd à Comero filio Iapeti maximo natu, & rursus ab Ascanio Comeri filio maximo item natu genus ducerent; tum quòd linguam antiquissimam conseruarent, quam omnes præter Cimmerios perdidissent. Quamobrẽ si bene rem æstimemus, Galli & Teutones, nec natione, nec lingua, nec nobilitate generis differunt, adeò vt reuera dici possint Germani nomenclatura Latina, licet dum Germanos se dicerent Teutones, aliud, vt modò dixi, intellexerint. Cessent igitur posthac insanæ illæ de nominibus & nobilitate conceptationes, abeant in malam rem iactabunda stolidorum hominum verba, quibus dum egregium se sibi decus arrogare credunt, nugas agunt, nihil minus intelligentes, quàm quid significet vel Galli vel Germani nomenclatura. Id operã dent vt se dignos præstent, alteri Comero & Ascanio, à quorum in nascendo primitiis Deutsch nuncupantur; alteri ipso Iapeto, à cuius consecratione Gai-li siue Galli dicuntur: & quemadmodũ maiores ipsorum & lingua & generis primordiis conueniunt; ita mutua beneuolentia & amore conspirent: nec alia te alteros alteri superare contendant, quàm iis virtutibus quas in primis suis parentibus admirata est antiquitas. Ineant, si certare velint, amoris humanitatisque certamen, in quo victrix pars meritò poterit de nobilitate sua gloriari. Bella non inter se, sed contra alios gerant, quorũ & origo & religio cum nostra pugnat; & in iis non vile sibi & sordidum rerum terrenarum lucrum proponant, sed ad hoc vnum spectent omnes eorum rationes, vt alias nationes ad veram Dei cognitionem trahant. Hoc enim veterum Cimmeriorum studiũ fuit, vt eos quos vincerent, à fœdis erroribus ad vnum vnius Dei cultum reuocarent, & apud omnes veræ religionis semina relinquerent, vt in Amazonicis & Francicis ostendi. Atque hæc vera fuit caussa, ob quam dum Asiam subiugarent, sese vocauerint Cimmerios pro Comeriis, vt nimirum ij penes quos tum lingua Hebraica vigebat, intelligerent ipsos non ad vastandos agros, non ad ciuitates euertendas arma circumferre, sed venire vt omnia, quoad possent, perficerent, & recta ad finem dirigerent veræ felicitatis. Nam vt Gomer perfectus est, & absolutus significat; ita Gimmer idem est quod perfecit atque consummauit. Neque enim de sua se lingua Cimmerios vocarunt, sed eorum apud quos instituti sui finem constare volebant. quod facillimè se consecuturos putarunt, si Cananæorum siue Hebræorum lingua se tales nominassent, eo quòd hæc & eius cognatæ latissimè per Asiam & Africam paterent. Quocirca qui sese hisce maioribus dignissimos demon-

Germanus non est nationis, sed instituti vocabulum.

Tuiscones. Teutones.

Cimmerij vnde dicti.

demonſtrare volent, ij huic ſtudio perpetuò inſtent oportet, quo nõ modò ipſi perfecti ſint & abſoluti, ſed vt alios etiam perficiant, cùm in omni diſciplinarum genere quibus reip. ſalus continetur, tum maximè in vera ſinceraque religione, citra quam totus artium ſcientiarumque orbis ne hilum quidem facit ad humanam felicitatem. Apage bellum inteſtinum, apage bellum quo arces, agri & ſpolia dumtaxat quæruntur, ſi Cimmeriorum nomine vel Galli vel Teutones velint gloriari. Illis ſe iactent bellis, quibus religio vel propagatur vel retinetur, quibus barbaræ nationes ad verum Dei cultum trahuntur: & hæc quidem ea via & ratione gerant, ne dum religionem adſtruere ſe velle dicunt, eã magis prauis exemplis deſtruere cernantur; quod vtinã noſtra ætas nũquam vel vidiſſet vel hactenus videret. Et hęc quidẽ obiter hoc loco, eorũ occaſione qui veſanis rixis de nobilitate contendentes, maximæ ignorantiæ, tum in vetuſta cognatione, tum in antiquiſſimo ſermone deprehenſæ, ſe ipſi coarguunt, tantum abeſt vt laudem vllam apud antiquitatum verè peritos conſequantur. Cùm ergo nunc claram reddiderim Gallici nominis originem; reliquũ eſt, vt addam, quid Galatarũ vocabulo denotetur. In hoc prima ſyllaba cadẽ eſt cum ea quæ Galli nomen exorditur, nec alterius hic quàm illic ſignificationis: at Latæ quid notet, explicandum. Lat geminam nobis offert notionẽ; prioré vt idem ſit quod Latinis gero & geſtus: alteram vt colonũ intelligamus, qui fundũ villámue cõducit, à lati quod idem eſt quod finere ſiue permittere, vt cùm dicimus, it lat tu to, id eſt, ego tibi permitto. Is ergo cui agrum noſtrũ colendũ permittimus, lat vocatur. Duplex itaque ratio huius nominis Galata compoſitioni inhæret; altera de geſtu, altera de fundi colendi modo pendens. Prior facit vt is gai-lat, vnde Galata, vocetur, cui geſtus eſt Gaius, id eſt, qui ſe gerit comem, blandum, ſuauem & iucundum, quales vel Galli ſunt, vel nulli mortalium. Poſterior complexæ vocis cauſſa ſic eruenda, vt gai-lat dicatur Gaij colonus, id eſt is cui Caius agrum ſuum permiſit ad colendum. Quis ergo hic intelligetur Caius, cuius permiſſu Gallus fateatur ſe ſuos agros poſſidere? Quis alius, quàm Iapetus, Caij meritus nomenclaturam, quòd patri ſuo maximè placeret. Idem enim Caius qui Francus iuxta geminam conſiderationem, vti modò dictum. Galatæ ergo ſi rogati fuiſſent, cuius fauore cuiúſve iure, vel ſuos agros poſſiderent, vel alienos inuaderent, dixiſſent ſe colonos eſſe Iapeti ſiue Caij, cui pater eam conceſſiſſet prærogatiuam, vt poſteri ipſius habitarent in tabernaculis Sem, & Chanaan eſſet ſeruus ipſorum. Deinde mos ille Germanorum veterũ, quo agros in annos ſingulos per cognationes ſiue magos diſtribui ſolere legimus, maximè quadrat cum hac etymologia, de qua colligas, eos ſic cogitaſſe, Iapeti portionem, cuius ipſi poſteri eſſent, perpetuo iure ad Iapeti pertinere hæreditatem, nec vllo modo eam vel eius partem propriam alicuius fieri debere poſterorum. Quemadmodum igitur Pontifices Romani totam ſuam ditionem in regiones diuerſas & ciuitates diſtributam, Patrimonium D. Petri vocant; & Veneti quicquid habent vel regnorum vel ciuitatũ, D. Marco adſcribunt; ita & Galatæ nomine ſuo profitebantur, ſe nullos agros ſuos habere, ſed quos haberent, vtendos accepiſſe ab Iapeto primo generis auctore. Cernas hic maximum fundamentum ciuitatis Platonicæ exſtruendæ, cùm nemo Galatarum quicquam ſe proprij fundi poſſidere diceret; verùm terram quam coleret, ſe Caij dumtaxat habere permiſſu. Nec dubium eſt, quin hæc conſuetudo à Cimmeriis in Aſia, ac deinde etiam in Europa diutiſſimè fuerit conſeruata; adeò vt ad Cæſaris quoque venerit notitiam, qui eam nobis in Germanorum moribus eleganter delineauit. De quà rurſus intelligas, non aliud quondam Galatarum, quàm Germanorum viuendi genus & inſtitutum fuiſſe, vt nimirum nemo agrum certum haberet, ſed eo contentus eſſet quem magiſtratus & principes in annos ſingulos conceſſiſſent. Hinc altiùs quoque ad primos gentis ortus gradatim fieri poterit progreſſus, in Scythiam nos paulatim deducturus, atque inde ad Volgam, mox ſuperius ad Daicem, hinc ad Iaxartem, quem Alexandri milites falsò Tanaim crediderunt: quò vbi peruentũ fuerit, Indoſcythica proxima ſunt, & Margiana, primæ hominum poſt diluuium ſedes. quem totum terrarum tractum vtrimque ſecundum maris Caſpij litora ad Tanaim vſque, & inde ad Gades Iapeto fuiſſe à patre aſſignatum, non ſemel dixi. Quocirca Galli hanc portionem primo ſuo parenti non tam aſſignatam quàm conſecratam fuiſſe oſtendere volentes, ſeſe Galatas nominarunt, quaſi terrarum quas Gaij permiſſu haberent, coloni.

Galatarum nominis etymon.
Lat.
Latere.

Patrimoniũ D. Petri.

Galatarum & Germanorum idem viuendi genus.

Galli quare ſeſe nominarint Galatas.

Quemad-

Quemadmodum igitur Tectosaces è Scythia Asiatica ad agrũ Tolosanum venisse Saxonica nostra docuerunt; ita nihil fuerit absurdi, si cæteros quoque Galatas ex eadem regione dicam in Europam commigrasse, atque id prius quàm Teutones in eam venirent; & omnes hos & illos non cognatos modò esse, sed eandem quoque principio viuendi consuetudinem habuisse. Scytharum autem nomẽ nullam nobis designat certam regionem, sicut nec Græcis Toxotes, cum qua voce eandem habet vim significationis; tametsi eius ignari, extremos Germanorũ & Sarmatarũ, quorum vel nullá vel exiguá notitiá haberent, hoc nomine censuisse videantur. Sicuti ergo Cęsar Germanis hũc sediũ quotannis mutandarũ morẽ adscribit, ita Horatius eum tribuit Getis & Scythis:

Scythæ.

Campestres, inquit, *melius Scythæ,*
Quorum plaustra vagas ritè trahunt domos,
Viuunt, & rigidi Getæ;
Immetata quibus iugera liberas
Fruges & Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annua,
Defunctúmque laboribus
Aequali recreat sorte vicarius.
Illic matre carentibus
Priuignis mulier temperat innocens,
Nec dotata regit virum
Coniux, nec nitido fidit adultero.
Dos est magna parentium
Virtus, & metuens alterius viri
Certo fœdere castitas:
Et peccare nefas, aut pretium est mori.

Quæ verò fuerit hæc apud Scythas colendi ratio, partim ex hoc Horatij loco, partim ex Cæsare de Sueuis loquente discere licebit; vbi non solùm agros ipsis nullos proprios fuisse declarat, quod de Germanis scripsit, sed hoc etiam addidit, vicissitudinem agriculturæ & militiæ esse; vt qui nunc agros colunt, sequenti anno abeant militatum ab iis quorum tunc est operi rustico insudare alendi. Nihil ergo miri accidit, si homines exteri Teutones Germanos vocarint, propterea quòd tunc tantum eorum notitiam haberent, cùm ab ipsis bello impeterentur. Vt verò apud Germanos iam olim tota hæc vitæ ratio cessauit; ita prius multò cessauerat apud Galatas, atque id tanto seculorum interuallo, vt alta obliuione iaceat sepulta; nec eius alia extet memoria vel coniectura, quàm hinc in gentis nomine, hinc in priscis Tectosacarum sedibus à Ptolemæo in Scythia Asiatica collocatis. Nunc igitur liquet, non absurdè factum à Græcis, dum Germanos & Gallos vno Galatarum nomine complecterentur. quo tantum abest, vt contumelioſi Germanis fuisse videri debeant, vt contrà non aliud nomen potuerit dari honorificentius. Præterea quò minus quidam distinctè de his duabus gentibus egerint, fecit non morum tantùm & sermonis similitudo, sed earum etiam permistio. Quis enim nescit, in medio saltu Hercinio Boios habitasse? Iam & Gotinos Tacitus Gallos credidit, ob linguæ communionem. Accedit & alia ratio, ob quam Galatas potius quàm Germanos nominarint, quoniam Galatæ Græcis & viciniores essent, & multis prœliis magis cogniti. Quid notius direptione Delphica? quid Galatarum in Asiam commigratione? Nec minus celebris Ptolemæi Ceraunι Macedonum regis cum toto exercitu cædes à Gallis perpetrata. Quid? quod & Galli Scordisci in Pannonia habitabant, nec longè à magna Græcia Galli Togati, quorum regio ab Ancona exordium sumebat. Quemadmodum igitur Itali, Hispani & Franci, Brabantos, Hollandos cæterosque Belgas Flemingos nominare consueuerunt, propterea quòd ij ob mercatum, qui auorum memoria Brugis fuit celebertimus, sint notissimi; ita & olim potuit accidisse, dum Germanos Græci Galatarum nomine comprehenderent. Cæterùm ne nimius in Gallici & Galatici nominis explicatu videar, reuocabo gradũ: nec existimo sanè vel pluribus opus esse ad interpretationẽ, vel quemquã portò fore, præsertim nostræ linguæ peritũ, qui non videat maximã inter nomenclaturã & gentis indolẽ consensionẽ. Vt enim id quod de Caij colonis dixi, ad partes originationis non vocaretur;

Belgarum magna pars, quare ab exteris Flamẽgi vocentur.

tam

tam aperta tamẽ est & in populo Gaio & in Gaio gestu notationis ratio, vt de ea ne obstinatissimus quidẽ sermonis nostri contẽptor aut ambigere possit, aut apud alios mouere controuersiá. Quamuis autem Græci iis quas indicaui, caussis, Germanos etiá hoc olim nomine complexi fuerint, optimo tamen iure ij qui hactenus Galli vocantur, id sibi tanquam suum & præcipua quadam prærogatiua moribus suis aptum vindicauerunt: quod qui negabit, is mihi gentem proferat magis in vitæ consuetudine Gaiam, id est, ad omnem suauem vitæ societatem, & faciliorem & iucundiorem. Bona igitur pace Lactantij & D. Hieronymi, negamus de Græcorum sermone Galatis nomen datum fuisse: id tamen non negamus, magna eos verisimilitudine deceptos. Nam hinc corporum candore, hinc Virgilij carmine, vt sic iudicarent, persuasi videntur. Hic enim ad hunc modum cecinit de Gallis:

In summo custos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo, & capitolia summa tenebat,
Romuleoq; recens horrebat regia culmo,
Atque hic auratis volitans argenteus anser
Porticibus, Gallos in limine adesse canebat.
Galli per dumos aderant, arcemq; tenebant
Defensi tenebris, & dono noctis opacæ.
Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis,
Virgatis lucent sagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur.

Ex postrema horum clausula ducunt argumentum, Gallos à Gala, quo Græci lac vocant, nominatos esse. Quos ego contrà rogo, quónam tempore à Græcis Galli emendicarint nomenclaturam, vel acceperint coacti peregrinam? Deinde quo antè nomine fuerint nuncupati, quàm Græcis hominibus placeret sic hostes suos indigetare? Rursum, cur non à Latinis potius, exiguo prorsus interuallo proximis, fuerint vocati Lactei, quàm Galatæ à Græcis longius remotis? Sed quàm absurdè nominum gentilium rationes ab exteris linguis petantur, nec à me semel ostensum, nec quenquam sanæ mentis compotem potest latêre. Quamobrem licet poëta eius fuisset sententiæ quam Lactantius ipsi adscribit, de domestica tamen nominis origine nobis clarissima, ne ad latũ quidem culmum discederemus, propterea quòd extra sacrosanctam scripturam & diuina oracula, nullius apud nos tanti sit auctoritas, vt eã rectæ rationi velimus præponderare: & alioqui elegans epitheton Gallorum est, quod de lacte sumitur, tametsi nihil de Græca etymologia cogitetur, tum propter allusionem, vt si quis dicat Verrem à verrendo, tum propter candorem: qui quamuis in alia re maior esse possit, nullus tamen æquè atque is qui in lacte cernitur, mollem delicatamque carnem, vel magis commendat, vel propius imitatur. Quod igitur Lactantius ait, à poëta dici potuisse candida colla, id quidem verum est, sed minimè verum, id eum potuisse facere pari aut elegantia, aut suauitate, cùm illam rationes modò dictæ in voce lactea reddant maiorem, hãc lambda cohærenter ipsi alpha præfixum, quo fit, vt color hic lacteus videatur dici ad eius corporis in quo cernitur, amorem lactare. Quid si dicam tantum abesse, vt Galatæ nomen suum à Græcis sint mutuati, vt contrà Græci hoc ipsum nomen Gala, è prisca Gallorum lingua acceperint, & ex eadem etiam Latini totum suum lac fuxerint? Est illud quidem quod dico in recto nomine Gala subobscurum, at in obliquis casibus in primis apertum. Nã quis negare possit γάλακτος & γάλακτι, luculẽtis indiciis præ se ferre, ortũ suũ vocẽ accepisse à Gai-lact, siue, vt alia pronunciatur dialecto, Gai-lect, quo notatur id quod alicit ad lingendum, Lac enim, vt Flandri, siue Let, vt cæteri, idem est quod lingo: qua voce non hac modò ætate omnes Germani & superiores & inferiores vtuntur, sed Gotos etiam vsos olim fuisse de Italorum sermone discas, qui pro lingo lecto dicunt. Cùm autem Let enunciamus, vocalem sic efferimus, vt auribus exile alpha obiiciatur, ad discrimen Let pro stillo, qua in voce secunda vocalis pressius & tenuius sonatur, tametsi tẽpus habeat longum, quod in Let pro lingo breue auditur. Non mirum igitur si apud Græcos in Galactos A sit propter soni conuenientiam, quem siue per A siue per E scribas, cùm harum vocalium medius sit, parum aut nihil refert, cùm nos diuersos vocalium sonos litteratum diuersitate minimè assequamur. Gai-lat igitur illud erit quod prin-

γάλα.

Lac *siue* Let.

principatum inter omnia ea tenet, quæ homini à natura ad lingendum proponuntur, siue quod omnium primum est in homine alliciendo ad lingendum. Quamobrem cum lacte nihil vel prius vel magis placeat humanæ naturæ vt deguſtet, an non optimo iure Galactos nomen de priſca lingua datum dices? Let enim nobis, & lingo Latinis propria ſunt linguæ obiecta, ſic tamen vt his vocibus guſtandi quædam auiditas denotetur. Hinc Lecher ſiue Lacher is dicitur, qui in ſaporibus magnum habet delectum, ſiue potius, vt vocem plerumque accipimus, nimias in lingendo ſibi delicias quærit, vt ille qui

Lecher ſine Lacher.

Oſtrea callebat primo deprendere morſu,
Et ſemel attacti dicebat littus echini.

Primus ergo hominis linctus Gal-lac meritò dicetur; non tantùm quia modò natis placeat & primùm & plurimum, verùmetiam quòd nihil queat inueniri, è quo ſolo plus paretur deliciarum: quod vt cuiuis clarius eſt, quàm vt debeat doceri; ita lactariorum varietas latiùs patet, quàm vt hic ſit enumeranda. Vini vſus ante diluuium nullus, nec Nocho, nec eius maioribus fuit, vtpote Indiam tenentibus, in qua vitis nulla ſua ſponte naſceretur; at lac hominibus ſtatim à prima omnium matre fuit oblatum. Nec fas fuit aliud ex animalibus accipere nutrimentum, quàm quod lacte conſtaret, ita vt omnes tum temporis Galactophagi potuerint vocari: cuius antiquiſſimæ vitæ occaſione apud poſteros fortaſſe fabula nata, Galactophagos omnium hominum iuſtiſſimos eſſe. qua deinde moti auctores, Galactophagos in Scythia & Thracia quæſiuerunt, quoniam in regionibus ſibi notis iuſtitiam Galactophagorum nuſquam inuenirent. Quòd ſi coniecturam de ſuſpicione mea liceat proferre, non verear dicere Galactophagos Abios quoque nominatos fuiſſe; quò intelligeremus hos iam olim mortuos eſſe, nec inter viuos vſquam inueniri; eorum tamen iuſtitiam in illis ſolis quærendam eſſe, qui vitę ipſorum genus conſeruaſſent, quales non alibi quàm in ſola Scythia reperiri. Hunc ſermonem quum Homerus à Thracibus fortaſſis accepiſſet, Galactophagos apud Thraces & Myſos collocauit, circa Iſtrum nimirum, vbi tunc Scythicus ſiue Geticus vigebat ſermo. Poſteriores, deprehenſo hos Iſtri accolas nihil minus dici poſſe quàm iuſtiſſimos; nec vllis ibi repertis gentibus quibus eſſet Abiorum nomen; ad remotiſſimas in Aquilonem Aſiæ partes Abios remouerunt, fugiente videlicet ſemper Themide à notis hominibus & proximis ad eos quos nemo mortalium noſſet. Hinc Arrianus, hinc Ptolemæus maximis terrarum ſpatiis ab Homericis Abiis receſſerunt, quorum ille Aſiæ loco nullis certis terminis deſcripto, eos & ſibi & cæteris finxit, hic ad ſexageſimum primum eleuati poli gradum Arctoo frigori expoſuit, à Myſis Europæis, apud quos à poëta fuerant conſtituti, ad centum prope longitudinis gradus remouit. Strabo Homerum in eorum ſedibus ſecutus, apud Getas eos quærit, & diſputat cur Abij vocentur, in eo tandem acquieſcens, ἀβίους dici, quòd duram vitam agant. Apollodorus verò, & ei præiens Eratoſthenes, Homerum ignorantiæ coarguit, aiens hos Abios nuſquam eſſe terrarum. Ego verò perquam lubenter tibi hoc aſſentior Apollodore, Abios nec tua ætate, nec Homeri, nec multis item antè ſeculis vſquam vixiſſe, verùm Homerum non tantùm non accuſo ignorantiæ, ſed vt diligentiſſimum rerum omnium maximè peregrinarum inquiſitorem, & exoſculor & admiror: quem credo apud Orphicæ theologiæ peritos audiuiſſe, ſingularem illã, quam deſiderarent, iuſtitiam non alibi vnquam fuiſſe inuentam, quàm apud Galactophagos Abios, atque idcirco apud Græcos non eſſe quærendam. Quo ſuo ſermone ad vitam poſterorum Sethi alludebant, qui ante diluuium lactariis ſolis & herbis veſcebantur, tamque conſtantes in Dei cultu manſerunt, vt filiorum Dei nomen acceperint. Non mirum igitur, ſi Homerus hac allegoria ſuum ornarit carmen, fingendo Iouem bellorum, & omnium eorum quæ in bellis iniquiſſimè crudeliſſimèque perpetrantur pertæſum, ſeſe ad Galactophagos auertiſſe. Hoc certè vt ad bellum Troianum à poëta eſt accommodatum; ita veriſſimè accidit ante vniuerſam illam inundationem, cùm Deus deſerens Gigantes ſceleribus ſuis & ſcelerum pœnis, benignos ſuos oculos ad Nochum & eius familiam conuertit, qui necdum carnibus, ſed ſolis frugibus & herbis & lactariis eduliis viuebant, Galactophagi ob id propriè vocandi. Orphici enim volentes denotare hos tam iuſtos homines iam olim mortuos

Galactophagi.

Abij pop.

tuos esse, Abios eos Græcis nominarunt; quasi dicerent: Si quæras vbi omnium mortalium iustissimi reperiantur, proficiscere ad Abios, non quosuis illos quidem, sed eos qui nec carnium esum, nec vini potionem nouerant. Eo modo nũc quærenti, vbi resp. ea sit in qua omnia quàm iustissimè administrantur; responderet Thomæ Mori libellus, eam in Vtopia hactenus inueniri. Cæterum quò propius tum ad veram historiam alluderent, tum quò ostenderent, vbi reliquiæ adhuc aliquæ essent illorum hominum qui Abij siue mortui vocarentur, dixerunt Abios apud solos Getas & Scythas commorari: Nam reuera Nochus cum suis germani Abij in Scythia post diluuium primum habitarunt, & in Scythia sola primum sermonem conseruarunt; qui deinde per Ianigenas in Europam venit, à Thracibus & cæteris Cimmeriis retentus. Profectò copiosa hæc est allegoria, non historiam modò complexa; sed compendiosissimam etiam viam ad augustum iustitiæ templum demonstrans. Quisquis enim Galactophagos esse volet, hæ illi facillimum erit omnes suas actiones ad iustitiæ amussim exactas habere. Sed nos à proposito nostro longiùs abripimur ad amplissimum amœnissimumque æquitatis campum, in quo Abios si Eratosthenes, & Strabo, & cæteri quæsiuissent, procliue ipsis fuisset ad intelligendum, cur Galactophagi Abij dicerentur, & qua de caussa Iupiter oculos suos & benignum diuinitatis vultum à Græcis pariter & Troianis auerterit. Nos interim quàm possumus proximè hos Galactophagos imitemur, quò Deus nobis tandem luminum suorum splendore affulgeat; à quibus sat scio nunquam tam diu vultum suum auertisset, nisi Troianos potius omni luxus genere diffluentes, quàm Hippemolgos imitari voluissemus. Placeat igitur nobis deinde Gaius ille linctus, cuius perpetuus vsus iustitiam conseruat & æquitatem: laudemus item ipsum vocis architectum, qui illud Galacti nomen dedit, cuius interpretatio nobis Themidis adyta reseraret, ac certum iter demonstraret ad felicitatem sempiternam. Latini posteriorem dumtaxat syllabam compositæ vocis seruarunt, Gal-lac Lac dicentes. ac quemadmodum Græcorum Grámatici annotarunt à γάλα sic obliquos fieri, vt olim rectus videatur fuisse γάλαξ; ita Plautus clarè ostendit lacte dictum fuisse, aiens in Menæchmis, *Nec lacte lacti vsquam similius est*. Vnde fit, vt in prima lingua Gal-lact dictum fuisse asseramus: quod si Latinè dicas, idem erit ac si quis iuberet, linge id quod maximè placet. Quo quidem modo sermonis nostri faber videtur imperasse, vt delicias naturæ nostræ gratissimas sequeremur; quod si fieret, omnis iniustitia procul faceesseret; nec ea sola, sed quicquid etiam est in sumptuoso victu quærendo molestiarum. Quid verò inter omnia ea quæ lingenda nobis Deus benignitate sua concessit, lacte vel gratius vel salubrius, vel magis varium, vel facilius paratu? Docuit nos Philinus exemplo suo, solum lac nobis vtrumque præstare posse, & cibum & potũ. quod qui memoriæ prodidit, minus miratus fuisset, si plurimorum & in Hollandia & Frisia victum perspectum habuisset. Discant itaque tum Græci tum Latini, quo in sermone vocum suarum origines delitescant, & quantum in iis sit partim voluptatis, partim vtilium ad vitam præceptorum, si tenebris his Cimmeriis eruantur. Discant nostrates qua via & ratione matrix nostra lingua de filiarum thesauris queat locupletari. Discant studiosi poëtarum lectores, frustra fabularum quæri rationes, nisi lingua Orphicorum intelligatur. Non infrugiferum nobis errorem Lactantius & D. Hieronymus obiecisse videntur, dum Galatas à Galacte dictos prodiderunt, quando eius occasione non malum lac ex Homero Cimmerioque sermone emulsimus; cuius de linctu, magis quàm de Aganippes silanis furore correpti ad illud sacrariũ irrupimus, vbi vidimus non quosuis Galactophagos, sed eos qui & vetè tales fuissent, carnibus nunquam per totam vitam degustatis, & Abij etiam essent, id est, vitæ mortalis expertes, in prisca hac siue fabula siue allegoria fuisse indicatos: cuius rei fuerintne cõscius Homerus, nec ne, vt equidem nescio, ita non magni refert, cùm & ipse & cæteri Græci parum intellexerint quibus de fontibus vel fabulæ manassent, vel earum veritas esset petenda. Est enim & sua fabulis veritas, non minus quàm alij cuiuis vero sermoni; sed eam iam olim demersam videmus tam altis Cimmerij sermonis tenebris, & tam crassa vetæ historiæ ignorantia, vt vel nihil hactenus vel perparum sanè intelligentiæ quisquam multo studio diuturnaque poëtarum lectione sit consecutus. Hinc fit vt frustra Abios Geographi tum in Asia tum in Europa inuestigauerint, melius eos inuenturi, si quod ἄβιος Græcis notat, id secuti, ad primos Scythas, à quibus scythismus

Lac vnde dicatur.

prima post diluuium ætas nomen habet, perrexissent. Apud hos enim qui iam olim ex hac vita commigrauerant, iustitiam eam quam Homerus indicauit, inuenissent, non illam quidem quæ de armorum viriumque humanarum iudicio pendet, de qua inter Danaos & Troianos erat certamen; sed eam, quam Iouis ἔκδικον ὄμμα comprobauit. Dum enim Orphici fabulantur apud Thraces siue Scythas Thracum maiores eos Galactophagos omnium mortalium esse iustissimos, qui reuera Abij Græcis dici possent, non aliud significabant quàm primos illos Scythas, qui per Dei benignitatem & clementiam de Gigantibus in arca triumpharunt, summa inter homines iustitia excelluisse. Verùm eos iam Abios esse, & idcirco frustra iustitiam illam, ad quam Iupiter luminis sui splendorem conuertit, inter viuos quæri. Idem ferè Hesiodus cecinit ad hunc modum, si eum Latinum reddam:

Tum Pudor & Nemesis candenti corpore veste
Splendida velatæ cælum petiere genusq́;
Immortale Deûm, mortalibus heu desertis
Linquentes miseris tristes dirosq́; dolores,
Quos nulla poterunt ope vel depellere cura.

Similiter enim Homerus dixit Iouem cùm splendidos suos oculos ad Abios conuertisset, Danais & Troianis nihil præter ærumnas & assiduas pœnas reliquisse: ex quo rursus voluit intelligi, eos omnium esse beatissimos ad quos oculos suos conuertit, tantum abest vt Abij dicantur à dura vita, quasi vitam viuerent non viuendam; quod quidam ad nominis interpretationem attulerunt, Strabonem secuti. Dicat nobis diuinus ille vir Rex & propheta, ad quos Deus oculos suos conuertat. Dicet nimirum vt olim cecinit ad citharam suam: *Oculi Domini super iustos.* Viden' quàm antiqua fabula cum huius vatis oraculo consentiat, quàm apud omnes idem sit sermo veritatis! Hic cantat, *Oculi Domini super iustos:* Orphici fabulantur, Iouem à vanis mortalium contentionibus & insanis laboribus, oculos suos conuertere ad omnium hominum iustissimos. Nec aliter apud Esaiam Ioua minatur, *Auertam*, inquit, *oculos meos à vobis.* Sed quò rapior? Videor mihi de hoc lactis potu magis quàm de vino bacchari, & propositi mihi laboris prorsus obliuisci. Quia tamen in lac incidi, non possum ab eo discedere, quin illud addam, non γάλα modò Græcorum, & lac Latinorum è Cimbricis fontibus manasse, sed ex iisdem etiam Melcam ad vtramque gentem esse deriuatam, quamuis significatione nonnihil variante. Melc enim nobis quoduis lac signat, Romanis certum genus lactis acetosi, variis modis parari cõsueti: de quo cùm apud Galenum, tum apud Gæoponicorum auctorem plura legas licebit, quæ vt huc transferam, nihil habeo necesse. A Melc quod nobis & nomen est pro lacte, & verbum pro lac extraho è mammis, Græci habent ἀμέλγω: & quia quorundã dialectus Mulc vel Molc pro Melc dicit, Latini inde sibi Mulgeo seruarunt. Melc autem eandem habet quam γάλα nominis rationem, composita voce facta ex Me & Lec, quasi diceres id cuius nos linctus plurimum iuuat. Me enim & Mede omnis adiumenti habet significationẽ, vnde Me vocali longo tẽpore pronunciata, vt eam Græci in βληχάω efferre deberent, si ouium balatum imitari vellent, potum nobis significat è melle confectum, quòd is nos insigniter iuuet, tum sapore, tum facultate. Hinc apud Latinos Mel remansit, & apud Græcos μέλι, vocabulum compositum ex Me & Hel, quorum hoc altum & excellẽs signat, illud quod modò dixi, ita vt Me-Hel, & compositione per syncopam coalescẽte, M'el, id sit, quod vehementissimè nos iuuat. Sicut igitur Mel excellentiã adiumẽti denotat; ita Melc linctum iuuantẽ, & sic iuuantẽ, vt citra eius adiumentũ homo vix queat vitã suam tueri. Quẽadmodum igitur Melca, ἀμέλγω, mulgeo, & mel è Cimmerio sermone deriuantur; ita & Gala & Lac: quorũ omnium origines atque rationes nequicquam apud Grammaticos suos quærant vel Græci vel Latini. חלב nihil aliud sonare videtur, quàm Gai-Leb, id est iucundum atque gratum victum: quæ vocis ratio Galactophagorum vitam eleganter commendat. Scaliger egregium se præstat grammaticum, dum scilicet γάλα à Gai, quo fluctus Syris dicatur, deriuat, quod nos philosyrismo eius lubenter condonamus. Quo porrò minus mirum videatur, Galatas & γάλα à Gai nostrati deriuari, interroges etymologiarum doctores, qua de caussa mariti soror apud Græcos γάλος, apud Latinos glos vocetur: nisi fallor, magis quàm piscem mutos videbis. Nobis in promptu ratio est, cùm Gai coniugem significet,

Melca.

ἀμέλγω. Melc. Mulgeo, es ere. Me, Mede.

Mel, mellis. μέλι. Hel.

γάλος. Glos, gloris. Gai. i. coiux.

voca-

vocabulum vtrique sexui commune. Soror enim vxoris callidissima est, quod nobis Loos significat, ad coniugium reddendum tale, quale dicitur, id est, vt Gaius habeat Gaiam. Hinc enim vt soror egregiè callet mariti indolem, quam dum vxori exponit, ostendit, quibus moribus & quo astu queat marito vel quàm maximè placere; vel ne displiceat, euitare. Ex altera rursus parte, cùm & ipsa eiusdem sit cum vxore sexus, habeatque omnium muliebrium affectionum cum ea communionem, procliue ipsi est, vt fratrem monitis suis ad eum modum comparet ac formet, quo vxori suæ sit gratissimus. Ex eadem radice γάλερος apud Græcos hilarem, lætum, iucundum gratumque significat, nec aliunde γαλήνη deriuatur: Scaliger hanc vocem à Gal, quo fluctus notatur, deriuari scribit, fluctum cum tranquillitate confundens. Nostrates picas varias olim Gaias vocabant; vnde Gazzas Itali quidam, Goticum sermonem corrumpentes, vocarunt. Est enim auis non solùm eleganti plumarum varietate in primis placens, sed humani etiã sermonis imitatrix dexterrima. Hinc factum, vt psittacus peregrina auis ob easdem dotes Papen-gaia vocaretur; quia nimirum non cuiusuis, sed sacerdotum & Pontificum Gaia siue pica varia ob pretij magnitudinem & singularem elegantiam videretur. Eat nunc quisquis, & peregrinitatis Galaticum nomen accuset, cuius radici Cimmeriorum vernaculæ, cùm Græci tot debent voces, tum Latini suum vocabulum Caius acceptum ferre coguntur: quod si negent; proferant mihi rationem vel minimã, cur vel Caias matresfamilias vocarint, vel Caius in prænominibus vsurpent. Romanos à Iano, qui Iapetus est, vt in Croniis docui, & Cimmero genus ducere, quamuis nõ aliis quàm plurimis certissimis rationibus constaret; de hoc tamen nuptiarum, quem exposui, ritu, & prænominibus, cùm aliis tum his Caius & Cnæus coniecturam valde probabilem facere possemus. Caius enim clarissimam habet earum Iapeti virtutum memoriam quibus patri suo præ cæteris fratribus plurimum placuit, & eum qui sic nominatur admonet, vt se Caium & iucundum tum patri tum cæteris omnibus præstet. Discat ergo Quinctilianus ex nostra lingua cur Caius per G sit efferendum, cuius caussam nunquam de Latino sermone depromet. Nec facilius vel ipsi vel Varroni fuisset docere, qua ratione Cnæus per G similiter esset enuntiandum. Nobis perspicuum est, Gnaet clementiam notare, vnde Latini Gnæum dixerunt, tametsi citra diphthongum malè pingant. Nobis vel diphthongus scribitur vel a lõgum. Germani superiores a scribunt, exigua vocalis e figura supernè incumbẽte. C autem pro G in vsum venisse apud Latinos crediderim de vetustis aliquibus marmorum notis, in quibus pars ipsius G posterior, vel erasa fuit, vel tam exilis, vt à C non distingueretur; quod facillimè in Tiburtino lapide accidere posset, in quo ea pars qua hæc littera ab altera differt, fortassis inciderit in aliquam cauernarum, quibus hic lapis abundat. Atque hæc quidem de Gallorum nominis interpretatione sufficerent, nisi Galli, Cybeles sacerdotes, me reuocarent, quorum occasione Baptista Pius, Gallos per conuicium Romanorum nomen adeptos fuisse, quasi exsectorum hominum mollitiem haberent, alicubi, nisi memoria me fallit, literis mandauit, hoc ipso suo commento maximi se coärguens stuporis & barbaræ temeritatis. Quis tam vecors, tam communis sensus expers, vt sic cogitet, Gallos perpetuos Romanorum hostes nomen sibi vel accipere vel retinere voluisse, quod hostium contumelia imposuisset? Si quis tamen ita sentiat, eum profectò non testiculis ego, sed cerebro carere dicam. Præterea vitiosè colligit quisquis ita colligit: Si Cybeles sacerdotes Galli vocabantur, & erant castrati, testiculorum priuationem Galli nomen denotat. Ouidius & Festus Gallos à Gallo fluuio dictos putant; quoniam qui ex eo bibissent, in eam inciderent amentiam, vt testes sibi eximerent. Gallum fluuium in Sangarium euolui nescius non sum; at minimè credam, tam noxiam fluminis vim fuisse, vt homines vel furibundos redderet, vel enecaret. Quantum semper virium habuerint ad homines dementandos vanæ superstitiones, qui nescit, is alienus est ab omni non historiarum modò lectione, sed vitæ etiam communis vsu. Quod alibi de Branchidarum oraculi exordio scripsi, ei persimile quiddam ad Pesinuntem quondam accidisse, vix arbitror in ambiguis ponendum. Vt autem Gallos hic quondam, sicut non procul inde terrarum Ascanios habitasse credam, faciunt ipsæ fluuiorum no-

Loos. i. callidus.

γάλερος. γαλήνη.

Gaia. i. pica varia.

Gazza.

Papegay auis vnde nomen habeat.

Caius & Cnæus cur per G efferendũ.

Gnæus vnde dictus.

Gnaet.

Galli Cybeles sacerdotes exsecti.

Gallus fl.

menclaturæ. A Gallis itaque priscis valde olim in Phrygia diatribam institutam fuisse, in qua non humanarum tantùm rerum, sed diuinarum etiam cognitio traderetur. Inter alia igitur documenta sacris ritibus peragendis necessaria, fuisse & illud præceptum, vt sacerdos se castraret, id est, ab vxore; quamdiu sacris operaretur, abstineret, atque ab omni spurca cogitatione mentem emundaret. Id hominum animis cacodæmonis fraude ad fœdam idolomaniam prolapsis exsecandi sibi testiculos dedisse occasionem, eò minus admirandum, quòd simile quid homini excellentissimo in religione nostra legamus accidisse; qui ob id quòd in Euangelio Christus dixit Eunuchos quosdam esse qui se ipsi castrauerunt propter regnum cælorum, se testibus orbauit. Sed his & id genus cæteris superstitionum insaniis, de quibus aliàs fortasse, missis, hoc dignemur annotatione, Gomerum prius in Asia Gallos & Ascanios posteros suos, quàm in Europa condidisse, & idcirco bene à nobis alibi traditum esse, priscam Phrygum linguam nostratem fuisse, cuius cùm aliæ voces, tum Bet in primis nobis dedit argumentum. Quemadmodum itaque in Europa Galli & Germani eadem olim lingua vtebantur; ita multis prius ætatibus Teutones, qui Ascanij sunt, in Phrygia eundem sermonem cum Gallis habuisse deprehenduntur. Quamobrem dum Galatæ longo pòst seculorum interuallo ex Europa in minorem Asiam traiicerent; minimè inuaserunt alienas sibi sedes, quos vtinam nostræ ætatis Galli & Germani imitati, Ogygiam illam parentum nostrorum possessionem postliminij sibi iure vindicare potius studerent, quàm ciuilibus bellis orbem lacerare Christianum & religionem nostram, immanibus barbaris non contemnendam modò, sed calcandam etiam atque extinguendam vltrò propinare. Liquere nunc puto, Gallico nomini nihil esse cum Eunuchis; tametsi Cybeles sacerdotes eo se nuncuparint, ad maiorem superstitioni suæ conciliandam venerationem, dum non solùm Galli fluminis aqua sese abluerent & expiarent, sed Gallico etiam nomine, quo nihil in Phrygia vel antiquius vel magis venerandum ob Iapeti memoriam, quam refricat, sese venditarent. Cæterùm postquam nomenclaturæ huius ratio ad Pessinuntem inuenta, firmam eorum quæ de Gallis & Germanis dixi concordiam stabiliuit, agnoscat Baptista Pius sese conuicio suo non contemnendam nobis attulisse vtilitatem, atque adeò non obscurasse nobile Gallorum nomen, vt ipsum etiam multo reddiderit illustrius, licet imprudens & inuitus. At existet aliquis fortasse; qui nos omnia vndiquaque ad minutias vsque examinantes interroget, vnde Galli nomen apud Latinos pro aue, nocturno cantu solis cursum notante, vsurpatum deriuetur? Possem dicere in caussa fuisse pugnacem eius animalis naturam, qua Gallis conferenda videretur. Verùm quod ipse non credo, id aliis obtrudere non est mei candoris; tametsi maiore id probabilitate diceretur, quàm quod de Gallo Martis armigero poëtæ confinxerunt. Vellem hic Varronem audire, aut quenquam eorum qui in vocum rationibus expendendis non minoris sunt sollertiæ. Gal quid sit, satis explicatum. Hel item altum signare, dixi; nomen vt alia multa notatione sua complexum; ita voci frequentissimè tributum, vt cùm dicimus, Hel-stem pro alta voce, & Hel-geluit pro alto sono. Gal-hel igitur, & compositè Gal, altam vehementemque vocem, quæ quidem eius naturæ sit vt placere debeat, signabit. Hinc Galm, adiecta mugiente littera, signat sonum eum qui remanet post primum ictum quo sonus aures ferit. Ex Nacht, quo nox denotatur, vnde Latinis nox, & Græcis νύξ, nobis non illis nominis ratione constante, atque Gal, componitur Nachtegal, vocabulum lusciniæ siue philomelæ proprium, propterea quòd hæc auis nocturno maximè tempore altissima voce homines oblectet. Ex eadem voce Gal & Hut, quo custodio notatur, fit Gal-hut; eam significans auem, quæ alta voce totius noctis custodiam seruat, & hominibus indicat, vt sese custodiant, & iusta temporum obseruent momenta: Vnde Gallus, geminata media ad altam vocem intendendam, quæ quanta sit in Gallo, illi norunt, qui viatoribus iter per gallicantum metiuntur. Quàm verò rectè à custodia alta voce decantata nomenclaturam hæc auis sortiatur, Teutonibus castra sequentibus iudi-

Comerus prius Gallos & Ascanios in Asia quàm in Europa condidit.

Phrygũ prisca lingua est Cimbrica. Ascanij.

Gallus gallinaceus.

Hel.

Gal. Galm. Nacht. *Nox noctis.* νύξ. Nachtegal.

iudicandum relinquamus, qui ad eius horologium nocturnas vigilias partiuntur. Quamuis autem Gal nostratibus hoc tempore non ferè sit in vsu in simplicium vocum numero; ex compositione tamen eius nominis quo vocalissima auicula singulare silentis noctis oblectamentum nominatur, & ex deriuatione vocabuli Galm, perspicuum fit, olim apud maiores nostros vsurpari solere. Est tamen id obseruatu dignum, in Gal pro alta iucundaque voce, vocalem produci; quæ si corripiatur, longè diuersæ significationis vocabulum efferetur; fel nimirum significaturum, à colore flauo siue pallido, qui nobis Geel vel Geluwe, superioribus Germanis Gaelh dicitur. Et quoniam in hoc nomen incidimus, obiter opem feramus Iuuenalis commentatoribus, & vnà etiam Turnebo, & si qui alij sunt, quibus necdum liquet, quis color Galbinus vocetur. Satyrographus de his mollibus inter alia hæc habet:

Geel/Geluwe.

vitreo bibit ille Priapo,
Reticulumq; comis auratum ingentibus implet,
Cærulea indutus scutulata aut galbana rasa.

Galbanum, quid apud Iuuenalem significet.

Ad hunc locum Ioannes Britannicus: Galbanum genus est coloris albi, vt aliqui putant, & sublucidi. Turnebus huic addit, Vegetio in Veterinaria florem Eryngij esse galbinei coloris, quem cùm ex herbario doctissimo, vt ait, coloris cærulei dilutioris esse intellexisset, in eo acquieuit. Nos flauum colorem Galbinum esse statuimus, & Vegetij Eryngium flauum habere florem, quem Aëtius in montano Eryngio aureum dixit. quod genus à reliquis Eryngiis hac nota separauit. Vidi ad Vallem Dolitanam in aruis spinæ genus satis frequens, quod & Romæ intra mœnia recordor vidisse, copioso lacte, dum folia abrumperentur, manans. Sapor huic dulcis, flos aureus, quem edere consueui extra etiam acetarium; & reuera dum tenera adhuc herba est, tota est vesca. Quamobrem non absurdus mihi fuerit eius sermo, qui dicat hoc genus ad Eryngium etiam referri posse, tametsi alius fortasse mallet Scolymo apud Theophrastum comprehendi. Sed hæc pressiùs considerare, non est huius loci. Illud satis esto, non posse de vulgari Eryngio illud Vegetij intelligi; non magis sanè quàm Aëtij locum, quo aureum florem montano suo Eryngio adscripsit. Debuerat Turnebus lexico suo Latino Græco potius credere, quod Galbum χλωρὸν reddidit, quàm de homonymia nominis Eryngij colorum confundere discrimen. Icterus morbus, quem auruginem Celsus interpretatur, colore suo satis declarat quis sit color Galbus, eo quòd auis Icterum solo, vt volunt, conspectu curans, à colore Galgulus dicitur apud Plinium, apud Martialem Galbula: nobis Wede-wal siue Wewal, vt perspicuum fit ex Hildegarde, widewallum Ictericis commendante. Huius itaque auis color insigniter flauus, ostendit quis color sit galbinus. Eandem auem luridam vocat Plinius, aiens gemmam quæ Icterias vocatur, ei colore similem esse. quo nomine flauas gemmas, quas hodie perperam hyacinthos flauos appellant, comprehendit.

Galbinus color.
Eryngiũ herba.
Icterus.
Galgulus auis, Germanis Wedewal.
Icterias gemma.

Tertium huius apud eum genus quod viridi folio simile dicit, eos continet lapillos quos Chrysolithos virides nunc vocant. Arquatorum igitur color galbinus erit, quem Lucretius luridum dixit:

Lurida præterea fiunt quæcunque tuentur
Arquati.

Hinc Galbeum ornamentum aurei coloris fuerit, & Galbana vestes flauæ aurum referentes, atque idcirco hominum delicatorum, quibus hic color propter metalli pretiosissimi similitudinem placuisse videtur, qui hac quoque tempestate in sericis rasis splendidissimus est, & quamplurimis gratissimus. Vox nostras nobilitatẽ eius coloris declarat. Est enim Geel quasi Ge-eel, id est, dans nobilitatem, vel ad eam tendens. Est autem & ferula quædam ob colorẽ, ni fallor, Galbani nomine donata, cuius succus colore flauo est saturato, ad Rusceum accedens. quæ vox item originis est nostratis, à Kosch deriuata. Vnde facies Ruscea quæ sit, intelligitur. Columella inter aruorum vitia

Galbeum ornamentum.
Geel vocabulum vnde formetur.
Rusceus color Kosch.

Galbana commemorat. Antonius Morlionus illud ferulæ genus quod *Bisnago* vocant Hispani, ad Galbanum referebat, ne nomine prorsus careret: nec malè profectò, propter colorem flauum. Et est haud dubiè aruorum vitium, propter seminis copiam latè grassaturum. Vide quò nos rapuit Gal vocali breui, à Gtel, siue matiis Geal deductum, vt fel notaret. A Gal Græci acceperunt suum χολὴ cum tota progenie; quod nisi fatebuntur, assignent vocis rationem. Aristoteles in Elenchis sophisticis meminit felle aureum colorem adulterari; ita vt meritò ab eo nomen apud nos sortiatur. Nihil hæc quidem omnia ad Gallum, vel hominem vel auem, sed talia tamen, vt ex iis doceamur, Gallico sermoni siue Cimbrico, plurima cùm Græcorum tum Latinorum vocabula deberi; quorum notationes non satis claræ sunt, nisi ad natales vocentur. Longè enim à germana vocis significatione recesserunt, qui Galli nomine exsectum notari putarunt: quo fit, vt ridiculum etiam se reddiderit Isidorus, dum auem Gallum dici vult, quòd soleat frequenter fieri capo. Ab euirata, si diis placet, natura illi animali nomen dabitur, quo nullum est reperire magis masculum; adeò vt ipsi etiam leoni vi sua solari incutiat horrorem. Hoc scilicet est nominum dare veras rationes. Sed de hac aue prorsus virili & regia, nedum ab emasculatis viribus nominanda, plura in Gotodanicis memini scripsisse. Nunc itaque non Gallici tantùm nominis & Galatici notationem aperuimus, sed eius ductu eò etiam peruenimus, vt non solùm faustam gentis nomenclaturam & moribus ipsius apprimè conuenientem esse cognouerimus, & multas voces Græcis & Latinis declarauerimus, sed hoc etiam videamus, non malè Bocchum scripsisse Vmbros Italiæ populos antiquissimos sobolem esse Galatarum, cùm nihil sit absurdi, omnes Ianigenas, Galatas, vtpote Gaij colonos, nuncupari. Caueant igitur posthac Latini, ne Gallos Barbaros nominare, & priscam eorum linguam contemnere audeant, nisi Ianum suum aspernari & exasperare contra se velint; & Ogygiam ipsius linguam, è qua Latina & Græca corrupta est, barbaram vocare, citra quam plurimas ipsorum voces intelligi non posse, vt modò in paucis ostendimus, ita infinitis exemplis docere possemus, &, si Deus cœptis annuat, mox clarius ostendemus. Galatarum tria in Asia genera & nominum causssas in Saxonicis explicaui, addito eius quod D. Paulus dixit, *O insensati Galatæ, quis vos fascinauit*, saniore explicatu, quàm is sit quem apud D. Hieronymum legimus. Neque enim eo loco Galatas stuporis arguit aut ingenij crassioris, quod ille putat, sed cùm summo semper fuissent acumine, miratur diuus Paulus, cuius fascino aut incantamento pristinam suam naturam perdidissent. Verùm illa hic non remandemus, satis arbitrati monuisse, quo loco ea quæ hic omittimus, à nobis sint illustrata, & qui illuc recurrere nolet, eius equidem segnitiem non censeo adiuuandam. Hoc contrà ausim polliceri, non ductum iri laboris sui pœnitentia eum, qui Tolistobogorum, Trocmorum & Tectosacarum nomina, & in nominibus artificiosissimas chrias ad eorum quæ illic scripsi, normam examinabit. Vna enim eademque opera cognoscet, cùm nihil minus quàm Galatis sollers & perspicax ingenium defuisse, tum & illud, quod perpetuò agimus, vt credatur è Scythia Asiatica & linguam & gentem Galaticam in Europam venisse, nec quicquam omnino discriminis esse inter Saxones & Gallos priscos, siue nobilitatem gentis vetustissimam, siue sermonem consideremus. Nihil igitur admirandum, Græcos tam latè Galatarum extendisse nomenclaturam, vt ea Germanos etiam complecterentur; quam, ne tam amplis spatiis euagaretur, Ptolemæus de vetustissimis Geographorum tabulis sic coërcuit, vt quos Gallos siue Galatas communi loquendi consuetudine vocamus, eos Celtogalatas nuncuparit. Herodotus Celtas scripsit vltimos ad occidentem populos esse: in eo quidem minimè falsus; sed in illo lapsus, quòd Istri fontes in extremis eorum terminis ponat, nescio quæ de vrbe Pyrene, & Cynesiis, & Herculis Cippis cespitás. Nos Herculis columnas, extra quas Gades Herodotus ipse posuit, nouimus; at quos hic Cippos Herculis dicat, extra quos Celtas collocet, non tam facilè cerno. Suspicor tamen olim in ea via quæ Herculea dicebatur, ex Italia in Celticam ducens, duas columnas fuisse,

χολὴ.

D. Pauli de Galatis sententia.

Celtogalatæ Celtæ.

Herculis columnæ.

fuisse, aut potiùs duas rupes, inter quas iter per Alpes daretur. Hanc viam equidem crediderim per montem Cynesium duxisse, atque hinc mentionem Cynesiorum gentis apud Herodotum esse. Est in summo montis Cynesij iugo planities satis magna, quam duæ altissimæ rupes niuibus obsitæ despiciunt. Est in ea stabulum dispositorum veredariis equorum, à quo non procul lacus quidam, hinc descensus Italiam versus maximè præceps, vt ij qui sequuntur in præcedentium capita casuri videantur. Certè pars quædam hominum manibus cæsa videtur ad modum scalarum. Quamobrem tota Polybij de Hannibalis per Alpes itineris narratio, multo magis cum hoc monte quadrat, quàm cum monte Genuæ; tametsi sciam Druentiam è Genuæ monte fundi, per quem T. Liuius, & cum secutus Plutarchus, Hannibalem deducit, qui soli obstant, quò minus citra omnem scrupulum asseram, Hannibalem Lugduno, cuius planitiem Araris & Rhodani iam iam confluxorum alueis & montium inaccessis rupibus comprehensam, insulam vocat Polybius, dicam recta ad Cynesium montem perrexisse, atque in eius descensu eas inuenisse præcipitiorum difficultates, quas commemorant scriptores. Dum equidem Lugduno prius per planitiem, deinde per montem Gabelletum, ac mox Chamerium, & montem Mediolanum & Isaram flumen transgressus, in vallem angustam venissem, quam Tararus fluuius, si rectè nominis memini, ingentia saxa voluens, & Isaram in fluxu suo vehementer & augens & incitans, mediam secat, frequenter Hannibalis laborum recordabar. Iter quidem, quod Lugduno per montem Genuam ad Taurinos ducit, multò facilius est; sed hoc quòd dico, meo quidem iudicio Polybij descriptioni, & iis fraudibus quas Galli quidem itineris duces machinati fuisse dicuntur, magis respondere videtur. Hos igitur duos in Cynesio iugo vertices Herculis mihi columnas fingo; extra quas Herodotus Celtas collocauit Cynesiis proximos. Nam id de Herculis ad Gades columnis capi nullo modo potest; ac deinde Herculana via ab Aristotele, mirabilium anditionum auctore, descripta, cum his Cippis & Cynesiis collata, planè videtur hanc intelligentiam approbare. Quod autem de vrbe Pyrene adiecit, id nulla ratione consistere potest, nisi quis Heganiensem regionem olim Pyrenen quoque nominatam fuisse credat, quæ nunc rectiùs à multis arcibus Πύργεν siue Burgen Teutonicè vocaretur, cùm nullum vsquam terrarum tractum æquis spatiis contentum inuenias, in quo tot arces numerari queant. Sed quid nos Herodoto medicas manus adhibere tentamus, quando quæ de Istro scribit, prorsus aduersentur veritati, quod illi ætati eò magis condonandum, quòd ne Polybio quidem historiam scribente, quicquam adhuc liqueret eorum quæ inter Narbonem & Tanaim continerentur. Satis esto nos ex eo didicisse, gentem eam, quæ vltra Cynesios ad occidentem habitaret, iam tum Celtarum nomine apud Græcos fuisse nuncupatam; atque Ptolemæum deinde conscium, quàm latè Galatanum nomen olim patuisset, Celtogalatas dixisse eos, quos Gallos Romani nominabant. Omnibus igitur Galatis, qui inter Oceanum, Alpes & Rhenum habitarent, Celtarum nomen commune quondam fuisse cerno, quo cur fuerint vocati, non facile mihi sit reperire. Nam qui à frigoribus ita dictos putant, cùm Kelt siue Kalt frigus significet, rationem assignant infinito latiùs, quàm nominis vsus ferat, vagantem. Itali hac tempestate Germanos Lans vocant, non alia de caussa, quàm quòd eos frequenter audiant dicentes, Lans man, dum alter alterum salutat: quo tamen nihil proprium genti notatur, sed homo eiusdem regionis. Eo fortasse modo cùm Galatæ pugnam initurum clamarent Kelt kelt, quod est iugula iugula, vt hodie clamant, Tuez tuez; factum est, vt à Græcis aliisque gentibus, quid hac voce significaretur ignorantibus, Keltæ fuerint nominati. Quòd si quis contentiosè mecum agens, argumentis de moribus petitis, euincere niteretur, C hac in voce haud secus atque in Caius per C efferri debere, atque ideo Kelt idem esse cum Gelt, lubentiùs cederem, quàm in re incerta multis verbis altercater. Et procliue alioqui est Kelt audire, dum Germani quidam Gelt pronunciant, non alterius modò linguæ hominibus, sed nostris etiam vernaculis; ita nescio qua celeritate ipsius mediæ litteræ sonum attenuant, præ nimia fortasse eius cui inhiant, adipiscendi festinatione. Gelt enim pecuniã significat, cuius

Herodoti locus quidam explicatur.
Cynesius mons.
Cynesii pop.
Hannibalis per Alpes iter
Lans, quare Germani ab Italis vocentur.
Celtæ, vnde sic vocati fuere.

gratia

gratia à Gallis priſci Cimmeriorum inſtituti iam olim oblitis pleraque omnia bella cõtra exteros ſuſcipiebantur; & non contra exteros tantùm pugnabant pecuniæ cauſſa, ſed pro exteris etiam lubentiſſimè ſtipendia faciebant. Quia ergo quocunq. veniſſent, ſe dicerent pecuniæ gratia veniſſe, vel rapiendæ vel militari ſeruitio promerendæ; fortaſſe à veritate nõ aberrarit, qui dixerit hac cauſſa Keltas fuiſſe nominatos, qua via Celtarum, & Crygmanorum, & Germanorum nomen eiuſdem ferè profeſſionis haberet notationem, eo ſolo ſeruato diſcrimine; quòd hi à ſolo nudoque acquirendi ſtudio, illi à pecunia, cuius gratia facerent omnia, nuncuparentur. Mirum ni & illud crebrò in ore habuerint, Gelt of kelt, id eſt, vel pecuniam det, vel eum iugula: quod celeuma non olim tantùm, ſed hodie etiam nimis frequens eſt: atq. hinc lubricus etiam lapſus fuit è Gelt in Kelt, tametſi vocalis in Kelt pro iugula, longa nobis ſit, quæ in Gelt breuis auditur. Videntur itaque Galatæ non quouis tempore ſe Celtas nominaſſe, ſed tum dumtaxat, cùm pecuniam bello quæſitum exiiſſent. Pòſt verò nomen teſſeram gerens militarem eius rei cuius cupidine ducti arma ſumerent, cœpit nomen eſſe gentile, primùm quidem totius nationis, tandem verò vnius partis, cui hæc appellatio maximè præ cæteris placuiſſe videretur: quod ſi ſic acciderit, idem prorſus in hoc quod in Germani nomine vſu veniſſe cernitur. quæ conſenſio conſuetudinis in duobus populis æquè eadem de cauſſa bellorum auidis, non parum facit ad id, quo facilius hæc poſterior de pecunia ad nomen tranſlata ratio, à me probetur atque credatur. Nec gratus ſim Gallis & odioſus lectori, ſi prolixè de veterum vtriuſque linguæ & Græcæ & Latinæ ſcriptorum teſtificatione repetam, quoties Galli quondã alias gentes inuaſerint & depopulati ſint. Sciunt Græci, ſciunt Romani, ſciunt Aſiatici, quas clades quondam dederint, quantoque pecuniæ amore flagrarint, quamque nulla pars orbis ab eorum incurſu fuerit immunis. Facit hoc Celtarum nomen inſigni ſuo cum gentis moribus conſenſione, vt in ſuſpicionem veniam, vocem eam qua Hebræi Gallos nominant, ex eodem fonte manaſſe. צרפת enim ſi de Gallico ſermone interpreteris, mox offert notionem non admodum à magno pecuniæ faciendæ ſtudio diſſidentem. Quamuis enim Sarphat vulgus pronunciet, mihi tamen de matricis linguæ cum cæteris quæ inde fluxerunt extra dubium eſt, primam huius vocabuli litterã aliquando idem quod ſt, aliquando quod tſ valere, & p frequenter in locum b venire: quod ſi ad hoc nomen admittamus, inueniemus Starbat ſiue Sterbat, quo notatur is qui emiſſitiis quaſi oculis atque attẽtis lucrum ſemper intuetur. Huius fortaſſe nominis occaſio tum data eſt, cùm Cimmerij totam Aſiam peruaderent, ſeſe adeſſe dicentes, vt perfectiora adderent omnia vitæ inſtituta; quod eorum lingua quos inuaderent profiterentur, credo tamen inter eos non defuiſſe, qui ſimpliciter quod haberent maximè in votis, id nomine ſibi vernaculo declararent, dicerentque ſe non tam Cimmerios eſſe lingua Hebræorum dicendos, quàm ſua ipſorum Sterbatos, id eſt, intentos oculos ad lucrum vtilitatemque habentes. Sed hæc tantum valeant, quantum dubiæ in rebus alta temporum caligine inuolutis coniecturæ: hoc ſaltem cõſtat, hac voce Hebræis Gallos nominari, cuius rei qui plura certioraq. ſibi deſiderabit argumenta, is doctiſſima doctiſſimi vndiquaque Benedicti Ariæ Montani commentaria in Abdiam prophetam diuino prorſus inſtinctu ſcripta conſulat, in quibus non hoc modò diſcet, verùm etiam ingentes margaritarum inueniet theſauros, ex intimis oraculorum, quibus humanæ ſalutis myſteria vatibus ſunt reuelata, depromptos abyſſis. Verùm quia apud Hebræos vocales non ſcribuntur, poterat צרפת ſic legi, vt ſit Stoorpat, quo commodorũ omniſq. vtilitatis perturbator notaretur; quæ notio eadem eſſet cum ea quã per vocem Commer intelligimus. Cum-ber idẽ nobis diceretur, quod tam graue eſt & moleſtum, vt vix ferri poſſit. de qua voce in Croniis. Inde fortè à Feſto annotatum, Cimbros Gallis latrones notari, diphthongo ui in i mutata, vt hodie in harpyia efferimus: quamquam credo id à Gallis non tam ob propriam vocabuli notationem dictum fuiſſe, quàm propter odium eorum Cimbrorum qui licet eandem cum ipſis generis originem haberent, totam tamen Galliam crudeliſſimè latronum more vaſtaſſent. Quòd ſi Commer quis dicat, rerũ commodarum vtiliumq. ſignificat impedimentum, à Com, quod inter alia ſignificat conuenit & accidit, vt Het komt nu wel of qualt, id eſt, bene vel malè rebus meis cõuenit ſiue accidit. Huic ſi Mer addas, quo demorari notatur, idem fuerit Commer, quod eorum quæ euenire cupimus, remora & obſta-

B. Ariæ Mõtani laus.

Comerorum populorum vocis origo.

obstaculum. Præter illam itaque rationem, ob quã Cimmerios potius se, quàm Gomerios nominari Cimbros voluisse, modò de coniectura tradidi; accedit & hęc vocis Commer significatio, quam ob allusionem ad Gomer conuicij loco fortasse crebro ab iis qui eandem linguam idemque genus haberent, audientes, non putabant sibi pro gentili nomine retinendam, sed loco eius Cimber substituebant. Gomer siue Go-mar, in quo G perinde atque in Caius in C transiuit, frequenter vt Comarius pro Gomarius diceretur, idem est quod homo bonæ famæ; cuius loco malignis procliue fuit, vt Com-mer pro Comer pronunciarent, notionem contrariam prorsus obiicientes. Quicquid autem caussæ fuit, cur pro Comaro Cimmer & Cimmerius diceretur, id saltem constat, hanc nominum iam olim inductam fuisse commutationem, quod clarissimo indicio in iis cernitur, quæ Strabo de littore quod à Nicopoli Corcyram versus Epirum terminat, commemorauit, in quibus ad Acherontem fluuium monumenta duo sunt Cimmeriorum; quorum alterum Cimmerium est promontorium, alterum Comarus portus quidam non magnus Isthmum cum sinu Ambracio efficiens, stadiorum sexaginta ad ipsam vrbem, à victoria Augusti contra Antonium & Cleopatram & nomen & primordia sortitam. Cimmerij fere vbicumque locorum fuerunt, inferorum aliquam memoriam reliquisse videntur, vt ad Nicopolim Acherontem flumen nominarunt ex Acherusia profluens palude: quod quidem in Italia ad Cumas & Baias apertissimè feciſse deprehenduntur, vbi non Acherusia modò palus, sed Auernus etiam celebratur, nomina Homero de Vlyssis ad inferos descensu fabulandi occasionem largita. Ex hoc antiquitatum Cimmeriarum consensu mox perspicuum fit, corruptum esse Strabonis exẽplar, quod pro Cimmerio Chimerium posuit: tametsi non ignorem, fuisse qui Cimmerios quasi Chimerinos dictos arbitrarentur; atque inde fortassis irrepserit error, de peruersa cuiuspiam ita sentientis emendatione. Acherusia palus Cimmerios clamare videtur æquè hic atque in Italia: atque inde liquet, quis fuerit Comarus, cuius monumentum portus ille cõseruaret, ad quem principium fuit eius monarchiæ in qua Christus nasci voluit. Vicinia itaque Comari portus & Cimmerij promontorij, Comari & Cimmeriorum declarãt cognationem: & ne hic vnus locus Comari dumtaxat memoriam seruasse credatur, consulendus Ptolemæus, qui Comaros siue Chomaros populos in Bactriana collocauit, & in eadem Chomarum ciuitatẽ, qua in regione, vti prima post diluuium Ianigenarum sede, nomenclatura integra permansit, Chomaris necdum occasione data ob quam eam commutarent. Sunt in Germania superiore Cimmeriorum reliquiæ quædam, eorum, vt opinor, qui valde olim ad Heluetiorum fines consedisse narrantur, Cimbricæ illæ quidem antiquitatis titulo nobiles: at apud nos quamplurimos inuenias Gomaros nuncupatos; inter quos & ille fuit cuius Liræ augustum templum visitur. Quamobrem de sermone nostro vocis integritatẽ examinemus, in quo ab illa vsque ætate qua in Bactriana maiores nostri Gomarorũ siue Chomarorum nomine clari habitarunt, illæsa permansit; eos notans qui boni nominis sunt atque bonæ famæ, si quis vocem de lingua nostra, cuius est vernacula, interpretetur. Atque hæc quidem de Gallorũ nominibus, quibus generatim omnes apud priscos sunt vocati.

Cimmerij. Cimbri.

Cimmerium promontoriũ. Comarus portus.

Acheron fl. Acherusia palus.

GALLI.

GALLICORVM

LIBER III.

PROSTQVAM nunc de Gallorum & vernaculo sermone, & priscis nomenclaturis mihi videor satis multa dixisse, ordini consentaneum fuerit, ea quæ Iulius Cęsar ex Druidum auctoritate de generis ipsorũ principe tradidit, examinare. Nisi enim illa præuertissemus quæ de prisca eorum lingua docuimus; nullo modo hanc quæstionem potuissemus explicare. Quid enim fabulæ similius, quàm Ditẽ primũ Gallorum constituere parentem? nisi fortè quis sic genealogiam interpretetur, vt ij qui sic tradiderunt, dicere voluisse dicantur, Gallos obscuro genere natos; & non alium primum stirpis auctorem nouisse, quàm vel ipsam caliginem vel terram, cuius imperio Dis potitur. Equidem nisi prisci sermonis Cimmerij peritus essem; minimè absurdam eorum opinionem qui sic arbitrarentur, existimassem; & lubenter iis consensissem, Gallos Gigantum fratres ex Druidum doctrina haberi posse. Verùm cùm Druides veritatis & sapiẽtes & præmõstratores, de nomenclaturæ interpretatione esse docuerim; absurdum esset cõfiteri, eos in suo ipsorũ genere vel tam aberrasse, vel tã veritatis fuisse negligentes, vt in maioribus suis enumerandis ad nullum principẽ potuerint peruenire. Pseudoberosus & Annius eius mango Samothen nobis nescio quem commenti sunt, qui Dis quoque fuerit nuncupatus. Legerat hic apud Diogenem Laertiũ Druidas & Samotheos apud Celtas & Galatas primos sapiẽtię fuisse doctores: cuius rei fidem ex Aristotelis Magico, & Sotionis vicesimo tertio Successionum libro adstructam videmus. Cæterum exemplar meum Basileæ excusum non Samotheos, sed Σεμνοθέους habet, vocem Græcæ quàm Gallicæ formæ similiorem; quam tamen solius Pseudoberosi & Annij auctoritate non magis corrigere velim, quàm pro Megasthene legere Metasthenem, vt eum feciſſe in Croniis meis demõstro. Demiror interim temerariam impudentiam huius nugatoris, qua mendaci suo Berosо malùit quàm Moſi adhærere: & dum Samothen Comeri fratrem fingit, & primum Gallorum parentem, à Iosepho, qui verum Berosum legerat, discedere, apud quem clarissimis verbis expressum est, Galatas à Gomaro genus duxisse. Vtrum igitur mendacij accusabo, Annium ne cum suo ficticio Berosо, an Iosephum cum Moſe & vero Chaldæorũ Berosо? Absit vt tam sim vecors & insanus, vt desertis veræ antiquitatis ducibus, effronti huic mendaciorũ textori acceda, aut eius testificatione tanti faciam, vt eã vel conferre Iosephо, nedum præferre tentem. Ne videlicet idem Cimmeriorum in Italia & Gallia primus parens diceretur, finxit nobis, siue Annius, siue laruatus Berosus, Samothen Comeri fratrẽ; quasi absurdum esset, duas has nationes ad eundem generis principẽ referre. Num absurdius est Gomarum & Gallos & Italos, quàm eundem Iapetum vtramque gentem condidisse? Quid? an non Nochus omnium pariter gentium pater est? At defuissent ei delira somnia, quibus cum chartas & bonas horas perderet, tum hominibus in ipsius libris malè feriaturis illuderet. Reiectis igitur impudentissimi hominis mendaciis, illud quod non semel modò dicendum fuit teneamus, Galatarum genus ad Comarum pertinere, & superius ad ipsum Iaphetum, & sic Druidas intelligamus, vt Iapetum primum Gallicæ gentis auctorem fuisse dicant, quem ipsi Ditẽ vocarint; non alia de causa quam ea de qua Vrancus quoque siue Francus, vt malè plerique scribunt, indigetatur. Mirifica fuit illa Nochi benedictio, qua Iaphetum & eius genus ornauit, in hanc sentẽtiam; *Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, & sit Chanaan seruus eius.* Atque idcirco dignissima posteris visa commemoratione sempiterna. Hinc itaq. dum alij alijs nominibus Iaphetum honorarent, & æternæ posterorum memoriæ consecrarent, Druidæ Ditem quoque nominandum putauerunt. Vt enim Nochi primi omniũ hominum post diluuium natorum parentis varia epitheta fuisse, Indoscythica nostra docuerunt; ita & Iapheti complura fuerunt cognomina, à dotibus quibus eum diuina gratia ornauit, accepta. In Francicis ostendi, Vrancum dictum fuisse à palmitibus latissimè extensis; & modò in hisce commentariis tradidi Caium quoque fuisse nominatum,

Pseudoberosus & Annius reprehenduntur.

Iapeti varia nomina.

ob id

ob id quod patri ſuo vnicè placuiſſet. Quam verò ob rem Ditis nomen meruerit, nemini dubium poſthac erit, qui Nochi benedictionem cum vernaculo Druidarum ſiue Gallorum ſermone comparârit. Dit nihil aliud eſt, quàm id quod Latinis increſcit, augetur & res ſuas promouet. Vnde formula terminationis Latinorum Dis, in cuius obliquis caſibus indicia extant originis primariæ luculentiſſima. Nihil ergo fabuloſum aut à veritate deuium Druides Gallos ſuos docuerunt, dum eos ad Ditem patrem genus referre debere prodiderũt; tametſi qua de cauſſa id tradidiſſent, nec Cæſar, nec quiſquam hactenus ſciuerit, non Latinorum modò, ſed eorũ etiam qui ſermonis noſtri peritiam haberent. Latini ob linguæ ignorantiam excuſandi; at noſtrates in re clariſſima ita hactenus cæcutiuiſſe, admirabilis eſt incuriæ rerũ domeſticarum. Is mos eſt, peregrina admiramur, noſtra vilipendimus: Quid dico vilipendimus, cùm ne videamus quidem; adeò vt quæ de Lamiis fabulæ ferunt, ea noſtris hominibus reuera conuenire videantur. Plurimos enim cernas in Latinis & Græcis & Hebraicis nihil relinquere quod non ad extremum vſque puluiſculum inueſtigent, atque ea in re tam eſſe oculatos, vt cornicum etiam aciem vincere videantur: at in domeſticis vernaculi ſui ſermonis diuitiis tam nullos oculos habere, vt non talpis modò, ſed quauis etiam leberide ſint cæciores; cùm tamen citra noſtræ linguæ opem nemo mortalium vnquam vel Mercurij, vel Hermæ ipſius ſermonis præſidis nomen ſit intellecturus. Cæterùm quoniam Iaphetum Ditem dixi vocari, quæſtio exiſtet, cur Dis Deus inferorum eſſe fingatur? Quæ licet ad Orphicam pertineat theologiam, hoc tamen loco ſuccinctè explicabitur. Priſca virtutum, ſiue poteſtatum diuinarum nomina frequentiſſimè illis rebus creatis, in quibus maximè elucent, applicantur, non angelis modò, ſed hominibus etiam ſæpiſſimè tributa. Sic Nochum alij Saturnum, alij Apollinem, alij Bacchum, alij aliis nominibus beneficium aliquod diuinum & gratiam in eo ſignificantibus nũcuparunt: qui veterum mos malè animaduerſus, magnam dedit occaſionem idolomaniæ, dum tot Deos homines ſibi finxerunt, quot diuinæ dotes ſuis nominibus diſtinctæ inuenirentur, ac quia hominibus ea videbant attributa, exſtitit tandem inſana quædam Deorum genealogia. Saturni igitur nomen, quo ſeminis excellentia denotatur, Nocho datum, propterea quòd ex eius ſemine totum genus humanum ſumpſerit primordia. Hac via & ratione ducti, ſi Ditis nomẽ Deo, cuius proprium eſt, applicemus, abditos diuinæ bonitatis theſauros declarat, de quibus occultiſſimo ductu omnium rerum promotio & incrementa promanant; quæ ſic partitur & diſpenſat, nihil vt magis ſit occultum, & ab humanæ mentis captu remotum. Hinc D. Paulus, licet ad tertium cælum, id eſt, ad ſupremum, in quo Dei thronus eſt, cum Cherubim & Seraphim raptus fuiſſet; cùm tamen quæſiuiſſet, cur alios citra omnia merita ſua ad vitam per fidem promoueat, alios deſerat, exclamauit: *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius!* Hæc igitur altitudo diuitiarum profundiſſima, è qua omnis incrementi promotionisque ratio profluit, via nulli mortalium conſpicua, Ditis nomine apud Orphicos ſignatur. quæ quoniam in meditullio habitat terræ viuentium, fabula conficta, Ditem in tenebris apud inferos imperare. Quoniam verò à ſupremis cauſſis ad inferiores fit progreſſus, id genus nomina pro ſua quæque portione rebus inferioribus accommodantur. Dum igitur de elementorum natura loquimur & rebus corporatis, Ditis nomenclatura ea vis terræ intelligitur, qua omnium rerum augendarum vim poſſidet. Occultis cælorum viribus eam imprægnari videmus, & quodam admirabili coniugio fieri Caiam, ac non ſolùm herbas & arbores & fructus omne genus producere, ſed metalla etiam & gemmas proferre: quæ omnia tam occulta ratione fiunt, vt nullus hactenus Lynceus artificiũ hoc potuerit peruidere, nedum imitari. Cui igitur hoc numen omnia promouens & augens benignum fuerit atque propitium, eum Ditem quoque vocamus, propter beneficij conceſſi communicationem. Latini deinde digamma adiecto, vocem nonnihil mutarunt, Diues pro Dis dicentes, quo inter numen & hominem ditatum, diſcrimen aliquod eſſet. Quoniam verò diuitiarum cauſſa, quatum ius omne penes Ditem eſt, quamplurima ſcelera committuntur, iuxta illud, *Quid non mortalia pectora cogis Auri ſacra fames?* factum eſt, vt Dis etiam animos iudicandi ius habere crederetur; optimus nimirum cenſor futurus, quo quiſque modo in muneribus ſuis verſatus fuiſſet. Nec hac tantùm de cauſſa

Dis.

Dis quare Ditis inferorum fingatur.

Nocho varia nomina.

Diues.

sic existimatum; sed & illa, quòd animi omnium mortalium à Dei sede suprema ad terram cacodæmonis fraude fuerint deiecti, perpetuò ibi mansuri; nisi Hercules adamantinas firmissimi carceris seras claua sua perfregisset. Sed nimium excresceret oratio, si quæ regni huius terreni & eius opum cum Dracone humani generis hoste sit affinitas, sigillatim per capita sua explicarem. Id vnum satis fuerit ex ipsis ipsius veritatis verbis addidisse, *Neminem posse Deo seruire & Mammonæ*. Quod sic dictum intelligatur, neminem posse simul Deo seruire; & simul Ditis muneribus se totum dedicare. Quamuis enim non alius sit diuitiarum pater, quàm ipse Deus sub Ditis notione; qui tamen diuitiarum se mancipium facit, iam non Deum ipsum, sed diuitias, & ea quæ diuitiis adiuncta sunt, pro Deo colit & adorat; non vsu earũ ad quem datæ sunt perfruens, sed turpi idolomania sese iis deuouens, quarum contagione ad terram à cælo tractus, Tartaro tandem demergitur. Videmus ergo quàm variè eodem vtamur nomine; quod vt in Dite fit, ita in omnibus potestatum diuinarũ nomenclaturis accidere cogitemus: & dum hæc vocabula diuersa Dei dona denotantia hominibus ob singulare aliquam prærogatiuam tribuuntur, idolomaniæ magnam dari occasionem; atque hinc apud antiquos tot Deos extitisse, quot vel ab Hesiodo, vel Varrone vel aliis enumerantur. Græci cur Ditem Plutum & Plutonem vocent, alibi explicaui; quod vt hic repetam, nihil habeo necesse. Nũc itaque siue Iaphetum siue Ditem Galli patrem suum celebrent, nihil referre scimus, cùm pro eodem vtrumque nomen capiatur. Apud Græcos Iapeti memoria non fuit obscura, sed sic figmentis inuoluta, nihil vt veritatis ex ea perspiceretur. Audiuerant illi quidem à maioribus Iapeti & Promethei cognationem, sed eam ita peruerterunt, vt qui pater esset, eum filium facerent; nec scirent omnino quis Iapetus, aut quis Prometheus intelligendus esset. Verùm de his in Beccesselanis. Iulius Cæsar quod de Dite exposuit, bene illud quidẽ; sed quod addidit, Gallos hac de causa noctes diei præferre, ita vt dies noctem subsequatur, non rectè dixit. Neque enim soli Galli, sed alij quoque Cimmerij ita dierum spatia computasse deprehenduntur, vt nox diem præueriteret, non sanè quia Ditem patrem haberent, sed quod, vt id fieret, naturæ consentaneum putarent; quæ hunc ferè omnibus ordinem comparauit, vt imperfecta perfectis tempore sint priora, in iis quidem quæ successu quodam absoluuntur. Possem & alteram adiicere caussam, maximam illam quidem, sed minimè de naturalium rerum scientia petendam. Præuiderat fortasse vel Adam, vel Seth, vel Nochus, diuini instinctus gratia, humani generis salutem nocte nascituram, atque ea de caussa noctem diei præponendam putauit, quòd nimirum in ea initium esset futurum redemptionis humanæ, quæ pòst in ipso die absolueretur. Fuisse verò hunc morem apud cæteros etiam Cimmerios, Goti Italos docuerunt, apud quos hactenus ab occasu solis prima diei naturalis hora computatur, & vicesimæ quartæ horæ finis. Sidus in horizonte circulo sistit. Postquam modò declaratum, Iapetum primum Gallici generis auctorem à Druidibus celebratum fuisse; & à Ioseppo additum, Comarum patrem esse Galatarum; ignorari non potest, vbi primas sibi sedes collocarint. Quando enim in Bactriana antiquissimos Chomaros inuenimus, quis dubitabit, quin inter eos Galatarum quoque primi fuerint parentes; qui deinde paulatim in minorem Asiam descenderint, & in Phrygia nominis sui, tum in Gallo fluuio, tum in sacerdotibus clara reliquerint monumenta. Mira sanè fuit ab omni memoria Gallorum & Germanorum cognationis vis, qua factum est, vt sicut hodie vicini sunt, & alteris etiam alteri immixti; ita olim quoque semper vicini permistique fuerint; primùm quidem in Bactrianæ Chomaria, deinde in Phrygia, in qua Gallos inuenimus & Ascanios; quos Germanos Iudæi hactenus interpretantur, ab Ascanio Comari filio maximo natu genus ducentes. Postea in Europa non finitimi rursus tantùm, sed etiam in eodem terrarum tractu permisti. Tectosages enim vt olim in Asia Saxonibus & Sueuis, vt Ptolemæi tabulæ docent, vicini fuerunt & ferè permisti; ita nunc in Germania Hercinium saltum, quem Eratosthenes Orcinium vocauit, habitasse dicuntur. Quid Boij? an non & illi in meditullio eiusdem siluæ tam clari quondam fuerunt, vt regio hactenus nomen à priscis colonis seruarit, dicta Boiemia, quasi à Boiorũ heim, id est, domus Boiorum? Verùm quando, & quibus viis Galli vel ex Asia in Europam, vel in hac ex vna regione in aliam venerint, describere velle, insani sit laboris,

Nox quare dici præferatur à Cimmeriis & Gallis.

Galatæ siue Galli vbi primas sedes collocarint.

Gallorum & Germanorũ cognatio.

Tectosages.

Boij.

Boiemia.

propterea

propterea quòd nihil priſcarũ commigrationũ deſcriptum à veteribus reperiatur, quibus è Scythia primi & Germani & Galli in Europam tranſierunt. Non poſſum tamen ſatis admirari veterum Græcorum in orbe deſcribendo diligentiam, cuius beneficio primarum gentis Germanicæ & Gallicæ ſedium facti ſumus certiores, è quibus deinde licet commigrationes veriſimili colligere coniectura. Verùm his miſſis, quas è Scythia in Germaniam, & ex ea in Galliam factas eſſe de tabulis Geographicis conſtat, ad illam nonnihil oculos conuertamus, ad quam Bocchus Maurus viam aperuit, Vmbros Gallorum ſobolem eſſe aſſerens. Dubitari enim poteſt, an Galli à quibus Vmbros deriuat, trans Alpeis in Italiam venerint; an verò perinde atque Ianus nauigio appulerint ex Phrygia in Græciam, inde ad Italiam transportati. Cimmerios vnà cum Iapeto in Italiam veniſſe, de vetuſtiſſimis Cimmeriorum ad Miſenum & Auernum ſedibus probabile duco; inter quos & Gallos fuiſſe, nihil ſit abſurdi ſi dicamus; & neſcio ſanè an Cales ſic à Gallis nomen duxerit, vt à Gaius Latini Caius retinuerunt. Quicquid huius ſit, hoc ſaltem negari non poteſt, inſignia duo monumenta nauigationis Iapeti & Comeri extare, in eo Italiæ littore, quo Epirum & reliquam Græciam tranſmarinam ſpectat, alterum Iapygium à Iapeto, alterum Cumerium à Comero dictum, promontorium Anconæ portum claudens. Comerum autem hunc olim portum intraſſe, & monti cuius in ſinu ſecura nauibus ſtatio datur, nomen de ſuo dediſſe, Galliæ Togatæ limes argumento eſt, quam ab Ancona incipere Plinius teſtatur. Quamobrem ſi Vmbros Gallorum prolem cum Boccho fatebimur, quibus è Gallis ortos dicemus, niſi ex his ipſis quibus ſunt proximè confines? Quamuis verò Picenis Anconam Plinius cæterique aſſignent, Cumeri tamen nomen indicium præfert, huc primùm Comerum appulſum ſedem ſuis poſuiſſe; licet pòſt alia fit facta ditionum commutatio, quam vel vis fortiorum, veteres colonos eiicientium, vel nouarum ſedium deſiderium inducere pletumque conſueuit. Prius ergo Senogalliam conditam crediderim, & Gallos hoc littus tenuiſſe, atque ab iis Ombros procreatos eſſe quàm vlli Galli Tranſalpini in Italiam veniſſent, & inde ad mediterranea tranſiiſſe, vbi vndique tuti montium altiſſimorum obiectu, agros colerent: quod vox Ombwer, vnde Vmber, deſignat; licet alij ob gentis antiquitatem à pluuiis cataclyſmi nomen duxiſſe exiſtimarint, vti Plinius annotauit. Sed quid ego hic de Vmbris laboro, aut ſolius Bocchi nitor auctoritate, & Cumeri promontorij nomenclatura, vt doceam antiquiſſimis Italiæ populis Gallos annumerandos, aut potius cæteris omnibus anteferendos? Quis neſcit, Cimmerios in ſinu Baiano habitaſſe, in quo nomen Baiarum balnea notans, certiſſimum hactenus præfert Gallici ſermonis monumentum. Minimè tamen eius ſum ſententiæ, vt omnes Cimmerios Gallorum ſibi nomen vſurpaſſe dicam; hoc ago, vt vnà cum cæteris Ianigenis, qui Cimmerij maximè erant, conſtet Gallos quoque aliquos veniſſe, nomenclatura multò antea in Aſia vel ſumta, vel ab Iapeto, ſic volente quoſdam nominari, accepta. Quæ enim vtilior ad poſteros, aut ſalubrior memoria poterat tranſmitti, quàm ea, qua Iapetus totius generis auctor ſemper teſtatum relinqueret, ſe perpetuò ad hoc incubuiſſe, vt Nocho patri ſuo placeret; atque ita perpetuo nominis monitu, vt idem & filij, & nepotes, & eorum poſteri facerent, hortaretur. Quòd ſi probabilia ſequemur, quid ni ſic colligamus, eos Cimmerios, quos hac blanda nomenclatura dignatus eſt, ipſi fuiſſe gratiſſimos, eoque nomen dediſſe, quo omnis earum, quibus bonorum hominum animi, & ipſi etiam Diui & Diuorum pater ſummus conciliantur, virtutum complexio contineretur. Quis igitur neget, dum ex Aſia in Italiam traiiceret, cùm alios tum & hos ſibi comites delegiſſe, à quibus Galli in Italia etiam propagarentur? Vetuſta profectò locorum tum nomina tum confinia, huic aſſertioni luculentum ſuggerunt teſtimonium. Quàm longè, quæſo, abſunt Cales à Cumis & Baiis vetuſtiſſimis Cimmeriorum ſedibus? Quid Calicula, quid Calatia? An non apertè clamant Galatas hic olim conſediſſe? fingunt neſcio quem Calaim Boreæ filium Calium fuiſſe conditorem, vt eſt apud Silium:

Bocchus Maurus.
Vmbri Gallorum ſoboles.
Galli cum Cimmeriis in Italiam venerunt.
Iapygiũ promontorium.
Cumerium promontoriũ.
Ancona.
Senogallia.
Vmbri vnde dicti.
Baiæ.
Galatarum in variis orbis terrarum partib. monumenta.

Nec cedit ſtudio vicinus ſanguine miles,
Quem genuere Cales non paruæ conditor vrbis,

Vt famæ eſt, Calais Boreæ, quem rapta per auras
Orithyia vago Geticis nutriuit in antris.

Agnoſco Silij fabulæ originem. Acceperant à maioribus per manus, Calium ciues, ſeſe eiuſdem & generis & ſermonis cum Getis eſſe; & maximam partem cognationis ſuæ ad Boream habitare; à qua ipſorum primores diuulſi, vnà cum Iano ſiue Caio in Italiam venerint, atque in ea præter loca modò dicta, Caietam quoque conſtruxerint; cuius nomen Caij promontorium ſignificat, ſi de Cimmeria lingua interpreteris. Clariora tamen longè veſtigia ad primam Italiæ oram, qua Ceraunia iuga & Græciam ſpectat, extare cernũtur. Quid enim promontorio Iapygio illuſtrius? ad quod, quia primus fuit Iapeto appulſus, nomen ei datum Ἰαπυγία, id eſt, Iapeti hilaritas, læti videlicet, quòd terram eam attigiſſet, in qua diuino inſtinctu præuidiſſet, ſedem fore non imperij modò ampliſſimi & feliciſſimi, ſed veræ etiam religionis, quæ ſola veram Ianigenarum generi paritura eſſet voluptatem. Fabulantur ij qui veræ originis ignari ſunt, Iapygem Dædali filium huic regioni nomen dediſſe, tam in ea re veri, quàm in iis quæ de volatu eius cæteriſq; comminiſcuntur. Si quis vnquam fuit Dædalus qui per aërem volauit, is fuit Nochus, qui arca ſua mediam aëris regionem ſecuit. Huius filius Iaphet è Creta in Italiam venit, atque hinc fortaſſe fabulæ contexendæ fuerit occaſio. Ab Iapygio, promontorio vltimo Italiæ ad hanc partem termino, non longè abeſt Galata, opidum veteriſſimorum in Italia Galatarum monumentum, & quinq. inde paulò plus minus paſſuũ millibus Galatinus vicus, in quo nunc Sanctus Petrus in Galatino. Galatæ natus eſt auorum memoria Antonius Galatæus, Iapygiæ ſuæ inſignis præco; qui bonis diſciplinis Neriti initiatus, medicinam pòſt fecit Gallipoli. Hic dum de Galatis quærit, quibus orti maioribus eſſent, miratur Plinium hanc oram Senonibus adſcripſiſſe; & dum nihil minus quàm Gallicum fert genus quod videtur prorſus odiſſe, è Theſſalia conditores gentis ſuæ mutuatur, inuenta apud Liuium vrbe Galatana. Ne tamen Gallipolis nomen huic officeret opinioni, contendit καλλίπολιν, non Gallipolim dicendam eſſe; contra & Plinij auctoritatem, Gallos hic agnoſcentis, & veterem exemplarium fidem. Mela perinde atque Plinius principem vocis litteram G fecit, & omnis omnium ſeculorum memoria, Gallipolim nobis, non Callipolim dedit audiendam. Cæcutiuit ergo Galatæus Galatici nominis odio, malens mendacium ſuæ credi auctoritati, quàm Plinio, Pomponio, Melæ, & omni omnium ætatum pronunciationi conſentire ſe videri, ne videlicet homo natione Græcus (quo ſe nomine magno faſtu iactitat) in Gallica ciuitate ſe natum eſſe fateri cogeretur. O egregiam cautionem! quanto melius ille, qui ſe mundi ciuem dicebat, quàm hic homuncio, qui & ſe mendacij coargui, & primos patriæ prodere penates maluit, quàm videri natus eſſe in ea vrbe quam quondam Galli condidiſſent. Galatæus, inquit, non à Morinis aut Lingonibus, non ab Allobrogibus aut Sycambris, ſed à Græcis ducit genus. Sit ſanè ita Galatæ: nos Græcis eiuſmodi hominem nõ inuidemus, cui prius & potius viſum eſt mentiri & contrariæ partis teſtes corrumpere, quàm nudam & ſimplicem agnoſcere veritatem. Mea nihil intereſt cuiatem me homines dicant, Gallum an Germanum, Græcum an Barbarum, modò veritas me à ciuitate ſua non excludat, aut proditionis accuſet. Plinius optima fide ex vetuſtis auctoribus didicerat, hanc quondam regionis partem Gallorum, Senonum ſedem fuiſſe; atque ab iis Gallipolim prius conditam fuiſſe, quàm à Græcis fuerit habitata. quòd tametſi non ſcripſiſſet, ipſum tamen vrbis nomen faceret manifeſtum, quo poſteriores coloni confitentur, Gallorum fuiſſe ciuitatem. Quod cùm ſit perſpicuum, cui dubium eſſe poterit, vnde Galata vrbs, & Galatinus ager acceperint nomenclaturam? Et quando rogo acceperunt? Nempe antè multo, quàm Græci vel illuc commigraſſent, vel Gallos eiecíſſent. quo fit, vt Galatiæ nomen magnam Græciam præuertetit, & ante quàm Idomeneus poſt Troiam captam eò veniſſet, Galli loca illa poſſederint. Qui verò Galli fuerint, Plinius item docuit, aiens oram hanc Senonum fuiſſe; hactamen ſuã nimis quàm Laconica commemoratione plus adferens difficultatis quàm lucis. Nam ſi Latinos ſcriptores, & inter hos primarium T. Liuium conſulas, audies Senonas Gallos recentiſſimos eorum eſſe qui è Gallia in Italiam per Alpes transſcenderunt, cùm tamen primos Sigoueſum & Bellouesum, Tarquinio Priſco regnante, multis pòſt ſeculis, quàm Troia euerſa eſſet, tranſiſſe ſcribant. Qua igitur

Iapygium promontorium.

Iapyx Dædali filius.

Dædalus poteſt dici Nochus.

Galata op.

Galatinus vicus.

Antonius Galatæus reprehenditur.

Gallipolis vrbs.

Senones Galli.

ratione

ratione Gallos, non dico Senonas, sed quos fuis, antè in Iapygia collocabimus, quàm vel Dædali filius, vel Idomeneus hic Græcam gentem constituisset? Deinde quî conuenit his inter se, Vmbros Gallorum posteros esse, & non ante Tarquinium Gallos in Italiam veniisse? Quando in hanc quæstionem incidimus, operæ non paruum aut leue pretium fore spero, si non Liuij tantùm, sed Plutarchi etiam hac in re sententiam cognoscamus, quò, quod controuersiæ plenum & altis tenebris demersum latet, tandem in lucem emergat. Liuius itaque, De transitu, inquit, in Italiam Gallorum, hæc accepimus, Prisco Tarquinio Romæ regnante, Celtarum, quæ pars Galliæ tertia est, penes Bituriges summa imperij fuit. Ij Regem Celticò dabant. Ambigatus is fuit virtute fortunaque, cùm sua, tum publica præpollens, quòd in imperio eius Gallia adeò frugum hominumque fertilis fuit, vt abundans multitudo vix regi videretur posse. Hic magno natu ipse iam exonerare prægrauante turba regnum cupiens, Bellouesum ac Sigouesum sororis filios impigros iuuenes missurum se esse in quas Dij dedissent auguriis sedes, ostendit, quantum ipsi vellent hominũ exeirent, ne qua gens arcere aduenientes posset. Tum Sigoueso sortibus dati Hercinij saltus; Bellouesо haud paulò lætiorem in Italiam viam Dij dabant. Is quòd eis ex populis abundabat, Bituriges, Aruernos, Senones, Æduos, Ambarros, Carnutes, Aulercos exciuit. Profectus ingentibus peditum equitumque copiis, in Tricastinos venit. Alpes inde oppositæ erant, quas inexsuperabiles visas haud equidem miror, nulla dum via (quod quidem continens memoria sit, nisi de Herculis fabulis credere libet) superatas. Ibi cùm velut septos montium altitudo teneret Gallos, circumspectarentque quinam per iuncta cælo iuga in alium orbem terrarum transirent, religio etiam tenuit, quòd allatum est, aduenas quærentes agrum ab Salyum gente oppugnari, Massilienses erant, hi nauibus à Phocide profecti. Id Galli fortunæ suæ omen rati, adiuuere, vt quem primum in terram ingressi occupauerant locum, patentibus siluis communirent. Ipsi per Taurinos saltusque Iuliæ Alpis transcenderunt, fusisque acie Tuscis, haud procul Ticino flumine, cùm, in quo confederant, agrum Insubrium appellari audissent, cognomine Insubribus pago Æduorum: ibi omen sequentes loci, condidere vrbem, Mediolanum appellarunt. Alia subinde manus Cenomanorum Elitouio duce vestigia priorum secuta, eodem saltu, fauente Bellouesо, cùm transcendissent Alpes, vbi nunc Brixia ac Verona vrbes sunt, loca tenuere, Libui considunt. Post hos Saluuij, qui prope antiquam gentem Leuos Ligures, incolentes circa Ticinum amnem petiere Apenninum. Deinde Boij, Lingonesque transgressi, cùm iam inter Padum atque Alpes omnia tenerentur, Pado ratibus traiecto, non Hetruscos modò, sed etiam Vmbros agro pellunt; intra Apenninum tamẽ sese tenuere. Tum Senones recentissimi aduenarum ab Vfente flumine vsque ad Athesim fines habuere. Hanc gentem Clusium Romamque inde veniisse comperio: id parum certum est, solam'ne, an ab omnibus Cisalpinorum Gallorum populis adiutam. Hæc Titus Liuius: nunc audiamus Plutarchum. Gallos, inquit, Xylandri verbis Latinè loquens, ne Græcis insertis sit prolixior, tradunt Celtici generis fuisse, quibus cùm propter multitudinem hominum patriæ solum alendis non sufficeret, quæsitum nouam habitationem profectos: fuisse autem permulta millia virorum validæ ætatis & bello vtilis: plura adhuc eos millia liberorum & mulierum secum traxisse. Horum alios, superato, qui est ad Septentrionem, Oceano, ad Riphæos montes peruenisse, & in extremis Europæ finibus consedisse: alios inter Pyrenæos montes atque Alpes prope Senones & Celtorios diu sedes suas habuisse. Hos multo pòst tempore cùm vinum gustassent, tum primùm ex Italia ad ipsos allatum, adeò omnes eius potus miraculo incognitaque prius voluptate ad furorem compulsos, vt sublatis armis, acceptisque secum parentibus, ad Alpes contenderint, terramque illam, omnibus aliis pro sterilibus & incultis habitis, quæ siuerunt, quæ eum fructum proferret. Id quoque traditum est, ab Arunte Hetrusco primùm ad eos allatum vinum, eoque præsertim ad inuadendam Italiam concitatos eos esse, viro nobili & ingenij neutiquam mali; eumq. ad hoc factum hic casus, vt aiunt, impulit. Tutelam gesserat Lucumonis, pueri parentibus orbi, diuitiis inter ciues facilè primi, ac formæ præcipuæ. Hic ab Arunte educatus, cùm adolescentiam attigisset, ad domum eius ventitare non omisit, simulans tutoris sui consuetudine se delectari: interim vxorem eius corrumpebat, eumque vi-

Gallorum in Italiam transitus.

ciſſim ipſa deperibat. Diu admodum amor eorum clam fuit, donec eouſque adoleuit, vt cùm iam neque deponere eum, neque occultare poſſent, Lucumo apertè conatus ſit eá à viro abſtractam ſecum habere. Aruns re ad iudices delata, amicorũ numero pecuniæque largitione & ſumptibus à Lucumone victus, patria exceſſit, cumque de Gallorum rebus auditu accepiſſet, ad eos ſe contulit, expeditionisque in Italiam dux eis fuit. Galli, facta irruptione, ſtatim omnem eam regionem occupauerunt quæ quondam Hetruſcorum fuit; quæ nimirum ab Alpibus ad vtrumque mare pertinet. Quam Hetruſcos obtinuiſſe, nomen etiam teſtatur. mare enim quod ad Septentrionem vergit, Adriaticum, ab vrbe Hetruſca Adria, dicitur. alterum quod eſt meridiei oppoſitum, apertè Tyrrhenum (ſunt autem Tyrrheni iidem qui Hetruſci) appellatur. Omnis ea regio arborifera eſt, & pecori paſcendo apta, fluuiisque rigatur multis: fueruntque in ea vrbes octodecim magnæ ac pulcræ ædificatæ, ita vt & ad pecuniam parandã commodè, & ad viuendũ ſplendidè haberent. quas omnes Galli, Hetruſcis pulſis, obtinuerunt. Hæc Plutarchus longè ſuperioribus temporibus acta eſſe ſcribit, quàm Cluſium & inde Romam oppugnarent. Vt prius hic quæ Liuius ſcribit conſideremus, de iis ſic ferè ſentire cogor, vt fabulæ putem commodè apteque confictæ, quàm rei geſtæ ſimiliora. Nomina enim ad id cogitandum inducunt, quorum ſignificatio toti reſpondet narrationi. Ambigatus enim ex amt-wi-gat, ad Latinam incudem factum, magiſtratum ſignificat, longè lateque ius ſuum extendentem. Sigoueſus is dicitur, cuius tota vitæ ratio & mores victoriam promittunt, quam facilè ſibi parare poterat in ſiluis & locis incultis, quæ ne vltrò quidem oblata quiſquam vellet poſſidere. Bellouesus verò nomen eſt ei quadrans, cuius mores ſic ſunt compoſiti, vt toti ad iram & bellum ſpectare videantur, à Bel weſen. Nam bel pro bello vernaculum nobis olim fuiſſe vocabulum, de conuerſionis analogia conſtat, per quam ipſi Leb, quod eſt viuo, aduerſatur. Quid enim magis vitæ aduerſatur, quàm pugna & occidio? Qua verò de cauſſa à leb potius, quod ſuperioris linguæ ſequitur proprietatem, quàm à lef, qua voce ferè inferiores vtuntur, deriuetur; per euerſionem obiter adiiciam, quo ſimul Belgarum nominis ratio cognoſcatur. Crudelitatem perpetuò vitæ aduerſari, nec vnquam in hominis animo loci quicquam ſibi debere vindicare, cùm vocum architectus ſignificare vellet, verbum, quo viuo denotatur nobis communiore pronunciatione, ſic fecit, vt eius verſa vel lectione, vel auditione, crudelis ſignificaretur. Idem oſtenſurus, licet bellum vitæ item contrarium plerumque eſſet, tempus tamen incidere quo ſit neceſſarium ad res vitamque conſeruandam, vocabulum eius ea fecit forma, vt retro lectum, & prius & poſterius oſtenderet. Sicut enim bel ipſi leb opponitur; ita bel aliam quoque cauſſam ſignificationis includit, à be-hel, quod eſt conſeruo: Vnde bel conciſum. A leb igitur bel pro bello gemina dicitur ratione, vtraque apprime vtili ad demonſtrandum, hinc quid mali, inde quid boni bellum apportet. Cæterùm dum à Lef nobis communiore voce fel formauit, oſtendit truculentiam non ſolùm vitæ inimicam perpetuò eſſe, ſed etiam inimicitiarum & odij parentem, quod per fel-hel intelligimus. Fel enim ſiue bel inimicitiam notat inter alia, contrarium ipſi hef, quod eſt eleuare. Odium enim & inimicitia omnia deprimit. Ex eadem cauſſa bel ſiue fel pecus notat, quia ipſi hef quod eleuationem, contrariam naturam, ſit ſortitum; & quia nihil magis nos deprimit & pecudes reddit, quàm membrum libidinem explens, voluit ſermonis noſtri faber, vt fel id quoque vocaretur: qua tamen in re mirifica arte alterius etiam rei dedit ſignificationem, nimirum vt fel in hac notatione, non ſolùm veræ mentis eleuationi aduerſaretur, ſed inter ichnæas etiam voces referri poſſet. Nam ſi retro fel legas, videberis virgam admonere vt ſe eleuet, quaſi citra eleuationem eam officio ſuo fungi non poſſe demonſtrares. A bel formatur adiectiuum communi nobis in deriuatis regula bellig, pro eo quod Latinus diceret, ad bellum pronus & vtilis. A bellig belg per ſyncopen, nobis in primis frequentem, homo ad bellum procliuis. quod nomen quàm appoſitum eorum ſit naturæ quibus olim datum fuit, licet ex aliis non liqueret, Cæſar tamen tam idoneus teſtis eſt, vt ei vel ſoli ſit credendum; propterea quòd non quæ ab aliis auditu tantùm accepiſſet, ſed quæ reapſe didiciſſet, litteris mandarit. Nec deſeruit hactenus gentem natura, tametſi pleræque ciuitates diuitiis & luxu ſint eneruatæ & emollitæ, vt Sardibus olim de Cræſi conſilio legimus accidiſſe. Nulla gens eſt in orbe quam Belgis æquo

Marte

Liuius vanitatis arguitur.

Ambigatus, vnde dictus.

Sigoueſus.

Bellouesus.

Bel. *Bellum.*

Leb. Lef.

Fel.

Weck *ſine* Fel.

Bellig. Belg. *Belga vnde dicti.*

Belga belli-coſi.

Marte opponas, si ad militiam sub seueris & strennuis magistris exerceantur. cuius rei experimentum clarissimũ vidimus, Albano vnam atq. alteram eorum legionẽ ducente. Verùm quantum hac in re laudis sit, de ratione nominis bel cognouimus. Nisi enim ad conseruationem publicamque salutem bellum referatur, non humanitati tantùm, sed ipsi etiam vitæ contrarium esse voce sua demonstrat. A belig etiam fit verbum belgen pro irascor, eo quòd ira & vitæ perinde atque bellum aduersetur; & non ad aliud conducat, quàm ad res suas cuique seruandas, vitamque, dum opus est, tuendam: quam vtilitatem vt Stoici reiiciunt stolidè, ita Peripatetici prudenter amplectuntur. Bellouesus igitur nomine suo profiteri videtur, sese ad eos profectionem parare, à quibus, nisi bello, nullos agros extorsurus esset. Bene sanè appositeque processit figmentum, dum Bellouesum in regionem populosissimam missum legimus, in qua quicquid ipsius esset vel virium vel consilij, ad bellũ adhibere oporteret, quod Bel-wesen clarè significat, Gallici sermonis non imperitis, apud quos wesen dum verbum est, idem significat quod esse; dum vt nomen vsurpatur, pro eo ponitur quod quisque vultu, moribus & gestu præ se fert. Quamobrem Galli vel Tito Liuio, vel alij de ipsorũ in Italiam aduentu percontato, nihil aliud respõderunt, quàm sese quicquid agri Italici possiderent, armis sibi quæsiuisse, cùm contrà qui in Herciniũ saltum profecti olim fuissent, victoriam certam sibi spondere possent, vti loca vel raris vel nullis cultoribus occupata, inusuri. Quòd autem tempus adiecit Tarquinij Prisci, id vanum est, & ad id dumtaxat accommodatum, vt larvæ historicæ de tempore sumptæ prætextu fabula velaretur. Et optimè Gallorum Regi, alienos agros tanquam suos diuidenti, nomen inditum; quo magistratus longè lateque patens notaretur. Equidem nihilo vel valde paulò recentius Mediolanum, quàm Patauium existimo, cùm videam eandem Venetorum olim & Gallorum linguam fuisse, & æquè illos atque hos ad Cimmeriã stirpem pertinere, nec vllo modo in vetustis opidorum nominibus sermonis discrimen agnosci. Quemadmodũ enim Mediolanum in Gallia apud Xantones, & rursus apud Aulercios; ita & Veneti in Gallia inueniuntur: nec hic solùm, sed ad ipsum etiã mare Germanicũ. Neque inde rectè colligas, Venetos Italiæ è Gallia commigrasse, non melius certè, quàm è Germania vel Paphlagonia; sed hæc vera fuerit conclusio, eiusdẽ linguæ homines in diuersis locis, vrbes, quibus nomen de natura regionum dederint, condidisse, quando vocabuli rationem, omnibus iis qui Veneti vocantur, communẽ videmus: atque idcirco dici nequit, casu id cõtigisse. Quòd si Liuius Venetorum, Patauij, Rauennæ, Bergomi, Mediolani, & aliarum vrbium nomina intellexisset, fortassis vlteriùs origines intestigasset. Plutarchus curiosior, totum Celtarum genus, extra oceanum etiam nescio quò terrarum persequitur, atque inde in Europam deducit; aliis in extremo eius termino relictis, quos Germanos intelligi necesse est, aliis intra Pyrenæos montes atque Alpes apud Senonas & Celtorios constitutis. Hîc nescio quid primùm admirer. A quibus oris bona Tellus extra oceanum positis Gallos deducit? Deinde cur Germanis Celtarum nomen communicat, cùm Diodorus Galatas eos vocarit, & Ptolemæus Celtogalatiam Galliam nominarit, quò eam à reliqua Galatia, vt videtur, distingueret? Sed sit hoc fanè vnum eorum nominum quæ ob ignorantiam miris modis confunduntur. Iam cùm de Senonibus, qui Romam oppugnarunt, quæratur, quibus è sedibus primùm venerint; Galli hoc loco à Plutarcho dicuntur ad Senones & Celtorios venisse. Quos verò hic dicit Celtorios? Quoniam hæc omnia sunt perturbata & plena signorum, magnam ignorantiam arguentium, nos de veritatis indicio coniectamus, eos qui sic Plutarcho retulerunt, accepisse quondam ex eisdem locis & Germanos & Gallos omnes venisse, & eorum antiquissimos Senones fuisse, ideoque prius in Gallia, quàm cæteros consedisse, omnemque latè planitiem occupasse: Reliquos posteà Celtas eandem regionem ingressos, montes incoluisse, atque idcirco Græca voce Celtorios dictos. quo nomine eum, quisquis ille fuit qui sic retulit, Sequanos, Æduos, Heluetios, Allobroges, Meduallos, Cynæsios & Aruernos intellexisse arbitror. Eos autem Gallos qui & planis & montibus occupatis aduenerunt, Alpes transscendisse, eo quòd nihil vacui in Gallia reliquum esset. Ex his igitur parum sani elici potest, præter id vnum, Senones Gallorum antiquissimos videri, cùm cæteri Galli ad Senones & Celtorios venisse dicantur, vt antiquiores regionis incolas. Nihil itaque hactenus certi habemus de primis Senonum sedibus, nisi eos Galliæ

Bellum quò referendum.

Belg.

Bellouesus.

Mediolanũ.

Veneti.

Celtogalatia.

Senones.

Celtorij.

faciamus indigenas, atque inde dicamus in Italiam veniſſe. Verùm huic opinioni nõ communis modò omnium gentium origo Margianæ debita, ſed Bocchus etiam & Plinius, & locorum in magna Græcia nomina aduerſantur. Si enim, (vt rectiſſimè rationem ſuam concluſit Leander Boius, diligentiſſimus & optimus Italiæ pictor) Gallipolis à Græcis, qui iam olim vel è Creta cum Idomeneo, vel cum Meſapo Neptuni filio è Bœotia profecti, priores incolas expulerunt, nomen ſuum ſit ſortita; fateamur neceſſe eſt Gallos prius vrbem hanc habitaſſe, ideoq; Gallorum vrbem vocatam fuiſſe. Vt autem hæc proba eſt collectio, ita & iſta, qua concludo Galatam à Galatis conditam, mox ab eo tempore, quo ad hanc oram cum Iapeto appulerant, quia & nomen prodat conditoris, & vetus Iapygiæ vocabulum ipſum gentis oſtendat auctorem. quem Iapetum fuiſſe Nochi filium, longè Minoë, ſi quis hoc nomine fuit nuncupatus, vetuſtiorem, de Iani nummo & vera hiſtoria deduco. Italia enim cum tota reliqua Europa Iapeti portio fuit, in quam cùm ex Aſia nauigarit, prius in Cretã & Græciam venit, quàm ad primum hoc Italiæ promontorium appelleret, atque inde antiqua de Cretenſibus colonis fama. Quos autem potius ſocios itineris habuiſſe dicetur, quàm Comerum & eius ſobolem? cui rei fidem faciunt tum Cumerum promontorium, tum Cimmerij ad ſinum Baianum, tum etiam nomina Cimbricis hominibus hactenus vernacula. Si Latini & cæteri Itali Iapetum hoc ſuo nomine, quod apud Græcos ſeruatum eſt, cognouiſſent, num putamus quemquam dubitaturum fuiſſe, cui nomenclaturam primum hoc Italiæ promontorium acceptam ferre deberet? Obliterauit Iapeti memoriam Iani appellatio, ab itineribus perpetuis, quibus ſuos velut diligens quidam Epiſcopus viſitabat, indita; quam alibi docui ab eundo, quod Cimbri Gan dicunt, deriuari; adiecta etiam Ciceronis teſtificatione. O magnam ſupremi numinis benignitatem, qua in tot regnorum mutationibus, in tot euerſionibus populorum, in toties variatis locorum nomenclaturis, hoc Iapeti & Galatarum monumentũ integrum voluit manere; tametſi à nemine hactenus (quod equidem ſciam) vel agnitum vel explicatum. Iam itaque tandem Romanarum antiquitatum ſtudioſi intelligant id quod in Croniis docui, veriſſimum eſſe, in Iani nimirum nummo, eam nauem conſpici, qua Iapetus in Italiæ venit poſſeſſionem. O venerandam Iapygiæ antiquitatem! quas ego laudes Deo canam de tam claro & luculento indicio veritatis? Gaudeant nunc Galatæ, gaudeant Galli, gaudeant Itali, & Iapeti conditoris ſui memoriam celebrent, longè, quàm hactenus ſciuerunt, & certiorem & illuſtriorem. Magnas equidem gratias Plinio ago, quòd hanc oram Senonum mihi commonſtrarit, & veram Gallipolis oſtenderet originem. Contempſit Galatæus Galatas, eosque, tanquam ſe, prole videlicet tam nobili & docta, indignos, barbariei accuſauit; minimè eos reiecturus, ſi illuſtriſſimum Iapeti & Comeri primorum totius Europæ parentum ſplendorẽ agnouiſſet. Cæcutiuit vir bonus ad hanc lucem, velut noctua ad Solis radios protracta; & dum ſe Græcum iactat, credidit maiorem ſibi, quàm Gallorum eſſet, arrogaſſe nobilitatem. Sed miſſis nugis, id quod cœpimus agamus. Quærebatur vnde Senones in Iapygiam venerint: Ex eadem, inquam regione, è qua Iaphetus & Comerus maximus natu filius. Quamobrem cùm Galatas & Gallipolim hîc inuenerim, procliue mihi fuerit oſtendere, qui Cimmerij, & qua cauſſa Senones fuerint nuncupati. Docui eos qui Galli & Galatæ vocabantur, nomine ſuo, eius gratiæ, qua Iaphetus patri ſuo maximè placuit, ſempiternum gerere monumentum, & veriſimile eſſe, Iaphetum honorifico hoc nomine illos præcipuè dignatum fuiſſe, qui tales ſeſe erga ipſum, qualem ipſe ſe erga patrem geſſit, præſtitiſſent. Nunc igitur cùm alio alius magis placere queat, & ſint gradus quidam inter eos qui hanc dotem poſſident; probabile eſt, eos qui maximè omnium placuiſſent, Senones fuiſſe nominatos, quaſi Sen-won in ſingulari numero Cimber diceret, quod ſignificat acquirebam, lucrifaciebam ſenſum: cuius orationis vel ea eſt ſententia quam Latinus exprimeret, ſi gratiam ſe acquiſiuiſſe & conſecutum eſſe diceret, vel ſe ſenſum & intelligentiam ſibi comparaſſe. Excluſum eſt apud Latinos & Græcos duplex noſtrum digamma, quòd eo carerent. Quod enim ſacræ litteræ dicerent: *Inueni virum ſecundum cor meum*; nos diceremus, Jck heb eenen man ghevonden na mynen ſen: & pro eo quod placet, communis phraſis habet, Tis mynen ſen; quod ad verbum ſignificat, ſic ſenſui vel

ſententiæ

Gallipolis.

Iapygiæ conditor Iapetus.

Iapeti in Italiam nauigatio.

Iapeti memoriam obliterauit Iani appellatio.

Ianus vnde dictus.

Ant. Galatæus reprehenditur.

Senones vnde in Iapygiam venerint.

Senonum nominis etymon.

sententiæ meæ visum esse. Sen enim siue sin, sensum nobis signat, tam exteriorem quàm interiorem; à si, quod est video, & en, quo finis notatur. Voluit enim nomenclator illud sensibus commune esse vocabulum, quo monerentur omnes, quicquid sensu vllo apprehendimus, id totum ad vltimum finem esse referendum; & in omnibus iis quæ sensibus offeruntur, cùm aliis, tum maximè interioribus, omne iudicium à fine peti oportere, cùm idem sit S'en quod si-en, id est, vide finem. Si autem vocali in tenui sono producta, quem alij pingere malunt duabus vocalibus I & E coëuntibus, notationis vim habet ex natura ipsius sibili & vocalis I. Cùm enim visus omnium sit celerrimus, ita vt momento vno ad vltimum vsque penetret cælum, magno spiritu vis eius exprimi debebat. Sibilo igitur velocissimo vocis vehiculo I tenue addidit verbi faber, quò celerius omnia vis eius penetraret: ac quò longius ea pertinere & adspirare intelligeretur, voluit vocem produci. Si igitur siue sie, idem est quod video. Porrò præter summum hoc artificium in voce fabricanda, cui nescio quid possit conferri, adiecit & alterum mysterium in conuersione cernendum. Nam quò doceret, quò visus tam exterior quàm interior nos ducere debeat, sic eius nomen fecit, vt conuersum idem significaret quod est Latinorum. Cùm enim nihil citra lumen videri queat, statim ad lumen hic sensus nos vocat: & cùm summum & maximum lumen à Sole dimanet, ad cælum & Solem adscendimus; cuius stupendo aspectu & intolerabili oculis nostris claritate, quæ totum mundum momento temporis complet, ad eius qui tanti sideris, tanta pulcritudinis & potestatis infinitate præditi, auctor est, rapimur maiestatem, mentis oculis intuendam. Nihil profectò est sensibus humanis obuium, quod plus virium habeat ad eius qui solus est cogitationem iniiciendam, quàm Solare sidus, corporis oculos immenso suo lumine pulsans atque percellens; & tantam iniiciens, quantam nullis verbis exprimere possem, admirationem. Dies me antè deficiat. quid aio dies? animus me antè deficiat, & is quidem magnus, quàm vel sexcentesimam partem explicare possem virium Solis stupendarum. Videtur certè Deus corporatam quandam bonitatis & pulchritudinis suæ imaginem molitus, dum Solem fabricaretur. Dum igitur hunc videmus, atque eius beneficiis perfruimur; cogitemus de verbo quod huic sensui tribuit architectus: & non hæreamus in eo quod primùm sese offert, sed vestigiis retro lectis, pergamus ad ipsum illud de quo solo verè dici potest is nostrate, & est Latinorum. Et quemadmodum in voce prorsa commorandum non est auditui; ita nec in pulcritudine & potestate Solis visus acquiescat, sed vltrà progrediatur ad ipsum creatorem: quod si perpetuò homines fecissent, nemo vnquam mortalium Solem vt Deum adorasset. quamquam sunt infinitò magis excusandi, qui in hunc errorem inciderunt, quàm qui statuas, vilium fabrorum opera, pro Diis coluerunt. Si enim vlla res corporata adoranda esset, certè pulcherrimus hic Solaris orbis in genere hoc primas mereretur. Ex si igitur & en, fit S'en vel S'in, vnde Latinis sentio; quo, vt dixi, monemur, omnem sensuum facultatem ad ipsum finem referri debere. Senones igitur nomine suo monentur, vt sensum sibi compararent atque lucrifacerent, quo omnis omnium rerum intelligentia & intelligentiæ finis continetur; & gratiam inire apud omnes, cùm cæteros, tum parentes haud secus studerent, quàm Iapetus apud patrem omnium fecisset. Nec interim nego, immo pronior in eam sum sententiam, cuipiam fortasse primùm nomen Sen-non datum esse, à quo posteri deinde sint sortiti appellationem, quod in Galata quoque potuit accidisse. Epitheta certè sunt æquè vni nominando, atque multis apta. Quocirca an vni primùm data sint, atque inde ad cæteros manarint; an verò toti alicui familiæ & cognationi, nihil interest, modò constet de significatione. Nunc itaque si rogemur, vbi Senones acceperint hoc suum nomen; dicemus eos in Asia sic cœpisse nuncupari, statim ab eo tempore quo Galatarum domui opus esset distinctione; atque deinde sicut Galatarum, ita & Senonum nomen diuersis diuersarum regionum incolis mansisse, vt familiæ in varia capita distrahebantur. Quot autem Galatæ, vel quot Senones vnà cum Iapeto & Comero in Italiam principiò vecti sint; nec mihi liquet, nec alij fortasse liquebit, nisi diuinus aliquis instinctus reuelet. Vel vnus solus genti Galaticæ in Iapygia originis potuit esse princeps. Cæteri verò & Galatæ generatim, & Senones eorum pars in Asia tum relicti, pòst variis migrationibus distracti

Sen siue sin, id est, sensus. Si siue sie, id est, video. En, id est finis.

Visus exterior & interior.

Solis pium encomion.

Sentio, is, ire.

Galatarum & Senonum ex Asia migrationes.

distracti sunt, alij huc, alij illuc, quò vel habitandi commoditas inuitasset, vel vis hostium pepulisset. Plerique sanè videntur ex Asia in Europam per Tanaim transiisse, inter quos Tectosaces fuisse, & in Saxonicis, & paulò prius dixi. Alij fortassis è Phrygia in Thraciam traiecerunt, atque inde ad Danubium progressi, sursum ad fontes eius, & hinc rursum trans Rhenum in Galliam commigrarunt: alij etiam è Thracia ad Illyricum, & mox in Venetiam & ad Adriæ littora. Quid enim vetat quò minus dicamus, per Hellespontum eque in Europam quosdam, atq. pòst ex Europa in Asiam penetrasse; cùm videamus quamplurimas, cùm ab aliis, tum à Cimmeriis maximè reciprocatas commigrationes, vt Tectosaces primùm ex Asia ad montes vsque Pyrenæos, deinde ex Europa in Asiam legimus commigrasse? Quamuis igitur Galatas quosdam antiquissimos in Italia statuamus, quorum pars quędam Vmbriá condiderit, fatemur tamẽ postea multos è Gallia, Alpibus transcensis, in Italiam venisse. Variæ sunt caussę commigrationũ, quas nihil opus est enumerare; eo quòd neminem, qui vel aliquem saltem rerum vsum habeat, vel paucos historiæ scriptores euoluerit, latere possint. Quamobrem nihil miri, si & antè in Italia plurimę Gallorum gentes fuerint, & multo pòst alij rursus aduenerint. Ex his certè, quæ modò annotauimus de Senonũ in Iapygia locis, de Galatæ & Galliopolis antiquitate, de Cumero promontorio, & non procul inde Senogallia, de Calibus & Calatia, de Gallicano monte, de Caieta, colligimus multis antè seculis quàm Tarquinius Priscus rerum apud Romanos potiretur, Gallos in Italia fuisse, & plurimas vrbes condidisse; quibus pòst ab Italis, id est, hominibus externi sermonis sint eiecti, pars etiam obliterato prisco nomine, victoribus immisti. Iapygiam Mesapus videtur primus inuasisse. Is Neptuni filius dicitur. Coniicio Mesapum strennuum aliquem fuisse piratam, atque valida classe ex Asia hinc Græciam, hinc Italiam vexasse; & in illa quidem Mesapion montem Bœotiamque ab eo vocatam; in hac verò Mesapiam regionem eam quæ Tarento & Brundisio interiacens Cherronesum Græciam versus extendit. Non fuisse autem Messapum natione Græcum, Mesapiorum lingua declarat, in qua Brundisium cerui caput notare scribunt: verène an falsò, mea nihil refert. Hoc saltem omnium confessione certum est, Mesapicum sermonem alium à Græco & Italo fuisse; quo fit, vt Solinus dum Græcum fuisse scriberet, errarit. Quamobrem suspicor quempiam inuicta classe per mare grassantem, sese iactásse Neptuni filium, cùm de illustri parentum genere gloriari nequiret; quo modo terræ cælique filij dicuntur qui obscuro loco nati sunt. Scimus Protarchi Tralliani monitu, Chamesem etiam in Italiam ex Africa nauigasse, non alio, vt opinor, proposito, quàm vt ex inuidia fraternum regnum carperet, quem Saturnus videtur expulisse. Eodem modo Semi posteritas, & in ea Phœnices maximè, totam Græciam, Italiam & Hispaniam variis cladibus afflixerunt, odio ex iisdem fontibus deriuato. Aeque enim Chamistæ atque Semistæ Iapetiis Nochi fauorem & consecrationis prærogatiuam inuidebant, atque pro se vtraque pars diligenter adlaborabat, ne Iapheti posteri vel dominio in Africa potirentur, vel in Semi tabernaculis habitarent. Contrà potius nitebantur pro virili, vt totam Iapeti sobolem, non ex Asia tantùm & Africa, sed quoad eius possent, ex Europa etiam profligarent. Hinc totam ferè Hispaniam, qua mari aditus esset, à Phœnicibus occupatam accepimus; & in Italia sic exteros, partim de Semi, partim de Chami sanguine procreatos, omnia perturbasse; vt priscus Ausonum, Oenotriorum, Galatarum, & vniuersim omnium Ianigenarum sermo prorsus corrumperetur, tametsi prisca Deorum, & aliquot regionum & opidorum nomina, diuina quadam benignitate conseruata satis ostendant, quam primi olim in Italia coloni linguam vsurparint. Inter alios igitur Ianigenarum hostes fuit & hic Mesapus, tam validam secum manum trahens, vt nec igni nec ferro lædi posse videretur. Neque enim Græci dum Bœotiam occuparet, neque Galatæ dum Iapygiam inuaderet, vel ignibus iniectis classem, vel gladiis socios perdere potuerunt, quò in sedibus suis auitis veterem libertatem tueri possent. Videtur autem hic per Mes à Semo descendisse. Egregiè verò Neptuni filio nomen Mes conuenit, eo quòd in Hebraica Semigenarum lingua מים idem sit quod emersit ex aquis: è qua radice Moseh quoque nomen accepit, eo quòd ex aquis liberatus esset. Quis enim magis ex aquis emersit, quàm is qui & Neptuni satu primùm in lucem venit, ac deinde nauibus egressus terras aliorum,

Mesapus Neptuni filius, &c.
Mesapion mons.
Mesapia regio.
Mesapicus sermo.
Iapetij inuisi Chamistis & Semistis.
Moses vnde dictus.
Mesapus vnde dictus.

cen

ceu monstrum quoddam marinum inuasit, depopulatus est, & occupauit. Hinc Mesap adiecto ps quo furor & ira notatur, Mesi significabit furorem; Virgilius autem equorum domitorem Mesapum dixit, eo quòd in allegoriis per equum naues intelligantur, quibus multo quàm equis celerius, commodius, longiusque omnia onera portantur. Qua de caussa Neptuno equi adscribitur inuentio; cui dum oliua Mineruæ præfertur, pacata & secura agricolarum studiorumque vita, mercaturæ & militiæ anteponenda designatur. Virgilij de Mesapo hi sunt versus:

Equus naues allegoricè significas.

At Mesapus equûm domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam, nec sternere ferro;
Iam pridem resides populos, desuetaq; bello
Agmina in arma vocat subitò, ferrumq; retractat
Hi Fescenninas acies, æquosq; Faliscos,
Hi Soractis habent arces, Flauiniaq; arua,
Et Cymini cum monte lacum, lucosq; Capenos.
Ibant æquati numero, regemq; canebant,
Ceu quondam niuei liquida inter nubila cygni
Cùm sese è pastu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos, sonat amnis & Asia longè
Pulsa palus.

Mirificũ se præstitit hic poëta, vbi si quid sub figmentis latet veritatis, viderentur Mesapij non Iapygiam solùm, verùm etiam proxima Romæ loca occupasse; quia fortasse intellexerant in fatis esse vt Romani olim totius orbis imperio potirentur. Vel igitur inuidia ad tam felices rerum successus impediendos, vel cupiditate communicandæ prosperitatis, Romanos quondam agros Tiberim subuecti armis sibi vindicasse videntur. Quod autem de cygnis addit, allusionem habet ad Mesapios Iapygiæ, à quibus Ennius Latinorum cygnus se genus duxisse iactat: ac quemadmodum cygnum canentem nemo vnquam audiuit, qui tamen de moribundæ vocis suauitate celebratur; ita indicat fieri potuisse, vt quamuis hi, quos enumerat, se Mesapios esse dicerent, id tamen non plus haberet veritatis, quàm quod de cygnis canentibus apud poëtas iactatur. In Asia item palude Lydiæ, alluit ad Asiæ nomen, quo coniiciendum relinqueret, Mesapum ex Asia quondam in Italiam appulisse. Mesapus itaque Mesi furorem nomine suo præferens, Neptuni filius habitus est, eo quòd mare occupasset. quem si genere Phœnicem fuisse dicamus, fortasse non multum aberraũerimus, cùm nomen Syram præferat originem, à מסף, vnde & Mose dicitur deriuatum. Iapygiam igitur primùm à Iunigenis, quorum pars Galli Senones fuerunt, habitatam fuisse dicimus, & eis quidem mari aduectis. Nec ab aliis Senonibus Senogalliam cõditam credo, tametsi minimè negem, alios pòst è Gallia eiusdem nominis sese prioribus coniunxisse. Omnes certè Galatæ ex Asia in Europam venerunt, sed itineribus admodũ diuersis. Alios Tanais transmisit, alios Bosphorus Cimmerius, alius Bosphorus Thracius, alios mare Aegæum & Ionium. Per Bosphorum Thracium Scordisci ad Danubij ripam transisse videntur, quorum maiores Scordæ in Bactriana vocabantur, à quo nomine communi nobis deriuationis formula Scordisci deducuntur. Per Bosphorum Cimmerium Tauros credideris venisse, à quibus eadem forma Tauriſci in Pannonia dicti, quorum fortasse posteris Taurinum debet originem. Ad hũc modum de Senonibus item cogitandum, in varias eos orbis partes fuisse distractos. Ptolemæus in Saxonia Semnones collocauit, de quibus frequenter dubitaui, an non Sennones dicendi potius essent. De Sena in Hetruria alios aliter video sensisse, & in is Blondum turpissimè lapsum. Sunt qui Brennũm eius faciũt conditorem, iam à Roma capta regressum, vt in ea senes ætate & militia fessos collocaret, qua in coniectura allusionem nominum secuti, videntur putasse Senam senibus fuisse constructam. Polybius auctor est, Romanos, deuictis Gallis, coloniam eò deduxisse, nec vrbis nomen, quod à Gallis, qui eam prius habitassent, acceperat, immutasse, quod quidem accidisse dicit quinto pòst anno, quàm nobilem illã apud Delphos cladem Galli passi fuissent: quæ, si Pausaniæ credimus, in alterũ centesimæ vicesimæ quintæ Olympiadis incidit, cùm Roma prius capta fuisset à Senonibus Olympiadis nonagesimæ octauæ anno primo, iuxta Dionysij Halicarnassei supputationẽ. Alius ergo

Galatarum ex Asia in Europam aduentus, itineribus diuersis.
Scordæ pop.
Scordisci pop.
Tauri pop.
Tauriſci pop.

Sena à quibus condita, & vnde dicta.

Brennus fuit qui exercitum in Græciam duxit, alius qui centũ & octo præuertens annis Romã cepit. An verò Senam hic condiderit, an non, incertum: hoc certum de Polybij testimonio, Senones eam antea, quàm Romanos tenuisse. quo fit, vt Sennam perinde atque Sennegalliam à Senonibus, non verò à Senibus, quod quidam videntur credidisse, existimẽ nuncupatam. Fuere & in Aquitania populi Senates, à Sena haud dubiè nomen sortiti, non illa quidẽ Tyrrhena, sed à Senonibus in Aquitanorum finibus condita: ita variæ fuerunt gentis expeditiones. Suspicamur itaque hanc Etruscorum Senam à Gallis Transalpinis, non illis vetustis Vmbrorum maioribus, conditam fuisse. Mirum est quàm integris sensibus, quàm recto iudicio, quàm faustis auspiciis locum delegerint, in quo ciuitatem, cui à sensu & iis quæ sensibus arriderent, nomen dandum esset, collocarent. Qui ingenia Senensium, non virorum tantùm, sed mulierum etiam norit; qui sciat quanta dexteritate & elegantia odas componant choreis ducendis accommodatas; qui viderit quàm amœno vestitu & totius corporis cultu sese ornent, & vt vno verbo complectar omnia, quàm totæ sint Veneres, omnibus leporum numeris absolutæ, næ is mihi facilè assenserit, nihil magis sensibus & externis & internis placere posse, quàm ea quorum in hac vrbe & summa est copia, & iucundissima festiuitas. Dignus profectò locus Gaiis, cuius naturam longus seculorum decursus talem probauit, vt nemo non cernat, si vim quidem vocis nostratis intelligat, Senæ nomen ei rectissimè conuenire. Ianus olim Musis & bonarum artiũ studiis vrbem dedicaturus, locum delegit totius Italiæ amœnissimum & salubertimũ, cui neque colles vitiferi, neque saltuosi mõtes, neque lacus latissimus & pulcerrimus, in quo insulæ etiam eminerent, neq. in longum porrecta planities deesset; qui prẽterea totius Italiẽ collatione eum situm haberet, vt inter sinum Tarentinum & Alpeis, extremos totius regionis terminos, ferè medius iaceret, quò æquè ab his atq. ab illis posset frequentari. Cùm igitur huius vrbis condendæ hunc sibi scopũ propositũ haberet, vt in eo ingenia exercerentur, & plena eorũ haberetur intelligentia, quæ vel externis vel internis sensibus percipi possent, nomen excogitauit, quo propositũ suum omnibus iis qui audituri essent, explicaret. Quia enim hoc in votis haberet vt totã ditionem suã bonis ingeniis repleret, atq. magna eorũ hominum esset vbertas qui sensuum acumine valerent, quiq. se hac dote omnibus gratos redderẽt, Volsenam siue Volsinã indigetauit, eo quòd Vol-sin idẽ significaret quod plenum sensuũ & intelligẽtiæ, vt neminẽ latere potest, qui vel minimã habeat sermonis nostri notitiam. Neq. refert siue Volsenam siue Volsinã dicas, quoniã vtriusque soni pro eadem notione vsus sit, tametsi nunc I ferè proferamus, vocalem ad sensuum & mentis aciem subtilitate sua denotandam aptiorem. Qui sen dicunt, magis exprimunt syncopes naturã in vocis compositionem admissæ, in qua prior potius quàm sequens perit vocalis. Ex Si-en namque, vti dixi, fit Sen conciſum. Rabbi Samuel Annianus Volsinã veterem assessoriam reddidit, eo quòd Sina assessoriam interpretaretur, rectiùs vetus odium quo Iudæi Christianos persequuntur, expositurus, eo quòd שנא odisse significet. Quod si סנה scriberetur, rectius nomen loco conueniret, eo quòd vetus rubus hac voce notaretur, quoniã & mons Sinai à rubo vocatur. Cæterùm ineptissimi hominis est & prorsus omnis intelligentiæ communis expertis, nomen à Iano inditum, de Semi lingua velle interpretari. Et quamuis daremus Ianum Semi fratris sui sermonem longo vsu didicisse, quid faciemus Brennũ hominem Gallum Transalpinum? Num & hunc dicemus Senam Iudaico vocabulo nuncupasse? Iam Senogalliam, si Mercurio placet, à Comero Hebræo Gallica voce nominatam asseremus? Abite vecordes isti Anniani ad vestrum Samuelem, vt vos amaris sannis deludat, & assessores suos & consultores spinas & odia esse subindicet, dum pro spinis & odiis reddit assessores? Nos Senam & Vol-senam de ptisca Ianigenarum Cimmeriorumq. lingua intelligamus, atque eadem ratione Senones antiquissimos Iapygiæ populos, quorum vrbem Græci pòst Gallipolim vocarunt, nomen accepisse dicamus; freti non falsis Berosis, non ficticio Metasthene, non aliis titulis mendacibus & laruis, sed idoneorũ primæ classis scriptorum testimoniis, & clarissimis ptiscarũ vrbiũ & regionum monumentis, hactenus etiamnum extantibus & veteres conseruantibus nomenclaturas; quarũ significatio clarior est vel ipsa luce hominibus Cimmerij sermonis non imperitis. Locutus est Ianus eadẽ olim in Bactriana & finitimis locis lingua qua pòst in Iapygia & Thuscia: eandẽ seruauit Gomer & tota eius posteritas,

Sena vrbis Ianus.

Volsena siue Volsina.

Gallipolis.

quam

quam Semigenæ ex Asia,& Chamesæni ex Africa, diuersis classibus inuecti, stribligine sua sic paulatim corruperunt, vt alia prorsus lingua è varia vocum commistione sit exorta,quæ pòst in Italia longo vsu mollita,& pòst exasciata, Latina euasit. Nec alia ratione nata est Græca,variis dialectis distincta, & magna arte ad suauitatem & copiam ingeniosorum hominum studio expolita. Nostra hactenus diuino quodam beneficio & singulari gratia integra mansit,quo ex ea tempore suo destinato profunda sapientię mysteria enucleentur,& labenti pietati adferantur adiumenta,nihil triariis cessura. Hoc loco eam capimus vtilitatem,vt nouam lucem Cimmeriis veteris historiæ tenebris inferamus,videamusque quibus initiis inter Ianigenas Galatæ extiterint,& quàm verè Bocchus scripserit,Vmbros Gallorum veterum propaginem esse. Et verò rectissimè inter veteres & nouos Italiæ Gallos distinxit,propterea quòd ab ipso mox exordio habitatæ regionis,Galli quidam cum Iapeto in Iapygiá appulissent;& Comero deinde generis auctore vlterius ducente,Senegalliam condidissent, in ea regione cuius initium est promontorium illud quod nomen ab eo accepit qui primus eius portum à diluuio inuectus est. Alij Galli multo pòst è Transalpino tractu Italiam intrarunt, qui licet admodũ olim multa loca circa Padum occupassent, collatione tamen illorum qui cum Iapeto venerunt,noui possunt vocari. Magnas gratias Boccho debemus, magnas Plinio, nec paruas Solino de hac memoria litteris consecrata,sed maximas omnium diuinæ bonitati & locorum Geniis,qui hæc tam Ogenia nomina in priscis vrbibus, promontoriis, regionibusque tam integra conseruarunt,vt ex iis quod veterum scriptis deest, non cõtemnendum capiat supplementum. Marcus Antonius Vmbrorum vetustatis conscius, quò eam admirabiliorem redderet, ab ombros,quo pluuia Græcis dicitur,nomen deriuauit.quem vt de gẽtis antiquitate bene animaduersa & tradita laudamus; ita peccasse dicimus,quòd de Græca lingua Vmbris peregrina nomẽclaturę dederit interpretationẽ. Om-ber enim,vt dixi,Gallorum lingua,idem est quod vndique defendo. Galli enim pertæsi externarum per mare incursionum, coloniam emiserunt ad ea loca in quibus vndique à montibus defensi laterent,quos inde Ombros vocarunt:Si tamen Ombri in plurali numero potius quàm Omber ad etymologiam voces,mox habebis vndique tutos. Om-bri enim illi dicuntur,qui omni ex parte liberi sunt atque securi. Ex Vmbris veterum Gallorum sobole orti sunt Sabini,si Zenodoto Trœzenio credimus,& locorum sequimur viciniam. His accedit Sabini nomenclatura, sacerdotali maximè generi conueniens, adeò vt Sabini inter Ombros eas videãtur habere partes, quas apud Hebræos Leuitæ. Is enim qui primam nobis alligat caussam, aut potius nos caussæ primæ deuincit & conciliat, Sac-bin nostra lingua dicitur. Primus ergo & supremus pòst diluuium Sacbinus fuit Nochus siue Saturnus. Varro de cuiuspiam veterum lectione doctus, Sabinum à cultu Deorum dici scripsit,cuius rationem,teste Festo,ἀπὸ τῆ σέβεδζ petiuit ineptè,ita me Sabinus verus amet, nisi fortè fateri velit, citra linguæ Græcæ opem Sabinos nunquam nomen inuenturos fuisse,aut honorificum existimasse, nunquam suum nomen audire posse,quin sese obæratos esse sentirent Græcis,genti peregrinæ, & adeò non amicæ, vt Trœzenius dicat Vmbros à Pelasgis auitis sedibus eiectos Sabinis originem dedisse. Accidit hîc Varroni quòd Ciceroni in Iano, quem cùm ab eundo dictum vel audiuisset vel legisset,putauit vocem sic factam,vt ab eo diceretur Eanus,ac deinde Ianus. In similem errorem alibi quoque Varro impegit, dum nescio vnde subodoratus aut edoctus,Liberum & Liberam generationi præesse, nominis rationem in librandis in venereo actu testiculis quæsiuerit & assignarit; cùm sicut Ianus à Gan,id est, eundo; ita Liber à Li-ber,quo significatur,populos vel gigno vel pario,dicatur. Suauitas locutionis à Romanis quæsita ex Sacbino fecit Sabinum, mutato etiam longo tempore primæ syllabæ in breue,contra significationis & originis rationem: Licet verear ne non tam hac caussa,quàm ignorantia peccarint,putantes nimirum ἀπὸ τῆ σέβεδζ vocabulum duci. Posset tamen quis suspicari,veteribus Sabini nomen eò magis placuisse, quàm Sac-bini,quò gemina vocis origo in mentem audientis veniret;altera quam modò dixi,altera,vt Sabinus sit à Sabin,qua compositione seminis alligatio notaretur. At cui semen vt naturam suam tueri possit,est deuinciendum? Cui alij,quàm ipsi satori rerum omnium creatarum,qui continuò diuinæ suæ potestatis semen adspirat,tam in conseruando necessarium,quàm in primo satu. Et placet profectò hæc gemina allusio in nominis ra-

Latina lingua vnde exorta.

Græca lingua vnde nata.

Galli veteres & noui Italia distincti.

Vmbri vnde dicantur.

Sabini vnde nomẽ traxerint.

Ianus vnde dictus.

Liber deus, et Libera dea vnde dicãtur

tione reddenda, cùm vtraque egregiam habeat cùm significationem, tum admonitionem; qua docemur extra hoc vinculum nihil prorsus rerum omnium vel in lucem venire, vel seruari integrum posse. Et hęc quidem est catena illa qua Iupiter se dicit totam rerum omnium suspẽsam tenere vniuersitatem. Vltra quam est & aliud vinculum quo piarum mentium seminarium primæ causſæ alligatur, triplici constans funiculo; fidei nimirum, spei & caritatis. Huius autem contexendi torquendique initium quia fides possidet, Sabini Deum fidum sibi in primis colendum putauerunt, quo eius gratia fides in ipsis vera de Deo & humani generis salute & excitaretur, & iusta caperet incrementa. O præclarum perennis & sapientiæ & religionis fundamentum! Quis vos ô Sabini his orgiis imbuit? Quis tam congruentia docuit religioni Christianæ? Quis? Ipse nimirũ summus & primarius Sabinus Nochus, & eius filius Iaphetus, & huius filius Gomer pater Galatarum, à quibus Vmbri maiores nostri & genus duxerunt, & alligandi se primæ causſæ susceperunt disciplinam. Sed longiùs me rapit series cognationis Sabinæ, quam si persequerer, totas cogerer euoluere Romanorum antiquitates, quæ Gallicis ita sunt annexæ, vt diu multumque dubitarim, an Gallica & Romana coniungenda mihi essent, an seperanda; tandem tamen concluserim Gallica Romanis esse præuertenda, propterea quòd recto ductu ex Galatarum & Senonum monumentis ad Vmbros; & ab his ad Sabinos, & inde subiectam Sabinorum montibus Romanam planitiem descendendum videretur. Quæ igitur de herba Sabina Sabinis cognomini, quæ de Dio fidio, & in eo plurimorum errore, quæ de Quirino eius patre, quæ de Enyalio Græcorum, quæ de Hercule, quem eundem cum Deo fidio facimus, ex Hermathena nostra depromsi, in Romanis antiquitatibus candidè communicabo, doceboque fidem, nostras, licet nunc obsoletum, vocabulum esse, nec ex alia lingua quàm Cimmeria, quid propriè & primò significet, intelligi posse: Est enim fides de vera nominis ratione, illud in nobis diuinum donũ, quod & ea declarat quæ longissimè sunt remota ab hominis captu, & simul hominem consecrat, ac quæ sit vera consecratio, nobis ostendit. Longè diuinior est eius etymologia, quàm Cicero perspexerit, vel quisquam alius Latinorum. Interim discant, qui volent, ex Plauto, Dium fidium & Deum fidium eundem esse; & sic dici Medius fidius, vt me Hercules. Dius item Gallicum est, & idcirco Sabinum vocabulum non aliud notans, quàm Deum. Sicut enim ab aliis dixi Sin dici, ab aliis Sen; ita alij Dium alij Deum enunciant. cuius vocis ea est notio, vt ipsa æternitas intelligatur, ex Di articulo & ew, quo æternitas notatur. Vnde hactenus Galli *Dieu* pronunciant, longè correctiùs quàm vel ipsi sciant, vel quisquam hactenus annotarit. Ex Di-ew namque *Dieu* vetustissimi dixerunt, vt æternum Dei esse, quod extra diuinam naturam intelligi nequit, significaretur. Hanc autem vocem eò lubentius vsurparunt, quòd alaudarum epodos esset, quæ post aliquot crispante voce versiculos decantatos, frequentissimè *Dieu, dieu, dieu,* lenta & in longum ducta voce, veluti epimonen quandam intercalarem cantare audiuntur. A Dieu Galatarum veterum vocabulo, Latini Deus, Græci θεὸς retinuerunt. cuius nominis rationem frustra apud eos quæsiueris. Sed de mirifico hoc nomine in hieroglyphico alaudæ signo ex tabula Bembi sumpto latiùs ago, sacram ipsius Aleph primæ litteræ figuram ad mysticum eius nomen applicando. Quemadmodum enim Alaudæ caput scipionibus in Ægyptiacis figuris impositum, plenum est arcanæ significationis, principem vitæ actionem complexæ; ita & Aleph cæteræque litteræ hieroglyphicas habent figuras, quibus prisca Galatarum nomina ad amussim respondent, ita vt nomina figuras, & figuræ nomina litterarum interpretentur, artificio tanto vt maius haud queat excogitari. Demiror profectò quis Annium docuerit, primam litterarum inuentionem Gallis deberi, quando quem sibi finxit Xenophontem, nihil sit nisi vanum inanis tituli figmentum, cuius lenocinio mendacia sua protruderet atque venditaret. Nobis certissimum est, cùm ex his quas tradimus antiquitatibus, tum ex consensione nominum & figurarum, quibus litteræ & nominantur & pinguntur, Cimbricum sermonem, qui cum lingua Iani & Nochi & cæterorum vsque ad Adamum primum hominem superiorum idem prorsus est, figuras sibi & nomina earum suo iure vindicare; quando in eo solo perfectissimam & sanctissimam litteratum enumeratio absoluat oratio-

Catena Iouis.

Fides.

Dius fidius. Medius fidius Dius.

Dieu, Gallis quid sit.

Alaudarum epodos, dieu, dieu, dieu.

Deus.

θεὸς.

Cimbricus sermo, idem est cum lingua Iani, &c.

nem,

nem, nec ordine mutato, nec vel vno Iota nominibus aut addito aut adempto. Erant tamen nomina generum duorum; quorum altera apud Latinos hactenus seruantur, à potestatibus earum, vt volunt, indita; altera ab Hebræis optimè proferuntur. Illa pueri discebant prius quàm scribere docerentur, breuissimam & diuinam prorsus exprimentia orandi formulam, quam additio litteræ K & Q, & X & Z, & peruersa ipsius C pronunciatio dumtaxat corrumpit: quibus sublatis vitiis, non congruens tantum est & conueniens pueris discere volentibus oratio, sed maxima etiam complectitur mysteria. Hortatus enim præceptor puerum ad orandum, preces nomine ipsius illis verbis concipit, vt principiò vnum Deum adorandum doceat, eumq; oret, vt puerum deiectum in tenebras ignorantiæ attollat, & ex rudi & plebeio reddat subtilem atque nobilem, & animum eius atque mentem brutam, qualem adhuc nulla disciplina politus possidet, ad seipsum vnum Deum exaltet. Alterа nomina litterarum, orationem quoque complexa, pueri tum ediscebant, cùm pingere docerentur. Quocirca paulò prolixior est & fecundior mysteriorum, duos in se continens vndenarios, quorum vterque suam quandam significat vitam. Prior exordium capit à tribus trium in diuinis personarum proprietatibus, ordine suo collocatis, cui senarium subiicit, absolutum absoluti operis numerum, addito ad finem binario, cuius partes sunt, vt istius prioris vitæ explicet summam felicitatem. Et hæc quidem vita est & oratio talis, vt homini etiam non lapso conueniat. Alter vndenarius vitam complectitur post lapsum, in qua oratio à debilitatis & vulnerũ incipit confessione, humiliter supplicans ne nos brutis, quibus similes facti sumus dum serpenti credidimus, coniunctos esse finat, sed adempto malo in quod præcipitati sumus, nos erigat ex mundi phantasmatis ad se, idque per crucem: in qua tria vltima nomina trinitatem sic indicant, vt in patre desinant, à quo prior vndenarius incipiebat, atque ità circulus absoluatur, in viginti duas partes diuisus, quarum septem integram faciunt circuli dimetientem: quod dum artifex alphabeti monuit, vtilissimum dedit geometriæ præceptum. nec eo contentus, voluit indicare hunc numerum interuallis sonorum esse metam, eo quòd ab infimo ad summum vox humana tres tantùm capiat continuas per octonarium scalas. Quamobrem cùm vtrumque nominum genus, & eorum quæ picturæ respondent, & priorum quæ potestates dumtaxat exponunt, nostratibus diuinissimam apertissimamque exhibeat orationem, nec simile quid aliæ gentes agnoscant, nec ordinis rationem vllam aut nominum significationem assignare possint; cur non dicam linguæ nostræ propriam litterarum esse inuentionem? Scio Eusebium interpretationem nominum eorum dedisse, quæ & apud Hebræos integra scripta inueniuntur, tametsi malè pronuncientur, & ad sacras litterarum notas intelligendas spectant: at hunc Caninius vir doctissimus ab Hebræo quopiam deceptum dicit. Ipse interim nomina rectiùs, vt putat, interpretatus, nullam explicat sententiam aut congruam orationem, non magis sanè quàm Eusebius vel eius magister: Verùm contendit figuras hieroglyphicas fuisse; quod equidem ipsi assentior, sed volo vt vlteriùs doceat, quid vitulo cum figura Aleph, aut Beth cum domo, aut Gimel cũ camelo, & aliis cum aliis rebus quæ nominibus denotantur. Id nisi mihi expediuerit, nihil apud me effecerit. Nos docemus figuras nominibus respondere, & ea sic esse ordine se consequentia, vt non solùm congruam sententiam exponant, vel à pueris nostratibus intelligendam; sed orationem etiam contineant, cui nulla, præter eam quam ipse Christus nobis tradidit, sit comparanda, nedum anteponenda. Sed hæc in nostris Hieroglyphicis accuratè discussa ob id hìc commemoramus, vt cernant intelligantque omnes, has Gallorum antiquitates non solùm cum Indoscythicis consentire, sed iis etiam lucem & robur addere, quæ de prima lingua disputaui. Videtur ergo Annius per somnium à spiritu aliquo monitus, dixisse, Gallorum litteras Græcis esse vetustiores: quanquam video ex Cæsare quodam id modo eum collegisse. Nam cùm dicat, Gallos Græcis litteris vsos esse, atque eos à Dite procreatos, probabile videtur recentiorem esse Græcorum eruditionem. Deinde cùm Bocchus Vmbros vetustissimos Italiæ populos, quorum ad diluuium referunt & nomen & antiquitatem, dixerit sobolem esse & propaginem Galatarum; quid obstat, quò minus Galatas faciamus omnis Græcæ & Latinæ litteraturæ parentes? Adde quòd Gallos in Phrygia poterat inuenire, atque ita de Phrygum antiquitate, qua cæte-

Alphabeti, siue litterarũ consideratio.

ros vincere mortales ab Ægyptiis produntur, Gallorum quoque concludere vetustatem. Cæterùm quid mea refert quibus è locis hic duxerit argumenta, quando eius sententia non magis moueor, quàm cuiusuis alterius de plebeia fece balatronis. Nobis classicorum testium auctoritas à Mose scriptis non aberrans, & perpetuus historiæ consensus, & priscæ gentium antiquissimarum regionumque nomenclaturæ, vnà cum perspicua earum & rebus ipsis conuenienti interpretatione, locum habent demonstrationum firmissimarum. Galli Transalpini ad Iapetum, quem sua lingua Ditem à patris consecratione nuncuparunt, genus suum referunt. Senones in Italia Galatam & Gallipolim & alias vrbes condiderunt, & totam regionem ab Iapeti gaudio Iapygiam indigetarunt. Quid ni igitur asseram, & veteres Galabriæ Gallos, & Gallos in Celtica habitantes ad eundem primum parentem pertinere, nec aliud inter eos discrimen principio fuisse, quàm quòd variis itineribus, alij mari, alij terra ad diuersas Europæ partes venissent. Et cùm docuerim eandem Germanorum & Gallorum linguam fuisse, & vtramque gentem ab Iapeto & Comero propagatam paulatim è Margiana & locis vicinis ad Europam descendisse, luculentum fuerit indicium veritatis per omnia sibi cõcordis, prisca Gallorum & Germanorum vel in Bactriana vel confinibus vestigia clarissimè depressa demonstrare: quam ad rem insignem mihi operam nauauit Ptolemæus, vetustissimam regionem circa Paropanisum celebratarum ex antiquis Græcorum auctoribus suppeditans descriptionem. Ex hac Indoscythica mea tradiderunt, Iapetum cum Comero & posteris hæc loca tenuisse, cæteris ad campos Senaar versus Occidentem progressis; in quibus cùm Babylonica linguarum confusio contigisse tradatur, non est quo credamus Comeri posteros huius cladis, quam Deus sermoni inflixit, participes fuisse. Quærantur igitur hic & Germanorum & Gallorum prima monumenta, quę licet sint magna tot seculorum edacitate non parum arrosa, tot tamen sunt & talia, vt cuiuis perspicuum reddant, hic Comerum cum suis habitasse, & eam, quam hactenus nostrates Cimbri linguam habent, vsurpasse. Cernimus in primis hic Chomaros, vt eos Geographus vocat, qui soli satis habent argumenti Iapetum in Bactriana consedisse. In eadem videas Scordas, vt modò dixi, à quibus Scordisci, populi in Pannonia inferiore infimi, qui videntur Scordo siue Scordoni monti, in quo fortè prius habitarant inter Mysiam superiorem & Dalmatiam nomen dedisse. Ab eisdem insula Illyridi obiecta Scordona vocata, quamuis in his vocibus quidam A pro O pinxerint. Vt autem Scordæ in Bactriana olim habitantes, Dais in Margiana commoratis erant non magno interuallo finitimi; ita ad Danubium confinia tenuerunt. Daæ enim siue Daui siue Daci Mysiæ superiori vltra Istrum obiecti sunt ad Septẽtrionem, cui & Scordana mons imminet, & Scordisci superius vltra Sauum adiacent. Dacorum hactenus reliquiæ in eisdem locis Cimmeriam linguam integram conseruarunt, quæ omnino eadem est cum sermone Saxsonum, quorum primi maiores Sacæ, magnam regionem inter Imaum & superiorem Bactrianæ partem olim tenuerunt. Nec miremur Scordos hic insulam de nomine suo nuncupasse, cùm Sacssones etiam multo remotiùs ad ipsa Acroceraunia insulam Sasonem de nomine suo dixerint, eo fortè olim secuto Comerum quopiam Sacarum filio: quod vt facilius credas, cogita de Cimera regione in continenti proxima, & Chimera opido, Cimmeriorum claris monumentis. Est autem Sassona Auloni Macedonię opido propinqua, opportunę Turcicę classis stationi. Scordiscos item & Boios olim potentissimas fuisse gentes, quamuis pòst fuerint variis cladibus attritæ, Straboni credimus. atque inde non absurdum est, multis locis earum in locorum nominibus apparere vestigia. Circa eadem Bactra, vel proximè vicina loca habitarunt Cyri, adhuc ætate quidam populi Germani. quod Herodoti diligentia nobis prodidit. Quocirca nihil miri, si Daas, quos Daos Herodotus vocat, eum dicam sermonem, quẽ hactenus in Dacia seruant, olim loqui solere, cùm illic Germanis & Sacis essent quàm nunc sunt viciniores. Taceo nunc alias gentes, quæ ex illis locis in vicinam Scythiam cõmigrarunt, atque inde per Tanaim in Europam transierunt. De quibus satis multa in Becceselanis. Quam igitur vel habitationem vel linguam inueniemus antiquiorem, si ad hæc primùm loca homines Arcam sint egressi, & in ea solus Iapetus cum posteritate sua sit commoratus? Comarus certè eius filius non Chomaros tantùm populos ad Iaxartem condidit, sed Chomaram quoque vrbem in Margianæ & Bactrianæ confinio,

Scordæ pop.
Scordisci pop.
Scordus mõs
Scordona insula.
Daæ, Daui, siue Daci pop.
Saxsonum primi maiores Sacæ.
Sassona insula.
Cyri pop.
Chomara vrbs, prima Galatarum sedes, condita à Comaro.

non procul ab ipso loco in quem primùm ex arca descenderunt. Hæc itaque prima fuit sedes Galatarum. hinc antiquissimæ gentis exordia repetenda: hoc solidum argumentum ad supremam antiquitatis primariæ coronam Comatiorum sermoni vindicádam; cùm liqueat eos statim à diluuio illic vrbem sibi struxisse, quò ex Arca primum primæ linguæ puritatem attulerunt. Vnde Sem & Cham cum suis digressi; in eam; quam scimus confusionem inciderunt. Non est itaque cur miremur, in sola nostra lingua & A Be Ce, & Alef, Bet, Gimel, cum reliquis vtriusque generis litterarũ nominibus orationem absoluere, primi hominis ingenio, sollertia, sapientia & pietate dignam; nec in vllo alio sermone, vel orationis constare congruentiam, vel ordinis litterarum rationem. Atque hæc quidem Anniani Xenophontis occasione nati, ni fallor, è lagena vini montis Falisci suauia somnia gignere consueti. Redeamus nunc è Bactriana cum Chomeriis in Italiam, visuri num & alios in ea reperiamus Bactrianum quippiam redolentes. Ascendo naues & cum Æneа

Linquere nunc portus iubeo, & considere transtris:
Certatim socij feriunt mare & æquora verrunt.
Protinus aerias Phæacum abscondimus arces,
Littoraq; Epiri legimus, portuq; subimus
Chaonio.

Quis hic portus? Bene sperate, Nam

Prouehimur pelago vicina Ceraunia iuxta,
Vnde iter Italiam cursusq; breuissimus vndis.

Quæramus qui sint Chaones & vnde nomen sortiti. Secuti sumus Æneam è Creta in Italiam properantem, nec malis profectò auspiciis hominem Phrygium dum Gallorum quærimus antiquitates. Non dubito quin idem iter olim Ianus & Comerus tenuerint. quod hic modò Palinurus nobis commonstrat; & cùm à Ceraunijs montibus, quorum extrema Acroceraunia dicuntur, prouecti, Italiam viderent, idem passi sint quod Virgilius expressit:

Iamq; rubescebat stellis aurora fugatis,
Cùm procul obscuros colles humilemq; videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates,
Italiam læto socij clamore salutant:

Dixi enim paulo antè, ab Iapeti lætitia Iapygium promontorium, atque inde totam regionem vocari, adeò vt Virgilius, nescio quo poëtico furore, non tam Æneæ ficticium, quàm verum Iapeti iter descripsisse videatur. Quod vt magis appareat, de Chaoniæ regionis nomine quæramus. Virgilius figmenta tractans, facilè defunctus est hoc labore, fabula fabulam ornans. Occiditur Pyrrhus ab Oreste. Helenus seruus Pyrrhi Andromacham item seruam à Pyrrho traditam habens vxorem, fit hæres Epiri. Quid hoc monstri? Quo rogo testamento, aut quo successionis iure seruus adit domini occisi hæreditatem, exclusis liberis & cognatis? Et quis seruus? Nempe Troianus, euersa patria, abreptus ad Græci Regis seruitutem. Vt tamen quid me offendat clarius pateat, adscribam versus:

Nos patria incensa (verba sunt Andromaches) *diuersa per æquora vectæ,*
Stirpis Achilleæ fastus, iuuenemq; superbum
Seruitio enixa tulimus; qui deinde secutus
Ledæam Hermionen, Lacedæmoniosq; hymenæos
Me famulam famuloq; Heleno transmisit habendam:
Ast illam ereptæ magno inflamatus amore
Coniugis, & scelerum furijs agitatus Orestes
Excipit incautum, patriasq; obtruncat ad aras,
Morte Neoptolemi regnorum reddita cessit
Pars Heleno, qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamq; omnem Troiano à Chaone dixit.

Scio dici posse, Pyrrho sine legitimis liberis mortuo, quem Andromacha ei pepererat, hæredem relictum fuisse, atque eius tutelam vitricum gessisse. quod equidem nõ facilè recepero. Epirotæ scilicet tá erant nullius animi, vt hominem seruum & hostẽ permit-

terent regni tenere habenas? Sed sint hæc quæ quisque volet, mihi certè hac cantione vt verba dari possunt, ita nihil persuadebitur. Præterea quis hic fuerit Chaon, quem tanti fecerit Helenus, vt eius mallet in Epiro, quàm sui memoriã extare, non explicauit, tametsi alij fratrem Heleni fuisse dicant. Sed quid hoc ad Epirotas? Quasi illi à fratre serui, quàm à Molosso Pyrrhi filio nomen accipere maluissent. Deinde cùm mox ab hoc adulto, & iam regni sui clauũ tenente Molossi sint vocati, quanto rogo tempore Chaonũ appellatio durauit? Quamobrem nos fabulis relictis, aliam viam ingrediamur, easdem quas solemus Mercuriales manus secuturi. Ptolemæus in Bactriana Choanam vrbem commemorat, & aliã eiusdem nominis in Parthia, Diodorus Siculus Choanã in Media constituit. Hinc leui metathesi fieri potuit Chaona, atque inde Chaonia. Facit Dodonæum oraculum, omnium quæ Græcia habuit antiquissimum, vt meritò eius loci inuestigem vetustatem. Aiunt itaq; Deucalionem mox à diluuio, collectis his qui superarãt, Dodonam condidisse: de qua mox plura. Chaon autem Nochi videtur epitheton fuisse, propterea datum, quòd fide, Dei minis & consilio adhibita, omnia mala & malorum omnium patrem cacodæmonem insigni præda defraudarit. Cha-hon enim siue Ca-hon nihil aliud significat, quàm malum defraudo. Vnde qui fortis est & constans, eodem nomine dicitur. Omnia consilia & omnes impostura Draconis eò tendunt, vt nos malis perpetuis opprimat, quæ qui fortiter & audacter superarit, Ca-hon dicetur, & contractè Con per o magnũ, a & o sono cõfundens. quod nõ malè Caon per diphthõgon scriberetur. Omnis certè fortitudo & omne animi robur in eo versatur, vt non frangamur malorũ impetu; quod dũ facimus, eludimus & frustramur ipsius malorũ omniũ patris conatum. Quantũ malorũ credibile est Nocho fuisse cacodæmonis insidiis obiectum, ne posset errabũdos & superbos & atheos Gigãtes ad pœnitentiã vocare atq. verũ Dei cultum: quantum iterum, ne arcã ingens & spẽ omnẽ perfectionis superans opus absolueret, impedimentorũ putamus allatũ? Verùm vir animosus & Dei gratia plenus, omnes machinas, omnes fraudes, omnes malorũ hominũ derisiones, conuicia, insultus constantia sua eludebat, dignus ob id vt Chon à Iapigenis suis nepotibus indigitaretur. Quæ satis multa virtutũ elogia queant inueniri ad eius viri dotes exprimendas, quẽ Deus solũ toti hominũ generi superstitẽ relinquere dignatus est, vt ex eo totum humanum genus renasceretur. Inter alias igitur dotes, quarũ nomine ab omnibus posteris celebrari meretur, est & hæc vna de maximis, qua omniũ hominũ scelera & enormia impiorũ Gigantũ vitia vnus solus ausus est taxare. Quod si quis sit cui parua hæc aut cõtemnenda laus videtur, is hac nostra ætate idẽ tentet, non contra omnes quidẽ hominũ ordines, sed cõtra paucos aliquot capite censos; breui, ni fallor, experimento discet, non cuiusuis esse animi nec vulgaris fortitudinis eos reprehendere, qui vel facto, vel consilio, vel calũniis vitam adimere possunt. Ego profectò me longissimè abesse sentio ab hac audacia & cõfidentia: & quamuis ipse meam condemnem timiditatẽ, hoc tamen eius minus pudet, quòd eam mihi communem videam, non cum aliis modò, sed cum multis etiã doctissimis viris, ad eas partes vocatis, vt si taceant, canes muti sint vocandi. Bene habet, Deum arcum fœderis sui in nubibus collocasse, quò de Cataclysmo nõ amplius metueremus: quoniam si de vitiorum grauitate & frequentia vindictæ diuinæ ratio subduceretur, nescio an vnquam ahãs magis fuerit, quàm hac nostra tempestate de diluuio timendum. Cotis igitur vice fungar, hortaborq́. vt multi ad id incumbant, vt cum Nocho Chonos vocari mereantur, & vti ille in arca clarissimum de Indis triumphum ad Margianã egit atque Nysam; ita ipsi, abiecto omni mortis metu, sic vitiorũ omnium satrapas oppugnẽt, vt iustam habeant cælestis triumphi materiam ac caussam. Habet verò Chon aliam adhuc occultam significationis rationem, quæ cognoscitur si vox resoluatur in Cho-an, ita vt ex littera adspirata, media intelligatur: iuxta quam rursus duo nos monet, alterum, vt boni simus ad aggrediendum, quod est fortium; alterum, vt ad bona instigemus, & in iis aggrediendis principes simus: quorum vtrumque Nochus & ante & post diluuium inter omnes mortales dote quadam sua ferè præcipua insigniter præstitit. Atque hinc Chon, vel vt ex Cha-hon compositum soluetur, & dabit Chaoniam; vel vt contractum ex Cho-an diuidetur, atque ita Choana Bactrianorum & Persarum nomenclaturæ suæ rationem habebit. Dialectorum varietas faeit, vt alij Chaon videantur, alij Choan pronunciare, nihil vt miri videri debeat aut absurdi, si Chaonia sit apud Græcos, & Choana

Molossi dicti Chaones.

Chaonũ gentis primordia

Choana vrbs Chaona Chaonia.

Chaon, Nochi epitheton.

Chaonis gentis etymon.

Con siue Coen.

Chaonis alia etymologia.

Chaonia. Choana.

apud

apud Bactrianos. Nos nunc Coon scribimus, alij Cuon, alij Chuon : Etymologia Caon vel Coan exigere videtur. Chonem ergo Nochũ dicimus,& Chonardũ eum qui naturâ & indolẽ habet animosam. quod si Chonradum dicas,animosi consilij hominem notaris. Sed vtrumnis horum breuitatis causſa plerumque Chon vocamus, posteriore compositionis parte reiecta. Hæc cùm vernis noſtris sint notissima,non est obscurum, è qua lingua Chonis nomẽ manarit. Ægyptios vocabula quædam Phrygia in sacris suis vsurpasse,cùm alibi,tum in Hieroglyphicis patefeci. Ii Herculem Chonem etiam vocabant. Herculis autem nomine Nochum intelligendũ esse,alibi docui, propterea quòd ab eius vi mascula,totius humani generis processerit vniuersitas, vt nomẽ ipsum nimis dilucidè apud puellas aperiret. Quamobrem si Herculem Chonem vocarint Ægyptij;clarũ est, Nochum Chonẽ fuisse,& sic ab audacia & omni malorum impetu depulso ac deluso nominatum. Scribunt quidã, vt annotauit quoq. Phauorinus,hunc Herculẽ Chonem cum Osiride in Italiam nauigasse,atque inde factum vt Italia Chone vocaretur. Strabo Chaonum nomen,quàm Molossorum,cùm eiusdem esset gentis, vetustius agnouit in Epiro,& idem Chonas in Italia,in ora ea quæ à Silaro fluuio ad Zephyrium promõtorium vergit,antea habitasse dicit,quàm Lucania à Samnitum colonis nominaretur. His à Lao flumine Metapontum vsque proximos fuisse Oenotros, quos eius regionis imperio Itali exuerunt, atque hæc sola ora quæ ad fretum Siculum vergit Oenotria olim,& pòst Italia dicta est,si Antiocho vetusto Italiæ scriptori fides habenda, qui Iapygiã extra Italiam collocauit. Ex horum collatione deprehendo Chonem Nochum fuisse, qui dũ ad Ianum in dextram tunc Tiberis ripam sedentem nauigaret, præteruectus Iapygiam & Lacinium,Siculum fretum intrauit,quo deinde ad Tiberis ostia cursum teneret. Videtur igitur hic aliquos reliquisse colonos, ductus fortasse spe proximæ insulæ ex his locis occupandæ colendæque. Horum itaque maiorem partẽ de suo cognomine Chones dixisse videtur,reliquos verò,quos extremam Cherronesi partem tenere vellet, Oenotrios,id est,dominos siue heros perpetuò necessarios, siue qui semper omnium necessitatibus succurrere consuessent. Id autem ea de causſa fecisse potuit, vt omnes qui ad Tyrrhenũ mare habitarent,intelligerent hos sibi perpetuo in honore habendos, vt eos qui semper ad freti custodiam necessarij forent. Oit-noot-Ieer, idem est quod dominus perpetuò necessarius. Quod si dicas Oit noot eer,honor notatur perpetuò necessarius; quæ significatio eõdem tẽdit. Nam eos semper maximè honorare oportet, qui limitibus custodiendis excubant. Videbat annosus vates ab Africanis Chamesenis Siciliã maximè & hanc extremam oram impetendam,qua de causſa Ianigenas monebat,hos socios tales esse & eo loco constitutos,vt & necessarij perpetuò sint futuri,& summis semper honoribus in amicitia & diligentis custodiæ officio retinendi. Nec fefellit eum metus & præsaga fututorum prudentia,quia hæc primùm regio ab externæ linguæ hominibus, nec dubito quin ab Afris,est & sæpius impetita & tandẽ occupata;atq. idcirco Italici nominata,id est, externi sermonis regio;propterea quòd uit-tal idem sit in Gallorum siue Cimmeriorum lingua, quod externus sermo siue peregrina lingua. qua in voce prior syllaba diphthongum habet,quam Græci in Harpyia. qua de causſa in I. longũ transiit, nec vnquam à poëtis correpta fuisset, nisi vocabuli significationẽ prorsus ignorassent. Cùm veteres Latini in antiquis fortè Oenotriorũ & Chaonum & Galatarum monumentis hoc nomen in principio per V & I scriptum vidissent, nec scirent ex duabus vocalibus hisce diphthongum coire,stolidè crediderunt, apud priscos Vitaliã, consonante vocem exordiente,nuncupatã;cuius cùm nullam idoneam inuenirẽt rationem, finxerunt corruptè Vitaliam pro Vituliã dici cœpisse, atq. id nomẽ à Vitulo inditum,siue quòd vitulis optimis abundaret,siue quòd Hercules vitulũ per totam Italiam quæsiuisset. Nõ amet me Hercules,nisi hæc narratio tam frigida sit & inepta, vt non modò non deceat veritatis inuestigatorẽ,sed etiam indigna sit quæ bubalis vel asinis, nedum hominibus recitetur. Sed talibus nugis opplentur aures ab iis,qui cùm nihil habeant certi & explorati, ad fabulas & anilia deliramenta confugere malunt,quàm nihil scribere;quidiuis potius confessuri,quàm suam ignorantiam: cùm longè satius esset cũ Horatio dicere,non omnia hominum scientiæ atque captui concessa. Incido rursus in Romana,nec,quò minus incidam,euitare queo,cùm ita Gallica illis sint connexa,vt principia iis quæ ex ipsis deducuntur,aut potius vt duo rami ex eodem trunco progressi. Certè Gallicæ antiquita-

Chonardus. Chonradus.

Hercules Chaon siue Chon.

Chone,Italia dicta.

Chonæ pop.

Oenotrij vocabuli origo.

Italiæ nominis etymon.

Vitaliæ.

tes multo facilius citra Romanas, quàm hæ citra illas lucẽ accipere possunt. qua in causam secutus, vt rursus idem dicã, Romanis Gallica præuerti. Nisi enim sciremus, Cimmerium siue Gallicum sermonem, primùm in hac, de qua agimus, regione fuisse, non video quî intelligi posset vel illud quod de Itali nomine dixi, vel omnino quicquam eorum quæ ad priscas Oenotriorum vel Sabinorum, vel Vmbrorum voces interpretãdas spectant. His modò explicatis, qui fuerint Chones & qui Oenotrii liquere puto, ea quidem tenus, qua se de caligine sua spectanda præbent. Quod autem Ægyptij de Chone fabulati sunt, eum nimirum cum Osiride in Italiam suscepisse expeditionem, ex vanitate Chami profectum; qui ne Italia pulsus à patre apud posteros crederetur, quamplurimas confinxit fabulas, ex diametro cum veritate pugnantes. Et haud scio an & in Ægypto patris fugerit conspectum, veritus seueram scelerum suorum castigationẽ. Nec absurdus mihi sermo eius videretur, qui ex Africa etiã aliquando eum fugisse diceret, atq. idcirco figmentũ astu mendaciorum patris exstitisse, Saturnum à Ioue pulsum, cùm res contrà haberet, atq. Iupiter Hammon, qui se Cham siue Ham, vt Ægyptij proferunt, dicebat, vitiorũ pudore & metu castigationis patris præsentiam declinasset. Quis sit Osiris, & quid ea voce significetur, non est huius loci inuestigare, in quo tãta se offert rerum cognitu necessariarum copia, vt earum explicatus contrahendus potius sit, quàm externis rebus ampliandus. Quando nunc ostẽsum ex Strabone & Antiocho, vbi Chones habitarint, & de Ægyptiorum relatu collectum, Nochum Chonẽ fuisse primũ nominis auctorẽ; vlterius sic omnem rem iudico, vt concludã, & olim in Bactriana Choanam siue Chaonam, vtraq. voce lectã per diphthongũ, quam cõsuetudinis nostræ ignari diuiserunt, Chonis, qui Hercules fuit, fuisse monumentũ, & eundem in Epiro Chaoniã condidisse, tum nimirũ cùm Ianum visitandũ proficiscens, Comerios eos visitatet quos Comer ad Ambraciũ sinum collocasset. Nochus enim in vniuerso orbe eo fungebatur officio, quo per magnũ postea seculorum decursum Episcopi apud Athenienses; quorũ partes erant, totã prouinciam sibi cõmissam, quam diœcesim nõ ipsi tantũ, sed Romani etiã vocabant, circumire, atq. in singulis opidis & vicis & arcibus circumspicere diligenter, num magistratus rectè officiis suis fungerẽtur. Verùm erat illud discrimen; quòd hi superiori suberãt magistratui, Athenienſiũ nimirum reip. ille nullũ in terris agnosceret superiorẽ, summus ipse, non Rex tantũ atq. pater, sed põtifex etiã maximus. Quamobrẽ putemus par est, ingẽti cura & sollicitudine per omnes Margianæ colonias eũ circũuolasse, nullis parcentẽ laboribus, nullas in vasto adhuc mũdo itineris molestias, quæ nõ poterant nõ esse omni coniectura maiores, reformidantẽ. Quoties ingemuisse eũ credem⁹, quoties canã barbã lacrymis rigasse, cũ filios & nepotes suos, iã statim à renascẽtis humani generis initiis, in prisca vitia & scelera relabẽtes videret? Qualẽ putamus Chami improbi filij sobolẽ fuisse, quale Nẽbrodi regnũ, quales in eo mores, in quo Rex ipse nõ Regẽ & patrẽ se, qualis esse debuisset, verùm hominũ venatorẽ præstitisse, de vera historia scitur, id est, homines vti feras, non ad ipsorũ salutẽ, sed ad suã libidinẽ atq. voluptatẽ rexisse? Vnde non multo pòst, omnes ferè & Chamigenæ & Semigenæ Babylonico regno subiecti, in fœdã idolomaniã pertracti sunt, à qua ne ipsi quidẽ Abrahami maiores immunes fuisse videntur, ne dicã, quod dicere possem, non citra auctoritatẽ, fuisse artifices idolorũ, & fœdæ impietatis, ac sacrilegæ fornicationis administros. Quibus hæc oculis, quo hæc animo piũ patrẽ spectasse dicemus, in quẽ tum eũ verba, in quas minas, in quæ iurgia, in quẽ iustũ furorẽ prorupisse? Dũ increpat, dũ castigat, dũ sceptri sui vtitur potestate, dum impios persequitur, quo ab insania retrahat, hoc sibi lucri facit, vt omnibus ludibriis, conuiciis, calũniis à Chamigenis improbis improbi patris filiis proscinderetur. Hinc fabulæ de pulso Saturno, & alia conuiciorũ ad poëtas stolidos plaustra venerunt. Hinc ad Ægyptios ab ipso vsq. Mesraimo Chami siue Hammonis filio tot dementiũ superstitionũ monstra, tot falsæ de rebus diuinis fabulæ, tot portẽta emanarũt turpiũ mendaciorũ. Coniecturã itaq. ex nobis ipsi faciamus, quanta animi ægritudine, quantis angoribus, quãto cruciatu piissimus Rex & pater fuerit afflictus, cùm his tãtis malis non posset mederi. Et verò quãto hæc in Chamigenis & Semigenis erãt acerbiora, tãto indies magis atq. magis Iani & eius filiorũ amore flagrabat. Quãobrẽ dũ resciisset Chamũ, quẽ Chamesenẽ Protarchus appellat, in Iani regnũ nauigasse, veritus, quod res erat, ne & illic errores suos & fœda scelera seminaret, nihil prius habuit, licet iã ad extremũ se-

Cham patris fugiens cõspectum, quamplurimas finxit fabulas, &c.

Nochus in vniuerso orbe Episcopi functus officio.

Chamesenes dictus Chã.

nium

niũ peruenisset, quàm vt euestigio in Cretã, & hinc ad eos Comerios qui ad Ambraciũ sinum sedes sibi fixerant, proficisceretur, mox inde ad Latiũ soluturus. Hic igitur vt prudentem decet hermostam, aliquot ex suis sociis reliquit, vt legũ essent & religionis inter Cimmerios custodes: data de suo epitheto nomenclatura, quo vitia & superstitionẽ audacissimè semper & vbiq; oppugnare notabatur; vt nimirũ & ipsi se Chaonũ siue Chonum, quod idẽ est, nomine dignos præstarẽt. Apud hos itaq. Dodonæa diatriba fuit erecta, quò in ea oracula ad verũ Iouis cultũ homines instruẽtia perpetuò darentur, vt mox pluribus ostendam. Hinc igitur Chon ad fretũ deuectus Siculum, Oenotros & Chones, ea, quã dixi, caussa condidit. Quæ fuerit in Bactris & apud Persas Choana, quæ in Epiro Chaonia, quæ ad fretũ Siculũ Chonia, quæ regio primùm Italiæ nomen sit sortita; quæ horũ nominũ in prisca Ianigenarũ lingua ratio sit, quã habeant significationẽ & scripturam, quantus sit Ogeniæ vetustatis vestigiorũ consensus cum prima Margianorũ & Bactrianorum lingua, modò breuius fortasse quàm res postularet, explicatum. Quòd si in his latiùs alas extenderemus, mox in Romanas inuolaremus antiquitates, quibus & sua materia, & sua portio, & suus locus est seruandus. Transirem nunc ad Gallos Transalpinos, nisi me Senones in Iapygiam reuocarent, rogantes ne se antè deseram, quàm sint in priscam Salentini & Calabrici nominis possessionem postliminij iure restituti. Salentinorum mentionem fecit Virgilius:

Et Salentinos obsedit milite campos
Lyctius Idomeneus.

Item T. Liuius non vno loco. Strabo Messapiã à Græcis hanc Cherronesum dici auctor est, sed in partes ab incolis distingui; & extremã quidem quæ ad Iapygiam promontoriũ iacet, Salentum, reliquam partem Calabriã vocari. Dionysius Halicarnassæus & Seruius Salentinum ipsum promontoriũ nũcupant. Salentinos Festus à Salo nominatos putat; non in eo modò deceptus, sed in illo etiã, quòd Cretenses & Illyrios etiam putarit, cùm ante Idomeneum Salenti exstiterit nomẽ, nec fide dignum sit, Græcum aut Illyriũ hominem Latinum nomen terræ, quã recens arripuisset, daturum fuisse. Diximus ab Iapeto & Comero hic Senones constitutos, & extremũ promontorium ab Iapeti gaudio nomen accepisse. Idem itaq. eadẽ lingua vocatũ est Sal-ent, id est, finis cõseruationis siue salutis, eo quòd hic terminus esset supremus regionis Iapeto promissæ: ad quẽ quia saluus peruenisset, placuit vt hoc nomine felicis nauigationis memoria cõseruaretur. Sal nostras est vocabulum idem significans quod conseruatio Latinis, ab Hal, quod est seruo, mutata adspiratione in sibilum: Vnde & Sal pro condimento edulia conseruante à corruptione, quod ab illo solo tẽpore differt, quod in illo lõgum est, in hoc breue; propterea quòd minoris referat alimẽta à putore cõseruari, quàm homines nõ perire. A Sal salich, pro felice. Hinc Latinorum Sal & salus. Ex eadẽ voce nomen sibi formarunt Salyi, quos Strabo Salyas appellat, populus Galliæ, in quorum finibus Massilienses sibi sedem armis quæsiuerũt. Sal-lui, nihil aliud est, quàm populus salutis, quia Lui populum nobis signet. Videsne Gallicum vocabulum ipsum Sal esse, cui si Ent, quo finis nobis notatur, & quæuis regionis extrema pars, addatur, ea regionis ora notabitur, in qua salutẽ sibi Galli inuenerunt. Calabria autem paulò interius sita, Galabria potius dicenda fuisset. verùm vox id passa est, quod Calatia, Caieta, Cales, & in primis Caius & Caia. Id autem ita esse, demonstrat Galabriorum nomen apud Dardanos, quorum vrbs, Strabone teste, fuit perquam vetusta, vt inde facilè coniicias à veteribus quoque Gallis quondam conditam fuisse. Erit itaque Galie-uriet idem quod Gallorum libertas; in qua voce v consonans in B transiit, commigratione & olim & nunc etiam non infrequenti, cùm sint quidam qui bibere malunt, quàm viuere. Vri liber est; vnde Vriheit vel Vrieit vel Vriet libertas: quæ vox licet generatim quamuis notet libertatem, per excellentiæ tamẽ figuram ponitur pro ciuitate. Cui enim pago nundinarum & iudiciorum, tam de vita quàm de fortunis à principe libertas conceditur, is Vriet apud nos vocatur: qui loquẽdi mos Cimmeriorum populis tam est antiquus, vt olim etiam apud Thraces viguisse prodatur. Testis enim est Strabo, ab iis ciuitatẽ Briam vocari, atq. ita Selymbriã Selios ciuitatem dici; Mesembriam itaq. Mesi ciuitatẽ interpretabor; & inde concludã, quod ante dixi, Mesos, non Mysos vocandos. Quòd autẽ dicit olim Menembriã dici solere, credo equidẽ, sed non sic, vt Menes aliquis eius fuerit conditor, sed quòd libertas siue ciuitas

Salentini nominis etymõ.
Sal.
Sal salis.
Salich.
Salus, utis.
Saliorum nominis etymõ.
Lui.
Ent.
Calabriæ nominis origo.
Vri/Vriheit
Bria.
Selymbria.
Mesembria.
Mesi nõ Mysi dicendi qui in Europa ad Danubij ostia habitant.

esset

esset vitorũ, quam Mes postea in nomen suũ coëgerit transire. Quocirca vt Mesembria Mesiorum, ita Galabria Gallorum ciuitas dicetur, siue generatim vocẽ accipere mauis, Gallorum libertas. Videtis quàm altè sint impressa Iapygiæ veterum Gallorũ vestigia, & quàm verè crebrò dixerim, Gallorum & Thracum & cæterarum Cimmerij generis nationum eundem olim fuisse sermonem. Est prætetea in ora Senonum Vxentum, à Gallipoli quinque passuum millibus distans ad ipsum Iapygium promontorium, quod ego primùm totius Salentinæ regionis opidum fuisse coniecto, & Iapetum hunc portũ ingressum, cum suis hic lætum Deo sacrum fecisse, ac deinde hilaria celebrasse. quod festũm Romani pòst ad æquinoctium vernum celebrantes octauo Calendas Apriles, me commonefaciunt eo ipso tempore Iapetum in hoc littus quondam exiisse, atque in Creta vel Epiro hibernasse. Vt igitur Acra Iapygia à gaudio Iapeti vocatur, ita ab eodẽ Vxentum nomen accepit. Hugt enim vt confusus sonus sit u & o tenuiter pronunciari, significat gaudium & hilaritatem, à quo Japs Hugt, & reiecto è media compositione sibilo & adspiratione ad molliorem soni coitionem, & T finali in S mutato, fit Japugs, siue, quod tantundem valet, Japut, pro Iapeti lætitia. Nec aliter ab Hugt Hugts-ent dicitur, pro festiuitatis & hilariorũ ora, & hinc aspiratione & Tau è medio reiecto, Ugs-ent, vnde Vxentum Latinis. Videor mihi vnà cũ Iapheto nunc hilaria celebrare, adeò me recreat hæc recordatio diuinæ bonitatis, qua in tot regnorũ & nominũ mutationibus & cladibus voluit tã clara hic conseruare & Iapeti & gaudij, quo hanc terrã salutauit, monumẽta, & nos post tam profundas & diuturnas Cimmeriorũ tenebras in hac tam liquida vetesis historiæ luce collocare; qua non rerũ modò mox à diluuio gestarũ memoria redintegraretur, sed apertissima etiam argumenta suppeditarentur ad demonstrandum, quæ prisca Ianigenarũ fuisset lingua, altissima sapiẽtiæ religionisq. mysteria iis reuelatura, qui sese in ea exercere non grauabuntur, vtpote Babylonica confusione minimè corrupta. Porrò non Salentũ modò & Vxentũ ab Ent, quo ora denotatur & fines, nomina duxerunt, sed Tarentum etiam & Hydrentum. Qui Tarenti sitũ considerabunt, nullo modo negare poterunt, quin reuera id sit quod Gallico sermone nominatur. Sita est ad intimum finem eius sinus qui hinc Iapygio, hinc Lacinio promontorio continetur. atque in hoc tamen vltimo recessu inter duo maria sese porrigit ceu magna quædam & oblonga nauis esset portum ingressa. A puppe fossa munitur, quæ ad vtrumque mare pertinens, nauium longarum cursum admittit: è prora in continentẽ per pontes itur, quos æstus interluit rapidissimus. Piscium summa abundantia, adiuta dulcibus Galesi fluminis aquis. Nusquã auratarum maior vel copia vel magnitudo: ostreorum tanta vis, vt vel vno quandoq. sestertio plura quàm ducenta cõpares. taceo reliqua. Rus suburbanum lẽtissimũ, non frugibus modò & pascuis, sed vineis etiam & oliuetis cũ optimo certaturũ. Quid hîc cõmemorem amœnissimum prospectũ, qui veluti in theatro quodã Neptunio, amœnissimũ littorum, colliũ, saxorum, cãporum & vndarum præbet spectaculum? Accedit his cõmodis loci securitas, quæ tanta est, cùm natura loci, tùm hominũ opera, nihil vt firmius vsquam queat inueniri. Est in vicinia locus beatissimus, omni fructuum genere spectabilis: plurimas habet fontiũ scaturigines: omni genere citriorũ luxuriat, ficis, malis punicis, & cæteris fructibus vrbem replet: olera omnis generis, & fila Tarẽtini grauiter redolentia porri, laxis sinibus effundit: & ne quid fertilitati obsit, graue & vrens boreæ frigus excludit. Solis radiis totum se pandit. Quamobrẽ visus est dignus, quẽ maiores Saturũ, media producta, vocarent. quo accentu cùm pronũcietur, satis liquet vocẽ Gallicã non Latinã esse, tametsi hæc ab illa duxerit originẽ. Sat quoduis nobis semẽ notat. Ut, longa vocali, magnũ & excellens in quouis genere significare, crebrò dixi. Quo fit, vt Satur seminis excellentiã declaret. atq. hinc etiã Saturnus nomen sibi sumat, quasi Saturnus diceretur, id est, vtilis & necessarius excellenti semini procreando. In Saturnus prima syllaba tẽpore suo demonstrat Gallicã non Latinã vocis originẽ esse quærendam. Adde his lanam Tarentinã ob mollitiẽ plurimũ apud antiquos laudis habuisse, & vrbẽ etiã purpuræ tinctura fuisse celebratã. Quali porrò cælo sit atq. aëre, clarissima ciuiũ ingenia quondã declararunt; & in primis Archytas Tarentinus, & Nicomachus in Arithmetica & Musica celebris auctor. Aristoxenus item, cum summus philosophus, tũ nobilis Musices anteſignanus. Taceo Heraclidẽ & cæteros, ne longius procedat enumeratio. Quòd nisi fatorum series aliud destinasset, hæc poterat vrbs imperio totius orbis digniſſi-

Vxentum op.

Vxentum vnde dicatur.

Tarenti vrbis descriptio.

Saturum siue Saturium op.

Saturni nominis etymõ.

digniſſima videri;atq. idcirco veterum fabulis iactatur,à neſcio quo Tarante Neptuni filio conſtructã fuiſſe,eo quòd non alia Neptuno magis placere poſſe videretur. Nobis de vocis ſignificatione conſtat,à Gallis quondã conditã fuiſſe. Quis rogo non optet in tã beato omnibus terræ marisq. loco dotibus cõmorari? At hoc ipſum te nomen,vt facias, monet. Tar enim morari notat,contrariũ Rat, quo celere ſignatur, characterе noſtratiũ vocum clariſſimo. Ent oram,è quibus Tar-ent,ea ora vocabitur, quę talis eſt,vt cuiuis in ea ſit commorandum. An quicquam poteſt naturæ loci,tantũ amœnitatis & copiæ rerum omniũ largiſſimo cornu effundenti,vel accõmodatius vèl conuenientius dici? Bene itaq. concordant Saturũ & Tarentũ,altero nomine feminũ excellentiã pollicente,altero adhortante ne te ſinas ab hac ora diuelli. Qui Tarentũ Sabinorũ lingua tenerum notari dixerunt, falluntur. Ter enim non Tar apud Sabinos pro tenero dicitur: Et licet non ignorẽ hanc vocalem longã,quam duplici eo noſtrates plerumq. ſignant,in á cõuerti apud Latinos,vt cùm ex Ceren-ueſt, Arioviſtũ fecerunt,hic tamen nihil tale ſuſpicãdum; tum quòd prior ratio in Senonũ lingua ſit apertiſſima; tum quòd a nõ ſit productum in Tarento,ſed correptũ. Credo tamen id à quopiam conuicij loco ipſis obiectũ, eo quòd immẽſa opũ vis,& omnis deliciarum opportunitas & ferè ineuitabilis anſa inſignẽ mollitudinẽ attuliſſet. atq. ita deriſui gratiam vocum alluſione quæſitã, haud ſecus atq. Cicero Verrẽ à verrendo dictum fuiſſe iactabat. Ne tamẽ nos vrbis illicibus & nominis admonitione deuincti in eius finibus conſeneſcamus,maturemus fugam ad oppoſitum ex diametro totius Calabrię promontoriũ,in quo priſci Ianigenæ Hydrentũ condidere. Sic autem nomen vrbis efferri ab antiquiſſimis incolis ſolere Galatæus contendit, & huius ſuæ opinionis firmamentũ collocat in quadã antiqua inſcriptione marmori inſculpta, quæ Neapoli ad D. Mariæ cognomine de Libera exſtat, vbi fortè Veneris olim tẽplum fuit,quæ Libera ſermone Cimmeriorũ vocabatur. In ea Hudrentinorũ apertiſſimis litteris ſit mentio;tanto pluris à me facienda,quod Latinũ V loco Græcæ litteræ in prima ſyllaba ſit collocatum. qua de re colligo, accurato docti cuiuſpiã viri,qui ex vetuſtis monumentis id didiciſſet,iudicio factũ fuiſſe,vt contra communẽ Græcorum conſuetudinem,contra etiam inſignia ciuitatis hydrum habentia,ſcriptura nominis mutaretur. Quamobrem vt non citra grauẽ cauſſam prima ſyllaba aliam accepit vocalẽ;ita magna fuerit ratio neceſſe eſt,ob quã ſecundæ etiã ſyllabæ vocalis mutaretur. Quòd ſi Galatæo homini de Græcis ſuis parentibus glorioſo hæc placuit ſcriptura, minimè Græcæ conueniens linguæ;quãto magis mihi placere debet, Gallos hìc primos agnoſcẽti cõditores; quos Galatęus,quãuis Galaticũ nomen nõ dedignaretur,procul amouendos putabat. ea etiã cauſſa Plinio minus æquus,quòd Senones in Calabria collocaſſet. Situs ſanè huius vrbis ſatis oſtendit,quã ob cauſſam Hudrentũ ab antiquis vocaretur: Cùm enim extremos Calabriæ fines occupet, è quibus & breuiſſimus in oppoſitum littus traiectus eſt,& Acroceraunia clarè cernuntur, totius Cherroneſi cuſtodiæ & excubiis opportuniſſima meritò videbatur. Hinc antiqui centũ turribus,vt incolæ ex reliquiis & turre Cẽtenaria nomine colligunt, vrbẽ cinxerunt. Nec citra cauſſam profectò, vt triſtiſſimus auorum memoria docuit euentus. Achamatus Mahometis claſſi prẹfectus,anno à Chriſti natali milleſimo quadringenteſimo octogeſimo ex Aulonis portu ducẽtas naues cũ valido exercitu Hudrentũ duxit;& cùm ſat æquis conditionibus, ſaluis videlicet omnibus quæ ciues ſecum ferre poſſent, perſuadere deditionem nequiret,vrbem expugnat,occidione quantum virorũ eſſet trucidat, ſacerdotes vnà cũ archiepiſcopo rebus diuinis operantes iugulat. Qui cladi vitam ſubtraxerunt, aut capti, aut ſaucij, aut ęgroti extra vrbem ſunt protracti,& multis verbis & blandimentis ſollicitati, vt Chriſtianæ religioni renũciarent;cùm adduci ad atheiſmum nequirent nec pollicitis,nec minis, nec verberibus, nemine ex octingentis,quot erãt,fidẽ deſerẽte (mirabile dictu) ad vnũ omnes diris modis conciduntur. Quicquid erat mulierũ & puerorũ ſeruitio idoneũ, Aulonem auectũ. Vide nunc,an non diligenti cuſtodia ei vrbi opus ſit, in quam tã breuis eſt è Græcia traiectus,vt fretum ad quinquaginta dumtaxat millia paſſuum pateat, & Pyrrhus olim & Varro Pompeianæ claſſi præfectus nauali id ponte conſternere cogitarint. Rex certè Alphonſus nobili Chriſtianorum clade doctus,cùm longa & difficili obſidione vrbẽ recuperaſſet,arcem exſtruxit loco dignam,quam qui præſidio tenent, verè ſunt id quod dicuntur Hudrentini, id eſt,finiũ cuſtodes. Ent quid ſit modò dictum; Huder autẽ idem eſt

Tarenti nominis etymõ.
Tar.
Rat.
Ent.

Hydruntĩ etymon.
Huder.

est quod custos. Quod igitur aptius huic vrbi nomen dari potuit, quàm illud quo perpetuò posteri monerentur, vt in hac ora perpetuos ponerent custodes, ad totam Calabriã in eo statu conseruandam, quo talis esset qualis diceretur, id est, Gallorum libertas & securitas? Nam Βρί à quo Bria, vtrumque notat, liberum & securum, eo quòd qui securus non est, liber esse non possit; nec contrà securus, qui non est liber. Est itaque apertissima nominis ratio; quæ quamuis ab eo, qui vt sic nomen scriberetur, sculptori imperauit, non fuerit fortasse perspecta, iam olim Cimmeriorum lingua in illis locis abolita, verisimile tamen est eum ex antiquitatis inquisitione diligentiore quàm cęterorum fuisset, ad hanc sententiam ab aliis discessisse. Magna tamen verisimilitudo eos mouit, qui ab aquis nomen opido datum fuisse putauerunt, eo quòd plurimis & saluberrimis aquis scaturiat tota vicinia: & fuit fortè hęc etiã altera eius caussa priscis Cimmeriis, eo quòd aquam etiam à custodiendo ὕδωρ nominarint. Custodit enim alimẽto suo naturã, quam ignis citra eius custodiam mox depasceret. Sed hac de re alibi latiùs. Sat esto monuisse, Græcum vocabulum à Cimbrico aquæ epitheto manasse, atque idcirco nomen ciuitatis geminam apud Ianigenas habuisse rationem. Possem equidem & alia non pauca huius regionis nomina de Gallico sermone interpretari, sed hæc quæ modò exposita sunt, non sufficere mihi tantum videntur ad Bocchi & Plinij auctoritatem confirmandam, sed plura etiam sunt testimonia, quàm quisquam æquus iudex in tanta vetustate, non dico postularet, sed vel optaret. Sunt nõ pauca apud veteres transscribentium vitio corrupta; sunt alia à germano suo sono ob significationis ignorantiam detorta, dum vetusta locorum nomina manent, gens verò, cuius ea propria sunt & vernacula, iam olim vel est excisa, vel veterem linguam amisit, vel aliò commigrauit. Opidum quod in Aquitanorum finibus Carolus Magnus exstruxit nomine ~~Francs-wat~~, quis agnoscet in Fronsaco, quo sono hodie efferri audimus? Infinita id genus adduci queant exempla, multo minore temporis spatio ingentem vocum commutationem factam esse testatura. Sed ad quid in re perspicua operam perderemus? Quæ cùm ita sint, quid miri si ab illa Ogenia ætate simile, aut longè etiam maius nominum vel exitium vel detrimentum accidisse dicamus? Quamobrem frequentissimè coniecturas valde probabiles omittere malo, quàm earum vel obscuritate, vel dubia fide, cæteris, quæ clara sunt & veterum nixa testificatione, labeculam aliquam aspergere suspicionis. Hinc in Gallorum è Chomarorũ regione, & Chomara Bactrianorum commigratione nihil dixi de Media: in qua tamen extant quædam vestigia tam altè depressa, vt ne hactenus quidem sint deleta. Est enim in ea Galla ciuitas inter Zagrum montem & Stratonem flumen, est & Margiana regio apud Caspios eiusdem tractus populos, Cyro fluuio finitima: de qua clarissimum argumentum sumas, eos qui in Margiana ad Bactra primùm habitarunt, huic nomen dedisse. Consentit Zagrus mons, totam ferè Mediam complexus; cui à Zagreo, (quod vnum de Nochi cognominibus fuisse alibi trado) nomenclaturam obtigisse non est cur negemus. Qui ni igitur suspicer Cimmerios secundum mare Caspium è Bactris & Margiana profectos, hæc illis locis reliquisse monumenta, præsertim cùm videam Gallam ciuitatem ad Zagrum sitam: quæ non ad horum modò probabilitatem plurimum facit, sed suspicionem etiam mihi iniicit, ex Gailis Gelis nomen mansisse populo eiusdem regionis. An non in Media quoq. Choana reperitur æquè atq. in Bactriana, nunc Com dicta? qua pronunciatione id quod de Chonibus dixi, cõfirmatur; cùm nihil facilius sit, quàm ex Con, Com fieri. Verùm hæc & id genus quãplurima ne commemorãda quidẽ putaui, ne quæ per se satis sunt perspicua, hac nimia in commigrationis itinere quærendo curiositate obfuscarentur potius quàm fierent illustriora. Sit illud satis in tam remota tot seculorum antiquitate, aliquot saltem stationes commonstrasse insigniores, & è Bactris alios in Scythiam, alios in Phrygiam deduxisse: & ex Phrygia alios per mare in Cretam, & hinc in Epirum, ex Epiro in Salentinã regionem; alios (in quibus Scordisci sunt) è Bactrianis Scordis descendentes per Bosphorum Thracium in Europam traduxisse: Addidisse item Tectosages è Scythia per Tanaim venisse in Germaniam, atque inde ad montes Pyrenæos, hinc rursus in Germaniam alios, alios in Græciam, & inde quosdam in Asiam traiecisse, in qua Galatas constituerunt. An verò Senones Transalpini idem iter seruarint quod Tectosages, quæ coniectura consequetur? Equidem non repugnabo, si Senones cum Sasonibus, vt Ptolemæus hos vocat in Scythia, in Europam venisse dicantur.

ὕδωρ.

Fronsacũ op.

Media regio, Gallorum cõmigrationis vestigia seruat.

Galla op.

Zagrus mõs.

Geli populi, vnde dicti.

Choana in Media æquè atque in Bactriana reperitur.

Sasones.

cantur. Quos enim Semnones in Saxonia ſcribi videmus, equidem omnino puto Senones dicendos, vt in eodem Ptolemæo in Media legimus Amariacas pro Anariacis apud Strabonem & Plinium inuentis. quos populos in exemplari quodam Auariacos nominatos vidi. Ita procliue eſt in gentibus ignotis aberrare. Vt autem hæc mihi placeat coniectura, Senones Tranſalpinos cum Saſonibus prius in Germaniam veniſſe quàm in Galliam tranſirent, facit Saſona inſula Calabriæ, quam Senones tenuerunt, oppoſita ad regionem Cimeram, in qua eſt Aulon, hodie Vallona nominata. Vnde colligo cum Gallis Senonibus Iapygiæ quempiam etiam è Sacarum filiis nauigaſſe, atque ſimiliter Sacarum filiis in Germaniam proficiſcentibus Senones etiam aliquot ſocios fuiſſe; qui deinde Renum tranſgreſſi, Senones in Gallia condiderint, quorum reliquiæ quædam exiguæ videntur in Belgis remanſiſſe, in quorum regione poſtea Vallis Senonum opidum ſit exſtructum, pars maxima in Celticam commigrauit: vnde non exiguus numerus Alpes tranſgreſſus, varias & dedit & accepit clades, quas enumerare non eſt huius inſtituti. Boij ſimiliter Gallis & Germanis ſic olim fuerunt permiſti, vt ex vtra regione in alteram venerint, difficile fuerit cognitu, niſi ad illam amuſſim quæſtio examinetur, quæ decernit ex Aſia omnes & Gallos & Germanos in Europam migraſſe. quam ſecuti in Germania prius eos quàm in Gallia habitaſſe dicemus, & inde per Heluetiorum fines Galliam, per Alpes Italiam petiuiſſe; in qua varia cum Romanis bella geſſerunt. quorum memoriam Bononia geretet clariorem, ſi Boionia diceretur. Cætetum Romam coloniæ fauſtum nomen dare, quàm hoſtium ſeruire memoriæ maluerunt. Boios equidem circa Heluetiorum fines Reni accolas in hanc Italiæ partem olim tranſiiſſe, de nomine Reni colligo, cui nomen in honorem fluminis, cuius ripas reliquerant, indidiſſe credo. Plinius Felſinam nuncupatam fuiſſe ſcribit, cùm princeps Hetruriæ eſſet. Dixi modò quid ſignificet Volſina, quo intellecto, in promptu eſt videre quid notet Felſina. Quod enim in regione Hetruriæ Apennini montibus & collibus continebatur, Volſinam caput ſtudiorum diſciplinarumque habebat. Altera verò pars campeſtris tota vrbem Felſinam ingeniis exercendis colendisq; dedicarat. Bononiæ enim camporum Italiæ, qui verè quidem campi ſint vocandi, initium eſt, quoniam ibi planities ea quam Padus mediam ſecat, exordium ſumit. Quoniam igitur Felt ſiue Velt nobis campus vocatur; Felts-ſin camporum erit ſenſus, mens & gratia, de ſignificationis in ſin latitudine modò annotata. Videtur autem hoc nomen duplici ratione placuiſſe, & hac quam indicaui, & altera quòd eadem vox Felſina ſic intelligi queat, vt vel camporum initium ſignificetur, vel camporum finis. Nam felt-in principium eſt camporum, felt-int ſiue ent, camporum finis. Ab Alpibus enim venienti camporum finis eſt ad vnguem: ex Apennino deſcendenti primum eſt camporum exordium. In noſtra lingua E, vocali longa, quam idcirco duplici ferè ſcribimus figura, ſiue Een, addita littera ſonora & per nares tinniente, quo audientis animus ſurſum feratur vnà cum voce, vnum ſignificat. Et quia omnia in vno ſunt, & totius ſui eſſe habent ſedem, atque omnia ad vnum finem vltimum feruntur in quo quieſcant, voluit nomenclator vt ab Een fieret En ſiue Ent vocali breui pro fini, & In pro eo quod eadem vox Latinis ſignificat. Græci ex prima lingua ἐν ſeruarunt in eodem accentu. Et quia E & I facilè ſibi inuicem ſuccedunt, ab aliis in, ab aliis craſſius loquentibus en audias. Quidam etiam pro fine eint pronunciant, vtriuſque vocalis ſono miſto. Sed hæc apud cordatos leuiora, quàm vt moneantur: moroſos, aut potius omnis loquendi conſuetudinis imperitos, planiſſima etiam non minus quàm ſalebroſa demorantur. Quia ergo omnium rerum idem primum eſt principium, & idem vltimus finis; & quia in vno omnia ſunt vnum, & finis, & in ab eadem radice nomina ſortiuntur. Sic dicimus, Het gat in, id eſt, incipit. Het ent, vel int, vel eint, pro diuerſitate pronunciantium vel tenuius vel craſſius, id eſt quod finitur. Het is in, idem quòd Latinis, eſt in aliquo. Minutila hæc in ſpeciem videntur; ſed ſi quis hæc creatis & ipſi Vni applicet, pro eo ac nomenclator his ſuis ſymbolis monuit, deprehendet nihil tòtis primæ ſapientiæ libris apud Peripateticos doceri, quod hac vocalium cognatione non explicetur. Quamobrem camporum finis felſ-int, principium felſ-in dicetur. At felſ-ſin, eſt ſenſus, mens, ingenium, placitum, gratia camporum. Vides quantum duabus ſyllabis intelligentiæ nobis offeratur; quantum mente & ſenſibus valuerit, qui primus eſt nomen fabricatus; quantum plus præuiderit

Senonum in Europam aduentus.

Saſona inſula Calabriæ.

Boij Gallis & Germanis permiſti.

Bononia dicta Felſina.

Felſina & Volſina etymon.

E. Een.

En. Ent. in. In. Eint.

diuino instinctu, quàm captus ferat humanus. Quis eum docuit hanc vrbem Hetruriæ aliquãdo principem fore? Quis prædixerat multis pòst seculis apud Boios etiam fore primariam? Quis tam procul in futurorum abyssos penetrauit, vt sciret apud Christianos hanc fore metropolim & fecundissimam matrem omnium disciplinarum? O beatam eius mentem, quam Deus sic gratia sua depurgauit atque poliuit, vt tanquam limpidissimum speculum fatorum radios à tanto interuallo reciperet, ac receptos per tam immanem tot ætatum decursum ad nos repercuteret ac referret. Gaudeo sanè maiorem in modum hunc radium ad eum angulum esse repercussum, vt directè incideret in meam mentem, eamque sic illustraret intelligendi vi ac bonitate, vt lumen ipsius omnibus candidè communicaret. Habeat ergo Felsina benigna & larga meorum quondam pro tempore studiorum nutrix hoc sibi nunc nutriciorum loco, quòd candidè aperuerim admirabile illud nomenclatoris oraculum, duabus syllabis consignatum; & eas docuerim tali compositione coiuisse, vt non vaticinium modò, sed situs etiam vrbis habeant descriptionem, & addant præterea historiam vetustissimam, qua constet totius Hetruriæ campestris sapientiam in hac quondam vrbe maiestatis suæ thronum collocasse. Adde & illud, huius nominis beneficiis, quod haud secus atque Volsina clarè demonstret, eandem olim Hetruscorum & Gallorum fuisse linguam, magno indicio ab eisdem eos parentibus, Iano nempe atque Gomero, ortos fuisse; atque idcirco delirare, ne dicam furere, Annium & ipsius Thalmudistam, dum prisca Tuscorum vocabula de lingua Semi interpretantur: quod dum faciunt, perinde faciunt, atque si quis βίνω Græcorum, per bini Latinorum, aut fer Latinum per *fer* Britannicum, aut πίνω Aeolicum per Pinen Germanicum, aut Scem Hebræorum per Stem nostras vertat. Quidam iussus ire ad Stercum (cognomen hoc erat cuiusdam Senatui à secretis, idem nobis quod robustus significans) putauit se amandari ad stercus Latinorum. quo sanè opsonio digni sunt, qui Gallica vocabula siue Cimbrica de Hebræorum lingua interpretantur. Et hæc quidem de Felsina, vrbe quondam Hetruscorum, deinde Boiorum, à quibus Boi-wonia, & dempto duplici digamma Boionia, id est, Boij habitatio vocata est; postremò Romanorum, qui Bononiam felici nomine eam indigetarunt. Quid porrò Boij nomen significet, vt facilè dixero, ita non pro certo affirmauero, qua de caussa sibi nomen hoc gens sumpserit. Plurima nobis nomina fieri à verbis, eo quòd actus prior sit potentia, sæpius à me dictum: & item frequentissimè à præterito imperfecto fieri deriuationem. Boi itaque præteritum imperfectum est à bie; quo duo notantur; alterum, vt idem sit quod iubeo & impero, alterum, vt significet idem quod offero. Voluit enim verbi huius faber, neminem debere imperare, qui non simul operæ mercedem offerret. Quid igitur, dices, offerunt Reges & magistratus iis quibus imperant? Permultum profectò. Nempe vitæ & omnium eorum quæ vitæ necessitatibus seruiunt præsidium atque tutelam; quam nisi præstent, intelligant sese de sententia eius qui verbum nostras fecit, imperio non esse dignos. Audiant quotquot iubendi vsurpant potestatem, omnes homines liberos nasci, & nihil mandari cuipiam deberi, nisi iusto pretio simul oblato. Boi idem est quod imperabam, à quo Boi nomen, quo is ex analogiæ ductu diceretur, qui imperat. quo sensu haud scio equidem, an se Galli Boios vocarint: hoc scio, consuetudinem, penes quam arbitrium est & vis & norma loquendi, obtinuisse, vt boi in patiendi notatione vsurpetur, pro eo cui imperatur, boi enim famulum & nuncium vocamus; & aliquando bode, eo quòd vtroque modo præteritum imperfectum enunciemus. Hinc apud Cęsarem Boduognatus à Bodegnaet, quo is notatur, qui clemens est erga famulos: & Marboduus apud Velleium Paterculum: quod nomẽ si à Meer-bode deducas, idem est quod famulus rem domini augens: sin à Mer-bod-hu, idem erit quod magistratus, siue dominus famulorum custos. Mer enim hactenus apud Flandros honoris prænomen est, quod Mar alij pronunciant, à Mar, quo fama notatur. Vnde Vitomarus latæ famæ homo. Otmarus siue Ottomarus ab Hot-mar, vir qui caput est inter eos qui bonæ famæ sunt. Maier etiam magistratus est supremus in ciuitatibus, quem Vergobretum Ædui vocabant: vnde fortassis aliis videbitur Mer ad honoris transiisse præfationem. Munificum, ita me Mercurius amet, nomenclatoris fuit ingenium, stupenda in omnibus vigilantia. nunquam dormitauit. Quoniam intelligeret maiorem eius esse seruitutem qui imperandi

Boiorum vocabuli etymon.
Bie.

Boi/bode.

Boduognatus, quid significet.
Marboduus, quid significet.
Mer.
Mar.
Vitomarus
Otmarus.
Maier.
Vergobretus.

randi fungitur potestatè, quàm eius qui iussis obtemperat, voluit vt boi non imperatorem, sed famulum notaret. Sic res habet: qui aliis imperat, perpetua premitur seruitute, qua cogitur commodis eorum prospicere in quos imperium exercet. Dant subditi decimas, rem solutu facillimam; dant vectigalia, sed quotam rerum suarum portionem? At iis obligant principem suum, vt perpetuò agat excubias ad vitam & ad omnia ea tuenda quæ subditi possident. Vter hic liberior; princeps an subditus? Hic exiguo & vili pretio securum vitæ & omnium fortunarum comparat præsidium; emit non sibi tantùm, sed vxori & liberis perpetuam tranquillitatem, tutum cibum, suauem conuictum, liberum otium, quietas noctes, omnia denique quibus huius vitæ metimur felicitatem: Ille contrà, totum se vendit, totum se in seruitutem tradit; assidui sunt labores, nulla quies à curis, perpetuæ sollicitudines, audiendæ querelæ, legendi libelli supplices, lites componendæ, iniuriæ vindicandæ, annonæ angustia timetur; limitum custodiendorum cura torquet, finitimorum regum consilia exploranda, armamentarium instruendum, arces muniendæ, pecuniæ faciendę rationes discruciant. Quid multis? Nullus finis sit, si omnia Regum superiorumque magistratuum tormenta enumerare tentem. Notum est illud:

Principis & subditi conditio & munus.

Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουλῆφόρον ἄνδρα
ᾧ λαοί τ' ἐπιτετράφαται καὶ τόσσα μέμηλεν. id est,
Dormiat vt pernox non est fas, consiliis qui
Commissum populum & tam multa negotia curat.

Hæc cùm diligenter expendisset sermonis nostri architectus, legem tulit, vt famulus ab imperando vocaretur, eo quòd serui custodia & tutela plura domino imperet ac facere mandet, quàm dominus seruo. Quod non in principibus tantùm locum habet; sed in omnibus etiam iis qui famulorum opera vti coguntur. Trita apud nos fabula est, quendam, audita beata illa cælestis paradisi vita, concionatorem interrogasse, an & famulis ibi opus esset; quo negante, dixisse, iam deinde se operam daturum vt ad illam beatitudinem adspiret: at si famulo illic vtèdum fuisset, paradiso cariturum potius fuisse, quàm vt famuli molestiis perpetuò affligeretur. Cùm ergo Boien famuli nobis dicantur, crediderim equidem, olim inter Gallos mercenarios milites hoc nomine fuisse nuncupatos; quemadmodũ nunc qui stipendia faciunt, Lanſ-knechten, id est, regionis siue patriæ famuli dicuntur. Knecht enim & Boi, idem nobis significant. Nec est cur indignè id ferant Boiorum & Auarorum posteri, Boiauari & syncoptôs Bauari vocati, si maiores ipsorum famulos dicam; cùm nemo ferè sit Germanorum, qui non honori sibi ducat, si Lanſ-knecht appelletur. Longè honorificentius est se Boium, id est, vel patriæ suæ vel alterius regionis famulum dicere, quàm Germanum aut Crygmanum; propterea quòd hominum saluti seruire regium sit & imperatorium, vt modò dixi: opum verò acquirendarum studio teneri, quod Germanum reapse præstare dixi, vile & plebeium, si Aristoteli credimus & veritati. Caiorum hominum, quales se Galli nomine suo profitentur, & ingenia & mores magis decet propugnare pro aliorum vita & fortunis & honoribus, quàm alios oppugnare, quo per iniuriam & violentam tyrannidem res alieno labore partæ hastis & ensibus conterrantur. Quotquot sunt qui puellarum amorem ambiunt, & Caij esse cupiunt, ij seruitium suum quantum quantum viriũ habent offerunt, & nullum sibi nomen gratius habent, quàm si serui earum quas ambiunt vocentur. Proprium igitur est Caiorum hominum, seruitium profiteri; quod non alio nomine commodius dici queat, quàm si Boij nuncupentur, eo quòd non famulum modò Boi significet, sed indicet etiam ipsum, qui sic dicitur, se offerre, propter duplicem ipsius Bie significationem. Auentinus magnum se decus Boiis suis peperisse putat, dum eos ab Hercule Alemano deducit: qua in re non semel peccat. Primùm, quis vnquam Herculis Alemanici nomen apud veterem inuenit auctorem? Tacitus diligens in primis & oculatus Germaniæ descriptor, vt Herculem inter Deos ipsorum; ita nullum Alemanum inter maiores commemorat, cùm tamen Tuistonem & eius filium Mannum, & huius tres filios Ingeuonem, Hermionem & Istæuonem enumeret; & his Marsos, Gambriuios, Sueuos, Vandalos addat. Scio quid Man signet, quid Tuiston, quid cætera, & quid hac in genealogia sit erroris, vt alibi trado. si tamen vel in hac fabula, vel alia cuiuspiam de meliore nota commendati scriptoris Alemanum Herculem

Lanſ-knechten.

Hercules Alemanus exſibilatur.

inueniſſem,ferrem æquo animo hoc deliriũ cum cæteris generis eiuſdem. Verùm nunc non indoctum modò, ſed ineptum prorſus dico, Herculem nobis fingere Alemanum. Excuſemus tamen Auentinum, eo quòd cùm ſua ſcriberet, necdum Annianis nugis Beroſi larua detracta eſſet. In iis ſunt inter alia & hęc verborum portẽta. Eiuſdem Mancalei temporibus apud Tuyſcones regnat Hercules Alemanus, apud Celtas Lugdus, à quo prouincia & homines cognomenta ſumſerunt. Certè Manc-al nobis ſignificat omnia vel deficere vel claudicare, quod video nõ hic ſolùm,ſed vbique ferè Pſeudo-beroſo accidiſſe. Quid enim eſt veritatis, quod eum hoc loco non deficiat aut claudicet? Tuyſcon pro Tuiſtone ſcripſit: vtrumque quidem corruptum; ſed propius germano ſono, quod Tacitus reliquit, Duitſſen Germani vocantur, Tau ipſi ſigma præpoſito: de cuius vocis ſignificatu & ratione Indoſcythica conſulenda. De Lugduni nomenclatura antè dictum. de qua hic nugator Lugdum finxit,perinde atque ille quiſquis fuit qui Tacitum decepit, Manni nomen quo generatim vir notatur, gentis auctori proprium dicens; & tres ei filios tribuens, nominibus de tripartita Germaniæ diuiſione mutuò ſumtis. Sollemne eſt hoc cùm apud veteres,tum apud recentiores,& ignorãtiæ aſylum, & erroris ſeminarium, de regionum & vrbium nominibus comminiſci conditores. Quemadmodum igitur è Lugduno factus eſt Lugdus; ita ex Allemania Hercules Alemanus. ſed hic minus commodè quàm ille, eo quòd Alleman omnis generis virum notet, nominis ratione non ex vno ad multos deſcendente, ſed ex multis omnis generis viris congregatis ad ſingulos pòſt accommodata. Miror cur non Herculem Boium finxerit Auentinus,cùm Hercules Euryſtheo reuera fuerit Boius,id eſt,famulus. ſed huius notationis fuit ignarus, & idcirco coactus eſt aliud ſibi quærere commentum, ad nominis Boiorum ſignificationem & ſignificationis cauſam explicandam. Ait enim Boium à Boigen dici,quo inflectere ſignificatur,eo quòd Boij arcus inflecterent, qui Bogen vocantur. Verùm nec Alemanis nec nobis in vſu eſt vt Boigen dicantur qui arcum tendũt, cùm id ſit Spannen, & ſuperioribus & inferioribus: nec gamma ſe patitur è medio tolli perinde atque Delta & Tau, quæ promptiſſimè cedunt. Porrò nec illud video, quid Auentinum impulerit,vt Boios, quos omnes veteres ſcriptores Gallos vno ore dicunt, fecerit Alemanos; præſertim cùm Alemani nomen,teſte Vopiſco, poſt Proculi tandem ætatem in vſum venerit; & Aſinius Quadratos eos Allemannos vocari dicat, quòd ex omnis generis hominum confluxerint colluuione. Miror ſanè,Auentinum virum cæteroqui diligentiſſimum tanto veterno fuiſſe depreſſum,vt Boiis,qui & Galli eſſent, & inter eos inſigni antiquitate nobiles,alterius nationis fecerit,& ad Allemanum, qui nũquam fuit, retulerit auctorem. Verius tamen fuit quod dixit, quàm exiſtimarit, propterea quòd Hercules publica vis maſcula dicatur, quæ reuera omnibus hominibus, non modò Boiis dedit primordia: & cùm Bauari ex Boiis & Auaris olim per ſaltum Hercinium cõfinibus & Sueuis & Vindelicis & Breucis,& aliis populis in vnum nomen & vnũ imperiũ coiuerint,rectè dicetur primus gentis auctor eſſe Hercules Allemanus, id eſt, cõmunis generandi vis hominũ ex variis omnis generis nationibus collectorum. Sed iam ſat de Boiis, quos è Scythia Aſiatica, vel per Boſphorum Cimmerium, vel per Tanaim primùm in Sarmatiam, inde in Germaniæ ſaltus, pòſt in Italiam & Galliam tranſiiſſe credo. Eodem modo de aliis facienda coniectura, ne ſingulis Gallorum populis enumerandis ſine fruge hæreamus. Verùm enimuerò antiqua Inſubrium nobilitas ferè me cogit,vt ſe nonnihil illuſtrẽ; idque eò magis ſuo poſtulat iure, quòd in Mediolani nomine nullam fecerim Inſubrium mentionem, cùm hi tamen vrbis eius conditores, tum ab aliis, tum à T. Liuio paulo antè citato fuiſſe ſcribantur. qui hoc etiam addidit, Inſubres pagum olim Æduorum tenuiſſe. Equidem de nominis interpretatione cerno, ex Arctica quapiam plaga in hanc quondam oram veniſſe, & idcirco non è veteribus in Italia Gallis propagatos eſſe. Mirum profectò neminem veterum vel nominis cauſſam dediſſe,vel vetus nobis Subrium commemoraſſe. Eſt hactenus caſtrum Seprium hinc longius Ticinum, hinc propius Oronam fluuium ſpectans, non procul à Buffalora, per quam Nouaria Mediolanum itur, diſſitum, medio ferè loco inter lacus Larij & lacus Maximi extremas oras,quibus hic in Ticinum,ille in Abduam ſeſe exonerat: Deſpicit è colle veluti ſpecula quædam patentes Mediolanenſis agri campos, ita vt opportunum ad eos excurſionibus vexandos fuiſſe videatur. atq. à Vicecomitibus non ſo-

Allemanni nomen quando primùm in vſum venerit.

Seprium caſtrum.

non solùm euersum est, sed lege etiam cautum, vt Magistratus Mediolanensis iuret sese nunquá permissurũ vt eò rursus colonia deducatur, insigni veteris odij monumẽto: cùm tamẽ primariæ quædam Mediolanensium gentes antiquum inde genus ducant. In antiquis Frederici Barbarossæ diplomatis Subrium vocatur, nec aliter in publicis hactenus instrumentis ab incolis nuncupatur. cuius rei testem habeo Bonauenturam Castillioneum, perquàm sedulum totius Insubrium regionis exploratorem. De vetusto igitur nomine Subrij nihil ambigendum. Cæterùm vt luculentius veritatis indicium prodamus, consulatur testamentum Manicondæ, Reginæ Longobardorum, in quo non Subrium, sed Insubrium dicitur; addito eo loci situ, vt à Cariatis castro ad duo passuum millia distare scribatur, quod opidum est in supremo cuiusdam collis tumulo, nucibus & castaneis referti. Quò verò de prisca Subrij magnitudine nihil dubitetur, faciunt vastissimæ vrbis ruinæ, tum etiam viginti quatuor pagi hactenus Subrij ditioni subiecti. Quòd autem in Manicondæ testamento Insubrium vocetur, id curiosa cuiuspiam antiquitatis affectatione credo accidisse; qui quòd Insubres apud antiquos scriptores, non Subrios legisset, putauit Insubrium, non Subrium dicendum; quamuis Bonauentura Subrij nomen non intelligens, credat prius Insubrium, ac deinde Subrium fuisse nuncupatum. Videamus ergo quid Subrium in prisco Gallorum sermone denotarit, quandoquidem è conditorum linguâ opidi nomen petendum. Sui per diphthongum, vel Su vocali longa, meridianam cæli plagam significat. qua voce hactenus vernaculi nostri omnes vtuntur, & non vernaculi tantùm, sed omnes etiam illi, qui nostratem anemographiâ triginta duobus ventis distinctam vsurpant. Bria autem vrbem dici apud Thraces Strabo prodidit: & nobis hactenus Vriet quod per Beta Græcis figuris vtentem scribere oporteret, liberá ciuitatem designat, vti antè latiùs explicaui. Hinc clarũ, Subriam siue Subriũ, siue Gallica forma & Græca scriptura Συιβριντ, ciuitatẽ esse meridiem versus collocatam, & eos qui liberam hanc sibi habitationẽ siue pactis siue armis fecerũt, à Septentrionis plaga in Italiam venisse. Quamobrem tota ciuitas multis pagis & opidis constans dicta primùm videtur Subrium; perinde ac vox Vriet nobis sonat. qua non libera modò hominum societas, sed quæuis etiam libertas denotatur, si generalis significatio spectetur. Insubres igitur haud alia locutionis formulâ dicti sunt, quàm ea qua Plinius Inalpinos populos nominauit, vt sicut hos omnes eos intelligimus qui in Alpib. habitant, ita illos dicamus omnes eos qui in Australis ciuitatis libertate cõmorabantur. Magnam igitur hoc nomine regionis latitudinem complecti potuerunt, & eam quidem tantam quantam meridianâ plagam versus occupassent & liberam sibi fecissent. Non absum longè ab ea suspicione, quæ suggerit principiò totum tractum quem Septentrionales populi trans Alpeis meridiem versus sibi vindicassent, Subrium dictum fuisse, ac deinde latiùs Gallis per illam Italiæ partem imperij sui fines promouentibus Insubrium nomen in primaria parte mansisse, quod pòst Mediolani claritas obscurarit. Ex hac itaque apertissima nominis Insubrium interpretatione, de T. Liuij fide cogor dubitare. Quis enim ante Gallorum in Italiam aduentum Insubres illa parte condidisset? Detur sanè Thuscos antiquissimos illius regionis incolas eodem quondam sermone vsos fuisse quo Galli loquebantur: At quî cogitare possumus, vt hanc ciuitatem Meridianam vocarent, quæ cæteris Hetruscorum finibus comparata, tota vergeret in Septentrionem? Fieri potest vt in Gallia apud Æduos Insubres fuerint aliqui; iis videlicet collati, qui in eadem ditione Arcto essent viciniores. Verùm nihil opus est hoc figmento, & apud Thuscos & apud Gallos prius Insubres fuisse, quàm Galli cis Alpes commigrarent. Mihi illud verisimillimum videtur, eos qui Heluetiorum olim loca tenuerũt, paulatim terminos ad cælum benignius protulisse, ac tandem Alpibus in quibus habitabant egressos, Australem planitiem occupasse, nomine mox dato de locorum ad quæ ex priscis sedibus descenderant, collatione. quod & Gallis & Germanis non olim modò, sed hactenus etiam est in vsu frequentissimo; vti in Selandia Suitbeuelant & Noztbeuelant, id est, Australis & Septentrionalis Beuelandia. Cato Comum ad Orobios refert conditores, homines sibi, vt fatetur, incognitos: de quorum origine quod dicam non aliud habeo, quàm à Græcorum Geographis hæc loca perueſtigantibus, id nominis datum olim fortassis iis fuisse, qui Heluetiorum Sedunensiumque regionem tenerent; propterea quòd non facilè alibi terrarum tantam hominum frequentiam in montibus

Subrium.

Insubrium.

Sui siue Sut.

Bria.

Insubres pop.

Inalpini pop.

Orobij pop.

queas inuenire. Nec absurdum, quenquam eorum qui Græcæ linguæ peritus esset, de patria sua sic respondisse, vt diceret omnes in montibus vitam agitare, quos Græci Orobios appellant. Horum coloniæ nomen Bergomum, montanam domum significat iis qui veteris Gallorum linguæ non sunt imperiti: quo fit, vt eius incolæ optimo iure se possint Orobios vocare, non ex Catonis modò auctoritate, sed ex ipsissima vrbis suæ nomenclatura; quam Annius Viterbiensis, & nescio quis Ioan. Chrysostomus Bergomas sic exponunt, vt nusquam clariùs sese delirare monstrent. quorum nugas recensere, operæ fuerit non multò minus deliræ. Memini me in Veneticis docuisse, varia Alpinarum gentium nomina de locorum situ facta olim fuisse: quorum plura integra haberemus, nisi Græci & Latini nõ pauca corrupissent, vt ea ad locutionis suę formam cogerent. Quam cladem insigni profectò Mercurij benignitate Bergomũ hactenus euasit; adeò, vt sola terminationis clausula Latinam linguam imitetur, de prisca alioqui Bergom siue Berghom efferendum. Idem contingit in Sedunis; licet hoc nomen montibus potius ipsis, quàm populis de significationis ratione conueniret, quia Se-dunen ad verbum, Lacuum montes interpretamur. Prius ergo Alpes ipsæ Sedunen vocati sunt, propter plurimos & maximos lacus, quos vtrimque hinc ad Boream, hinc ad Austrum largissimis fontibus eructant. Quæ nominis origo facit, vt existimem summas D. Gotardi Alpes vnà cum appẽdicibus Se-dunen olim fuisse nuncupatas; propterea quòd hinc ad Austrum multos lacus, quorum Verbanus maximus est, effundant; hinc partim ad Septentrionem, partim ad occidentẽ insignes rursus lacus impleant. quorum præter Lemanum non pauci sunt in Heluetia: qui vt incrementa habeant aliunde, primam tamen originem montis Gotardi appendicibus acceptam ferre debent. An non mox è summa veluti arce tria nobilissima flumina vnà cum tribus lacubus nobilissimis Gotardus immanibus vrnis effundit? Rhenum cum lacu Veneto & Acronio; in quibus & nominandis & distinguendis plerosque omnes errasse alibi demonstraui, Rhodanum cum lacu Lemano, Ticinum cum lacu Lario, vt interim Heluetiorum lacus omittamus. Gotardum igitur caput Sedunorum statuemus, tametsi nomen in populis illis remanserit, per quos Rhodanus recens natus in lacum properat Lemanum: nec illud quidem malo iure, quòd ij nobilissimi sint eorum omniũ qui in summis Alpibus commorantur: cuius rei qui certiorem se reddere volet, eos legat qui de valle hac commentaria ediderunt.

Bergomum, quid significet.

Sedunorum nominis etymon.

Gotardus mons.

GALLI-

GALLICORVM

LIBER IIII.

POSTQVAM DE VETVSTISSIMO Gallorum ſermone, de ipſorum nominibus, de tranſmigratione & primis in Italia ſedibus ſatis ſuperque dictum eſt; nec nobis propoſuimus ſigillatim cuiuſque ciuitatis præcipuas res atque proprias inueſtigare, nec illa ad indolem moresque Gentis ſpectantia, quæ in vulgus nota ſunt, ex iis ſcriptoribus qui omnium ſtudioſorum manibus teruntur, perſequi; multo etiam minus varios bellorum, quæ geſſiſſe quondam apud Latinos & Græcos auctores leguntur, explicare ſucceſſus: hoc vnum reliquum videmus, vt priſcam ipſorum religionem, cuius Cæſar mentionem fecit, breuiter aperiamus. Fateor equidem lubenter, res geſtas Gallorum digniſſimas eſſe, & opera mea & aliorum lectione; ſed quia mihi actum agere, & alienis me plumis venditare non lubet, aliis hæc relinquo, qui ſe non tam rerum hactenus incognitarum inuentione, quàm Ciceroniana eloquentia, mihi ſemper magis laudata, quàm vel minimo opere quæſita, commendare poſſunt. Nolim cum Manilio dicere: *Nulli veterum debebimus orſa.* licet id multo quàm ille veriùs iactare poſſim: ſed auſim profiteri, me de priſcorum ſcriptis ea in lucem protuliſſe, quæ iam olim per multa ſeculorum volumina in Cimmeriis tenebris ſepulta iacuerũt; inter quæ & hæc Gallorum numina à Iulio commemorata hactenus deliteſcunt, quantumuis ſe Latini eorum nomina rectè intelligere & explicare poſſe arbitrentur. Citra itaque longiorem inutilis præfationis moram, ipſum Cęſarem audiamus. Deum, inquit, maximè Mercurium colunt. Huius ſunt plurima ſimulacra. Hunc omnium inuentorem artium ferunt, hunc viarum atque itinerum ducem, hunc ad quæſtus pecuniæ mercaturasq. habere vim maximam arbitrantur. Poſt hunc Apollinem, & Martem, & Iouem, & Mineruam. De his eandem ferè, quam reliquæ gentes, habent opinionem, Apollinem morbos depellere, Mineruam operum atque artificiorum initia tradere, Iouem imperium cæleſtiũ tenere, Martem bella regere. Huic, cùm prœlio dimicare ſtatuerunt, ea quæ bello ceperunt, plerumque deuouent; quæ ſuperauerint animalia capta, immolant, reliquasque res in vnum locum conferunt. Multis in ciuitatibus harum rerum exſtructos cumulos locis conſecratis conſpicari licet: neque ſæpe accidit, vt, neglecta quiſpiam religione, aut capta apud ſe occultare, aut poſita tollere auderet; grauiſſimumque ei rei ſupplicium cum cruciatu conſtitutum eſt. Reliqua quæ de Dite adiecta ſunt à Cæſare, nihil attinet rurſus adſcribere, eo quòd modò, qua ſint ea ratione capienda, explicarim. Per commodè ſanè accidit, quòd ſtatim in primo ſacrorum limine Mercurius occurrat. Cùm enim hic Deorum ſit & nuncius & interpres, rectiſſimè poterit, quid nominibus ipſorum denotetur, enunciare. Dic igitur Mercuri ſupreme, non tu fabuloſe nepos Atlantis, quid cauſſæ eſt, vt te Mercurium non Latini tantùm, ſed Galli etiam vocarint? An fortaſſe Cæſar Gallicum tuum nomen Latino permutauit, atque ita dixerit à Gallis Mercurium coli, vt non ſub hoc nomine, ſed alio id fieri intelligendum ſit? Quàm, bone Mercuri, te facilem præbes! Audio te dicentem (niſi me vigilantem ſomnia deludant) tantum abeſſe vt ſuſpicari debeamus, Gallos alio quàm Latinos nomine Mercurium & cæteros Deos hic nominatos coluiſſe, vt contrà potius ſic ſit ſtatuendum de veritatis arcanis, Mercurij aliorumq. nomenclaturas Gallicis natalibus ortus ſuos debere, atque de priſca veterum Gallorum lingua id genus nomina apud Italos remanſiſſe. Hos enim nihil ſani de Mercurij nominis cauſſa dicere poſſe, niſi velint à mercibus deriuare; quod ſi faciant, rogandos eſſe, vnde merx apud Latinos dicatur: at cùm hic hæſerint, Gallos eſſe & Mercis & Mercurij nomen ſibi vindicaturos, clariſſima, cur ſic facere iure ſuo poſſint, allata ratione. Vt igitur Mercuri, quæ te præmonſtrante didici, ea aliis, pro eo ac bonitas tua poſtulat,

Gallorum numina.

Mercurius Gallorum Deus.

communicem; suppedita mihi, quæso, verba, quibus quàm clarissimè nomen tuum, & deinde cæterorum exponatur. Mart, quæ vox Latinis nihil significat, Gallis veteribus & nobis hodiernis luculentam habet interpretationem. Primùm enim vt verbum vsurpatur, quoniam actus rebus in omnibus primas sibi sumat; pro eo quod Latini dicerent, attentè considero. Eius significationis hæc ratio est: Mar vocali breui idem est quod exspecto & tempus duco, à me-ar, quod est cum tarditate. Ar tardum fit à tia, quo celere notatur; per conuersionem ad oppositam notionem. Nam ad diligentem considerationem opus est vt cum tarditate rem tractes, ne quid celerem transitum lateat & fallat. A mar Latini Moror & Moram retinuerunt, citra domesticam etymologiam. Nunc à mar & rat quod significat tango, fit mart, per concisionem breuitatis caussa, nobis, vbicumque ea fieri potest, gratissimam, quòd idem notat quod accuratè expendo rem quam tango, & in eius contactu diu moram traho. Quod enim consideramus, id aut sensibus aut mente contingimus per spectra à rebus ad sensus, & hinc ad intelligendi vim destinata. Explicatum huius compositionis intuere, & diu considera; & quanto diutius consideraueris, tanto admirabilius artificium iudicabis. Mora postulatur, & ea non ad quiduis, sed ad tangendum. Consideramus enim res vt naturam earum attingamus. Tactus rursum non cuiusuis rei, sed eius, quam solam vt contingamus omnibus votis optare debemus. quod nos monet ipsius Rat conuersio, quæ Car profert. Car autem, id est, ex animo dicere debemus; Ke-ar, id est, ex toto corde te oro vt maneas. At quem sic compellare oportet? Eum nempe qui manet in æternum, cui illi nobiles olim dixerunt viatores: *Mane nobiscum Domine, quoniam adueſperascit.* In huius igitur considerationc, cuius solius perpetuam nobis præsentiam orare debemus, longa mora trahenda: cætera quæ ad hunc contingendum non conducunt, celeriter transeunda. Sed, vt dixi, quàto diutius verbum hoc, quo considerare notatur, considerabimus; tanto plura sese offerent mysteria. Suggerit enim & hanc notionem, vt sit quasi Mi-art, id est, mihi concludo & mecum seruo. Ab At enim & Rat fit Art, quod arcere dixerunt Latini, non agnita vocis ratione: & hinc Art pro cista, quæ nimirum contactum rerum concluſarum demoratur. Quamobrem hac compositionis via docemur, perpetuam nobis arcam circumferendam, in qua rerum omnium ideæ conseruentur, cum quibus externa omnia tanquam cum perfectis formis conferantur. Quid multa? M littera intus mugiens, & Ar pro mora, & notatio ipsius C ad se retrahens, aliam rursus, licet eôdem tendentem, offerunt contemplationem. Porrò vt cernas quò sis attenta hac consideratione peruenturus, ichnæum consule Mercurium: is te per vocis vestigia retro lecta ad Cram deducet, quò nos vernaculi nostri pueri vocant, cùm sibi ex Cram crepundia empta volunt. Cram enim quamuis tabernam rerum venalium significat; cuius notationis caussam non sola ichnæa habet conuersio, sed prorsa etiam ipsius tram auditio. Nam tram in Car ram solutum, rei caræ notat extensionem. cuius vocis etymologiam Hispani exprimunt, dum pro tram *Tenda* dicunt. Cara res per exochen accepta, an non illa est quæ hoc nomine cari est dignissima? Caritatem totam ex asse Deo deberi, ipsum ipsius nos docuit Verbum. Porrò quis propriè Carus dicendus, vox illa Patris clamauit: *Hic est filius meus dilectus, ille qui dixit: Deus caritas est, qui in caritate manet, in Deo manet, & Deus in eo.* Verùm quam intelligemus huius caritatis extensionem? Extensionem nimirum ipsius caritatis per totam rerum creatarum vniuersitatem, infinito latius patentem, quàm totus mundus vastissimis cælorum mœnibus comprehendit. Verùm in hac latitudine vnus est hominibus propositus extensionis apex, citra quem cætera omnia bonitatis diuinæ latifundia nullam viam habent ad veram hominum salutem atque felicitatem. Is in ea constitutus est extensione, qua Christus verus Deus & homo totum suum corpus in cruce expandit, ad omnes mortales viuificà sua morte complectendos. Hæc igitur, hæc tandem verissima est rei carissimæ extensio, hæc taberna in qua humani generis salus & beatitudo prostat, non auro aut alio quopiam graui pretio emenda, sed sola fide, spe & caritate comparanda. Videmus quò nos duxerit consideratio. Ex mart venimus ad tram. In huius examine cernimus, vocem nulli rei magis propriè conuenire, quàm Christo in crucis ara expanso, & pro omniũ salute immolato. Quamobrem dum omnem considerationis vim ex mart ad tram referendà esse ichnæa

Mercurij nominis explicatio, & etymon.
Mart.
Mar.
Ar.
Tia.
Moror, Mora.
Art.
Arceo, es, ere.
Arca, æ.
Cram.
Caritatis extensio.

vocum

vocum monstret doctrina;atque ipsius Cram consideratio analytica nos doceat,eam solam tabernam primùm & maximè hoc nomine dignam esse, quæ nobis Deum ipsum in cruce demonstrat extensum; intelligimus omnem animi nostri attentionem in eo versari debere,vt de caritatis in cruce extensione omnium latissima,& omnem complectente felicitatem, quàm diligentissimè semper & vbique cogitemus; & hanc iudicemus eam esse considerationem,ad quam respexit vocis architectus, id in omnibus vocabulis molitus, vt eorum ratio in summis eorum quæ significationis latitudine comprehenduntur, præstantissima semper cerneretur. Atq. hæc quidem de Mart & Cram, mirificis prorsus & diuinis vocabulis, & non sine diuini numinis instinctu vel à primo fabro concinnatis, vel à me ad causas suas solutis. Quòd si quàm latè patet extensio, quæ per Nam denotatur, nobis sit explicandum, antè nos dies, quàm ingens & spissa rerum consideratione dignissimarum deficeret silua. Hoc tamen non est silentio transeundum, vocem hanc Nam non solùm extendere notare, sed in frequenti etiam vsu esse, pro eo quod est rem feliciter citra omnem culpam aut errorem deducere ad perfectionem. Quid cari extensioni magis conuenit, quàm hoc ipsum? Quid magis declarat, quam ob causam carus ille Dei filius sit extensus? An non ob id, vt humanum genus ad vltimum summæ perfectionis finem explicaret, atque, vt communem vocis vsum sequar, erugaret? Quamuis verò hæc sit ipsius Mart & vera & prima fabricatio; transit tamen ad alia, in quibus vt non sit summa illa considerationis causa; est tamen aliqua ad communem vitæ rationem vtilis & sæpe necessaria, ne suprema supremæ tabernæ consideratio patiatur impedimentum. Cùm enim citra pacem, quam Christus magister noster omni domui solet precari, nequeas cum vllo fructu supremam illam tabernã intueri atque considerare, neq. pax citra iustitiam, suum cuique tribuentem, constare possit; diligenter suũ cuique fuit notandum, & signis certis distinguendum, ne controuersiæ quicquam cõmunem turbaret tranquillitatem. Signum igitur eiusmodi Mart etiam vocarunt,propter necessariam eius considerationem, quod in regionibus quidem limes est, in aliis nota quæpiam propria sua cuiusque. Itali & Hispani à Gotis eandem vocem sunt mutuati, quæ perpetua, dum ipsis manebit, Marca erit, Latinam linguam Teutonum phrasibus & vocabulis in hanc formam, qua nũc ea quam Romanam vocant,& scribitur & sonatur,redactam fuisse. Hinc Marca Anconitana,Marca Taruisana, & quam plurimi alij limites.Hinc Comites limitanei Marchiones vocati. Hinc Marca apud eos pro quauis nota ad cognoscendum quid suum cuique proprium sit,facta. Porrò vt pro Mar nostrates plerumque mer dicunt pro moror;ita & mert pro mart ferè semper efferunt: quod non nostrates modò, sed Germani etiam faciunt superiores. Nec alio modo veteres Gallos pronunciasse Merx & Mercurius, satis declarant vocabula à primis siue Cimmeriis siue Gallis retenta. Latini itaque Merx ex mert nostrati voce fecerunt, qua forum notamus, cùm ipsis res venalis sic vocetur. Forum autem mert dicitur ab imperatiuo,quasi diceres,Considera quid emas aut vendas. Neque enim parua opus est in emendo & vendendo consideratione: qua qui caret, ei forum non censeo frequentandum. Merx à mert deriuari, obliqui casus declarant; ac mox indè Mercor verbum cum sobole. A mert item fit mert-ur,pro eo qui perfectam habet considerationis excellentiam;quæ cùm penes Deum tantum sit,nomẽ hoc Deo est consecratum. Deus excellens in vnoquoq. genere dici, & cõtrarium eius esse Nu, cùm crebriùs dixi,tum paulo antè indicaui. Cæterùm quod dico Dei nomen esse,id non sic capiendũ vt alius hic Deus,alius verus Deus & supremus intelligatur. Vnus est Deus, non plures;vnus,inquã, vnus, tam variis tamen nominibus inuocari potest, quàm varia sunt vota mortaliũ,& quàm varia pollet efficacitate. Sic Druidũ religio intelligatur,& nisi sic intelligatur, non Druidum religio,id est,veritatis doctorum, sed mendacium, impietatis fabricatorum superstitio & idolomania dicetur. Sic eos cogitasse,cùm alia, tum ipsum Alphabetũ,quod Latini retinuerunt,demonstrat: in quo oratio mox ab initio ad ipsum Vnum destinatur. Nõ alius Iupiter,alius Mercurius,alius Mars,alius Apollo, alius Hercules,alius Minerua, alius Iuno, alius Venus, sed vnus Deus omnia in omnibus, vtpote omniũ bonorum,qualia qualia ea sint, in omnibus principiũ internum. Quamuis ergo alia bona aliis exprimãtur nominibus,omnia tamen vocabula fontẽ cuiuslibet eorũ notantia,pro vno Deo accipiuntur: nec aliud vocũ indicat diuersitas,quàm bonorũ ex vno

Nam.

Mart.

Marcæ.

Marchiones.

Mer.

Mers.

Merx, mercis.

Merct.

Mercor, aris.

Deo cur multa nomina tribuantur.

fonte

fonte manantium diuersitatem; quæ cùm infinita sit, nullis vnquam, quamuis multis, vocibus poterit æquari. Cùm enim rerum multitudo vocabulorũ multitudinem longissimè excedat, & nulla rerum forma sit, quãtumuis exigua, cuius proprium & præcipuum esse, quo ab aliis distinguitur, à Deo non promanet ac dependeat; pauciora nomina inueniri, quàm Deo tribui possunt, fateamur necesse est. Quamobrem si Deorum diuersitas & multitudo, nominum diuersitatem & multitudinem, quæ verè vni Deo dari possunt, sequeretur; nec Varronis nec Hesiodi numerus omnem Deorũ multitudinem expleret. Plato Ideas agnouit, quæ alij ipsius supremæ mentis (vt Anaxagoræ more loquamur) exemplaria dixerunt, alij substantiis incorporeis tribuerunt, quibus Deus in creando conseruandoque vtatur administris. Quicquid vel hi vel illi dicant, quicquid etiam contra Ideas Aristoteles disputet, quicquid earum nomine Plato intellexerit; hoc saltem apud omnes cùm Philosophos, tum Christianos extra dubitationem positum est, nihil omnino quale quale sit, vel essentiam vel esse aliquod habere, quod non ab ipso vno & supremo ente proficiscatur. Ipsum autem illud supremum, à quo omnia pendent, non possumus nouisse, nisi ex iis quæ in nobis deprehendimus; atque idcirco ne nomen quidem ei proprium aliquod fabricari. Ex Vno enim nobis noto, ipsum Vnum vocamus, cùm tamen omne Vnum, quod nos cogitatione comprehendimus, excedat modis infinitis. Ex nostro esse, ipsius esse æstimamus; & quamuis illud ad summum cogitationis apicem extollamus, longè tamen subsistimus ab ipsius esse perfectione ac integritate. Ex nostra vita, quæ mentis actio est, de ipsius vita iudicamus, atque ita de singulis rerum perfectissimarum, in notitiam nostram venientium perfectionibus, ad ipsius ascendimus perfectionem. Hac via Aristoteles duodecimo primæ sapientiæ libro ad Dei vnius venit cognitionem, progressus à perenni cæli motione ad primum motorem, à quo cælum & omnem naturam dicit pendere: eius deinde quærens vitam, vitam nostram examinat & diligenter expendit, in qua cùm mentis actio supremam occupet arcem, ad eam pergit, quæ summæ coniuncta est voluptati; qualem vt perfectissimus homo persentiscit aliquando, ita Deus habet sempiternam; sed tanto præstantiorem, quanto præstantior Deus est creatura. Nec vlterius nos prodire sinit captus humanus. Quicquid igitur de Dei essentia, bonitate, vita, voluptate, & cæteris quæ de ipso differentibus occurrunt, dicimus, id analogia quadam aut potius scala, omnem intelligentiæ & analogiæ terminum excedente, ad eum referre oportet: sic vt semper supremis aliquid longissimè superius, & altissimis altius cogitemus. Quando igitur Dei notitia quadam rerum nostrarum comparatione & acquiritur & constat, non mirum si nomina quoque ex eodem fonte deriuentur. Verùm ad hanc contemplationem nunquam fortasse veniissemus, nisi necessitas viam aperuisset, atque ad eam compulisset ineundam. Tum enim demum vota concipimus & cæli ianuam pulsamus, cùm rebus nostris diffidimus; tum Dei imploramus auxilium, cùm nos vires deficiunt humanæ. Ad famem depellendam sementis necessaria; at ea citra pluuiam, quæ in nostra manu non est, nunquam lætam segetem dabit. Atque ita de cæteris, quorum homines indigent, iudicandum; dicendumque inter frigidos mortales ad Deum orandum plurimum semper stimuli incitamentique fuisse in egestate. Hinc nobis & veteribus Gallis necessitas Noot vocatur, eo quòd maximus eius vsus sit is, quòd nobis Deum ostendat. Quemadmodum enim Noot necessitatem; ita eius Ichnæum vocabulum per vestigia retrò lectum idem significat quod ostendo & monstro. Omnia enim monstrat atque docet necessitas, & semper docuit & docebit. Hinc fit vt ex iis nomina Deo fabricemus, quæ vt ipse nobis largiatur optamus & frequenti petimus oratione. Quoniam igitur ante omnia nusquam maiore opus est consideratione, quàm in Deo rogando, quo tota religio continetur; in primis hoc orandum maiores censuerunt, vt è copiosissimo perfectissimæ suæ intelligentiæ penu mentibus nostris eam gratiam adspiret, qua considerate cùm de cæteris rebus omnibus, tum de ipso in primis cogitare possimus. Ex hoc igitur voto, quod mentis nostræ tarditas atque caligo concipere coëgit, Deum vocauimus Mercurium; simul summam ipsius in expendendis intuendisque rebus omnibus ipso nomine laudantes perfectionem; simul orantes, vt huius excellentiæ particulam aliquam nostris quoque mentibus infundat, vt

omnia

Idea.

Necessitas stimulus est ad Deum orandum.

Noot vocabuli significatio. Coon.

omnia & diuina & humana, cælestia & terrestria, suprema, media & infima, & horum singulas tum partes tum proprietates accuratè expendere queamus. Cùm igitur prisci illi nostri maiores Deum Mercurij nomine nuncuparunt, Aristoteli mihi præiuisse videntur, qui contemplationem Dei sempiternam, sempiternam Dei vitam esse dixit. Quod si excellens hic vir intellexisset Mercurij nomè, nunquam Deum alio nomine vocasset, propterea quòd eius notatione comprehensa sit & vita Dei sempiterna, & ipse adeò Deus, quem nihil aliud esse, quàm puram suam & simplicem & perpetuam actionem, ipse Aristoteles definit. atque ea sententia summum primæ sapientiæ caput absoluit. O Mercuri supreme contemplator, & hac ipsa contemplatione æternam tuam dimensè felicitatem, dignare nos vel vna guttula huius considerationis, vt ea sempiternæ tuæ beatitudini deuinciamur! Habemus interim gratias quàm possumus maximas, & vt malores habere possimus, tua gratia nobis largiatur, de tam benignè communicata huius nominis interpretatione, qua certimus totius doctrinæ Metaphysicorum, vt vulgo vocantur, summam contineri. Cùm vt perfectum notare dixerimus, & sempiternam contemplationem; quid reliquum, quàm vt hoc nomine Deus dicatur perfecta contemplatio? at perfecta nulla esse potest, quæ non sit sempiterna, quia quod aliquando non sit, ei multum ad omnes perfectionis numeros absoluendos deesse intelligatur, vt egregiè ab Aristotele traditum habemus. Si Deus igitur definitione vlla explicari posset, hæc eius esset vera ex Peripateticorum sententia definitio, quam Mercurij nomenclatura verbaculo nostro sermone declarat. Eodem igitur Aristoteles, quò primus hominum nostratium architectus, adspiratit, & haud scio an quicquam in tota eius doctrina dignius sit admiratione. Cùm igitur vterque vnum Deum prædicet, atque eum æterna contemplationis suauitate delectibat, num putandum vel ab vtroque, vel ab altero horum plures Deos receptos, vel Deo nascendi aliquod principium tributum fuisse? Mentis omnino, & rectæ rationis, & communis adeò sensus inops sit oportet, qui his quæ modò de amborum sententia in medium attuli, non dico consideratis, sed vel leuiter auditis, sibi, sic vt existimet, persuaderi sinet. Iniquissimi sanè Mercurio fuerunt, vel, si verum dicere velim, ex professo hostes, qui eum turpi lucro præsidere finxerunt. Nusquam maior fuit Draconis & inuidia & fraus, quàm in diuinis nominibus corrumpendis, & eorum maiestate, à vero Deo ad se detorquenda. Vsus est in sacrilegio hoc nefandissimo, cùm aliis subsidiis, tum auaritia maximè, & insatiabili opum quærendarum furore; de quo Mammona in Euangelio Deo ex diametro repugnat. Qui enim, vt Ennius inquit, sui quæstus causa fictas suscitant sententias, ij Mercurij & nomen & honorem vni Deo vt debitum, ita à primo nomenclatore consecratum, ad mendacem superstitionem transtulerunt: & ei, qui reuera Mammona est, & ante hominem creatum, Dei inimicus, dedicarunt. Transiit ergo diuinum perfectæ & sempiternæ contemplationis nomen ad sordidum & abiectissimum opum per fas per nefas quærendarum studium, à summo supremæ felicitatis apice detrusum, & præcipitatum ad infimum vitiorum & turpitudinis barathrum; illorum maximè præsidio Draconis venenum promouente, qui titulo facto sese populo venditantes, diuinorum omnium & totius veræ religionis materiam caponantur, vt rursus Enniano vtar vocabulo. Sed quid dico caponantur? cùm in fœdissimis fornicibus prostituant, & pro larua & fuco vtantur, quò turpissimam meretricem, omnium mendaciorum matrem, pro veritate miseris adulteris supponant. Hac via, hoc modo, hac ratione non Mercurij tantùm, sed omnia etiam alia Dei vnius nomina ad Draconis castra traduxerunt. quorum ille præsidio atque signo miserum mortalium genus ad se pellectum æternis carceribus mancipatet. Traduxerunt inquam illi, qui sui quæstus causa fictas suscitant sententias, & in rebus diuinis non sordidos tantùm agunt caupones, sed lenones etiam turpissimos, omni scelerum genere inquinatos. Hi faciles eorum omnium habuerunt aures, qui Deum, & cælum, & omnes cælorum intelligentias prauis suis cupiditatibus cupiunt subseruire. Quis enim eorum, qui sese auaritiæ totos deuouerunt, non cupiat eum adorare Deum quem audiat, cuiuis lucro & honesto & inhonesto præsidere, quem manibus videat plenam porrigere crumenam, quem intelligat nó mercatoribus tantùm, sed furibus etiam

Auaritia, causa idololatriæ.

fauere,

fauere, atque ſummatim omnia pecuniæ faciendæ ſtudia, qualia qualia ſint, ſemper & vbique, ſi adeſſe velit, proſperare? Eſt quiſquam qui forma cuiuſpiam puellæ captus, non cupiat Deum pulcritudinis præſidem vota ſua promouere? Irati & exitium cuipiam parantes, nónne ipſum quoque Deum vellent vltrices manus hoſtibus ſuis inferre? His igitur & id genus libidinibus ardentes, nihil lubentius admittunt quàm eorum doctrinam qui Deos fingunt ad hæc ſtudia promouenda, ſi colantur, paratos: quos vt habeant tam diuerſos, quàm diuerſa ſunt vota mortalium, omnia ſacroſancta Dei nomina à priſcis quondam patribus religiosè facta, ad meretriciam idolomaniæ ſuæ officinam detorſerunt. Hinc tot Dij mendaces extiterunt. hinc Mercurius accepit crumenam, cuius pecuniis venerabile ipſius nomen proditum eſt, & Mammonæ conſecratum. Hinc κερδῶος, hinc ἐμπολαῖος, hinc κλέπτης, hinc δόλιος, hinc ἐριούνιος dici cœpit: atque adeò ab illo contemplationis diuinæ culmine ad infimas vilifſimorum homuncionum ſordes, nomenclatura, qua nihil diuinius detracta eſt. Quod de hoc nomine dico, de cæteris omnibus dictum intelligatur, ne ſæpius eadem nobis cantio iteranda. Extincta igitur prorſus hoc modo vera fuit religio, & omnia diuina nomina, quibus ea conſignata fuerat, in cacodæmones tranſlata: quæ peſtis eò maiores accepit vires, quòd Cimmerij ſermonis vſu perdito, quid ſacris vocibus ſignificaretur, vel pauci omnino, vel nemo ſciret. Quamobrem merito Chriſtiani hæc nomina reiecerunt, vt fœdiſſima idolomania ſic conſpurcata, vt ne vel exiguum quidem veritatis veſtigium in iis appareret. quos tamen rogamus ne ægrè ferant, ſi nos primam eorum originem monſtremus, & doceamus, primos noſtros parentes Iapetum & Gomarum & Aſcanium non fuiſſe tam dementes, vt plures Deos vel crediderint eſſe, vel nominibus indigitarint. Quod ſi Ariſtoteles ratiocinando eò adſpirauit, vt vnum Deum eſſe nec plures eſſe poſſe demonſtrarit; num putabimus Nochi doctrinam apud Iapetum & Gomarum & Aſcanium, & cæteros eiuſdem linguæ proximè poſteros minus valuiſſe quàm philoſophi ſententiam; veram illam quidem, attamen è falſo æternitatis mundanæ principio collectam? Abſit vt tam iniqui ſimus iudices in primos noſtros maiores. Longè aliter Plato de Prometheo ſuo ſenſit: longè aliter de iis qui primo mortalium ortui fuerunt proximi. Liceat igitur & nobis bene ominari, liceat Iapetum, quem Deus præ cæteris honoraſſe videtur, à tam fœda ſuſpicione liberare. Liceat nobis clarè profiteri quod ipſa nomina à maioribus facta clariſſimè demonſtrant. Non obſit piæ primorum patrum doctrinæ quæſtuoſa & inſana degeneris poſteritatis idolomania. Nemo ſit tam barbarus, nemo tam obſtinatus & pernicax craſſæ ignorantiæ patronus; nemo tam ingratus & impius erga optimos ſuos parentes, & germanos veri Dei, non cultores modò, ſed etiam oariſteos & auditores, vt eos inſimulet tanti furoris, quanto illi pòſt correpti ſunt, qui bona nomina peſſima fide ad cacodæmonũ cultum tranſtulerunt. Sit tandem fas veritatem à tam longo tot ſeculorum decurſu in ignorantiæ clauſtris captiuam, poſtliminij iure in priſcam reſtituere poſſeſſionem. Ne inuideamus, obſecro, veris veri Dei nominibus has vindicias, quibus genuini ipſorum natales à veſanis figmentis & craſſis errorum tenebris liberantur. Quemadmodum idola & maligni eorum ſpiritus longiſſimè abſunt à perfecta ſempiternæ contemplationis ſuauitate; ita ſacroſancto titulo, quo hæc abſoluta diuinæ contemplationis perfectio nuncupatur, exuantur. Cognoſcamus tandem furtiuum & ſacrilegum mendaciſſimorum ſpirituum ornatum atque fucum, quem ex ſacris vetuſtiſſimorum patrum ſcriniis ſuppilarunt, vt ſe Dei nominibus miſeris & errabundis mortalium animis venditarent. Iam capiamus & hunc fructum, quo vix video maiorem hominum animis vel nunc labantibus, vel modò ad impietatem & atheiſmum prolapſis, offerri poſſe, vt nimirum ante oculos poſitam cernamus tabulam, in qua liceat videre depictum admirabilem quendam concentum religionis Chriſtianæ, & eorum quæ ſacris veterum Cimmeriorum nominibus continentur. Quòd ſi Deus Sibyllis extra Abrahæ poſteritatem natis, ſalutis humanæ myſteria voluit reſerare, quid ni fateamur, eum antiquiſſimis etiam illis quibus in diluuio pepercit, eadem arcana reuelaſſe? & hos ea ſacris nominibus vel intexuiſſe, vel à maioribus intexta accepiſſe, & per manus ad poſteros mandaſſe? Diligentiſſimè itaque cùm cætera omnia Dei nomina cõſideranda, tum hoc conſiderandum & expendendum etiam diligentius, quàm quæ

Dei ſacroſancta nomina ad idolomaniæ officinam detorta.

Mercurij varia epitheta.

diligen-

diligentissimè ad trutinam examinantur, quò ipse considerationis & contemplationis perfectæ princeps denotatur. Quamobrem ne commenticiam videar aut fortuitam vocis dedisse significationem, videamus an ea picturæ quoque & sacris veterum signis, quæ hieroglyphica dicuntur, & reliquis præterea eiusdem Dei nominibus respondeat; quæ quidem non sint ab impostoribus & Mammonæ discipulis profecta. Antiquissimũ Mercurij signum quadratam pilam fuisse, satis liquet, cùm ex aliis, tum ex Pausaniæ testificatione; qui in Messenicis scriptum reliquit, Athenienses Hermas quadrangula figura facere solere, atque inde vt ab antiquissimis eandem formam ad cęteros Græcos transiisse. Et hos quidem Mercurios mutilos fuisse, eiusdem tradunt Attica. Plutarchus in libello, Num seni gerenda sit resp. Mercurij statuas manibus pedibusque carere scribit, quibus tamen membrum erectum additum sit. Quis hic non mox agnoscit, vetustissimos illos minimè credidisse, Mercurium vel hominem aliquando fuisse, vel ex hominibus natum? Non quæramus itaque modò quis fuerit Atlas, quæ Maia, & quot fuerint Mercurij: quod longioris esset & immaturæ adhuc disquisitionis. Id quæramus, quare fuerit mutilus & galeancon, id est, vt Galenus interpretatur, humeris breuioribus & contractis. Certè ipsum mox signum prodit, se nullam historiam aut hominis memoriam indicare, sed esse purum putum symbolum: nec esse tamen huic prisco & vetustissimo Mercurio quicquam cum quæstuosis hominibus commune, vtpotè cui nec crumena sit, nec manus ad pecuniam & merces tractandas, nec pedes quibus more mercatorum per omnes terras lucri caussa discurrat. Quid? quòd eam habet formam qua ad corporis motionem nihil ineptius? Aliud igitur olim Mercurij & nomine & statua denotatum est, quàm vel illi arbitrantur qui de parentibus quærunt, & in iis variis hallucinantur sententiis; vel alij credunt, quibus placuit à mercibus nomen accepisse. Nemo nescit quadratam figuram summæ firmitatis habere prærogatiuam, hac ratione longissimè remotam ab omni motione. Capite igitur contemplatio conuenientissimè designatur, propterea quòd hominis intelligentiam oporteat phantasmata intueri, à sensibus externis ad internos deriuata, si vel minima rerum sit futura consideratio. Horum quando caput sedes est propria, propriumque instrumentum; nullum signũ corporatum quidem inueniri poterit, quo rectiùs aptiusque contemplationis vis intelligatur. Præterea quia humanum caput in parui mundi regno supremũ est, supremum sibi rerum omnium agendarum imperiũ vindicans; ratio symbolica postulat, vt contẽplatio nõ quæuis, sed eius intelligatur, qui in magno mũdo summus est, summamq. habet potestatem. Iuuatur hæc significationis ratio ipsa humani capitis figura, qua efficitur, vt Deum per rotundam totius mundi vniuersitatem omnia perinde administrare intelligamus, ac mens nostra id quod capitis rotundi complexu continetur. Et quemadmodum hæc cerebri spatiis non contenta, sese infinitis discursibus ad omnia contemplanda distendit; sic Deum quoque magni mundi mœnibus minimè septum, ad infinitam sese vlteriùs porrigere infinitatem. Caput ergo humanum diuinam designat contemplationem, multo magis totius mundi egressam terminos, quàm capitis nostri speculatio sedis suæ metas excedit. Sustentatur verò caput quadrata pila siue columna, qua firmitas maxima & stabilissima indicatur. Hac igitur perfectio ea quæ per ☿ in Mercurij nomine signatur, intelligenda, eo quòd nihil sit perfectum, quod nõ stabile & perpetuò sibi constans; atque adeò ipsa stabilitas & constantia rerum omnium absoluit perfectionem. Neque is qui semel cuique suum reddidit, iustus; neq. qui semel mortem contempsit, is fortis; sed qui hæc constanter & perpetuò facit, præclarum horum nominum decus meretur. Hinc Aristoteles hominem vocauit tetragonum; cuius videlicet omnia ita rectis angulis includerentur, vt nihil de ipsorum lapsu aut inconstantia esset verendum. Sed eiusmodi hominem, qui reuera sit tetragonus, nusquam gentium inueniemus: nec fuit quidem vllus vnquam talis, vno solo excepto Christo; cuius humanitas diuinitati innixa atque vnita, tetragonum illud quadrangula Mercurij basi designatum extra omnem reprehensionem (quod Peripateticus ex Simonide adiecit) reuera præstitit, & perpetuò est præstitura. Quamobrem sicut Mercurij nomen, ita & eius statua diuinam contemplationem sempiterna stabilitate firmatam designat, qua Stagirita Dei vitam descripsit. Nulli itaque mortalium vel nomenclatura vel statua applicanda, si perpetuam significationis veritatem, pro eo ac oportet, in diui-

Hermarum figura.

Mercurij statua. & eius symbolica significatio.

Tetragonus homo.

nis symbolis tueri velimus. Cuilibet itaque nunc liberum esto, existimare quis sit, vel Deus, vel homo, cui adamussim quadrent ea quæ & prisci illi Mercurio suo tribuisse cernuntur, & à me de Peripateticorum sententia, non de triuialium scriptorum sominiis sunt explicata. Sed quid ego hîc nitor cuiuspiam auctoritate, vbi ipsa perpetua stabilitas, & absoluta contemplationis perfectio, luculentam suppeditat demonstrationem; nulli hominum, præterquam illi qui & homo sit & Deus, hæc symbola posse conuenire, si ad summi iuris rigorem recenseantur & examinentur? Herodotus docet ab Ægyptiis Pelasgos, ab his Athenienses Deorum cùm nomina tum figuras accepisse, Mercurij tamen fascinum, non Ægyptiis, sed Pelasgis deberi. Cicero eum Mercurium (multos enim enumerat) quem Ægyptij colunt, tam reuerenter haberi dicit, vt nefas sit eum nominari. Ab hoc alium facit, quem Thoyt dicunt, litterarum & legum in Ægypto inuentorem. Videmus vt diuersa nomina varios pepererint Deos; & rursus ignorantia veritatis in vno nomine varios sibi Deos finxerit. Non licuisse Ægyptiis Mercurij nomen enunciare, credo ex eorum decreto, qui nomen Dei vetuerunt profano ore temerari: at ab eo nihil diuersum ipsum Thoyt fuisse contendo, apud illos, inquam, primos & antiquissimos patres, penes quos adhuc religio vera à maioribus accepta & diuinis monitis tradita permanebat. Cæteros qui pòst Cacodæmonis fraude, & quæstuosorum Ceretum auaritia decepti, falsos sibi Deos finxerunt, nihil moramur: id ab ipsis accepisse contenti, quod veteri memoriæ aliquod adferat adiumentum. Ægyptij à maioribus suis Chamo & Misraimo & cæteris vana & dementi superstitione imbuti, prodigiosa Deorum monstra coluerunt. Tandem Cimmerij è Phrygia profecti, videntur regionem omnem sibi subiugasse, & totam immutasse religionem; atque hinc extitisse illud antiquum apud eos figmentum, cuius allegoria Phrygum lingua antiquissima significaretur, quo nimirum semper recordarentur, diuina nomina de ipsorum lingua esse interpretanda, à quibus ea primùm accepissent. Huius rei cùm alibi, tum in Hieroglyphicis plura adfero argumenta: hic illud tantùm, quod ad Mercurium facit, attingam. Cicero, si exemplaria quidem sint emendata, Thoyt Mercurium vocari dicit: Plato & in Phædro, & in Philebo, eundem Theut nominauit: Alij θωὺθ scribunt. Lactantius Carbilium laudat auctorem, qui quatuor dumtaxat Mercurios enumerans, primum facit Iouis & Maiæ filium. Nos diuersitatem hanc, hinc ex idolomaniæ fontibus, hinc è significationis veterum vocum ignorantia deriuatâ negligentes, videamus quis hic sit Theut siue Thoyt, cui Ægyptij omnem & legum & artium tribuerunt inuentionem. Circumferuntur libri Mercurij Trismegisti, qui tamen se nepotem Trismegisti facit, non Trismegistum; quamuis malè distinguentium, vt quidam volunt, errore, vterque & auus & nepos Trismegistus vocetur. Iamblichus de Ægyptij sui præceptoris sententia multa millia librorum Trismegisto inscripta fuisse tradit; atq. adeò illo titulo omnes insigniri solere, qui de rebus diuinis quicquam docerent. Amo te Iambliche de hoc tuo testimonio. Magnam tenebris lucem intulisti, & maiorem fortè, quàm ipse perspicere quiueris. Ex eo enim colligo, nullum vnquam hominem vixisse, cui vel Hermæ, vel Mercurij, vel Theut nomen principiò fuerit tributum; sed libros rerum sacrarum speculatores & interpretes, Mercurio siue Hermæ propterea inscriptos fuisse, quòd à maioribus accepissent, omnem omnium rerum diuinarum scientiam à Mercurij numine proficisci, atque idcirco ei omnia accepta ferri debere quæ de diuinis docentur; indignumque esse augusta sacrorum maiestate, si quis vel minimum eorum, hominum adscribat inuentioni. Eandem modestiam in cæteris artibus à Cimmeriis obseruatam fuisse credo, fatentibus & litteras & leges non hominis alicuius, sed ipsius Dei esse inuenta; cuius nomẽ silentio solo venerandum iudicantes, alterius nominis symbolicâ notationem eius loco supposuerunt. Quemadmodum enim Deum, cuius vita sempiterna est sui ipsius contemplatio, capite designarunt; ita & Deum caput vocauerunt. quandoquidem Thot & Thoit, & dialecto Ambiuaritorũ Theut, idem est ac si Latinus diceret, ipsum caput. Videntur sanè vetustissimi illi Ianigenæ nomen Dei, quod Got efferimus, in maxima habuisse reuerentia; atque idcirco licet quamplurima alia sacra nomina ad alias gentes emanarint, hoc tamen nunquam aliis populis sic fuisse communicatum, vt eius vsus vestigium aliquod sui apud eos reliquum fecisse cernatur. Alij aliis nominibus Deum nominant, & iis quidem è Cimmerio sermone sumptis: at nulla gens præter Cimbricam

Thoyt siue Theut dictus Mercurius.

Thoyt siue Theut quid significet.

Got.

cam trilitterum nomen Got ſtupendo artificio Trinitatem & perſonarũ attributa deſignans,vſurpauit. Hoc itaque arbitror nomen fuiſſe quod vetitum fuerit vulgò proferri, & loco eius Theut ſucceſſiſſe, quo non Deus propriè, ſed caput deſignatur, externum contemplationis ſymbolum atque ſimulacrum. Got nomen eſt ſolius Dei,nec de vlla creatura poteſt dici,Trinitatis,vt dixi, myſteria mirabili explicans arte, cui explicandæ iam olim librum dedicaui. Capitis verò nomen licet egregiam teſſeram gerat; quia tamen ſoli Deo conſecratum non eſt, citra maieſtatis eius læſionem in profanorum ore natare poteſt. Sed vide quò prolapſa eſt plurimorum noſtratium impietas; & audax ſeſe in Orcum præcipitantium temeritas. Ad omnem ferè aſſertionem ſacroſanctum hoc Dei nomen offerunt, & inuitum ad teſtificationem prouocant; quaſi ineptiſſimæ nugæ & ſcelerata ſæpe verba digna ſint quibus Deus teſtimonium dicat. Thoit igitur ſiue Theut,ſiue etiam Thot Mercurius dicebatur,& ſolo capite deſignabatur, quod in quadratam columnam deſinebat, qua notaretur tetragona eius firmitas nullam ſubitura reprehenſionem;vnaque omnibus innoteſceret,ſenſus communis non prorſus expertibus,figuram nõ ad hiſtoriam, ſed ad ſymbolicã rationem pertinere. Antiquiſſimis enim illis temporibus licet ſtatuę & imagines mortuorum apud Semigenos & Chamigenos in tẽplis collocarentur, & eius etiam, quẽ Deũ vocabant, ſtatuæ monſtrarentur, Ianigenæ tamẽ diu ab hac conſuetudine abſtinuerũt: & ſi Plutarcho credimus,ad centum & ſeptuaginta annos poſt Romam conditam nulla ſtatua in Romanorum templis viſebatur, eo quòd Deum mente,non corporis oculis cerni poſſe crederent. Id tamen ſic ego interpretor;nullam quidem,vt ſic dicam,rectam ſtatuam, & ad omnia corporis humani lineamenta informatam tum temporis fuiſſe: fuiſſe tamen ſymbola & notas quaſdã ſacras ſic factas,vt nemo eas vera ſimulacra exiſtimaret. In his fuit vetuſtiſſimum Vortomni ſignum,quod Propertius multo ante Numam ad forum collocatum fuiſſe,carmine quodam ſuo prodit,quod ego ab Annij ſomniis, quibus ſeruire cogebatur,liberaui. Ne verò memoriæ alicuius hominis è mortalium numero falſa perſuaſione in diuorum numerum cooptati videretur, capita quadratis principiò columnis imponebãtur,ea ſeruata eorum diuerſitate,quæ de notationis varietate naſceretur. Cùm enim perfectam Dei contemplationem notare vellent;caput,additis alis & galero,ſculpebant: cùm Dei venuſtatem, qua cælum & elementa & cætera omnia pulcerrimè ornauit,caput pulcerrimæ mulieris ponebatur. Hinc ſtatua Veneris in Hortis Athenarum regione, in quadratam pilam deſinebat; nihil aliud ſignificans, quàm perpetuam & conſtantem Dei venuſtatem,quam rebus omnibus pro ſua voluntate largitur. Erat autem tantæ vetuſtatis hoc ſignum,vt quando & qua ratione poſitum eſſet, nemo Athenienſium ſe ſcire profiteretur. Inſcriptio Vraniam Venerem præferebat: quam cùm vnam Parcarum quidam interpretantur, aliquid illi quidem dicunt, ſed quid dicant, non intelligunt. Græci faciliùs de ſua voce, qua Parcam μοῖραν dicunt, quæ ſint Parcarum officia explicarent. Nihil enim aliud Mœra ſignificat, quàm eam Dei ordinationem, qua ſuæ cuique partes conſtant. Latini Parcam dixerunt, non à parcendo per Antitheſin,vt Seruius credidit,quòd nemini parcãt, ſed à vetuſto Cimmeriorum nomine. Parca enim noſtris idem eſt quod ordino & ad æquabilem paritatem malum redigo. Par quamuis Latinum videatur, noſtras tamen eſſe tum etymogia tum conuerſio ichnæa demonſtrat. Nam Pe-ar idem eſt ac ſi dicas fixum perduro, eo quòd paritas & æquitas omnis ſtabilitatis & durationis, inæqualitas & diſpar rerum coitio omnis interitus cauſſam adducit. Iam Ca malum eſt quod Plato neceſſitatem vocauit;vnde Cahos quaſi Ca-hoot, id eſt mali caput. Quidam igitur Parcas è Caho natas ſcribunt. Heſiodus ſemel Noctis filias, & iterum ſui oblitus, Themidis filias fecit. Noctem Cahos intelligas. Plato dixit è neceſſitate, quam materiæ tribuit, genitas. Cæterùm Parca de noſtra interpretatione eam ſignificat diuinam poteſtatem quæ elementorum pugnantium inter ſe diſcordiam, quæ mali nomine deſignatur, æquitate quadam ſic commiſcet, vt ad certum temporis ſpatium cohæreſcant atque ſub vna aliqua forma perdurent. Venus ergo Vrania Parca fuerit, pulcritudini pro ſua cuique portione diſtribendæ conſeruandæque præſidens; cuius æquabilitas nomen Parcæ perpetua conſtantia quadratæ pilæ ſymbolum meretur. Eodem modo Themidis ſignum quadrata fuit columna, ad ſtabilem diuinæ iuſtitiæ & æquitatis firmitatem deſignan-

Statuarum forma antiquiſſimis temporibus.

Veneris ſtatua in pilam quadratam deſinens.

Μοῖρα. Parcarum etymon.

Par.

Venus Vrania, dicta Parca.

Ca. Cahos.

dam;quam si Parcam quoque dicas, nihil contra etymologiam pecces,eo quòd conue-
Themidis dea descriptio. nienti semper modo procedat. Dicitur autem hæc horarum mater, eo quòd totius temporis diuersitas per horas anni distributa, sese rebus omnibus æquissimam matrem præbeat.Sed de hac plura in nostris Amazonicis. Eodem modo antiquissimi illi Theologi, cæteras Dei dotes conuenientibus ad denotandum capitibus in quadratas trabes erectas desinentibus indicabant, vt nimirum idem omnium eorum quæ significarentur, fundamentum esse cognosceretur. Latini omnes id genus statuas Termi-
Termini dei descriptio. nos, propter similitudinem, vocant, eo quòd quadratis saxis agrorum fines distinguerentur. Numa Terminum consecrasse dicitur, quod dum fecit, idem fecit,ac si Cimbrica voce Mercurium collocasset. Ne tamen quis lapidi diuinos honores tributos
Iupiter Terminalis. Τέρμων. existimet, Iouem Terminalem omnibus Terminis præsidem fecit; monens Deo in primis curæ esse, vt suum cuique definitum maneat, & certis terminis inclusum. Et certè Τέρμων Græcorum, & Terminus Latinorum, & Hermes eiusdem sunt & originis & significationis. Neque enim aliud inter Herman, & Τέρμωνα discrimen est,quàm
Herman vnde cõponatur. quòd hoc nomen articulum nostratem habeat præfixum, quo illud careat. Est autem Her-man vocabulum nostras, quo, pro diuerso posterioris syllabæ accentu, & diuerso prioris syllabæ significatu, duo diuersa, eôdem tamen tendentia, notantur. Her idem
Her. esse quod commune & publicum,in Hermathena docui.atque inde nomen ad exercitum transferri, eo quòd is publicam caussam agat & tueatur. Man vocali breui, vir
Man. est, à ducendo nomen sortitus : vocali longa idem est quod moneo. Vnde Herman diuersa potest indicare; semel, vt sit vir publicus, vel monitor communis: iterum, vt sit vir exercitus, id est, ductor exercitus vel exercitus monitor. Mercurius igitur pro Deo acceptus, Herman dicetur omnibus his modis, & quia Deus est sic publicus vt nemo magis, omnibus ex æquo prouidens necessaria; & quia omnes communiter, tum interno mentis instinctu tum per cælorum exempla & vates & doctores ea monet quæ maximè faciunt ad communem omnium salutem & felicitatem; & quia Deus item sit vir exercituum, ab Hebræis etiam sic vocatus, id est, dux exercituum; & postremò, quoniam sicut communiter & publicè monet omnes variis modis; ita & exercitum monet quid sit ex vsu reip. Ex ea itaque significatione qua publicus monitor Hermani nomine intelligitur, factum est, vt sermo Hermæ consecraretur, eo quòd is quoque inter homines publicus sit & communis monitor omnium
Hermanus. ἑρμηνεύω. cogitationum. Hinc ἑρμηνεύω pro interpretor, quia sermo interpres sit animi notionum, qua in voce Herman integrum seruatur, si Dorum more ἑρμαεύω dicas. Ex eadem significatione ratio pendet vt Hermæ pro illis quadratis saxis ponantur, quæ in publico posita, sententias certas inscriptas habebant, quibus homines publicè eorum
Hermæ in triuiis quid moneant. monerentur quibus opus esset ad vitam bene beateque degendam. Hinc Hermæ apud Athenienses tum antiquiores, tum recentiores, quos Hipparchum erexisse Plato tradit. in quorum vno scriptum erat, Admonet Hipparchus iusta tenere velis; in alio, Admonet Hipparchus omni ex parte cauendum esse, ne quis improbior amicum decipere ausit. Hæc & id genus alia Hermis admonebantur; ita vt omnis eorum vsus in publica vtilium rerum admonitione consisteret, vt vox Her-man, syllaba posteriore longo accentu pronunciata designat. Fateantur itaque Græci, se hoc vocabulum vetusto Cimmeriorum sermoni, quo hactenus nostrates vtuntur, debere. Nam Her hactenus publicum significat, dum Herban pro publica via dicimus, & Hertog pro
Herban. Hertoch. Herba Latinis vnde dicatur. duce communitatis. Vnde apud Latinos Herbæ nomen remansit. Est enim Herba quasi Her-bat, id est, publica & communis vtilitas, eo quòd & herbæ communiter prosint omnibus, & publicis locis citra omnem cultum passim enascantur, quò adiumenta earum vel ad medicinam, vel ad alimentum omnibus ex æquo communicentur. Pro exercitu verò Her accipi nemo ignorat. qua ex voce fit Her-alt, id est, exercitus senator, pro caduceatore. Her-berg commune & publicum hospitium significat: qua in voce Italis etiam nunc cognita clarissima ipsius Her significatio seruatur. Quoniam igitur Herman tam varia significat, fit vt Hermes variis rebus apud Græcos præsideret. Hinc caduceatoris fungitur partibus, hinc sermoni, hinc nunciis publicis præest, hinc etiam in triuiis ad viam demonstrandum collocatur: quibus in omnibus quædam forma publicæ monitionis auditur. Quocirca Herman, vt &

nos

nos dicimus hactenus, & olim dici solere ἑρμηνεύω declarat, publicum monitorem significans, ad Mercurium tanquam ad finem tendere videtur; quia idcirco publicè moneantur omnes, vt accedant ad excellentem considerationem, quò & ipsi eius fauore ac gratia diligenter omnia considerare possint. Alterius itaque notatio ad alterius notationem viam monstrat, Herma publicè monente, & Mercurio perfectè considerante. Porrò Τέρμων nobis T'her-man diceretur, quod est ipsa publica admonitio; a longo in ὦ μέγα transeunte, iuxta commigrationis genus Germanis etiam vsitatum, vt in Man antè monuisse memini. & ipsum Moneo à Man deriuatum doceret, nisi tempus longum in breue mutasset. A T'hermon Latini Termini nomen retinuerunt. Est itaque signum, quo agrorum & regionum fines denotantur, Τέρμων & Terminus vocatus, eo quòd sit ipsum illud quod publicè monet omnes, eum locum in quo fixus est, iustum esse finem. Et quoniam hæc publica monumenta finium designandorum caussa ponebantur, nomen Termini pro fine cœpit vsurpari. Cernis'ne nunc, quàm vocabula & symbola inter se consentiant, & quàm ad veritatis illustrationem necessaria sit originum & sermonis Cimbrici non vulgaris cognitio? Qui non omnino hebes est, & plumbea intelligentia præditus, is ex his & aliis modò à me expositis clarè cernet, nec Latinam, nec Græcam linguam accuratè vel intelligi, vel ad primordia sua posse deduci, nisi veterum Galatarum siue Cimmeriorum sermo radicitùs fuerit exploratus, & in principia sua vsque ad indiuidua elementa solutus. Liquet modò & hoc Ennium optimè feciisse, nedum peccasse, dum Termonem pro Termino dixit, eo quòd Termon Græcorum vox minus ab origine sua degenerarit, quàm Terminus nomen Latinorum. Docui in Amazonicis, Athenas & Spartam antiquissimas Græciæ vrbes à Cimmeriis olim conditas fuisse, & nomina earum citra Cimbrici sermonis opem explicari nequire: vnde efficitur, vt primos vtriusque linguę natales ad eum pertinere existimare debeamus. Quoniam verò dixi Termini nomine publicam notari monitionem, quæ communiter omnibus pateret, rectè ritualia statuerunt, Terminum sub tecto non esse colendum. Nunc itaque quiuis intelliget, eandem esse Hermarum & Termini significationem, & eam quidem ex eodem fonte deriuandam. Ex Numæ item disciplina intelligimus totam venerationem totumque cultum qui Termino exhibetur, ad Iouem pertinere, quem ea de caussa Iouem Terminalem vocauit: & quia Mercurius & Hermes idem Deus est, colligimus recta consecutione me bene feciisse, dum Mercurium Deum ipsum, qui vnus est, interpretarer; non illum quidem quauis ratione, sed ea, qua vitam suam sempiterna contemplatione definit. ad quam contemplationem, vt quàm possumus proximè adspiremus, Hermæ nomen nos commonefacit. Quamobrem bene dictus est Hermes Trismegistus, id est, ter maximus, quia nimirum vt pater maximus, vt filius maximus, vt Spiritus sanctus maximus; atque ita non tres maximi, sed ter maximus vnus in trina hypostasi. O excellentem considerationem, & optimo iure ei attribuendam, qui vt Mercurius est ter maximus; ita spiritu suo excellentissimam quamque in hominum animis absoluit cõtemplationem! Errant itaque toto cælo (quod pace doctorum hominum dicere fas sit) qui Mercurij Trismegisti ætatem vel inquirunt vel designant; nisi verbo incarnato, pro eo ac optimo iure possunt, Mercurij tribuant nomen. Qua autem ratione Trismegistus vocatur, eadem & Tricephalus apud antiquissimos dicebatur, & tribus capitibus insigniebatur. Hinc in triuiis lubenter eum collocabant, tum vt ternarij ratio haberetur, tum vt ipsius Terminus siue Herman omnes publicè moneret, quam viam quisque inire deberet. Est enim Hermani proprium viam docere, sed non quamuis; nec eam quæ vel Romam, vel Antuerpiam, vel ad aliam vrbem ducat, sed eam qua perueniendum est ad excellentissimam illam contemplationem quam Mercurius solus potest communicare. Hinc deinde à perfectissimo & summo ad imperfecta & infima consideratione detracta, factum est vt Hermæ ad communem viarum demonstrationem collocarentur: quo nimirum in omni loco occasio daretur cogitandi de eo quòd Hermæ statua primario suo symbolo moneret. Optimè igitur ab iis vtilitatis communis ratio subducta, qui quadratis Hermis sententias inscribebant, quarum monitu ad verum & primum Mercurium perueniretur. Mercurius ergo Tricephalus, & Trismegistus, & in triuiis coli solitus, vnus idemque est Deus ter maximus, & trino capite siue trina hy-

Τέρμων.

Moneo, es, ere.

Terminus vnde dictus & quid significet.

Termo dictus Terminus apud Ennium.

Trismegistus & Tricephalus dictus Mercurius.

postasi, quam capitis nomine veteres intelligebant, omnia gubernans. Non bene itaque illi, quisquis fuit, processit fabula, qui Pæmandrum nobis dedit, propterea quòd Mercurij Trismegisti auum mortalem, & mortalem filium sibi lectoriqúe fingat. Docuit nos Iamblichus, omnes sacros libros Mercurio Trismegisto inscribi solere: at hic noster auctor non contentus doctrinam suam ad Mercurium referre, nomen Dei imperitè homini adscripsit: quem errorem cæteri omnes secuti, de Mercurij Trismegisti ætate, natalibus & maioribus quærunt. Fateor equidem ab eo qui impudenter, ne dicam sacrilegè, hoc sibi Trismegisti nomen sumsit, multa esse congesta Hermis & Mercurij doctrina non indigna, sed ea omnia confusa & malè digesta, & tandem etiam in fœdam detorta idolomaniam. Docet enim mirificus hic Hermes Asclepium suum, statuas duabus constare naturis; altera diuina, altera materiata; & hac quidem parte hominibus inferiores, illa verò esse superiores. O portenta! ô scelera! ô impietatem! Eáne de caussa plurimas de diuinis non malè dictas sententias præmisisti, vt earum illecebris nos allectos, tandem ad impiæ ignorantiæ & sceleratissimi furoris barathrum præcipitares? Abi cum tua doctrina ad mendaciorum patrem, & dic nihil tibi falsam Mercurij laruam profuisse, Quis Pæmandrum, quis cæteros libellos scripserit, & quando eos primùm hoc Mercurij titulo venditarit, nec legere memini, nec certò statuere possum. Platonis certè ætate necdum fuisse, inde satis constat, quòd cùm ipsius Theut faciat mentionem, nusquam meminerit Hermetis Trismegisti, nec Asclepij huius, nec Tat: quamuis fuerint qui Tat eundem cum Theut fuisse suspicarentur, nulla omnino probabili occasione ducti. Mea nihil refert, quando tandem emerserit: id satis esto demonstrasse, nebulonem illum quisquis fuit, idolorum patrociniũ suscepisse; atque idcirco me suspicari, ab illo Iamblichi magistro, quẽ Annebonem, si rectè memini, vocat (neque enim liber ad manum est) contra Christianos confictum fuisse. Hinc illæ lacrymæ. Linquetur, inquit Pseudomercurius, iam vates repentè factus, Ægyptus, terraque quæ fuit diuinitatis sedes, religione viduata, numinum præsentia destituetur. Flet igitur pseudotrismegistus deiectionem statuarum & interitum idolomaniæ à Christianis profectum: flet item Asclepius, vterque videlicet cacodæmonum administer. Nec flent profectò immeritò, si personati illi hypocritæ idolorum fuerunt sacrifici; eo quòd de quæstu, quem cauponando impiam statuarum adorationem quotidie facere consueuerant vberrimum, actum iam esset atque conclamatum. Callidus tamen fuit impostor qui ne Mose minus sapiens videretur, multa ex eius libris suppilauit: & ne plagium agnosceretur, aliis phaleris ornata, in publicum protrusit. Quò verò fraus magis celaretur, statim proxenetas sibi quæsiuit, qui confingerent ante Pharaonem, cui cum Mosi res fuit, huius libelli auctorem vixisse. qua in re quàm impudenter mentiantur, facilè cernet is qui Iosephum legerit, scribentem contra Appionem. Quæsiuit diligentissimè Diogenes Laërtius philosophiæ apud Barbaros initia, & cùm eius alios apud alias gentes professores inuenisset, nullius meminit Mercurij Trismegisti Ægyptij, immo omnem Ægyptiorum sapientiam ad Vulcanum refert, Nili filium. Illius ergo ætatis figmentum esse dico hunc librum Mercurio inscriptum, qua Christianorum religio idolorum cultum in Ægypto & Græcia expugnare cœpit. Sed quid hunc pluribus oppugno machinis? Ipse Iamblichus vnus de summis Christianorum hostibus Pythagoram & Platonem ex Mercurij non libris, sed columnis sapientiam suam hausisse prodidit; fassus interim sacros libros Mercurio inscribi solere, nulla tamen Pæmandri, quod equidem recorder, facta mentione. Redeo igitur eò vnde discessi, & Hermas, siue, vt nos hactenus proferimus, Hermanos aio nihil aliud, quàm symbola ipsius Theut fuisse, quibus graues, de rebus præsertim diuinis, sententiæ incidebantur; quæ idcirco ad Theut velut auctorem referebantur; quòd omnis sana rerum diuinarum doctrina ab ipso capite, id est, ab ipso Mercurio, qui capitis figura notabatur, profecta esset. Quamobrem mirum non est, magnam olim & augustam omnino id genus statuarum veneration fuisse, atque sacrilegos eos habitos, qui eas vel deiecissent vel mutilassent. Hinc Alcibiades in vitæ periculum adductus, eo ipsò tempore quo classis Siciliam impeturæ vnà cum Nicia & Lamacho præfecturam gereret. Accusabatur

Pseudotrismegistus.

Herma & Hermanus idem est.

Hermarum violatores, sacrilegi habiti.

batur enim Hermas mutilasse ; quæ res populo Athenienſi tam impia videbatur, vt morte eſſet expianda. Et quamuis Imperator diſceſſiſſet, abſens tamen eſt condemnatus ; & multi qui conſcij eius criminis fuiſſe arguebantur ; vltimo ſupplicio ſunt affecti. qua de re latè Plutarchus in Alcibiadis vita. Faceti ſunt Phrynichi Comici verſus , quibus Herman rogat ne corruat ; ne videlicet ruina ſua calumniatoribus cuiuſpiam accuſandi euertendique præbeat occaſionem. Certè quiſquis fuerit qui ſtatuas Mercurij id temporis violauit ; hoc ſaltem conſtat, multos inde ominatos fuiſſe, Athenienſium reip. exitium eorum conſiliis parari, qui belli contra Siculos gerendi auctores eſſent: quaſi id quod tum ſuadebatur , diuinis ſententiis, quarum cauſſa Hermæ poni conſueuerant, aduerſaretur. Eſt illud quidem ita ; omnia paulatim in rep. in peius degenerare ; ſed tamen valde diu Hermarum vſus in priſco ſuo retentus eſt honore : atque adeò Cimonis tandem tempore permiſſum , vt eius victoria quadratis Mercurij ſtatuis incideretur, nuſquam tamen Cimonis nomine expreſſo , vt in ipſius vita Plutarchus commemorauit. Poſt repub. & vetere diſciplina vnà cum religione ſenſim corruente , paſſim quibuſuis viris, vel ab eruditione, vel à rebus præclarè geſtis illuſtribus, eiuſmodi ſtatuæ collocatæ, membris tamen virilibus non erectis : quarum plurimas Romæ vidi. Hinc itaque liquet vſum eius generis ſtatuarum fuiſſe , vt publica eſſent monumentá principiò quidem diuinorum , deinde verò rerum quoque cæterarùm, pro eó atque vox ipſa Herman , apud primos Athenarum conditores , publicum notabat monitorem. Optimæ autem & ſaluberrimæ admonitioni ſummum caput præeſſe qui neſcit, is ignorat omnem ſanam doctrinam diuinitùs inſpirari. Dicuntur enim omnes artes & ſcientiæ, tam diuinæ quàm humanæ, à Mercurio proficiſci, propterea quòd ſicut à Dei bonitate omnis bonitas, ab ipſius eſſe omnis eſſentia ; ita à perfecta ipſius contemplatione, omnis contemplationis in hominum animis perfectio deriuetur. Quemadmodum autem à Deo varia dona procedunt; ita varia donorum nomina frequenter hominibus communicantur; ſed tanto minus propriè accepta, quanto ideæ in mente diuina humanis omnibus ſunt perfectiores. Sic Nochus varia nomina, de variis dotibus diuinitùs ſibi conceſſis , accepit. Eodem modo Cadmus litterarùm inuentor, Mercurij cognomen ſortitus eſt: qui quis fuerit, in Hieroglyphicis diſputatus: at hic non verè Mercurius, ſed per analogiam dumtaxat fuit vocatus, quòd eum Mercurius beneficiis ſuis illuſtraſſet. Concludimus ergo Mercurium nihil aliud eſſe, quàm mentem diuinam perfectiſſimè ſeipſam contemplantem, à qua omnis conſiderationis & intelligentiæ perfectio deſcendit. Ammianus Marcellinus occultæ atque reconditæ ſcientiæ curioſior, quàm militaris ferat vita, ſcrutator, hanc meam ſententiam egregiè confirmat, Mercurium aiens à theologis definiri, velociorem in mundo ſenſum, motum mentium ſuſcitantem. A quo alio autem hic motus eſt, quàm primùm ab ipſa Dei ſapientia, quæ tota contemplatione conſtat ; deinde ab intelligentiis, diuinæ ſapientiæ adminiſtris & diribitoribus ; deinde ab iis quorum mentes ad contemplationem perfectiorem, quàm cæterorum eſſet, euexit ? Porrò quando ſcimus Dei ſapientiam & Dei verbum idem eſſe, & vtrumque nomen Dei filio tribui ; non video quid obſtet, quin Verbum quoque Mercurius Cimbrica lingua dici queat. Non fabula igitur eſſet, Mercurium Iouis filium eſſe, & eundem Iouis nuncium, ſed ipſiſſima veritas, tametſi pòſt ſit idolomaniæ figmentis inquinata. Quamobrem altiorem ſapit eruditionem quàm humanus captus ferat, illud quod de caduceo ipſius, deque eius in animos mortuorum arbitrio, veteres tradiderunt. Verbum enim incarnatum pacem inter Deum & hominem compoſuit, & ea cauſſa caduceum proprium eius eſt ; quo non pacem modò componit, ſed alia etiam non minora præſtat, vt eſt apud Poëtam:

Statuæ collocatæ viris illuſtribus.

Mercurio artes & ſcientiæ attribuuntur.

Cadmus dictus Mercurius.

Mercurij nominis definitio.

Mercurius eſt verbum Dei incarnatum.

Tum virgam capit, hac animas ille euocat Orco,
Pallenteisq́, alias ſub triſtia tartara mittit;
Dat ſomnos adimitq́, & lumina morte reſignat:
Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila.

Quid Caduceum significet, de nominis ratione frustra Latinos homines interrogabis. Nam si aliquid dicere volent, à Caduco Caduceum formabunt; quia nimirum bellum cadere faciat. Bella profectò notationis causſa, quæ pacis ſignum illo nomine deſignat quo caſus indicatur, res bello quàm paci accommodatior. Pax erigit, & omnia ad vigorem ſuum reducit: Bellum, quæ longo tempore adoleuerunt, & ad ſtatum aliquem felicem peruenerunt, deiicit, & exiguo tempore proruit atque conculcat. Vtri igitur, bellóne an paci caſus debetur? Hic ſi nemo dubitat, cuius eſt impudentiæ, aut potius ſtuporis, tam craſſæ ignorantiæ accuſare nomenclatorem, vt pacis ſignum à cadendo nuncupaſſe dicatur? Accentus ſaltem in prima ſyllaba longus admonere debuiſſet, nominis originem aliunde eſſe repetendam. A in caduco corripi, ſi non ex deriuatione ſciremus, Virgilius nos docere potuiſſet, & eodem loco docere, Caducum ad bellum, non ad pacem pertinere, apud quem libro Æneidos ſexto hi ſunt verſus:

Hic illi occurrit Tydeus, hic inclytus armis
Parthenopæus, & Adraſti pallentis imago.
Hic multum fleti ad ſuperos belloq; caduci
Dardanidæ. Idem alibi:
Si mora præſentis lethi tempusq; caduco
Oratur iuueni, meq; hoc ita ponere ſentis;
Tolle fuga Turnum, atque inſtantibus eripe fatis;
Hactenus indulſiſſe vacat. Sin altior iſtis
Sub precibus venia vlla latet, totumq; moueri
Mutaríue putas bellum, ſpes paſcis inanes.

Viden' hic quanta Caduci & Belli ſit cognatio, & quàm ex diametro Caduci ratio cum pace pugnet? Egregios verò nominum rectitudinis cenſores, qui ex eodem fonte, lætiſſimo pacis ſigno, & triſti cadaueri nomen tribuunt. In cadauere & caduco prima ſyllaba primam in Cado ſequitur, & id quidem rectiſſimè: verùm in Caduceo non ſolùm ſyllaba hæc longa eſt, ſed tota etiam rerum natura clamat, nihil aut imperitius aut ineptius dici poſſe, quàm Caduceum à Caduco deriuari. Neque eſt ſpes vlla in Græcis, ad quos, cùm domeſtica deſunt, confúgere frequenter conſueuerunt Latini, cùm apud illos hæc vox non reperiatur. Vt igitur Tartara iuſſus adit ſumptis caducifer alis; ita nos eum ad Cimmerios vſque conſequamur, vt eos rogemus, Ecquid ſani habeant eloqui de Caduceo. Pacis ſignum eſſe Caduceum nemo Grãmaticorum negauit. Diſcant igitur hac voce denotari illud quo malum demergitur, tam clara nominis compoſitione, vt ne puerum quidem vllum noſtratem eius ſignificatio latêre poſſit. Ca ſiue Cat, vocali longa, malum notat: Duit verò idem quod demergo, vnde mergus auis Duicker nobis dicitur. Hinc Ca-duit, id quod mala demergit, nec amplius ſinit videri. qua de voce mutatio diphthongi ui in u longum Caduceum fecit, & caduceatores, accentuum ratione nihil variata. Quis autem ipſum malum & omnis mali patrem demerſit? An non Chriſtus verbum incarnatum, qui cruce ſua animas mortuorum ex orco liberauit, & malum ipſum in tenebrarum abyſſos demerſit æternos? Nunc videte tandem, ô vos antiquarij, quid ſignificent ſerpentes in caduceo, nodo Herculano conſtricti. Serpentem maſculum & feminam eſſe aiunt, & bene quidem. Maſculus enim draconem illum ſignificat, qui prauum malignitatis ſuæ ſemen in feminam deiecit, & in ea ſerpentinam ſuſcitauit prolem, perpetuò cum ſpiritu pugnantem; quæ tam arctis vinculis nobis eſt colligata, vt nulla humana vis nodum expedire queat. Duo igitur ſerpentes cacodæmonem & carnem, indiſſolubili vinculo copulatos, deſignant; quorum nodus Herculanus ob id dicitur, quòd à ſolo Hercule diſſolui poſſit. Hos caduceo ſuo præfert Mercurius tanquam trophæum, eo quòd caduceo ſuo lethiferum amborum venenum expugnarit. Quàm autem caro & cacodæmon conſpirent duobus ſerpentibus ſignificati, declarant ora contra ſe inuicem conuerſa, & caudæ connexæ, & medios deuinciens nodus Herculanus. Qui ſciunt hoſtes in triumphum duci, & eorum figuras trophæis addi ſolere, iis nihil opus eſt clariùs oſtendere, quàm eleganter hoc ſerpentum in cruce deuictorum ſymbolum ſit excogitatum. Quia enim vtrumque malum, & cacodæmonis & carnis, Mercurius demerſit, vtriuſque mali ſignum præfert; & id quidẽ in ſceptro, propterea quòd à patre ſceptrũ vniuerſorum accepiſſet, quo ſupera regit, media & infima.

Caduci etymon, & munus.

Ca. Cat. Duit. Duicker.

Serpentes caduceo aſtricti, quid ſignificent.

Herculanus nodus.

infima. Eius autem alæ quæ manubrio adduntur, tum ad mentis velocitatem, tum ad celerem potestatis diuinæ vim, momento temporis vbiuis locorum præsentis, referuntur. Non mirum igitur si de potestate quam patrem ei tradidisse sacris litteris traditur, ἡγεμόνιος sit vocatus. Qua verò de caussa dictus sit Cyllenius, vix ausim aperire. Alij à Cyllene nympha, alij à monte Arcadiæ, alij aliunde hoc nomen deducunt. Mihi placet symbolorum & vocum concordia, quam vbique apud priscos diligenter obseruatam fuisse deprehendo: Herodotus Pelasgis acceptum fert erectum Mercurij fascinum. Mea non magni refert, qui primi fuerint huius ritus auctores, cùm certissimis mihi argumentis constet, insignem eius esse & Ogygiam prorsus antiquitatem, quam quiuis & in Herculis nomine, & in Bacchicis Phallis, & Ityphallis terminis agnoscet, nisi nullam ingenij sollertiam à Mercurio acceperit. Quid aliud nos docent arrecti Satyri? Quis in eorum arrectis veretris non agnoscat vehemens & vrgens generandi desiderium? Atqui absit vt tam effrontes priscos illos sacrorum rituum auctores fuisse credamus, vt de corporis libidine hoc genus signorum intelligi vellent. Symbola symbola non sunt, si sui ipsorum dumtaxat habeant significationem, vt allegoria dici nequit ea oratio quæ non aliud denotat, quàm quod de recto & simplici verborum significatu intelligentiæ offertur. Crassa profectò hæc esset & belluina prorsus philosophiæ ratio, si Ityphalli non aliud quàm hirquitallientem corporis naturam denotarent. Detrahe laruas poësi & fabulis, iam non poësim, sed insanas habebis nugas & anicularum deliramenta. Quibus aures vel tam flaccæ vel tam crassæ sunt & obtusæ, vt scapham scapham intelligant, & coles non aliud quàm coles Lanuinos esse credant, ij ad veræ priscorum poëseos, quæ ipsorum fuit theologia, auditionē minimè sunt admittendi. Vereor autem ne tales fuerint plerique omnes Græcorum poëtæ, propterea quòd sic fabulas videam ab ipsis conspurcatas, vt non acutis Satyrorum auribus, sed surdis potiùs ventribus dignæ videantur. Certè nisi clara priscarum vocum vestigia & vetusta symbolorum monumenta me aliud docuissent, equidem totum hoc tectum de sacris loquendi genus è scholis ad fornices amandassem. Quamobrem Platonem laudo, qui Homerum è rep. sua exulare voluit, vti hominem non domi modò suæ spurcum, sed talem etiam, vt totum cælum turpi libidine & adulteriis fœdarit. Frustra nobis Satyros & Silenos acutis auribus finxerunt prisci illi fabularum auctores, frustra Musis laruas addiderunt, si omnia nudè, pro eo ac primum sonant, audiantur. Tota Bacchica supellex quid præter ineptias habet, si Vannus, vānus dumtaxat, qua paleæ in area euētilantur, intelligatur? Quid cistella, quid anguis erepens, quid Phalli, quid cætera? An non ludibria sunt mera, & ea quidem frigidiora, quàm vilissima puerorū crepundia? Sed dum laruas vides appensas, dum Satyrorum aures vides acutas & in cælum arrectas, cogites oportet, non otiosè hæc & prima facie tantùm tenus spectanda esse, sed laruas detrahendas, & aures à terrenis & corporatis ad cælestia arrigendas, vt quæ in corporibus cernuntur & audiuntur, ea ad mentem transferantur. Quamobrem erectum corporis membrum symbolum erit facultatis eius qua mens ad generationem diuinam incitatur. Quæ autem hæc sit generatio, quis eius modus, quanto sit corporis generatione præstantior, Diotima Socratem docuit, hac in re masculę facultatis partibus egregiè perfuncta. Genuit enim Socratem, non illum simum & cętera minimè pulcrum, sed Socratem illum interiorem, cuius hactenus pulcritudinem in Platone agnoscimus & exoscula-
mur. Nescio vnde nomen habuerit Diotima: hoc scio eam vel de hac sola generatione dignam fuisse quæ Diotima vocaretur. Cùm enim diuinæ sapientiæ sit sapientes gignere, cur non eam mulierem dicam diuinos honores consecutam, quæ masculo mentis robore tam validum genuit virum, vt is rursus multa hominum millia simili facultate procrearit, & tamdiu sit procreaturus, quàm Platonis libri à studiosis cum fructu, qui consequi debet, legentur? Vel hæc, vel Socrates eius filius magna eloquentia explicat, quæ mentis fecunditate turgentis sit tentigo, & quam ea feminam, & quam eius pulcritudinem quærat, tum quid in ea progignere desideret, ac quanto hæc sit quàm corporis generatio excellentior, diuinior & conuenientior ad immortalitatem consequendam, in qua finis est vltimus omnis eius appetitionis & desiderij, quo homines ad gignendum veluti stimulo quodam aut œstro incitati feruntur. Quamobrem si quis rectè scire volet, quis sit Cyllenius &

Fascinū Mercurij statuæ affixum, quid monent.

Satyrorum veretra unde?

Diotima.

cur

cur ita dictus, & qua de cauſſa à priſcis ſit factus inſigniter mutoniatus, is Platonis ſympoſium adeat, & illic prius Academico, aut potius Bacchico liquore probè madeſcat, quàm hæc noſtra cognoſcat. Vt enim ille ad ſuam diatribam Geometriæ imperitos non admittebat; ita ego nihil meorum ab eo legi velim, qui non prius Platonis ſacris ſit initiatus. Aiunt Ageſilaum, cùm quiſpiam eum ſpectaſſet cum pueris ſuis in arundine longa equitantem, monuiſſe, ne cuiquam hoc prius referret, quàm ipſe quoque liberos procreaſſet. At ego multo magis eos, ſi qui erunt qui hæc noſtra legere volent, monendos duco, ne antè iudicium ferant de hoc mentis impetu ad generationem irritante, quàm ipſi quoque ſentiant ſe iam fecundos eſſe, & ſemine turgidas venas habere. Qui corporis amoribus eſt irretitus, qui pecuniæ ſtudio totus diſtrahitur, qui veſana ambitione feruet, is ad cæleſtis amoris conuiuium non accedat, nec quis Cyllenius ſit, inquirat. Depurgatis oculis ſymbola conſpicienda, depurgatis auribus ſacra nomina audienda, ne diuina, immundis vaſis indita, computreſcant. Membrum itaque erectum, diuinæ huius generationis, quam Diotima nobis deſcripſit, ſignificationem habet, indicans eam in Mercurio ſummam eſſe & perfectiſſimam vtpote quadratæ baſi innixam: & idcirco hunc Deum orandum eſſe, vt ſapientiam & omnes virtutes in nobis gignat, & facultatem etiam largiatur, qua & nos vlterius aliam ſobolem gignere poſſimus. In Hermathena docui, Cul eam corporis partem notare, in qua ſemen perficitur, idque non vna ratione. Primaria tamen notationis cauſſa ex Ie Yul pendet, quod idem eſt ac ſi dicas; Deſidero vehementer vt me nobilites ea facultate, qua idoneus fiam ad tuitionem. Cupiunt omnia ſe tueri, & , quoad eius fieri poteſt, reddere ſempiterna. quod cùm nequeant in ſeipſis, generare ſibi ſimile ſummo ſtudio quærunt; atque in eo totum ſuum decus collocant & firmam ſpem immortalitatis. Yul ſit ab Yi-el, id eſt, exalto ſiue nobilito ad id vt tueri atque cuſtodire poſſis. Iam dum ſimpliciter tuitionem audimus, ſummam intelligamus oportet, quam ſitam eſſe in generatione, eiusque finem eſſe perennem durationem, Diotima demonſtrauit. A Cul, Latini Coleos & Culeos retinuerunt. Porrò cùm generatio quæ in mente fit, ſit ea quæ fit in corpore multo excellentior, ſintque vocabula in diuinis rebus omnia acutis & arrectis auribus, non flaccis, audienda; Cul ad vota generationis mentalis pertinebit. Cul Ieen igitur idem erit, quod generationis facultatem, ſiue membra comedo, ſiue vtenda concedo. Quid Ieen denotet, in Hyperboreis docui, dum quis Silenus dicendus ſit, explicarem. Cyllenius igitur ſiue Cullenus, Mercurius dicitur, quòd is in mentibus noſtris omnem gignat perfectionem, & maſculam ſuam vim nobis commodet, qua & nos gignamus primùm in nobis, deinde in cæteris. Quid autem Mercurius ille ſummus gignit in nobis? An non omnem intelligentiam, omnem ſapientiam, omnes virtutes, cùm cæteras, tum fidem, ſpem & caritatem? Sed quis eſt coleus quem nobis commodat & concedit vtendum? Intelligentia maſcula, gratiæ ipſius vi ac fecunditate turgens; cuius vehementi deſiderio ferimur ad generandum eum in nobis amorem, cuius alis ad felicitatis culmen ſubuolemus; & ei adhæreamus, cuius perpetua contemplatio, æternam perennis vitæ perficit ſuauitatem. Bone Mercuri, quò nos vocat tuus Ithyphallus, quò nomen tuum vocat, quo à culeis Cullenius indigetaris? Summum te generatorem eſſe, & maſculis mentis viribus plurimum pollere, his teſſeris admonemur: & vnà admonemur, vt cum vate Ieſſæo dicamus: *Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis*. Quid? quòd altius etiam attollimur, & non de creatione tantùm, qua Deus in nobis generat ſapientiam & omnes animi dotes laude dignas, reddimur hoc ſigno certiores, ſed vlterius etiam ad ipſum Verbum, quo Pater creauit omnia, vocamur? Si enim Mercurium perfectiſſimam contemplationem, pro eo ac vox nobis ſonat, intelligamus; non poſſumus non fateri, hanc eſſe ipſius ſupremæ ſapientiæ & ipſius Verbi, quo pater omnia generauit, propriam. Perfecta contemplatio non alibi, quàm in perfecta ſapientia reperitur; quam Deus genuit ante ſecula, qua tanquam vi maſcula ſua creauit vniuerſa, & in cælis & in terra. Quemadmodum Orphici Mercurio omnium artium inuentionem & totum mentis acumen adſcribunt, ita Salomon quicquid eſt vſquam ſcientiarum, Sapientiæ adſcribit:

Cul.

Yul.

Coleus. Culeus.

Cyllenius vnde dictus Mercurius.

Sapientia genita ante ſecula, &c.

scribit: *Omnium*, inquit, *artifex docuit me Sapientia. Est enim in illa spiritus intelligentiæ sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, disertus, mobilis.* Et mox subdit: *Vapor est virtutis Dei, & emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera; & ideo nihil inquinatū in eā incurrit: Candor est enim lucis æternæ, & speculū sine macula Dei maiestatis & imago bonitatis illius. Et cùm sit vna, omnia potest, & in se permanens omnia innouat, & per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei & prophetas cōstituit: Neminē enim diligit Deus, nisi eum qui cum sapientia inhabitat.* Quis in his Salomonis verbis nō animaduertit vim Mercurialem, maximè si cætera, quæ plurima sunt, sapientiæ encomia consideret? in quibus & illud est, hanc esse quæ doceat Dei disciplinam, hanc scire versutias sermonum & dissolutiones argumentorum. Vel non intelligo quid sit perfecta contemplatio Mercurij nomine significata, vel ea huius solius est Sapientiæ; quæ vnica cùm sit, multiplicem se præbet efficacitate, atque idcirco veluti Mercurius quidam multa nomina meretur. Mobilis est sapientiæ spiritus; alatos pedes, alatum petasum habet Mercurius. *Omnibus*, inquit Salomon, *mobilibus mobilior est sapientia. Nec fuit adstricta hæc sapientia vni nationi, sed per nationes vim suā adspirat sanctis; & quos vult, eos spiritu suo replet, & vates efficit.* Quamobrē nō miremur si eadē Mercurio suo tribuerint Ianigenæ, quæ de sapientia Salomon Semigena cantauit. Idem est spiritus sapientiæ in omnibus iis qui de veritate vera & sentiunt & dicunt. Vt autem cæterarum rerum omnium scientiæ ad Sapientiam pertinent; ita & hoc ipsius donum est, nouisse, veritatem ad omnes nationes ab ea sola proficisci, & eam posse in quauis gente veros doctores & veros vates excitare. Quando itaque artium litterarumque omnium apud omnes inuentio Mercurio tribuitur, satis intelligimus, Mercurium solo nomine à Sapientia differre, atque ea de causa non minus ad illum, quàm ad hanc omnem generationem esse referendam; non illam modò quam Diotima docuit, sed hanc etiam, quam Verbum creauit, totam rerum omnium vniuersitatem. Cùm igitur homo maioris mūdi typum gerat, atque idcirco microcosmus vocetur, aptissimum totius generationis symbolum fuerit membrum in minore mundo ad generationem à natura comparatum. Pace itaque Herodoti, Mercurij Phallum non Pelasgis, sed Cimmeriis antiquioribus acceptum feremus, atque Hermæ sic posito nomen Cullenij dicimus conuenire. Eōdem spectat nomen Herculis, quo Culeus totius communitatis denotatur. Quando enim idem omnibus diuinis nominibus Deus significatur, nihil miri est, si in nominibus quoq; diuersis & diuersis symbolis aliquādo magna cōuenientia reperiatur. Quod claua est Herculi, Mercurio virga est siue sceptrum, Caduceum vocatum, & Draconum, quos deuicit ac depressit, insignitum trophæo. Quoniam verò de hac modò conuenientia signorum fecimus mentionem; non fuerit à proposito alienum, reddere & alteram. Hercules claua sua hydram occidit, & draconem aurea mala custodientem. Mercurius Argephontes dicitur, eo quòd Argum interfecerit: & cùm alij alia de Argo comminiscantur, Pausaniam laudamus, quòd eundem Argephontem & Ophioctonon dicat. Hesychius Milesius Ἄργην ἔκτεινεν, interpretatur, serpentem occidit, eò quòd Arges draconis fuerit epitheton. At qua de causa Draco sit vocatus Arges, nec ipse declarat, nec quisquam cæterorum, quos mihi quidem contigerit videre. Græci quæ splendida sunt & clara, hac voce nominarunt: atque idcirco quidam non ἀργειφόντην, sed ἀργιφόντην Mercurium dicunt, eo quòd omnia illustret: quod vnum fuit inter effugia, quibus ex hac difficultate sese subducere Grammatici conantur. Quid Caduceum sit, quid Cyllenius indicet, atque adeò quid ipse sibi Mercurius & Hermes nomine suo velit, frustra Latini, frustra Græci omnes suos antiquarios litteratores interrogarent, nec plus se sperent lucis in huius nominis obscuritate consecuturos. Adeant igitur vetustissima Cimmeriorum oracula, scitatum nimirum qua de causa Argephontes Hermes vocetur; quæ respondebunt, Draconem propriè dici cognomine Argen ab Arg, vocabulo nostratibus in primis vsitato, pro eo quod Cicero dixisset malitiosum. Quis verò in supremo gradu malitiosus sit dicendus, ignorare non poterit, qui sciat qua fraude, qua versutia, qua malitia Draco primam nostram matrem inescauerit. Proprio igitur & præcipuo iure Draco dicetur Arg. quem si voces Arg-hot vel Arg-heet, ipsum ipsius malitiæ caput designas. A qua posteriore voce Arges fortè deriuatum, Tau in sigma mutato: quemadmodum

Mercurius solo nomine à Sapientia differt.

Homomicrocosmus.

Hercules quid significet.

Herculis & Mercurij cōparatio.

Argephontes dictus Mercurius.

Arges dictus Draco quem Mercurius occidit.

Arges, Argestes, Argus vnde dicātur

modum ab Arg-hoot Argos & Argus, accentu posterioris syllabæ neglecto: tametsi in Arg per se citra adiectionem satis sit significationis expressum, satisque caussæ vt draco vel Argus vel Arges nuncupetur. Nos Arg-geest pro malitioso spiritu diceremus, & Arg-heut vel Arg-hoot pro ipso malitiæ capite siue principe. Potest quicquã dici clarius, quicquã efficacius, quicquã conuenientius veritati, quàm si Argus is vocetur, qui vt malitiæ omnis princeps est, ita ea ipsa genus perdidit humanũ, & in tenebras deiecit sẽpiternas? Significãtius certè Argus nuncupabitur, quàm Græco nomine diabolus à calumniando & criminando, eo quòd malitia calumniæ mater esse videatur; & longiùs illa, quàm hæc fimbrias suas extendat. Argephontes ergo Mercurius dictus est, eo quòd draconẽ omnis malitiæ in cælis & in terris auctorem occiderit: cuius victoriæ signum in caduceo gerere cernitur: ita semper prisca Orphicorum vocabula cum symbolicis statuis consentiunt, & ad vnguem concordant, & mutuas ad significationis interpretationem operas tradunt. D. Paulus Argi nomen insigniter expressit, dum ad Ephesios inter alia & hoc scripsit: *De cætero confortamini in Domino, & in potentia virtutis eius: induite omnia arma Dei, vt possitis stare contra versutias diaboli.* Audin' hic Argum, dum versutias audis? Audis profectò, si Cimbricam linguam intelligis. Quando igitur hunc Argum occidit Mercurius? Primùm dum eum olympo deturbauit, pòst cùm se Verbum Dei in mulieris corpore incarnatum in cruce obtulit: & vt tum semel caput eius conculcauit atque contriuit, iuxta illud Sibyllinum:

Argus à Mercurio occisus.

Occidit & serpens, & fallax herba veneni.

ita quotidie occidit, dum nos Dei virtute confirmati & armis eius muniti, ipsius malitiam superamus, & gladio, id est, Dei verbo concidimus. De cæde Argi Ouidius:

Nec mora, falcato nutantem vulnerat ense,
Qua collo est confine caput, saxoq; cruentum
Deiicit, & maculat præruptam sanguine rupem.

Harpe, ensis Mercurij.

Harpen falcatum ensem vocat; quem Mercurio propterea tributum arbitror, quòd verbum Dei acutissimum sit, non solùm Diabolo resistens, sed omnes quoq. versutias eius exscindens. In Apocalypsi audiuimus: *Mitte falcem tuam acutißimam & mete vineam tuam.* Quemadmodum igitur gladius, quo Deus in puniendis impiis vtitur, propter summum acumen falx vocatur, ita & Mercurij ensis falcatus fingitur, quo Argen cælo eiecit. Hac harpe Medusæ caput decisum: quod ex alia fabula allegorica ad draconis quoque caput serpentibus cinctum est referendum. Macrobius & alij item Argum cælum interpretantur, vnde Ouidius Argum stellatum fortasse dixit. Is, inquit Macrobius, ambitus cæli stellarum luminibus ornatus tunc existimatur enectus à Mercurio, cùm sol diurno tempore obseruãdo sidera veluti enecat, vi luminis sui conspectum eorum auferendo mortalibus. Lepidum profectò commentum, si Mercurio placet. Quasi verò Sol cælo octauo lumen suum auferat, cùm stellæ à nobis non videntur. Quid hoc ad Mercurium, quid ad Verbum, quid ad Sapientiam, quibus dicitur præsidere? quid ad Iunonem? quid ad odium inter Iunonem & Io? Scio fabulas priscas maiorẽ in modum esse corruptas crassa posteriorum poëtarum ignorantia, & ideo non semper optimè ad primam significationem quadrare. Deus sponsus dicitur suæ ecclesiæ, & huic legitimo matrimonio coniungi: quia in re D. Paulus magnũ cõiugij cõstituit sacramẽtum. Cùm igitur Deus prius angelos creasset, & eis sese cõmunicasset; visus est prius sese Iunoni iũxisse, & habuisse eã vxorem. Iuno enim Jun-hoot dicitur, id est, fauoris caput. Qui titulus non malè conuenit in eũ creaturarũ ordinẽ, qui primus diuinæ bonitatis sensit fauorẽ. Nec alia caussa Lucifer dictus est, eo quòd velut aurora quædã reliquæ creationis diem præuerterit. Hęc Iuno ob superbiam & inuidiam cælo est deiecta & prorsus repudiata; in cuius locũ anima humana massæ corporeæ est inspirata, & in coniugẽ delecta. Huic Iuno repudiata inuidens, technis suis fecit vt in vaccam siue pecudẽ mutaretur; iuxta illũ diuini vatis cantum: *Homo cùm in honore esset, non intellexit; comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Idem alibi dicit, se velut iumentum factum esse apud Deum. In ipso etiam Abecedario fatemur nos pecudes esse. Anima igitur hominis in vaccam mutata, à Iunone tradita est Argo, id est, ipsi malitiæ diabolorum, qui infinitis oculis perpetuò eam obseruent, & semper ei insidientur, ne Deus cum ea in gratiam queat redire. Legimus Satanam totam terram circumire, & diligenter omnia emissitiis

Iunonis etymon, & eius fabula allegoricè interpretata.

Argi fabula allegoricè interpretata.

oculis

oculis obseruare, ne quid boni ab hominibus fieri possit. Hic Argus nunquam dormit, multa millia oculorum habet, vbique adest, omnia scrutatur. Ad eum igitur occidendum missus est Mercurius, sic vsurus ingenio suo, vt versutissimum hostem veluti veterno pressum antè occidat, quàm harpen cernat vibratam. Est autem anima dicta Io, propterea quòd ad voluptatem creata, & in horto voluptatis esset constituta. qua de voce mox plura. Qui ergo Sibyllæ hunc præcinuit versiculum, *Occidit & serpens, & fallax herba veneni*; is etiam prisco huius fabulæ textori suggessit nomen ipsius Argi, quem & Iuno princeps huius regni mundani ipsi Io custodiendæ præfecit, & Mercurius falce sua interemit. de qua victoria dictus est Argephontes. Perius Pausaniam, in lexico scribentem, Argephontem dictum esse quòd serpentem occiderit, qui ἀργὴς vocaretur, deridet velut nugas agentem, eo quòd non adscripsisset quomodo & quando hunc mactasset draconem. Nos contrà non possumus satis admirari insignem hanc sententiam, de qua sola quis Arges fuerit apertissimo colligitur argumento, modò Cimmerius fermo consulatur. Ex his nunc & illud perspicuum fit, quare Hermes dictus sit ἀγώνιος & ἐναγώνιος. Magnum enim, immo maximum agonem Mercurius subiuit, atque ex eo victor discessit, cùm agnus draconi esset obiectus. Hinc item Mercurius Promachus dictus est, eo quòd generis humani fuerit propugnator. Quanta ter maxime & ter optime Mercuri huius epitheti vis est & claritas! An quisquam est alius qui pugnet pro nobis quàm tu fortissime Promache? equidem nescio quid verius de protectore nostro cuius armis tuti sumus, & sub cuius clypeo latitamus, dicere possemus. Quamuis verò huius nominis ratio tam perspicua est omnibus Christianis, nihil vt opus sit locis ad eam probandam è sacro codice adductis; illud tamen quod iam nunc addam, nihilo minus habet cum religione nostra congruentiæ, quàm vt paulo latiùs & liberiùs ob oculos ponam, nouum libellum exordiar, quo Daphnim viâ cum Marone altiora canente, quàm intellexerit, celebrem; ac deinde reliqua Dei nomina à Cæsare Gallis adscripta declarem. Veteres illi Orphicorum discipuli Mercurium etiam Nomium vocauerunt, eo quòd pastorum Deus haberetur. Pastoris certè formam sibi sumsit, cùm Argo cædem pararet. Iam cùm Criophorus vocatur, & in eius festo is qui formæ præstantissimæ est, agnum humeris portasse narratur; videor mihi audire parabolam de vna oue ex centum perdita, & humeris, postquam inuenta esset, domum relata. Quid sibi vult μηλοσόος cognomen, seruatorem ouium significans? An non clarissimè demonstrat, Mercurium eum esse, qui solus magnus pastor sit ouium, sanguine suo eas è faucibus lupi eripiens? Si hæc non clara sunt & luculenta indicia sub Mercurij fabula Christum tectum latuisse; nescio quid clarum queat aut dici aut haberi. Quid? quòd & Bucolicon carmen ei consecratum legimus? Iam Daphnin formosissimum puerum, & eum quidem pastorem ouium Mercurij filium fuisse scribunt, qui patri suo primus Bucolicon carmen fuerit modulatus. Hunc Virgilius magno totius mundi mærore mortem oppetiuisse cantat, & maxima rursus omnium lætitia in cælum adscendisse, vnde omnibus pastoribus perpetuò dexter affulgeat. Non dubito, quin hanc apotheosin ex arcanis Sibyllæ Cumanæ libris suppilarit; ex qua cùm ea quæ ad Christi natiuitatem pertinerent, in priorem eclogam transtulisset, sequenti mortem Christi & eius apotheosin, nescius quid ageret, descripsit; quod vtramque conferenti clarissimè liquebit. Neque enim dubito, quin æquè ea de Sibyllæ foliis cognorit quæ ad mortem Christi & eius resurrectionem pertinerēt, atq. illa quæ priore ecloga complexus est. Priorem Eusebius Græcam fecit, & cōmentariis suis Christo accōmodauit: cui si suboleuisset sequētem quoque ad Christum pertinere, nihil dubij est, quin & eam Græcis versibus Constantino Magno legendam obtulisset. Equidē cùm diligentissimè quæsiuissem ecquis ante me hunc thesaurum indicasset, tandem contra omnē meam exspectationē incido in Ludouici Viuis annotationes, cui cùm hāc sententiā, quā meam solius esse arbitrabar, placuisse cernerē, maiorem in modū sum gauisus de grauissimi viri suffragio: quod licet nusquam extitisset, ego tamen nunquam ab opinione mea diuelli potuissem, in quā diuina Mercurij manu me deductū existimabam. Videbam enim nemini vnquā mortalium ea aut conuenire aut affingi probabiliter potuisse quę Maro suo Daphnidi adscripsit, quàm vni Christo vero Criophoro, & vero ouiū suarum seruatori, id est, μηλοσόῳ. Cur verò Christus Daphnis à Sibylla fuerit vocatus, clarum ei fuerit,

Mercurij epithetorum interpretatio.

Daphnis, Christus.

qui scit Imperatores triumphantes laurea coronari solere, Quis enim tantus vnquam fuit triumphus, vt Christi triumpho de dracone in capitolium cæleste acto comparari possit? Nullus profectò. Meritò itaque vel Græcis Daphnis vel Latinis Laurea dicetur. Quod autem poëtæ Mercurij filium finxerint, posset id quidem hoc modo ad veritatem applicari, si Mercurij nomen Deo patri demus, vti verè dare possumus; quia nimirum is totius considerationis diuinæ supremum culmen est: Christus enim patris filius est ab æterno. Rursus idem sic intelligi queat: Daphnidem vti hominem è virgine natum filium esse Mercurij, eo modo vt Mercurij nomen Spiritui sancto applicetur, quod minimè absurdum est, eo quòd toti conueniat diuinitati. Daphnidis ergo nomen ad hominem, Mercurij ad Deum in hac veterum genealogia refertur, cùm interim idem Christus siue Daphnis sit Deus & homo; & vt homo quidem mortuus est, vt Deus verò resurrexit & ad cælum adscendit humanam suam naturam ab omni mortalitate liberam cælo inferens. Quod igitur Daphnidi adscribitur omnium pastorum Deo, id Mercurio quoque conuenit; quoniam Verbum, id est, Hermes siue Mercurius logios carnem assumsit humanam. Quo autem res tota clarius intelligatur, Virgilij versus adscribam; & quàm potero breuissimè explicabo:

Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim
Flebant; vos coryli testes & flumina Nymphis.
Cùm complexa sui corpus miserabile nati,
Atque Deos atque astra vocat crudelia mater.

Virgilij versus de mortuo Daphnide, Christo attributi.

Videor mihi Christum cùm à cruce refixus esset, in matris gremio iacentem videre, atq. mulierum adstantium audire ploratum, quibus cum vnà tota natura ingemiscebat. Quæ deinde subdit, ad horribilem illum elementorum & ipsius Solis luctum in Euangelio nobis depictum pertinent, quem poëta Bucolico ritu accommodauit:

Non vlli pastos illis egere diebus
Frigida Daphni boues ad flumina; nulla neque amnem
Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

Neque enim homines solos, sed ipsas etiam pecudes ad repentinas illas tenebras quibus Sol contra omnem astronomiæ rationem lumen suum terris abstulit, obstupuisse credendum: nec rursus cicures modò bestias, sed feras etiam attonitas constitisse, vt sequentes duo versus ostendunt:

Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesq; feri siluæq; loquuntur. Addit deinde:
Daphnis & Armenias curru subiungere tigres
Instituit: Daphnis thiasos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus hastas.

Liber pater, Christus.

Referuntur hæc ad Liberum patrem, qui in arca triumphum duxit de Gigantibus, in qua cùm ferarum omne genus, tum sæuissimas etiam habuit, quas Tigridum nomine designat. Quemadmodum autem Nochus de Gigantibus triumphauit in arca ex India ad Paropanisum deuectus, & suos in Mero monte, suaui vitis inuentæ liquore lætos, Deo festos dies celebrare fecit; ita Christus in ara crucis de omnibus cacodæmonibus veris Gigantibus triumphauit, & triumpho peracto, suos non calore vini, sed flamis Spiritus sancti inebriauit, & veros thiasos saltare fecit; non pedibus, sed mente diuino furore æstuante & exsultante. Hinc Liberalia instituta, quibus gratiæ ab omnibus Deo agerentur, quòd Libero patri concessissent, vt genus mortalium semine suo conseruaret: Vnde post Christum mortuum multo magis Liberalia celebranda, propter regenerationem quam mors Christi nobis peperit. Vt enim Nochus vitæ corporalis pater fuit mundo, ita Christus vitæ spiritalis, duraturæ non sicutilla ad aliquot annos, sed duraturæ in æternum. Illius ergo Liberalia in Merò primùm vino & thiasis celebrata, typum dumtaxat gesserunt Liberaliorum, quibus toti generi humano Christus verus Liber, id est, populorum genitor & procreator, sanguine suo vitam contulit sempiternam. Hic autē dies in Martio celebrabatur, eo quòd ad illud tempus Christus esset hāc regenerationē absoluturus: & quia crudelissimo agone ad eam esset peruenturus, dictus est à Pontificibus dies hic Agoniū Martiale, quod ex Masurij secundo Fastorum libro constat. Videtur igitur Sibylla Bacchici huius triumphi meminisse, quò ostenderet

Liberalia festa.

Nochus figura Christi.

Agonium Martiale.

quorsum

quorsum apud Cimmerios Liberalia spectarent; & quo tempore Daphnis moriturus esset, pastor omnium pastorum; qui non curam modò diligentem & custodiam, sed vitam etiam suam ouibus impendit. Macrobius hunc Masurij locum adduxit, quo doceret non Liberaliorum solùm in genitiuo dici, sed Liberalium etiam exigua hac sua & leui occasione maximum mihi largitus beneficium; de quo quantum ceperim voluptatis, ipse mihi Mercurius testis est. Hoc igitur illud est Agonium omnium certaminum maximum, quod quia Christus in Martio certauit, Martiale dictum est, diuino haud dubiè instinctu. Cùm igitur Liberaliorum festum Agonium sit vocatum Martiale, multo antè quàm Christus vel nasceretur vel mortem subiret, equidem asserere minimè vererer, mensem hunc vocatum fuisse Martium, propterea quòd in eo Christus cum dracone prœliũ illud esset initurus, quod à priscis omnibus maximo desiderio fuit exspectatum, & ab eis qui pòst secuti sunt, memoria celebrandum est sempiterna. Mart idem nobis est quod in minimas partes vi magna cõfringo: hinc Martel pro malleo ferreo hactenus in vsu, vnde Gallorum *Marteau*. Hinc etiam Marter pro tormentis sæuissimis, vt cùm dicimus Gods marter pro tormentis Dei. Et Mars apud Latinos pro Deo omnia confringente, qui ne filio quidem suo pepercit, vt scelus humanum expiaretur. Deus enim tormentis iniquos castigans, Mars vocatur. Mensis igitur in quem essent tormenta illa casura, quibus iustitiæ & Nemesi diuinæ, agnus Dei toto corpore laceratus satisfacturus esset; atque malleis etiam, quos Martellos Cimbri dicunt, cruci affigendus, conuenientissimè Martius fuit dictus, & Marti diuino scelerum vltori bellorumque præsidi consecratus. O Martem horribilem, qui agnum commisit draconi innocentissimum & mitissimum sceleratissimo & truculentissimo! O rursus felicem Martem, & omnibus seculis grata memoria recolendum, quo ille humani sanguinis sitientissimus hostis est clarissima victoria victus & in triumphum actus! Quis vos docuit Pontifices, hunc diem duobus nominibus nuncupandum fuisse, altero Agonium Martiale, altero Liberalia? Quis tàm diuinus vates contigit Romanis, turpi idolomania insanientibus, vt hunc diem præuideret, atque aptissimis veritati nominibus insigniret? Neque enim vos Abrahæ posteri, neque ab Ægyptica seruitute ad hoc anni tempus olim liberati fuistis. Nullus maioribus vestris Moses præcepit, vt hunc diem sollemni ritu quotannis celebraretis. Nulla vobis notitia illius miraculi, quo Deus Iudæos illæsos transiens, primogenitos Ægyptiorũ ad vnum omnes vna nocte mactauit. Nec est omnino vllus inter vestros scriptores, qui caussam aliquam probabilem huius festi diei & gemini eius nominis assignarit. Seruius enim longissimè aberrat, dum Liberi Dei sacra à C. Iulio Cæsare ex Armenia Romam primùm illata dicit. Signa ærea Liberi Liberæque multo antea Romæ fuerunt, multo etiam ante templum amborum. Iam quanta sit antiquitas Liberaliorum, ex eo cernas, quòd hic dies sollemnis esset togæ accipiẽdæ, ritu multis antè seculis quàm Cæsar natus esset vsitato. Nónne ante Iulium vixit Næuius? At hic dixit: Libera lingua loquemur ludis Liberalibus. Quamobrem & nos libera lingua dicimus Seruium hoc loco insigniter cæcutiisse atque cespitasse: Quòd si vel minimum Cæsari in Liberaliorum festo Naso assentari potuisset, nulla ratione hanc omisisset tam insignem occasionem, cùm cæteroqui diligentissimus sit vbique Cæsaris buccinator; & hic potuerit facillimè, immo debuerit maximè eius rei, si qua fuisset, facere mentionem, propterea quòd Liberaliorum commemoratio laudes Cæsaris & Augusti nullo medio sequeretur. Caium enim in Diuorum numerum Idibus Martiis à Vesta relatum esse cùm ceciniisset, mox subdit:

Tertia post Idus lux est celeberrima Baccho.

Reiecto igitur hoc commento, accuratiùs repetamus quæ sint Liberalia, & vnde dicta. Liber geminam nominis sui caussam habet; alteram à procreando populo, quam & modò exposui, & latiùs ex Varrone & Augustino Indoscythica mea declarant, & præterea patris cognomen, perpetuò ferè addi consuetum, luce clariùs ostendit: quoniam nimirum Liber nihil aliud sit, quàm pater populorum: Alteram, quæ ex altera pendet etymologia, quæque fecit, vt Latini Liberum dicerent, qui sui iuris est, nulla alterius seruitute pressus. Sicut enim Lie per diphthongum vel I longum tenuius, populi sunt; ita Lí per I longum crassius, quod nos gemina figura ferè scribimus Lii, idem est quod affligor & afflictio. Hinc Lii-wer, idem est quod defendo ab afflictione: & quia Latini

Martius mẽsis vnde dictus.

Mart.
Martel.
Marteau.
Marter.

Mars deus.

Liber vnde dictus.

duplici digamma carent, pro eo B substitutum est, atque ex Lif-bet Liber factum: quo de ratione compositionis is notatur, qui defendit aduersus afflictionem, siue qui facit ne quid mali patiamur. Hinc factum vt cortex quoque liber vocetur, tametsi in ea voce accentus sit immutatus. Nochus ergo vtraque ratione Liber est; & quia pater omnium populorum, & quia familiam suam defenderit atque seruarit ab afflictione ea qua nulla vnquam mortalibus accidit maior. Egregius ergo Nochus typus Christi est, propterea quòd Christo tanquam ideæ siue primo exemplari conueniat, vt & pater dicatur vniuersorum, & sit etiam verus & vnicus malorum depulsor. Creauit ille tres filios, à quibus omnes nationes exordia duxerunt: at hic creauit totam rerum vniuersitatem. Ille suos ab vndis cataclysmi liberauit: at hic totum humanum genus liberauit ab infernalibus & tartareis abyssis. Liberalium ergo festus dies ad Nochum ceu figuram, ad Christum tanquam verum Liberum pertinebit. Quia verò hæc tantorum depulsio malorum per maximum obtigit certamen, cui nullum est comparandum, nedum æquandum; bene admodum & perquam conuenienter factum est, vt idem dies Agonium, & totus mensis à tam insigni nota Martius vocaretur. Nochum autem Bacchum à Cimmeriis dictum fuisse, & Liberum patrem, licet Indoscythica mea non satis copiosè docuissent, possem tamen probabili id collectione ex hoc Ouidij loco concludere. Caussam enim inquirens, cur Liberalibus anus Libero liba offerat, sic canit:

Liber pater, Nochus, & Christus.

Ante tuos ortus aræ sine honore fuerunt
Liber, & in gelidis herba reperta focis.
Te memorant Gange totoq́, Oriente subacto,
Primitias magno supposuisse Ioui.
Cinnama tu primus captiuaq́, thura dedisti,
Deq́, triumphato viscera tosta boue.

Ouidij versus de ludis Liberalibus, Noacho applicati.

Audimus hîc Liberum ex India triumphum duxisse, audimus eum magnificum Ioui sacrificium obtulisse ex eorum primitiis quæ ex India portarat: audiamus nûc Mosem de Noacho arcam egresso loquentem: *Aedificauit autem Noë altare Ioue, & tollens de cunctis pecoribus & volatilibus mundis, obtulit holocaustum super altare. Odoratúsque est Ioua odorem suauitatis.* Hic in sacris litteris videmus primum post cataclysmum fuisse Nochû, qui aras exstruxerit, & nouo igne calefecerit, atq. Deum placarit: illic audiuimus Baccho eandem laudem attributam: qua de conuenientia facilè cernas, Liberum & Nochum eiusdem viri nomen fuisse. Addit Ouidius:

Nomine ab auctoris ducunt libamina nomen,
Libaq́, quòd sanctis par datur inde focis.
Liba Deo fiunt, succis quia dulcibus idem
Gaudet, & à Baccho mella reperta ferunt.

Mitto cætera, quibus fabellam de mellis inuentione describit, in his illûd obiter notabo, Libamina & Liba nequaquam dici à Libero patre, tametsi id crediderint Latini, sed à Lieb-bont, quo amoris vinculum denotatur, propterea nimirû, quòd sacrificiis amore Deo nos alligemus atque deuinciamus. Eò enim omnis sacrificij ratio spectat, vt Dei amore erga nos excitemus, & ei amore deuinciamur. Is igitur propriè libare dicitur, qui ad hunc finem liquorem aliquem aut effundit aut degustat. Is item Libum dicetur offerre, qui suauem panem & mellitum eadem de caussa donat. Pulera itaque allusio est in ea vocis translatione, qua Virgilius vsus est dum dixit, *Oscula libauit natæ*, eo quòd osculis amoris vinculum connectatur. Quia verò postquam libatum est, modicè liquorem degustabant, Libare etiam ad degustationem eiusmodi transiit. Sic idem:

Libo, Libum, Libamen, Libona, & Libanum vnde dicantur.

Illos porticibus Rex accipiebat in amplis,
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus paterasq́, tenebunt.

Quòd autè ad amorê conciliandû, tum Dei tû hominû libatio maximè referretur, idê poëta declarat, dû Dido inducitur libans Ioui Xenio, quo amicitiã cû Troianis sanciret:

Hic regina gravem gemmis auroq́, poposcit,
Impleuitq́, mero pateram, quam Belus & omnes
A Belo soliti: tum facta silentia tectis.
Iupiter, hospitibus nam te dare iura loquuntur,

Hunc lætum Tyriis q. diem Troiaq. profectis
Esse velis, nostros q. huius meminisse minores.
Adsis lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno,
Et vos ô cœtum Tyrij celebrate fauentes.
Dixit, & in mensa laticum libauit honorem,
Primaq. libato summo tenus attigit ore.
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hausit
Spumantem pateram, & pleno se proluit auro;
Pòst alij proceres.

Libandi mos.

Hîc libandi morem descriptum videmus; cuius tanta est amplitudo & antiquitas, vt cùm hæc ad Ogygios sic referenda, tum illa ad omnia se rerum inter homines, vel publicè, vel priuatim agendarum auspicia distendat. Neque enim in sacrificiis tantùm vinum libari solet, sed in omnium rerum principiis & exordiis. In itinere exordiendo, in hospitij iure sanciendo, in lecto adeundo veteres libare consueuerant, vt Eustathius annotauit. Quem priscum laudatissimum hominum ritum nostrates tanta hactenus diligentia obseruant, vt à maioribus nostris eum defluxisse nihil dubitare debeamus: atque idcirco mirari non oportet, si quibus ipsius rei debetur inuentio, iis etiam vocis qua res ipsa denotatur etymologia feratur accepta. Habent Latini verbum Libo, habent Græci, sed neutris ratio constat. Quamobrem si Græci veram verbi originem nouisse volent, nostrates, à quorum maioribus consuetudo manauit, consulant necesse est: à quibus mox accipient, amoris vinculum in libandi notatione contineri, cuius gratia omnis libatio, tum apud Græcos, tum apud Latinos, tum maximè apud priscos Cimmerios fieri consueuit. Libo itaque à λείβω deductum, & hoc à Lieb-bont, vel, si simplex verbi notio magis arridet, à Liebe, diphthongo ie in ei mutata, quòd illa Græci non vtantur. Est autem Liebe, vt modò sæpius indicatum, amor: Bont verò siue Bant, vinculum. Hinc apud Hebræos thus לְבוֹנָה dictum, quasi Lie-bont diceretur; propterea quòd eius suffitus Dei amori conciliando dedicatus esset: qua de voce plura in Vortomno memini dixisse. Quòd autem ab albedine thus sic dici velint, id vanum esse eodem loco demonstraui. Cùm igitur & Libo & Libum & Libona & Libanum eiusdem sint cùm originis, tum significationis, satis intelligimus omnia omnium veterum sacrificia ad amorem vt vltimum suum scopum spectasse; & hoc vnum in votis fuisse, vt Deus miseros mortales amaret, atque in ipsis amoris vinculum quàm arctissimè constringeret, quò & omnes Deo, & ipsi sibiipsis colligarentur. Sic Homerus primo Iliados libro, quò Græcis Apollinis amorem conciliet, sacrificium instituit; & inter alia quibus sacros ritus describit, libationis hanc fecit mentionem.

λείβω.

Liebe. Bont. Bant.

Sacrificiorũ veterum scopus, amor.

Καὶε δ' ἐπὶ σχίζης ὁ γέρων; ἐπὶ δ' αἴθοπα οἶνον λείβε.

Quòd non in sacris tantùm libare consueuerint, sed post cœnam etiam cùm dormitum essent ituri, Homerus declarat tertio Odysseas libro:

Τοῖσι δὲ καὶ μετέειπε θεὰ γλαυκῶπις ἀθήνη,
Ω γέρον, ἤτοι ταῦτα κ' μοῖραν κατέλεξας.
Αλλ' ἄγε τάμνετε μὲν γλώσσας, κεράασθε δὲ οἶνον,
Οφρα ποσειδάωνι καὶ ἄλλοις ἀθανάτοισι
Σπείσαντες, κοίτοιο μεδώμεθα, τοῖο γὰρ ὥρη.

Hæc ille. & in eandem sententiam plura, quibus morem describit nostris Germanis hactenus sollemnem; qui mensis remotis, Slaep drync, id est, somni potationem celebrant. Linguas autem hostiarum ad hoc tempus veteres seruarunt, vt eas tum demum adolerent, cùm noctis silentium instaret; monentes, tum ne quis eorum quæ liberiùs dicta essent, recordaretur, tum ne somnũ linguis non fauẽtibus interrumperent. Videmus vt antiquissimi ritus apud eos maximè hactenus vigeant, apud quos vetustissimi sermonis vsus remansit; & quàm egregia sit conuenientia ipsius Liebe & λείβω, id est, amoris & libationis ad amorem relatæ. Hinc etiamnum hodie, dum quospiam volumus significare ad compotationem incaluisse, dicimus, Zy crygen malcanderen lieb, id est, incipiunt inter se amare. Hinc non minus apud Scythas olim, quàm hodierno tempore apud nos sollemne, omnem amicitiam poculo sancire; quod propriè possumus Libationis nomine vocare. qua de re Lucianus in Toxari satis copiosè. Nos ad

Slaep-drync, libatio.

Hostiarum linguas nocte adolere solent veteres.

Iani ductus, & Gertrudis amor, panè precandi formula itineri accinctis.

iter accinctis Iani ductum & Gertrudis amorem præbibere solemus; eo quòd Iani nomen cuntibus præsit, Gertrudis eam notet Deam, quæ fidam se præbet desideriis nostris, adspirans nimirum optatum successum rebus cupitis. Vinum autem maximè ad hunc libandi vsum solet adhiberi, propter diuinum ipsius calorem; in cuius defectu alia succedunt. Sic Homerus:

Οὐ ἔῖχον μέθυ λεῖψαι ἐπ' ἀιθομένοις ἱεροῖσιν,
Αλλ' ὕδατι σπένδοντες ἐπώπτων ἔγκατα πάντα.

Hîc cernas λείβω & σπένδω eiusdem esse significationis: & σπένδω quidem sic etymologiarum scriptor interpretatur, vt dicat eo denotari, sacrificiis Deo & hominibus conciliari & amore deuinciri, aiens à σωείω σπένδω fieri, nulla addita notationis ratione. Nobis Spo-peis do, idē est quod facio ad pacē, è quo concisum σπείδω; quæ verbi radix Eustathio placet. Cùm igitur facimus ad pacē conciliandam, propriè dicemur σωείδειν;

Σπένδειν vnde deriuetur.

vnde Creatensium dialecto σπένδειν deriuatur. Quæ itaque pacis est & amoris mutui conuenientia, ea est horum cognatio verborum; quorum alterum ab amore colligando, alterum à pace procuranda originem ducit. Illud tamen minimè hîc omittendum, huius verbi geminam etymologiam nobis offerri; alteram quam modò dixi, alteram quam futurum σπείσειν, vel, antiqua Aeolum dialecto, σπείσεν nobis indicat. Est enim

Spῖsen.

Spīsen per I longum, idem quod cibum dare: quod quàm conueniat cum sacrificio in quo Christi caro oblata est, nemo eorum ignorare potest, qui sciunt à Christo dictum esse: *Accipite & comedite, hoc est corpus meum.* Et: *Caro mea verè cibus est.* Iterum: *Nisi quis manducauerit meam carnem.* Rursus: *Hic est panis qui de cælo descendit.* Quid multis? Hic solus verus cibus est animorum; ad quem cibum omnium sacrificiorum carnes referebantur; ita vt mirum non sit, verbum σπεῖσαι à cibo ductum fuisse, tametsi ad libationem notandam non intelligentium vitio transiuerit. Quòd si luberet hic argutiùs philosophari, dicerem verbum Spīs pro cibo, duci à Spo-peis, quod significat ad pacem; vel Spi peis, id est, sit pax; adeò vt nullus cibus verè Spīs dici queat, nisi ad pacem referatur. Qua consideratione fit, vt quoties cibum capimus, eius oporteat in mentem venire, frustra nos capere corporis alimentum, nisi cælesti quoque pane vescamur, quo solo inter Deum & hominem pax æterna conciliatur. Vide quàm manca sit vetustorum tum rituum, tum vocabulorum cognitio, nisi sibi à Cimmeriis adimenta adsciscat: quamque rursus omnia clara sint antiquitatis monumenta, si nostræ linguæ præsidiis iuuentur. Et hæc quidem obiter de libandi tum fine tum notione. Redeundum nunc ad Liberum patrem, gemina ratione, vt dixi, hoc nomen sortitum; quarum posterior quæ à laboribus, molestiis, pœnisque profligandis ducitur, ad Liberaliorum festiuitatem maximè spectat, eo quòd sicut Nochus mortale genus à diluuio defendit; ita Christus verus Liber, omnes homines è fœdo peccatorū barathro eripuerit atque seruarit. Quò verò posteritas magis recordaretur huius libertatis, qua per Agonium Martiale donandi essent mortales; instituerunt primi illi Romanorum maiores Cimmerij, vt Liberaliorum die toga virilis sumeretur, qua fieret vt deinde à ferulis & virgis & pædagogicis legibus iuuentus liberaretur. Lex autem pædagogica est lex vetus, ita vt hæc optimè significaretur per pædagogicam educationem. *Lex enim*, vt D. Paulus inquit, *pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificaremur: At vbi venit fides, iam non sub pædagogo sumus.* Christus igitur morte sua nos eripuit è pædagogica legis veteris seruitute, & nos iustitiæ suæ toga indutos, filios suos constituit. *Quicumque enim*, inquit Apostolus, *in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Et alibi idem monuit: *Induite vos Dominum Iesum Christum.* Mirificum profectò symbolum fuit in hoc ritu Romanorum, quo in Liberalibus toga dabatur, quia esset vestis genus quod & totū corpus tegeret, & hoc ipso suo vsu ostenderet, quàm rectè à tegendo vocaretur. Tale nimirum Christus indumentum est, vt nos totos tegat & protegat ab omnibus aduersitatibus. quod tum demum mortalium generi datum est, cùm Christus in cruce sanguinem suū effunderet, atque morte sua nos ab æterna morte liberaret. Non possum satis admirari hanc tantam signorum & rerum signatarum concordiam; quam, qui casui tribuet, cum eo mihi non magis disputandum puto, quàm cum Marpesia caute. Videmus consensum omnium, & inter tot significantissimas eiusdem rei tesseras diuino instinctu à priscis Cimmeriis constitutas,

Caro Christi verus est cibus animorum.

Spīs.

Liberaliorū die togam virilem sumere solent Romani iuuenes.

Lex pædagogus noster.

Toga virilis Romanorum, & toga libertatis Christianorum.

ſtitutas, ipſum adeò tempus reſpondere, vt ad amuſſim conueniat cum eo die, quo Chriſtus verus Liber vera nobis adduxit Liberalia, & nos de Apoſtoli doctrina toga induit libertatis, qua non ſolùm è pædagogicis legibus & cærimoniis, ſed è mortis æternæ ſeruitute vindiciæ darentur. Siue enim decimum quartum menſis Niſan dicas, ſiue decimum ſextum Calend. Apriles, eôdem calculus euadit, ſi Lunares quidem menſes, pro eo ac debes, computes. Cùm enim ſinguli menſes dies habeant viginti nouem & dimidiatum, decimus quartus à nouilunio erit decimus ſextus Calendarum ſequentis menſis; cuius diei prior pars menſem præcedentem finit, poſterior pars ſequentem exorditur: vnde fit vt meritò primus dies Aprilis, finis dicatur menſis Martij. Id autem genus menſes in vſu Cimmeriis fuiſſe ipſum nomen menſis declarat, quod à Map, id eſt, luna, Mant vocatur. Et quia finis menſis prioris & principium ſecundi in eundem caderent diem, voluerunt vt is Calend vocaretur, id eſt, puſcer finis, vel finis cui nihil ſuperſit; quia nimirum menſem præcedentem finiſſet. qua de voce in Hermathena. Decimus ſextus igitur Calendas Apriles, decimus quartus fuit menſis Niſan; qui quotannis à Moſe celebrari iubetur, ad memoriam benignitatis diuinæ, qua populum Iſraëliticum ex Ægyptiaca ſeruitute liberauit. Habuit autem ea liberatio figuram liberationis, qua nos Chriſtus erat à peccati ſeruitute liberaturus: atque idcirco apud Cimbros antè celebratus, quàm Iudæi eum colendum eſſe didiciſſent; propterea videlicet quòd Ianus antè faſtos ſuos in Italia tradidiſſet, quàm Iſraël ita ex Ægypto commigraſſet. Ianus ergo cui anni menſiumque Romanorum diſtributionem acceptam ferri debere Cronia noſtra docuerunt, & Iudaicarum legum lator in prænotanda hac die, qua ſalus generis humani erat exſpectanda ad vnguem concordarunt, inſigni nobis documento, Deum apud Iapeti quoque poſtero aſſumendæ à ſe carnis liberandique generis humani oracula reliquiſſe, tametſi hactenus à nemine fuerint vel intellecta, vel ad veram ſignificationem relata. Quemadmodum enim omnia ſacrificia quæ cæſis hoſtiis fieri ſolent, typum geſſerunt vnius hoſtiæ in crucis ara offerendæ; ita libatio omnis, ſanguinis viuifici libationem figura ſua præmonſtrauit: & vt liberatio à ſeruitute Ægyptiaca & iugo Pharaonis, notabat liberationem totius generis humani à peccati & cacodæmonis ſeruitute; ita Liberaliorum dies eiuſdem rei clariſſimam habuit notationem: quæ quò ſe proderet manifeſtiùs, diuinitus fuit inſtitutum, vt eadem die togæ ſumerentur, clariſſimum indicium libertatis, qua mortalium genus à lege pædagogica eximeretur, & ſublato Chriſti tegumento ab omni aduerſitate tuta delitesceret. Nunc itaque videmus quorſum Liberaliorũ in Daphnidis morte Sibylla fecerit mentionem, quamque egregiè indicatum ſit, figuram triumphi Bacchici tum fuiſſe reapſe completam, cùm Daphnis lauream in cruce meruiſſet. Semper igitur nobis in mentem veniat Agonij Martialis, Liberaliorum, & togæ à Romanis ea die ſumi conſuetæ: & quoties libationis audimus mentionem, de libato ſanguine cogitemus: quoties etiam de Græco verbo σπεῖσαι cogitamus, toties veri cibi, quo ſolo animorum vita confirmatur, recordemur. Nunc igitur Bacchico furore correpti cum Sibylla canamus:

Daphnis & Armenias curru ſubiungere tigres
Inſtituit, Daphnis thyaſos inducere Bacchi
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.

Eſt quiſquam mortalium qui ad alterius, quàm Chriſti mortem hæc pertinere demonſtrare poſſit? Certè cùm nihil ſani Seruius inueniret, ignorantiam ſuam manifeſtiſſimo prodidit mendacio, aiens Cæſarem primùm Liberi patris ſacra Romã tranſtuliſſe, & inſtituiſſe Liberalia: quo nullum poſſe luculentius inueniri mendacium, ex iis quæ dixi, cuiuis liquebit. Voluit nimirum diuina prouidentia tam clarum exſtare in carmine Sibyllino mortis Chriſti teſtimonium, vt nulla omnino cuiuſpiam peruerſitate ad alium poſſet detorqueri. Vt enim in Liberaliorum die clariſſimus eſt Seruij lapſus; ita ad Cæſaris mortem nullo modo referri poteſt, quod de matre, miſerabile nati ſui corpus complexa, prius cecinit vates. Iam vt cætera mittam, quî poteſt in hominem bellorum auidiſſimum quadrare illud: *Amat bonus otia Daphnis*? Cæſar enim cùm occideretur, iam in animo agitabat bellum contra Dacos, & inde contra Parthos; tantùm abeſt vt otia amaret. Quid? quod prædixerat

Mant, vnde dicatur. Calendæ, vnde vocantur.

Iſraëlitici populi liberatio ex Aegypti-ca ſeruitute, figura eſt liberationis generis humani à peccati & cacodæmonis ſeruitute.

Verſuum aliquot Virgilij de Daphnide mythologica expoſitio.

Daphnis verus est Christus.

si fortè per insidias occideretur, fore vt resp. ciuilibus bellis vexaretur? Hæc scilicet sunt amantis otia, hæc pacis indicia, hæc quieti animi signa. Verus igitur Daphnis est Christus, cuius tam antiqua apud Cimmerios fama, vt non Sibyllino modò carmine fuerit celebratus, sed Bucolicis etiam carminibus decantatus; & sic decantatus, vt pastorum primus & supremus haberetur. In primis autem illud apud priscos iactatum est, Daphnidem amore nymphæ cuiusdam cõtabuisse: quod licet Theocritus ad fœdam animi retulerit ægritudinem, sic tamen est de veritatis arcanis interpretandum, vt intelligatur Christus, supremus reuera pastor amore Ecclesiæ, nymphæ sibi dilectissimæ, mortem oppetiuisse. Nunc ad reliqua:

Vitis vt arboribus decori est, vt vitibus vuæ,
Vt gregibus tauri, segetes vt pinguibus aruis;
Tu decus omne tuis.

Reuera ita est, Christum totius generis humani vnicum esse ornamentum, cùm omnis nostra virtus tanquam pannus sit menstrua sanie defœdatus; nec vllum nobis ex nobis ipsis decus esse possit. Quod additur,

——— *Postquam te fata tulerunt,*
Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo,

ad solis deliquium spectat, quod in morte Christi contra naturæ ordinem accidit; quò reliqua etiam, quæ deinde poëta adiecit, referenda nisi fortè velimus, post Christi mortem Iudæam prorsus natiua sua fecunditate orbatam fuisse, atque pro vbertate illa sacris litteris celebrata, tristem sterilitatem inductam. cuius hæc sit descriptio:

Grandia sæpe quibus mandauimus ordea sulcis,
Infelix lolium, & steriles dominantur auenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Carduus, & spinis surgit paliurus acutis.

Quæ deinde sequũtur, rursus ad lætitiá pertinent, & dies festos Daphnidi agendos, ceu mors eius non lugenda sit, sed gaudio magno colenda, sed lucis, sed heroo decoranda:

Spargite humum foliis, inducite fontibus vmbras
Pastores; mandat fieri sibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo superaddite carmen:
Daphnis ego in siluis, hinc vsque ad sidera notus,
Formosi pecoris custos, formosior ipse.

Dicit se in terris & in cælis esse, tum quoniam notissimus esset patri, qui de eo dixit: *Hic est filius meus dilectus, &c.* eodem pertinentia: addit deinde se esse pastorem formosi pecoris; eo quòd animos pascat & formosos reddat: & idcirco meritò se vocat formosiorem, quia nimirum ab ipso vno & solo omnis nobis contingit pulchritudo. Atque hæc quidem de morte & sepultura. quibus mox alter pastor apotheosin Daphnidis succinit ad hunc modum:

Candidus insuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibusq; videt nubes & sidera Daphnis:
Ergo alacris siluas & cætera rura voluptas
Panaq; pastoresq; tenet, Dryadasq; puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia ceruis
Vlla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipsi lætitia voces ad sidera iactant
Intonsi montes, ipsæ iam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta: Deus Deus ille Menalca.
Sis bonus ô felixq; tuis. en quatuor aras,
Ecce duas tibi Daphni, duoq; altaria Phœbo.

Hîc adscensus Christi in cælum describitur, cuius limen primum supra omnia sidera collocatur: & quia Deus in igne dicitur habitare & Seraphico ordine septus est; à Theologis cælum, cuius hic augustum introitum vates describit, empyreum vocatur. Græci ab integerrima & absolutissima splendoris perfectione Olympum nominarunt.

Cæli tres in sacra scriptura.

D. Paulus se raptum dicit in tertium cælum. cuius auctoritate moueor, vt tres cælos in sacris litteris agnoscam; primum in quo aues cæli commemorantur, aëre & igne

igne constans, è quo pluuias cadere sæpius audimus: alterum illud in quo planetæ & cætera sidera, de quo loquitur scriptura diuina, dum dicit stellas cæli. Diuersos enim cælos diuersis planetis adscribere, & octauum fixis stellis tribuere sacræ litteræ non videntur. Tertium cælum est Empyreum, in quo Deus singulari quodam modo dicitur habitare. Vnde orantes dicimus: *Pater noster qui es in cælis.* atque id quidem præcipuo sibi iure cælum vocatur. Daphnis igitur vltra primum cælum, in quo nubes sunt, & secundum cælum, in quo sidera cernuntur, elatus, primus hominum cæli limen intrauit. Insuetum profectò vocatur, quia nũquam antea ab homine fuerat vel visum vel calcatum. Ipse enim primus insolitum hoc limen aperuit, & eius augustam maiestatem, vti verus homo, miratus est nunc homini patere, & mortale corpus supra sidera ad ipsas Empyrei cæli siue Olympi fores euolasse. Hæc est nimirum requies illa quam introiuit pontifex ille sacerdos factus in æternum, quem D. Paulus ait cælos penetrasse. Hic limen Olympi primus aperuit, primus intrauit, primus mortalibus ad illud viam muniuit. Hic est Sanctus & Verus qui habet clauem Dauid, qui ostium cæli aperuit, quod nemo alius vel claudere potest vel aperire. Hic candidus ille Daphnis, cuius capilli candidi erant velut lana, alba vt nix, & facies eius sicut Sol lucens; circa quem qui sedent, amicti sunt vestimentis albis. Hic est primus & nouissimus, qui fuit mortuus & viuit. cuius hæc sunt verba: *Ecce dedi coram te ostium apertum, quod nemo potest claudere.* Oremus ergo hunc pontificem candidatum, vt nobis concedat limen illud Olympi vnà secum intrare, & ex eo stellas & nubes pedibus subiectas videre; quod non tantùm se concessurum esse pollicetur, sed vltrò etiam, vt ostium apertum intremus, inuitat. Placet itaque mihi lectio, quæ limen habet pro ostio, vtpote sacræ scripturæ prorsus consentanea, & eandem conseruans cum religionis nostræ doctoribus loquendi consuetudinem: tametsi non ignorem Nicolaum Erythræum ab eorum sententia non abhorruisse, qui pro limine lumẽ substituerũt. Verùm nec is nec eius magistri animaduerterant, Daphnidem hunc nostrum Christum esse, qui primus mortalium insuetum humanæ naturæ limen calcauit, & omnibus suis ouibus aperuit regni cælestis ianuam, cuius ipse solus clauem se habere dixit. Optimo igitur iure totus hic aspectabilis mundus de hominis domini sui felicitate gaudet atque exultat; & de dono incõparabili, quo & ipse innouatus est, Daphnidi gratias agit immortales:

Ergo alacris siluas & cætera rura voluptas
Panaq́, pastoresq́, tenet Dryadasq́, puellas.

Pacem autem & tranquillitatem cælestis quietis quàm D. Paulus ad Hebræos describit, ad hunc modum Bucolica allegoria depingit Sibylla:

Nec lupus insidias pecori, nec retia cerui
Vlla dolum meditantur. amat bonus otia Daphnis.

Subdit deinde totum mundum lætitia gestientem exclamare, Daphnidem reuera Deum esse:

Ipsi lætitia voces ad sidera iactant
Intonsi montes, ipsæ iam carmina valles,
Ipsa sonant arbusta: Deus Deus ille Menalca.
Sis bonus ô felixq́, tuis. en quatuor aras,
Ecce duas tibi Daphni, duoq́, altaria Phœbo.

Dauid loquens de liberalibus mensis Nisan, *Montes*, inquit, *exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium.* Et rursus: *Montes exultastis vt arietes, & colles sicut agni ouium. A facie Domini mota est terra, à facie Dei Iacob. Qui conuertit petrã in stagna aquarũ, & rupes in fontes aquarũ.* Idem alibi: *Iubilate Deo omnis terra, psalmũ dicite nomini eius, date gloriam laudi eius.* Et iterum: *Omnis terra adoret te & psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo. Venite & videte opera Dei terribilis in cõsiliis super filios hominũ. Qui cõuertit mare in aridam, in flumine pertransibũt pede, ibi lætabimur in ipso.* Quòd si hæc & similia quãplurima in sacris litteris canãtur, de liberatione ea qua Deus populũ suũ eduxit ex Ægypto, quibus modis vera Liberalia celebrãda? Quod autẽ dicitur, *Deus Deus ille Menalca*, mirificè cõuenit cũ illo quod est in Euãgelio: *Centurio autẽ*, inquit Matthæus, *et qui cũ eo erãt custodientes Iesum, viso terræmotu & his quæ fiebãt, timuerunt valde, dicentes: Verè filius Dei erat iste.* A quibus ergo hi didicerũt hũc Dei filiũ fuisse, an nõ ex ipsis mõtibus

tremen-

tremẽtibus,& rupibus ſciſſis,& terra dehiſcente? Sanè ex his ipſis. Quamobrem rectiſſimè cecinit Sibylla,ipſos montes & rupes & ſiluas cantaturas Daphnidem Deum eſſe. Porrò quod Sibylla addidit quatuor aras erigendas, id ſic intelligi poteſt, vt tres Deo trino & vni,quarta Deo vt homini dedicetur. quo ſimile ſit illi allegorico veterum figmento, quo dicunt Herculem imparem Deorum numerum æquaſſe. Verùm videtur Virgilij diſtributio,qua duas aras Daphnidi, & duo altaria Phœbo conſecrat, ad myſterium perſonarum in diuinis pertinere; vt indicetur ſecundæ perſonæ carni vnitæ duas dandas aras,quò binarius filiũ ſignificet;prior quidem filium incarnatum,alter,quo duo altaria Phœbo dicantur,ſecundæ rurſus perſonæ tribuatur; ſed ſic, vt ſola diuina, non humana natura cõſideretur. Aras enim Seruius dixit Diis inferis & ſuperis dedicari, altaria verò ſolis ſuperis. Verùm dum aras ad inferos refert, non videt eas Daphnidi in Deorum ſuperum numerũ cooptato minimè conuenire. Varro aram ab ariditate dictam arbitratur: nos rei antiquiſſimæ vocabulum ex ſermone antiquiſſimo petitum conuenire exiſtimamus. Nullum omnino negotium ſic accelerandum eſſe priſci putauerunt, quin tanta mora præmitteretur,quanta ſatis eſſet ad Deo ſacrificandum: & quia hæc mora non tam ad retardandum negotium, quàm ad accelerandum pertinere intelligeretur, vocem eam excogitarunt, quo ſimul moneretur & hanc moram omnibus rebus agendis præuertendam eſſe, & ex ea fieri vt celeriùs ad optatum finem perueniatur. At & Ra contraria eſſe; & illo tarditatem,hoc celeritatem notari,cùm alibi,tum in Hermathena demonſtraui. Ex At igitur & Ra fit vox circularis Ara: ſicut ex An & Na Ana, media littera duarum vices tenente. Eſt in trito nobis prouerbio, Orationis ad Deum fuſæ moram,nulli vnquam negotio moram attuliſſe. quo declaramus ipſius vocis Ara veram originem atq. rationem. Quia verò hoc vocabulum commune eſt,& tandẽ in idolorum cultu quoque vſurpatum,noſtrates Altar ſiue autar,quod idem eſt,in vſu retinuerunt;quo & antiqua mora indicatur, & commonemur antiquiſſimam omnibus in rebus eſſe debere hanc ſacrificij moram. Latinorum quidam ab alto,alij ab alendo altaria dicta credunt: nobis Cimbrica origo non poteſt diſplicere, tum quòd alt vel aut pro venerãdo crebrò vſurpemus,vti dum dicimus, Her-alt pro caduceatore; tum quòd ſimpliciter elatum vocabulum, ei tribuendum videatur, quod eſt omnium antiquiſſimũ. Arida,me Dius fidius,eſt aræ etymologia ea,quam Latini ſibi cõminiſcuntur, cùm contrà à pinguedine potius & libatione vocem mereri videatur humoris indicem. Sed quid ego vanas Latinorũ rationes in nominibus explicandis ad examen voco, cùm nihil illis aridius queat excogitari? Longè ſecus habet linguæ noſtræ fecunditas; in qua vocum radices cùm rerũ naturam exponunt,tum præcepta cõtinent ad vitam bene rectèq; inſtituendam apprimè neceſſaria. Sed dicet quis: Quid Daphnis Mercurij filius, ſiue potius Mercurius ipſe incarnatus cum Phœbo habet cõmunionis? Diuerſis nominibus vnum eundemq; Deum ſignari,iam non ſemel annotatũ. Quemadmodum itaq. Mercurius perfectam indicat contemplationẽ,& Herman publicam admonitionem;ita Phœbus is eſt,qui nutrimentũ omnibus offert. à Phoi ſiue Voi, vt nos ſcribimus, quod eſt alo;& Vot præterito imperfecto,à Vie, quod eſt offero. Quamobrem Deus ea ratione conſideratus,qua omnibus iuſta ſuppeditat alimenta,φοῖβος dicetur;atque idcirco paſtor vocatus. Cùm igitur Daphnis paſtor ſit humanæ naturæ vnitus, quis non intelligit diuinã eius naturam Phœbi nomine deſignati, propterea quòd ea non homines modò paſcat,ſed paſcat etiã vniuerſa? Quoniã verò alimentũ in humido eſt,fuerũt qui aquam φοίβην dicerent:qua rurſus quia omnia lauãtur,crediderunt φοῖβον idẽ eſſe quod καθαρόν. Deus igitur filius qui benignitate ſua paſcit vniuerſa,Phœbus rectè vocabitur: & quia primariũ & puriſſimum animorũ pabulum eſt verbi Dei enucleatio, & arcanorũ reuelatio,idem quoq. nominatus eſt Apollo. Quò verò clariùs cernas,quanta ſit Phœbi & Daphnidis cognatio,adde & illud,Phœbũ Daphnæum quoq. vocatum fuiſſe,cui templũ magnificum Antigonus Epiphanes conſtruxiſſe cõmemoratur. Syracuſani item vt Daphnin paſtorũ caput celebrarunt; ita & Apollinẽ Daphnitẽ coluerũt, vt Heſychius prodidit. Vocatur inde quoque δαφνογηθὴς in Acroſtichide Apollini dedicata. Quãuis porrò ſatis copiosè vates hactenus lætitiam etiam explicarit, qua Daphnidis apotheoſis & ad ſupremi cæli limen adſcenſus homines exhilarauit,addit tamen & alia,quibus incomparabile Daphnidis beneficium denotetur, & æternum eius regnum intelligatur.

Ara etymon.

Autar ſiue Altar.

Altare,is.

Heraut, vel Heralt.

Phœbus vnde dictus.

Phœbus Dei filius rectè vocatur.

Phœbus Daphnæus.

Apollo Daphnites.

Saltantes

Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus:
Hæc tibi ſemper erunt, & cùm ſollemnia vota
Reddemus Nymphis, & cùm luſtrabimus agros.
Dum inga montis aper, fluuios dum piſcis amabit,
Dumq́; thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos nomenq́; tuum laudesq́; manebunt.
Vt Baccho Cereriq́;, tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.

Ad ſempiternum Chriſti alludit ſacrificium, eiusque feſtos dies cum cultu Nympharum & agrorum luſtratione coniungit. Per Nymphas aquas baptiſmi intelligere poſſumus; per agrorum luſtrationem, luſtralem lauacri efficacitatem. Quod deinde additum de Baccho & Cerere, non abſurdè referri queat ad panis & vini ſacramentum, quo corporis & ſanguinis Domini participes efficimur, & ipſi Chriſto vnimur. Verùm ne nimium ſcrupulosè ſingula diſcuſſiſſe videamur, his modò contenti erimus in diuinum Sibyllæ vaticiniũ annotatiunculis; quas qui faſtidiet, eum procul à noſtris ſcriptis amotum velimus. Nobis nihil nimium eſt in hac palæſtra, qua cõtra atheos ſiue philoſophos (quo falſo titulo quidam ſibi placẽt) ſiue barbaros (quorũ maxima turba eſt) certamen proponitur; eo quòd clarè cernamus hanc peſtem indies magis atque magis virus ſuum in hominis animis propagare, cui ſectarum in religione noſtra diuerſitas inſignia ſuppeditat alimenta. Nũc ergo de Hermæ monitu didicimus, quàm verè à priſcis traditum ſit, Daphnin Mercurij filiũ eſſe, & id quidẽ ea ratione, qua Criophorus eſt & Μηλοσόος à Græcis nuncupatus. Sufficiãt modò hęc quæ de Mercurio Gallorum ex Druidis, id eſt, ex veritatis magiſtris accepta, candidè putaui communicanda; quò tandem Mercurius communis omnium Deus eſſe cernatur: qua in re ſi quis noſtram accuſet prolixitatem, is ſciat infinitò à me pauciora in medium allata, quàm argumenti latitudo poſtularet. Nihil enim hactenus dixi de vi Mercurij, qua trahit non homines tantùm, ſed omnes etiam choros angelorum. Primam Mercurij originem in mart-ur eſſe tradidi: quam vocem ſi ichnæorum nominum ritu examines, inuenies ruc-ram, quo denotatur trahendi vis, quoad eius fieri poteſt, explicata atque extenſa. Monemur itaque hoc nomine in cõſideratione perfecta, quæ non poteſt eſſe niſi in materia perfecta, extremum eſſe ſitum eorum ad quæ res vel trahi vel extendi poſſunt. Cùm ergo per cærimonias trahimur, cùm per doctrinam trahimur, cùm occulto ſupremi boni impulſu trahimur, trahi nos intelligamus ad perfectam contemplationẽ; & eam eſſe menſurã atq. modum trahentium omnibus ſuis numeris explicatũ, vt cognoſcamus Deum, cuius viſio, vt perfectam abſoluit contemplationẽ; ita ſummam abſoluit felicitatem & vitam ſempiternam. Fiunt idem eſt quod violento impetu traho: qua voce retrò per veſtigia lecta, ad religionem & cærimonias deuenimus: à qua vocula Curetes religionis & cęrimoniarũ capita dicũtur. Videmus ergo dum Marcur conuertimus, omniũ violento impetu trahentiũ illum eſſe ſupremum finẽ, vt ad perfectam perfecti contemplationẽ adſpiremus. Niſi igitur cogitationem & calamũ cohiberem, nullus de hac perfecta conſideratione & vi trahendi ad eam ferente conſiderandi ſcribendiq́ue finis eſſet. Pergamus ergo ad reliqua quæ Cæſar de priſca Gallorum prodidit religione. Polt Mercurium, inquit, Apollinem, Martem, & Iouem, & Mineruam colunt. De his eandem ferè quam reliquæ gentes habent opinionem: Apollinem morbos depellere, Mineruam operũ atq. artificiorum initia tradere, Iouem imperium cæleſtium tenere, Martem bella regere. Huic cùm prœlio dimicare conſtituerunt, ea quæ bello ceperunt, plerumque deuouent; quæ ſuperauerint animalia capta immolant, reliquasq́ue res in vnum locum conferunt. Multis in ciuitatibus harum rerum exſtructos cumulos locis conſecratis conſpicari licet. Neque ſæpe accidit, vt neglecta quiſpiam religione, aut capta apud ſe occultare, aut poſita tollere auderet, grauiſſimumq́. ei rei ſupplicium cum cruciatu conſtitutum eſt. Hæc de Diis Gallorum Cæſar: in quibus nihil eſt vel difficultatis, vel obſcuritatis, ſi nomina diuina intelligantur. Ea apud priſcos varia vnius Dei dona exprimebant, quorum ſuprema vt inutilia & minimè ad quæſtum facientia à lucripetis Curetibus obſcurata ſunt: infima & ad plebeiam vitam ſpectantia, ſola ſunt commemorata. Hinc Mercurium non ſupremam & perfectiſſimam contemplationem ſunt interpretati, ſed viarum atque itinerum ducem

Mercurius vnde dictus, & eius vocis ichnæa ratio.

Galloꝝ deꝝ dij, apud Cæſ.

ducem dixerunt, & vim maximam habere ad pecuniam faciendam, propterea quòd his in rebus vulgi ſtudia verſari, atque omnem poni viderent contemplationem. Nec alia ratione Apollinem morbis depellendis præfecerunt, quòd hac via pecuniam ſibi & ampla donaria parata cernerent. Apollo, vt modò dictum, filius eſt patris æternus æterni; ſic vocatus, quòd ex abditis infinitæ poteſtatis in cerebro patris latentis abyſſis totam protulerit vniuerſitatem, & præterea genus humanum liberaturus eſſet ex antro Tartareo. Dictio compoſita eſt ex Af-hol-los, quod Latinis ſonat, ab antro libero. Hol antrum eſt & ſpelunca, in qua quæ ſunt, in tenebris deliteſcunt. Græcis itaque ἄφολλος dicendus eſſet, ſed conſuetudo ex aſpirata tenuem fecit. Quemadmodum autem Apollos idem eſt quod liberans ab antro caliginoſo; ita Nomius dictus eſt à paſcendo, atque idcirco Daphnidi, coniunctus; tum quòd alat vniuerſa, tum quòd carne humana aſſumpta, genus humanum verbo Dei paſcat. Odioſus ſim, ſi quæ vel Plato vel cæteri de Apollinis nomine tradunt, refellere contendam; cùm cuiuis liquere poſſit, nihil aliud quàm vana cæcæ ignorantiæ eſſe deliramenta. Macrobius ſpectabili Solis corpori omnia diuina nomina ſeruire cogit: nos imaginem quidem in eo agnoſcimus ſupremi reuelatoris, ſed Apollinis nomen ad naturam referimus infinitis ſpatiis altiorem, pro eo atque vocis poſtulat interpretatio. Miror maiorem in modum quàm quicquam ſoleam rerum maximarum, inſignem vocis huius Apollos compoſitionem: quippe qua ſimul expreſſum cerno, Deum filium non tantùm omnia ex abditis patris abyſſis ſoluiſſe, & omnium mentes ab alta caligine liberare, ſed nos etiam inferni barathri, antri horrendiſſimi carcetibus exemiſſe; atque ita ſimul declarari, eundem totius rerum vniuerſitatis eſſe creatorẽ, ſimul liberatorem generis à ſe creati, ſimul etiam eum qui omnia occulta ex caligine & ignorantia ſoluit & in lucem profert. Iam ſi veſtigiis verſis inſiſtas, duo offerentur intelligenda; alterum vt dicere ac precari monearis ad hanc formulam, Salus accurre; alterum, vt animum tuum adhorteris ad hunc modum: Age anima curre. Nam Sol-lop-a vtrumque indicat ei qui diuerſarum linguæ Cimbricæ dialectorũ non ſit ignarus; ratione geminæ ſignificationis ex Sol petita. Docui antè, a in o frequenter tranſire, vt dum pro Man Mon dicunt Allemani, & ab eodem Man Moneo faciunt Latini. Nec aliter ex Salt fit Solt apud noſtrates. vnde Soldurios deriuari dixi. Ex Sal igitur, quo ſalus denotatur, Sol fit apud quoſdam. atque ita Sol-lop-a, idem eſt quod Agedum ſalus accurre. Quæ conceptionis verborum formula, non patribus modò Chriſti natalem exſpectantibus, ſed nobis etiam optimè conuenit, rogantibus vt per Chriſtum citò ſalutem conſequamur, quem verum Apollinem confitemur. In alia dialecto Sol notat animam, ceu ea ſit totius hominis conſeruatio; in qua notione Britanni vocem vſurpant. Latini item corporatum luminis & caloris fontem eodem vocabulo intelligunt; & quia hic ſpectabilis quædam mundi anima eſſe videatur, & quia in eo ſalus rerum omnium quæ ſub ſenſum cadunt, conſiſtat. Quiſquis ergo audit nomen Apollos, retro per veſtigia recurrat, & animam ſuam ad eum curſum incitet, qua curritur ad veram & ſolidam ſalutem. Nolo hîc monere Latinos, à Los, ſoluo habere, per conuerſionem; & à Sol pro ſalute, Solidum, ſicut à Sal nomen ſalutis. Lop autem idem eſſe quod curro & curre, nemo noſtratium puerorum ignorat. à quo Lop-a, idem quod accurre. In conuerſione autem tempus mutari nihil mirum, cùm non eadem velocitate in eundo & redeundo ſemper vtamur. Et hæc quidem nobis nemo mortalium, ſed ipſemet Apollos reuelauit; qui vt nos ab antro & caligine liberet, ac ſalutem feſtinam accurrere faciat, feruidis precibus oramus. Varia eius apud veteres tum Græcos tum Latinos ſunt cognomina, iuxta variam filij in diuina Trinitate conſiderationem. In primis, quia ſic omnia ex abdito patris abyſſo produxit, vt in omnibus diuinus ternarius agnoſcatur; nec quicquam in rerum natura conſiſtere poſſit, quod ternario non inuitatur, Apollini tripodem dedicarunt. Quemadmodum enim per ternarium omnes ideas ab Vno Proclus, in iis quæ in Platonis Parmenidem ſcripſit, deſcendere docet; ita priſci illi, omnia ternario tamquam tergemino pede ſtare, eleganti ſacri tripodis ſymbolo indicarunt. Quæ alij de tripode fabulantur, ea, vt pueris nota, lubenter prætereo; id vnum ſemper acturus, quò ea Apollinis beneficio reuelem, quæ cæteri hactenus ignorarunt. Thraces Græcis Apollinis nomen interpretati ſunt, dum Delion vocarunt.

Apollinis etymon. Hol.

Non ius Apollo.

Apollinis vocabuli inuerſi interpretatio.

Sal & Sol *quid ſignificent.*

Sol, ſolis.

Apollini quare tripus dedicatus.

Apollinis cognomina & varia epitheta, ex etymo & myſticè interpretata.

runt. Quanquã non ignoro,à Delo sic vocatũ esse plerosq. existimasse; cùm ego contrà, insulæ potius nomen ab Apollinis cultu datũ fuisse credam. Nec aliter de Cynthij cognomine censeo, quod licet Festus à Cyntho Deli monte ductũ tradat, mihi tamen placet, Deũ prius Cynthũ vocatũ, quàm mõs ita diceretur; eo quòd **Cunctio**, ad verbũ significet, facere quenquã rei cuiuspiã certiorẽ; siue vno verbo idem est quod doceo. Eius rei indiciũ est quòd alio nomine Cunnius quoq. sit vocatus. **Cunne** enim & **Cunctio**, pro eodem vsurpãtur. Hinc Cunnidæ apud Athenienses, teste Hesychio, illi vocati, è quorũ gẽte Cunnij Apollinis sacerdotes legebantur. Nec alia caussa Phanæus & Anaphanæus, quàm quòd omnia reuelet, nuncupatus. Esse verò æternũ æterni patris filiũ, cognomen, ἀειγενέτης declarat. Aliis placuit vt Archegenetes diceretur, eo quòd ipsius generatio præcedat vniuersa. Est & apud Ægyptios vetustissimum eius nomen Orus, ab Φοῳ; quo prima caussa rerum notatur, è qua Cimbrica voce Latinis Originis vocabulum, & verbum Orior remansit, licet temporis ratio sit neglecta. Hanc vocem ij sunt interpretati, qui Apollinem γενήτορα vocarunt, cuius ara Deli fuit, nullo hostiarum sanguine tingenda. M. Cato Genitiuum nuncupauit, ea vocabuli deriuandi formula, quam fastidiosæ quorundam aures vix admitterent. Placuit huius ara Pythagoræ, vti nulla morte violata. Eadem ratione Patrous dictus est, eo quòd omnia produxerit ex arcano paternæ mẽtis antro; qua de re consule Orpheum in Macrobij Saturnalibus. Quoniam verò is qui omnia gignit, omnis etiam felicitatis auctor est; voluerunt prisci vt ab hac quoque notione cognomina haberet. Lycium itaque & Lycoreum nuncuparunt, à **Luc** quo bonam fortunam dixi notari. Lucius ergo fortunator erit; & **Luc-oos**, vnde Lycoreus apud Orpheum, prima felicitatis caussa. Quia verò maxima felicitatis pars in splendore consistit, maiores nostri splendoris vim **Lucht** vocarunt, vnde Lux apud Latinos remansit, eadem forma qua ex **Hecht** Rex, ex **Merct** Merx factum videmus. Quando enim in cõtemplatione Dei felicitas summa ponitur, neque hæc citra diuinum splendorem mentes nostras illustrantem haberi potest, bene rectéque factum ab iis, qui splendori à felicitatis nomine nomen dederunt. Orpheus in hymno Apollini cantato:

Εἶθε μάκαρ παῖαν πτυοκτόνε φοῖβε λυκωρεῦ.

Hinc & λυκηγενέτης dictus, eo quòd prosperos generet successus: haud secus atque annum vetusta voce λυκόβαντα vocarunt Græci. Annus enim vti Solis circulus trecentos sexaginta quinque dies ceu vinculum quoddam connectens boni ominis caussa à Cimbris **Luc-baut**, id est, prosperorum successuum siue felicitatis vinculum nuncupatur: quæ ratio vt clarissima est, & priscis ritibus ad vnguem consentiens; ita ridicula sunt & delira quæ de Lupi & Solis cognatione refert Ælianus. Nec minus ineptũ quod Cleanthes dixit, Lycium ob id vocari Apollinem, quòd veluti lupi pecora rapiunt, ita ipse quoq. radiis suis rapiat humorẽ. Quàm verò priscæ Cimmeriorũ in nominibus formãdis conueniatr ationi, vt annus faustum prosperitatis vinculum vocetur, si non aliunde, at certè ex ipsa voce Anna, quæ circularis est præcedentis & sequentis temporis nexus; de vernacula nobis interpretatione clarum est, eo quòd circulus in principio & fini deuinciendis summam habeat firmitatem. Græcos primam lucem quæ præcedit Solis exortum, λύκην vocasse, testis est Macrobius; quod bene quadrat cum nostra interpretatione. Par enim est vt homines summo manè experrecti Deum precentur, vt diem sibi bene fortunet: & vt votum hoc singulis conuenit auroris, ita toti conuenit anno vt **Luc-baut** nominetur. quo vocabulo Deum orare videmur, vt tot nobis dierum connectat felicitatis vinculum, quot Sol vno suo circuitu comprehendit. λύκη, aliis λυκόφως, cuius posterioris vocabuli vsum non apud doctos modò viros, sed apud plebeios etiam & è medio vulgo homines tempore suo fuisse Eustathius scripsit: qui tamen mirum est, quàm sese in vocis ratione inuestiganda frustra torqueat. Homeri versus, cuius occasione de hac voce verba fecit, septimo Odysseæ libro legitur, & à Macrobio citatur:

ἦμος δ' οὔτ' ἄρ τω ἠὼς, ἔτι δ' ἀμφιλύκη νύξ.

Amphilycon quid dici debeat, ex notatione vocis ἀμφὶ coniectare quiuis possit, modò quid Lyce significet non ignoret. Cùm enim ipsa aurora fausta nomenclatura Lyce vocetur, & alio nomine Lycophos, id est, lux matutina; noctis ea pars Amphilyca dicenda, quæ circa auroram est, ipsum videlicet primum diluculum proximè præcedens. Docet ergo poëta ante crepusculum matutinum in ipsa postremæ noctis parte, Græcos iam in

Dilius Apollo.
Cynthius Apollo.
Cunnius Apollo.
Cunnidæ.
Phanæus Apollo
Anaphanæus Apollo.
ἀειγενέτης Apollo.
Archegenetes Apollo.
Orus Apollo.
γενήτωρ Apollo.
Genitiuus Apollo.
Patrous Apollo.
Lycius Apollo.
Lycoreus Apollo.
λυκηγενέτης Apollo.
λυκόβαντα vocarunt Græci annũ.
Annus vnde dictus.
λύκη.
λυκόφως.
ἀμφιλύκη νύξ

ordine suo distinctos ad rogum constitisse. Quod autem Eustathius de colore lupi somniat, vt vanum est & nihil faciens ad vocis originē; ita condonandi sunt id genus errores iis omnibus qui nostri sermonis sunt imperiti. Lucianus λυκαυγὲς prima lucis creperæ initia vocauit, ita vt ἕω apertā auroram dicat, λυκαυγὲς primam albescentis cæli lucē. Vt autem prisci auroram à Lur, quo prosperitas notatur, indigetarunt; ita & Iouem Lucetium vocarunt, eo quòd hic Lur-heet, id est, prosperitatis & bonæ fortunæ caput sit & origo. Latini crepusculū matutinum Auroram vocarunt, ab antiquo Cimbrorū epitheto, quasi Au-roor nominaretur, quo antiqua & veneráda motio designatur. Mouet enim homines ad cōsuetos suos labores, nocturnā lucis primordiis rumpens quietē: cuius nomine insigne cōtinetur documentū, non oportere nimirum homines diutius quiescere, quàm ad prima vsq. creperę lucis momenta. Quamobrē qui volet rebus secūdis & beneeuntibus semper frui, is perpetuò cogitet de vtroq. nomine & Greco & Latino, & illi credat in dubio lucis primordio fontem esse prosperitatis, huic non esse diutius in lecto quiescendū, quàm Amphilyca nox primæ luci cesserit. Ne verò quis putet ab aura Auroram dici, quasi auræ horā, is sciat Auram itē Cimbricā esse vocem, & nihil aliud notare quàm antiquā & venerandam celeritatem. quæ cùm primùm & maximè in luminis diffusione cernatur, factū vt pro splendore vox vsurparetur. Quoniā verò aēr limpīdus nō turbidus, antiqua & venerabili luminis suscipiendi facultate pollet, isq. leui flatu plurimū iuuetur, pro grato spiritu aura cœpit vsurpari. Quòd Varro dixit ab auro auroram dici, quòd id ad tēpus aēr aurescat, id vanū est, tametsi πρωτοπέπλου epitheto videatur approbari. Est quidem aurū eiusdem originis priore nominis sui parte, sed posterior pars facit vt antiquam potentiā signet, eiusdem voculæ indicio iactantiam potentiæ iungēs.

λυκαυγὲς

Aurora etymon.

Aura quid significet.

Rom enim idem est quod validū siue valentia, sono productiore iactantiam notatura. Virgilius vt aliàs alia Auroræ cognomina dedit, ita inter cætera vnū habet quo etymologiam proximè secutus videtur:

Aurora interea miseris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.

Rom.

Sed hæc extra rē. Lupus autem cur λύκος vocetur, mea non pluris refert, quàm cur cætera pleraq. tum Latinorū tum Græcorum vocabula longè à primæ linguæ puritate degenerarunt. Slor apud nos idē est quod deglutiendo deuoro; & Slit idem quod deglutio: cuius iterū præteritum imperfectum est Slor, idoneū verbum perpetuæ luporū voracitati denotandæ. Hinc si principio sibilus auferatur, origo vocis λύκ siue λόκ existet, cui terminatio adiecta λύκον facit. Eodē modo Latini à Sluip, id est, occulto gressu insidior (quod Aristoteles dicit esse luporū ferè propriū) fecerunt vocabulum Lupus, accentus ratione neglecta. Vide quàm nihil agant qui citra Cimbricæ linguæ præsidia vetustarum vocum origines quærunt; quamq. turpiter omnes & Greci & Latini in rebus nobis clarissimis hallucinētur. Iā quid dicēt de voce Pæan? Festus à πάειν deriuat, eo quòd Apollo sagittarū ictibus ferire mortales putetur. Egregiū verò vocis fabrum qui Deo beneficentissimo à nocendo nomen tribuendū existimauit. quod æque absurdū atq. illud, Apollinem à perdendo nomenclaturam habere. Alij alia somniant, quæ referre, nullum operę haberet pretiū. Hoc interim notandū, priscis sollēni ritu iactatum fuisse ἰὴ παιάν, quod alij ἰὴ παιὰν protulerunt: qua diuersitate sese non intelligere quid dicerent aut rogarent, prodiderūt. Frequēs est in sacris nostris cantionibus *Haleluia* & *Osanna*, sed quid iis vocibus notetur, pauciſſimi norūt. Idē quōdam accidit Græcis, sacra nomina è prisca Cimmeriorū religione mutuatis. In Hermathena & Abecedario doceo I vocalem blādientis esse; eius nimirum qui sese in gratiā cuiuspiā insinuare nititur. Cùm enim preces nostras in eius quē rogamus præcordia penetrare cupimus, exilissima hac & ad penetrādum maximè idonea voce vtimur. E autē ipsum Vnum notare, omniū rerū fundamentum, eodē loco demonstro, quod tamen accentu longo pronunciamus; quo fit vt Græci per suum ἦτα, ἰὴ dixerint. Παιὰν autē fit ex nostro Pai-an, quod est, incipe facere pacē, siue, incipe satisfacere. Est igitur ἰὴ παιὰν idē ac si Latinè dicas: Blandissimè nostras preces tibi insinuamus, ô ipsum Vnū, vt incipias satisfacere & pacē nobis cōciliare. Quis modò non audit, hanc orationē priscorum patrū propriam fuisse, obsecrantiū filium, vt paciscū patre ineundæ mysteriū acceleraret. Quāuis verò id iam olim sit absolutū, licet tamē & nobis eadē precationis formula vti, eo quòd perpetuò nobis opus sit hac pacificatione.

Slor.
Slit.

Sluip.

Lupus vnde dictus.

Pæan Apollo.

ἰὴ παιὰν.

Pæan vnde formetur.

Confi-

Confitemur autem hac oratione, ipsum Apollinem vnum esse æquè atque patrem, iuxta illud: *Ego & pater vnum sumus.* Dicemus ergo nos clariore verborum intelligẽtia Iee, Pai-an, quàm olim Græcorum poëtæ; certò scientes, eum nostrum esse pacificatorem. Callimachus in hymno huius antiquitatis ignarus, quamuis ἰὴ ἰὴ frequenter itẽret, putare tamen videtur ab Ἰυ hanc vocem deduci, vt hi versus ostendunt:

Ἰὴ ἰὴ παιῆον, ἀκούομεν, οὕνεκα τοῦτο
Δελφός τοι πρώτιστον ἐφύμνιον εὕρετο λαός,
Ἡμος ἑκηβολίην χρυσέων ἐπιδείκνυσο τόξων.
Πυθοῖ τοι καπύοντι συνήντετο δαιμόνιος θὴρ,
Αἰνὸς ὄφις. τὸν μὲν σὺ κατήναρες, ἄλλον ἐπ' ἄλλῳ
Βάλλων ὠκὺν ὀϊστόν. ἐπήυτησεν δὲ λαὸς,
Ἰὴ ἰὴ παιῆον, ἴει βέλος. εὐθύ σε μήτηρ
Γείνατ' ἀοσσητῆρα.

Hic videas ἰὴ ἰὴ primùm acclamatum fuisse, cùm serpentem Apollo occidisset, ac παιὰν in παιῆον à poëtis esse mutatum non ob aliã causſam, quàm significationis ignorãtiam & versus concinnitatẽ. Licet poëtarũ fabulæ multis modis à prima sua sinceritate degenerarint, non est tamen in iis veritas ita prorsus vel obscurata vel extincta, vt nulla eius appareant vestigia. Acceptũ nimirũ erat à priscis Cimmeriis, hanc acclamationẽ ἰὴ παιὰν ad Apollinẽ referendã, ea ratione qua obsecramus, vt serpentem hostis humani generis occidat, radiantibus flamei sui amoris sagittis; atq. id quidẽ faciat descendens in Pytho, *Pythô.* id est, ad putredinẽ huius mũdi, accepta videlicet humani corporis cõditione. Erat enim in arcanis oraculis, Deũ ad hanc Pytho, id est, ad corruptelã descensurũ, & in ea terribilem illũ draconẽ occisum iri, & tum demũ omnem vaticiniorũ veritatem, in lucẽ proditurã. Diuinum hoc oraculũ ita cacodæmon corrupit & in rem suã vertit, vt se Apollinẽ *Pythius Apollo.* esse mentiretur, & id quod futurũ erat, fingeret prẽteriisse; commento inter miseros homines sparso, nescio quem serpentẽ, Pythoum ab ipso olim occisum fuisse, atq. eodẽ loco vaticiniorũ vim susciatasse. Sciuerat nimirũ callidus draco, sese à vero Apolline cõculcandũ, & tũ verã doctrinã inter mortales de vita æterna exoriturã; atq. huius rei in mul- *Diabolus diuina symbola & oracula sibi arrogat.* tis oraculis exstare promissionẽ; cuius fidẽ vt euerteret, mendacia confinxit, quibus vera vaticiniorũ intelligentia corrũperetur, & tandẽ in meras nugas & vesana cõmenta trãsiret. Hinc Delphicũ siue Pythiũ oraculũ, reuera Pythus nomine dignum, eo quòd totũ esset pseudapollinis fraude ad corruptelã animorum comparatũ. Hac via immanis serpens ab Apolline occidendus, personã sibi Apollinis sumpsit, & miseros mortales in eã pertraxit dementiã, vt ipsi accinerent hymnũ siue ephymniũ Dei filio canendum. Olim ergo pij vates instituerant, vt festis carminibus succineretur Ie-pai-an, Ie-pai-an: & id quidem ad eum finem, vt verus Apollo, & verus magni consilij reuelator festinaret vt patri cælesti satisfaceret, atq. genus mortaliũ à dracone Pythoo in ipsa Pytho, id est, mortali corpore liberaret. Hanc Epoden immanis draco bestia abominanda & fatalis omnium malorum auctor sibi vnà cum nomine Apollinis arrogauit. Hęc inquã bellua, siue, vt cum Callimacho loquar, δαιμόνιος θὴρ Αἰνὸς ὄφις, id est, infelix bestia, horribilis draco, dum se occidendum sciret, sese finxit occisurũ, & simul sacrilega fraude sibi arripuit diuina nomina diuinumq. cultũ: & cùm pater esset mendaciorũ omniũ, veritatis vaticiniorumq. induit laruã: qua in professione vt faciliùs falleret, impostoris suis aliquãdo veritatis nonnihil miscere consueuit; tametsi non dubitẽ, quin nonnunquam, diuino nutu coactus, quædã vera protulerit oracula, vt est illud de Iao vero Iudæorũ Deo. Si quis volet clariùs videre quibus technis diuina sibi symbola & oracula Diabolus arrogarit, is legat Firmicum Maternũ, vt ex auctore, quàm ego sim, illustriore cõdiscat furtiua laruati dæmonis ornamẽta vero possessori vindicare. In eo inueniet illud: ἐκ τυμπάνου βέβρωκα, ἐκ κυμβάλου πέπωκα, γέγονα μυστικὸς, id est ex tympano comedi, ex cymbalo bibi, factus sum mysticus, cacodęmonẽ sibi ex Dominicæ cœnę mysteriis suppilasse. Et rursus istud: χαῖρε νύμφιε, χαῖρε νέον φῶς, id est, Aue sponse, aue nouum lumen, serpentẽ sibi furatũ esse ex vaticinijs de Christo apud vetustissimos celebratis. Itẽ aliud, θεὸς ἐκ πέτρας, id est, Deus ex petra, surreptum esse ex oraculo quo prędicebatur Christũ fore petrã quæ cælestis Ierusalem esset fundamentũ. Quid multis? apud hunc videbis nequissimum humani generis hostem omnia profanæ superstitionis symbola de sanctis venerandisq. prophetarũ oraculis ad abominanda furoris sui scelera trãstulisse. Nihil ergo noui dico, nihil piis au-

ribus indigni,dum doceo Apollinis nomen ex diuinis mysteriorũ scriniis cacodæmonẽ sibi suppilasse,& eas sibi odas furto sumpsisse,quas diuini vates draconis victori dedicarant. Idem impostor scelestissimus verũ Christi cognomen sibi arrogauit, dum se voluit κάρνειον vocari. Memini in Amazonicis de Carna & Carneo obiter quædã annotasse,& inter alia,quæ priscis Romanis Carna vocaretur;ea nimirũ Dea siue diuina potestas,per quam,quod nobis maximè carum esse debet,fit propinquissimũ;quã si Latino sermone sapientiã diuinam,Cimbrico Mineruã dicas,rectè dixeris. Atq.hinc quidẽ Apollo Carneus dici posset,vti illic notaui: verùm quia vocẽ Κάρνειος sic interpretatur Macrobius, vt in ea innouationẽ agnoscat; lubẽter cũ sequar,& cum Κάρνειον vocabo,qui Cimmeriis Καρ-νεῖ,id est,amorẽ innouans diceretur. Car enim illud esse,cui Ke-ar,id est,vehemẽter oro vt maneas,dicere debemus, Hermathena tradit, quod vocabulũ versum Ŧiar facit, id est,contingo;in quo finis est & perfectio omnis caritatis. Qui ergo facit vt amor quo Deum cõtingere debemus,redintegretur atq.rursus nouus fiat,quod Ner siue Np significat,is Carneius rectissimè dicetur: quæ vox nisi de Christo intelligatur, haud equidem scio de quo intelligi possit. Nihil itaq.magis cõsonũ dici queat, quàm si Carneio accinamus,ἰὴ ἰὴ παιῆον κάρνειε. Callimachus rectiùs quàm intellexerit Carneiũ πολύλλιτον vocauit:qua voce is notatur,cui multis precibus supplicandũ. Hunc enim cũ esse ait, cui aræ perpetuò calere debeant citra omnẽ cessationẽ:huic perpetuum ignẽ esse in ara custodiendũ canit;quod quid aliud esse dicas, quàm hũc amore perpetuo in ara pectoris nostri coli oportere. Cui placebit hæc eleganter exposita videre, Cyrençã adeat Musam, à cuius ore discet quãsacrilegè diabolica bestia,siue δαιμόνιος θὴρ Λιὸς ὄφις diuinos honores vsurparit. Carneius ergo à Car & Nei,quorum hoc in alia & alia dialecto aliter atq. aliter pronũciatur. Nei siue Np Cãpanis Brabantis est,vnde νειὸς terra modò recens arata,si Hesychio credimus. Alij Neu dicunt, vnde νέος. Plurimi Nou,è quo Latini suũ Nouũ habent. Brabãti superiores Niew,à quo νεῖος fieri posset. Carneius igitur summus est summę caritatis innouator;si voces quidẽ iis primùm tribuẽdę,quibus earũ ratio cõgruit maximè. Quãobrem Christus verus est Carneius, cui aræ nostræ perenni amoris foco calere debent, cuiq.perpetuò canendũ Je-ee pai-an, Je-ee pai-an. Variæ admodũ de Carneio opiniones fuerunt, quarũ nulla magis ad veritatẽ accessit, quàm ea quæ Carneiũ eundẽ cum Ioue fecit. Pausanias,quàm nihil certi de Carneio apud Græcos constaret,satis ostendit; quẽ tamen Varinus Phauorinus singulari vicit diligentia,adductis diuersis Theopõpi, Praxilæ,Alemanis & Demetrij sententiis:quorũ primus prodidit Carneiũ, Iouẽ & ductorẽ ab Argiuis olim nominatũ fuisse. Bene ille quidẽ,nisi caussam falsam,à nescio quo Carno exercitus duce petiuisset:quia scilicet Carnus exercitũ duxerit, Iupiter Carneius sit nuncupatus. Praxilas itẽ ad Iouẽ hoc nomen à priscis relatũ videns, Carneium quẽdam Iouis & Europæ filium confinxit;melius dicturus,si Iouis & Erigones filium dixisset, vti reuera fuisse Cronia nostra docuerunt. Alij Carneia festos Iouis dies fuisse scripserunt, caussa nulla idonea ad id probandum allata. Ex hac tamen diuersitate opinionum illud in primis clarum,Ogygia prorsus sacra Carneia fuisse,quoniam ab omnibus inter vetustissima commemorantur:deinde ex earum collatione cernas,ad Iouis filium ea pertinuisse;& cũ quidem talem,vt vel Apollo potuerit,vel Iupiter dici,quod in solo Christo, qui & patris arcanorum reuelator est,& idem cũ patre, veritatẽ suam potest tueri. Hic enim solus & vnicus Carneius,quia solus nimirũ caritatẽ inter Deum & homines renouauit,& idcirco Polyllitus optimo iure à Callimacho vocatus; quoniã multis precibus hic vnus orandus,vtpote per quẽ solũ à patre nostro cælesti audiemur. Quis modò non perspicit quantũ momenti habeat vera priscarũ vocum intelligentia ad impias cacodæmonis fraudes detegẽdas:quas si Lactãtius,Arnobius,Tatianus Syrus, Athenagoras,Iustinus,Eusebius,cæteriq.qui cõtra idolomaniam scripserunt, explicare potuissent,bone Deus,quibus verborũ fulminibus eloquentes illi viri contra horribilẽ hanc & immanẽ serpentis malitiã inuecti fuissent! Vt illã belluam pestilentissimã diuinis titulis & honoribus exuissent atq.excoriassent! Quàm fanaticis erroribus miseros mortales Pythous hic draco demẽtauit! Vt homines in sua castra è castris Dei pertraheret, omnes sibi Dei nomenclaturas,omnes titulos,omnes tesseras militares sumpsit. O callidũ stratagema! Ipse qui cõculcandus,qui cõterendus erat,Christi victoris signa præferebat. Ipse draco se mẽtitur draconis hostem:& ne quid eorum quæ vaticinia promiserant miseri mortales exspectarent,fingit se iam olim victoria contra draconẽ potitum,& vt illud ἰὴ ἰὴ παιάν ad

se

Carnæa.

Carneus Apollo.

Car. Nar.

Πολύλλιτος Carneius dictus.

Ner siue Np Nei. Nou siue Niew. Neios. Nios. Nouus. Carneius verus est Christus, carneius Iupiter.

Carneia sacra.

se transferret, opinionẽ secuit, draconẽ sagittis à se confixũ, vt Græci putarent ἀπὸ τοῦ ἰέναι deriuari, & παιὰν à παίειν. Quanquam autẽ hæc sufficiunt ad docendũ, non Apollinis tantũ nomẽ, sed plurima etiã cognomina eidẽ apud priscos attributa, de Gallico sermone esse interpretanda, nõ possum tamen facere, vt non addã Apollinem etiã Clarium dictum fuisse, non vt pleriq. omnes arbitrantur à Claro vel opido vel insula, sed ab eo quod huic omnis splendor & perspicuitas, cùm cæterarũ rerum tum oraculorũ debeatur. Quòd si à Latinis hoc nomen prius Apollini datum fuisset quàm à Græcis, apertissima eius foret ratio: nunc quia Græci eius sibi vindicant originẽ, approbantibus etiã Latinis, nulla potest caussa significationis inueniri, nisi ad Clarum opidũ cõfugiatur, quod Colophoni tã fuit vicinũ, vt eius nauale videatur fuisse: quod & Eustathius scripsit & Plinius indicauit, dũ dicit Colophone in Apollinis Clarij specu lacunã esse, cuius potu mira reddãtur oracula. Potum autẽ hunc Clarum vocari ἀπὸ τοῦ λλήγειν, eo quòd sorte Apollini obtigerit, Nearus tradidit. Theopõpo placuit à quodam Heroẽ cui nomen Claro fuerit, nuncupatã fuisse vaticinij sedem. Ego vlteriùs rogo, vnde Heroi nomen datum sit? Quod si nesciant, quid ad rem facit hoc cõmentum? Latini Clarũ dicunt id quod splendidũ est: cuius vocis, quia nullã habent etymologiam, fateantur necesse est aliunde eã in Latiũ venisse. Ab ipsis igitur antiquissimis Italiæ incolis Cimmeriis vocẽ retentã fuisse ex nostra lingua discas, in qua vt quotidianus eius est vsus, ita ratio quoq. valde luculenta. Clar enim splendidũ dicimus & apertum, vt ex Cal & Ar cõpositum intelligatur. qua resolutionis via id clarũ erit, quod pulcritudinẽ, quę per Cal notatur, in rebus facit manere. In obscuris enim nulla nobis apparet pulcritudo, propterea quòd ea nihil aliud sit, quàm id quod omnibus placet, à Cai. al, vt & antea, & in Hermathena traditũ. Splendidũ itaque, citra quod nihil in rebus omnibus vel mentis vel corporis oculis cernitur, nedũ placere potest, Clar vocatur. Latet & altera in hac voce caussa, non minoris ferè, quàm ea quæ exposita est, facienda. Cal vocali longa idem est nobis quod caluũ, à Cal verbo, quo deficio vel diminuor significatur, & Har quo pili & tricæ significantur, ab ar quod est demorari; ita vt Cal-Har idẽ sit ac si dicas, carens omnibus tricis & remoris. Quamobrem Clarũ à priscis Cimmeriis ad Latinos venisse, tã est clarum, quàm quod clarissimũ. Nemini ergo eorũ qui quid Apollinis voce denotetur intelligunt, dubiũ esse potest, cur Apollo Clarius vocetur, cũ ille cuius eæ partes sunt vt omnia reuelet, faciat vt omnia clara protinus euadant. Oraculũ igitur à Dei cognomento cacodæmon Clarũ nuncupauit, in hoc iuxtà ac in cæteris sacrilegij dánandus, eo quòd aqua insanos reddens, non spiritu Dei, sed afflatu diaboli homines impleret, ac Engastrimátes siue Engastritas redderet, fanaticis vocibus misero vulgo illusuros. Quòd verò Apollinẽ morbos depellere sacrificij dixerint, eius hæc est caussa. Est sanè Apollo verus animorũ medicus, vti Carneius, atque hac ratione maximè inuocádus. Verùm quia corporis valetudo plerisq. omnibus animorũ sanitate antiquior est, auaritia sacrificulorũ quæstui suo studẽs populo persuasit, Apollinẽ morbos curare, si sacrificiis & donariis placaretur. Verùm quia pleræq. herbæ diuina reuelatione cognoscuntur, nõ malè tota medendi arsad Apollinẽ est relata. Accedit & ratio Physicorũ, qui Apollinis nomine Solem intelligũt corporatũ & spectabile veri Apollinis simulacrũ. à quo cùm oĩs corporũ sanitas, oĩs vis & efficacitas plantarũ, & reliquorũ, quib. morbi profligátur, vires promanẽt, nõ malè Apollinẽ medicinæ præsidẽ fecerũt, tametsi altera illa vis, quæ in animis curãdis cernitur, infinitò sit præstátior. Enumerauit Cæsar tertio loco Martẽ, belli præsidẽ, qui cur Mars dicatur, paulo antè explicaui. De Ioue porrò, quẽ cælestiũ imperiũ tenere, æquè Druidæ atq. cæteri Theologi dicũt, ambigendũ videtur vnde nomenclaturã suã sit sortitus. Cùm enim Iehoua Hebręis idẽ significet quod Græcis ὤν, & Latinis ens; videri potest Iouis vocabulũ inde ad Latinos venisse. Lubenter equidẽ id cõfiterer, nisi sciré Italiã à Iapeti, nõ à Semi aut Chami posteris principiò occupatã fuisse. Iou vel Iau, vt alij sonãt, circũflexa vox lætitiam gaudiũq. apud nos testatur, cuius si structurã examines, inuenies eã cõstare ex I & Hou siue Hau, quod idẽ est ac si dicas, Tene. Est ergo vox eius propria qui bládè rogat, vt, quod placet, teneatur. Ex Iau, mutato I in G, fit Gau, vnde Gaudiũ Latinorũ. Græci hac voce abutũtur, dũ indignanti hanc voculã tribuũt: quod tamẽ Grámatici sic excusant, vt ἰοὺ cũ acuto tono χειλιαστικὸν ἐπίρρημα dicant: verùm dũ circũflectitur, gaudentiũ vocẽ esse fateantur. Latini ex Iou Iu fecerũt in Iubilo: quod Festus sic interpretatur, vt idẽ esse dicat quod rustica voce inclamare; nõ expressa animi affectione. Varro, nescio an se satis

Clarius Apollo.

Claros opidũ Colophoni vicinum.

Clarus a, um.

Clar.

Cal.

Har.

Ar.

Apollo quare dictus morbos depellere.

Apollo, Sol dictus.

Iupiter Gallorum Deus.

Iou.

Gaudium.

ἰού

Iubilo, as, are

Quiritare.

intellexerit,à me ſanè nõ intelligitur,dũ dicit,Vt Quiritare eſt vrbanorũ,ſic Iubilare ruſticorũ. Quiritare idẽ eſſe quod per lamenta conqueri & auxiliũ inclamare flebili voce, ex T. Liuio diſcas,eo loco quo fœda Bacchanaliorũ ſtupra deſcribit. Quiritare, Quirites ad auxiliũ vocare, Varro & Nonius interpretantur: Nobis de vetuſto Cimmeriorũ ſermone clarũ, Quirito dici à Κρίτευ,mutato C in Qu. quod verbum idem eſt quod eiulare. D. Auguſt. rectiùs quid Iubilare ſit,expreſſit. Iubilare,inquit,propriè eſt gaudiũ verbis nõ poſſe explicare,& tamẽ voce teſtari quod corde cõceptũ eſt & verbis explicari hõ poteſt. Quia verò Ϳu ex Ϳou Cimbrico factũ eſt,ſyllaba ea tẽpus longũ ſeruat. Sic Silius:

Et lætus ſcopulis audiuit iubila Cyclops.

Io triumphe, io. Io bacchus. Ϳoipt. Iouis etymon.

Noſtrates pro Ϳou Ϳo frequenter dicũt, vt aurigæ pro Ϳou Ϳo vel Ο clamant: qui mos quàm ſit vetuſtus,militũ Romanorũ clamor,quo Imperatori per vrbẽ in Capitoliũ cũti acclamare ſolent,Io triũphe Io,ſatis declarat. Nec aliter dixerunt Græci Liberũ patrem Iobacchũ,à bacchantiũ videlicet voce. Hinc Ϳoipt apud nos,pro ſumma oblectatione,& Ϳoig pro hilari,& Ϳoit pro hilaritate,ex Ϳoigt cõciſum. A Ϳou igitur,& Ϳit,quod ſignificat incito vehemẽter,fit Ϳou is aſpiratione de medio ſublata, quo vehemẽs & inditatũ gaudiũ denotatur. Quòd ſi à Ϳou & Ϳit iou-it facias, cõdẽ tendes, quoniã ad eũ modũ gaudij feruorẽ notaueris. Diximus modò Mercuriũ nihil aliud eſſe,quàm perfectã contemplationẽ,atq. ea nota Deũ ab Ariſtotele deſcribi. Idẽ docuit voluptatem operationis indiuiduã eſſe comitẽ,atq. adeò ipſius operationis eſſe perfectionẽ quandã, veluti formã ſupremã. Iá voluptatẽ tanto meliorẽ eſſe,quãto à melioris facultatis operatione manat; & eã rurſus tanto præſtantiorẽ,quanto id,in quo facultas ſeſe exercet,præſtantius fuerit & excellentius. Hinc efficitur,vt cùm Deus perfectiſſima perfectiſſimi ſit cõtemplatio, ſit etiã prẽſtantiſſima voluptas,tũ propter facultatis operantis excellẽtiam,tum propter materiã in qua verſatur. Sicut igitur à ſumma contẽplatione tãquam ab vltimo bonorũ fine omnis intelligendi vis incitatur;ita à præſtãtiſſima voluptate tanquã à ſummo omniũ deſideriorũ,omne mẽtis gaudiũ incitatur. Eſt igitur Deus nõ perfecta modò cõtemplatio & abſolutiſſima voluptas,ſed vehemẽtiſſimus etiam omnis gaudij ſtimulus, quo multo magis animi noſtri,quàm equus œſtro agitatur. Quãobrem Iouis nomen tanto eſt quàm Mercurij diuinius,quãto operatione voluptas antiquior eſt & præſtãtior. Quo fit vt quãuis vnus ſit & idem Deus Iouis & Mercurius,ſublimiore tamen notione Iouis quàm Mercurius intelligatur. Homerus ἴς ἀνέμοιο dixit,pro venti vehemẽtia. Apud Latinos Vis nota ſignificatione vſurpatur: quorũ vtrumq. ab Ϳis Cimmeria voce deriuatur;illud quidẽ ſola neglecta aſpiratione, hoc verò adſpiratione in digãma Æolicũ mutata,vti ex Venetis Heneti,ex ἑσθὴς veſtis, ex Heſperus Veſperus,& ſimilia ex ſimilibus formantur. Accipit autẽ Ϳis ſignificandi rationẽ tum ab Ϳit,quo feruor notatur; tũ ex aſpirationis & ſibili natura: qui duo flatus elementũ ſubtiliſſimũ, & ad celerẽ penetrationẽ maximè idoneũ deferentes, vocẽ faciunt ad vehementiã incitationis denotandã tam aptã,vt haud videã quî poſſis inuenire aptiorẽ. Iouis itaq. vehementiſſimũ eſt ſummi gaudij incitamentũ,quo omnia rapiuntur & in cælis & in terra. Videas quæſo,quàm cõgrua duarũ ſyllabarũ cõpoſitione nomenclator cõplexus ſit totius philoſophiæ ſummã: & videas iterũ,an vlla omnino ingenij humani ſollertia vocẽ paris breuitatis queat fabricari, qua æquè ſignificanter hæc voluptatis & gaudij vis,ad ſummũ bonorũ ferens, explicetur. Quæſiuit Ariſtoteles diligentiſſimè, quod nam inter operationẽ beatiſſimã & ſummã voluptatẽ,vel diſcrimen vel cõiugiũ ſtatui poſſet,ac vix tandem inuenit, quinam vtriuſq. limites eſſent. Noſtri ſermonis architectus ſtatim animaduertit,in voluptate maximã quãdam latẽre vim incitãdi ad actionẽ,atq. ea omnia rapi ad primũ & ſummum gaudij omnis irritamentũ,totamq. hanc accuratã ſuã cogitationem duabus ſignificantiſſimis ſyllabis cõſignauit & inclulit. Vter igitur ſe præſtiterit admirabilioré,iis iudicandũ relinquo,qui nec vllis prauis opinionibus ſunt anticipati,& mediocrem linguę noſtræ cognitionẽ philoſophiæ ſtudiis cõiunxerunt. Quęri ſolet,ac magna ſcholarũ contentione agitari,non olim modò,ſed noſtra etiamnũ ætate,An ſummũ bonorum in voluntate eſſet,an in facultate intelligendi. Ardua ſanè quæſtio, & multis rationibus in vtramq. partem,cùm ab aliis, tum à Scoto & D. Thomæ doctrinam profeſſis,diſputata. Nobis de nomenclatoris noſtri ſententia, & eorum omnium qui Orphicam theologiam allegoricis fabulis & Cimbricis vt plurimum nominibus tectam ſequuntur,dicendũ eſſet,voluptatẽ finem perficere bonorum quidẽ, non tamen totum complecti. Quemadmodũ enim iuſtam mẽbrorum omniũ menſuram & compoſitionẽ vnà cum

Deus eſt præſtantiſſima voluptas.

Ἰς. Vis. Ϳis.

florido

florido & grato colore necessariò comitatur pulcritudo, ità perfectâ intelligentiæ actionẽ, in qua Peripatetici vltimam constituunt felicitatem, non potest non sequi voluptas omnibus numeris absoluta. Quamobrẽ si hæc ab illa seiungi diuelliq; posset, profectò voluptatẽ ipsa mentis actione diceremus perfectiorẽ. An nõ ipse Aristoteles decimo Ethicorũ libro cõpulsus est fateri, operationẽ ab ipsa voluptate perfici veluti formã quadã? Quod si sic est, quid vlterius quærimus, quid ambigimus, quid hæsitamus? Cur nõ apertè confitemur id quod volẽtibus nolentibus ipsa tamẽ extorquet veritas? Iã si in voluntate principiũ sit, cùm cęterarũ mentis motionũ, tum eius maximè qua ad summam ferimur felicitatẽ; nõ possumus nobis quietẽ aut tranquillitatẽ aliquã imaginari, nisi voluntas nostra in eo, quo ferebatur, acquiescat; atq. idcirco dicamus necesse est, in quo primum est mouendi exordiũ, in eo etiã finẽ vltimũ esse constituendum. Quamuis igitur reapse voluptas ab operatione perfectissima nequeat separari, ratione tamen potest diuelli: quod dũ fit, fatendũ erit, vltimũ & perfectum finem non esse in ipsa nuda operatione, quippe cui, iuxta Aristotelis sententiã, modus adhuc quidam formæ deest, sed in ipsa voluptate operationẽ omnibus perfectionis numeris absoluẽte. Quid? ipse Christus solus omniũ bonorũ auctor atq. largitor apertissimè ipsã felicitatẽ gaudio definit, aiẽs, *Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te cõstituã, intra in gaudiũ domini tui.* Potrò est quisquã tã alienus ab omni sensu, qui nesciat ab omnib. legislatoribus dolores & pœnas pro extremis malis habitas semper fuisse, atq. idcirco harũ metu à flagitiis & sceleribus malos coërceri cõsueuisse? Quòd si mala operatione aliud malũ maius est, cur nõ bona actione aliud bonũ præstantius iudicabitur? Quod verò illud erit, si non erit voluptas, bene agentibus velut præmiũ in sacris litteris proponi consueta? Quis negat Tartarea tormẽta summũ esse malorũ? Quod si malorũ supremum dolore definitur, quid ni summũ bonorum sit in voluptate? Scio vitã æternã in Dei cõspectu ab Apostolo constitutã esse; verùm is nõ negat, ex hac contẽplatione summam sequi voluptatẽ. Immo ea caussa Deum cognoscere cupimus & intueri, vt eius pulchritudine perfruamur: quod si verè dicitur, nõ ipsa vita æterna, sed vitæ æternæ voluptas, siue Dei fruitio, quod idẽ est, summa erit beatitudo. Licet enim vita in beatis nequeat à gaudio seiungi, in aliis tamẽ discrimẽ cernitur. Rursus nihil in omni vita & omni officiorũ latitudine ipso Dei cultu & vera religione præstãtius. Atqui Iesus, vnus ex probatissimis veræ sapientiæ doctoribus, tradit ipsius religiosæ vitæ præmiũ & coronã esse iucunditatem atq. gaudiũ. Esaias summã nobis præcinens felicitatẽ quam Christus suis daturus esset, eandem multo antè confirmauit sententiã. *Haurietis*, inquit, *aquas in gaudio de fontibus Saluatoris*. Sed quid multis opus est? Is est nõ Christianorũ tantùm, sed omnis antiquitatis cõsensus, sicut impietatẽ Tartareę pœnæ sequentur; ita pietati cælestia gaudia mercedis loco proponi. Nullo ergo modo Stoici audiendi, qui virtutem ipsam sibi præmiũ esse voluerunt; nec vlla ratione cõmittendum, vt toti veterum Theologię repugnemus, quod fiet, nisi in voluptate ea, quę vt palmariũ & corona rectis officiis promittitur, summam collocemus felicitatẽ. Quicquid igitur vel Aristoteles, vel alij disputarint, id nobis cum sacris litteris & Orphica traditione, atq. adeò cõmuni omnium hominũ sensu tenendum, in gaudio & lætitia summũ esse bonorũ; dicendumq. cum Salomone: *Expectatio iustorum lætitia*. Cantemus ergo cum Dauide & D. Petro & tota Christianorũ ecclesia, assumpta nobis Messiæ persona: *Notas mihi feci vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua vsq. in finem*. Quid? nũ quis adhuc scrupulus? An non audimus ipsum Christum nobis clara voce per vatis sui os clamantem, summũ bonorũ esse in ea delectatione? quã ex cõspectu vultus diuini accepturus est primùm quidem ipse Christus, deinde cæteri oẽs qui gratia eius futuri sunt beati. Quo ex loco, si quod de vita æterna antè dictũ est, explicetur, tota quęstio fuerit profligata. Quãdo ergo in fruitione, quæ nihil aliud est, quàm delectatio, quã capimus ex eius quod amamus præsentia, summa felicitas continetur; & ad hanc Deus ipse tanquam vltimus omniũ finis incitat tum se tum vniuersa, pro ea quæq. portione quam ferẽ eorũ captus, nec hac fruitione diuini vultus quicquam superius queat cogitari; confiteamur oportet Iouis nomen summũ beatitudinis apicem explicare, & idcirco non malo iure ab iis qui stolidè & impiè ex diuersis vnius Dei nominibus diuersos sibi Deos cõfinxerunt, supremo Deo tributum esse. Verùm vt Grãmaticorum etiam pueris satis faciã, obiter & illud admonebo, Iouis in recto dici, ne quis imperitè genitiuum dumtaxat casum in hac sibi

Voluptatem, summum bonum esse ostẽditur.

Iouis, nõminatiuus casus.

voce imaginetur. Docuit id inter alios, noctium Atticarũ scriptor, aiens ex Iouis & Pater gemino vocabulo cõpositum Iupiter coaluisse, perinde atq. ex Mars & Pater Marspiter dicebatur. Quòd autẽ Iouẽ à iuuando deriuet, facit hoc quidẽ de cæterorum omnium sententia: verùm quàm in eo nõ sit integram vim nominis assecutus, satis modò liquere credo. Non eo infitias ab eodẽ Ju Iuuo & Iouis dici, sed nego nõ aliud in Iouis nomine quàm in Iuuo latêre. Hoc enim sola adiecta verborũ terminatione ex Jou descẽdit, Iouo futurũ, nisi o in v mutasset, ac diphthongũ in vocalẽ & digãma resoluisset: illud, vt dixi, duarũ vocũ habet cõpositionem. Ex Iouis altera vox gignitur, magnã insignis erroris occasionem præbens Latinis. Veiouis ædes Romæ erat vnà cũ simulacro sagittas tenente: quẽ Deum sic dictũ idem existimat auctor, vt Vesanus dicitur & Vecors, quasi minimè iuuaret, sed cõtrà noceret; cuius rei signum sagittæ darent. Addit plerosq. in ea fuisse opinione, vt hunc Apollinẽ dicerent. Nos scimus Apollinẽ Nomium & pastorem vocari, eiq. curã gregum & armentorum esse. Quamobrẽ si quis eum dicat omni brutorũ animantiũ generi præsidere, & ei quoq. suos stimulos addere ad voluptatẽ persequendam, nõ video quid sit peccaturus. At hoc ipsum Veiouis in Cimmeriorũ sermone designat, eo quòd vocula hac Ve, totum brutorũ genus intelligatur. Sagittæ verò minimè significant vllã lædendi facultatẽ, sed efficacitatẽ radiorũ, qua penetrat vniuersa, nõ homines tantũ, sed greges quoq. & armenta. Habet Cupido suũ arcũ, habet sagittas, quibus hominũ ferit præcordia vt radiis amoris incendantur. Quid ni ergo eodẽ modo in Solis radiis & Apollinis sagittis id quærimus quod Dei propriũ est, vt nimirũ eum dicamus ex validissimo bonitatis suæ arcu perpetuã tensionẽ nunquã remittente sagittas emittere amoris igne feruentes, iisq. vitalẽ omnibus immittere calorẽ, cuius vi & efficacitate ad eam rapiantur lætitiã, ad quam Iouis dicitur omnia prouocare. Non est tamen ita cogitandũ, quasi citra allegoriã & mysticum sensum Deus Veiouis diceretur. Diuinus vates olim inter Israëlitas cecinit, & Christianorum chorus antiquã eius quotidie repetit cantionem: *Homines & iumenta saluabis Domine, quẽadmodum multiplicasti misericordiam tuã Deus: filij autẽ hominũ in tegmine alarũ tuarũ sperabunt. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrẽte voluptatis tuæ, potabis eos. Quoniã in te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Hîc nemini obscurum esse potest, iumentorũ nomine neq. equos neq. boues, nec alia bruta animalia intelligi, eo quòd hæc eius voluptatis fonte nõ potẽtur, in qua summũ consistit bonorũ; sed homines intelligi peccatis inuolutos, & pecudum more terrenis solis inhiantes; de quibus alia ode: *Homo cùm in honore esset, nõ intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Pollicetur ergo Propheta sempiternã cælestis regni lætitiã ipsis etiã iumentis, quæ infinita sua clementia ex antro Caci liberabit. Quis ergo dicere ausit, Iouẽ nõ rectè Veiouẽ vocari? Quis non videt, non solum simpliciter Deũ Veiouẽ esse, quia bruta animãtia corporei pabuli voluptate perfundit, sed propterea etiã, atq. id quidẽ longè diuiniore notione, quòd homines vitiorum sordibus impuros, quos vere pecudes & iumenta voces, ad cælũ perducat, domũ nimirũ suã, quò in ea lumen videant in lumine, & gaudio perfruantur sempiterno? Deus igitur Iouis est; cuius filius coæternus rectè Veiouis vocabitur, eo quòd morte sua omnia iumẽta totius terræ à vitiorũ cœno expurgata, ad cęlestem impellat voluptatẽ. Immolabatur autẽ Veioui capra, cuius effigies eius simulacro adstabat. Eius quæ prisc is Cimmeriis ratio fuerit, difficile fortasse. Succurret tamẽ in obscuro palpantibus Moyses, qui decimo quinto Leuitici capite præcepit vt duo hirci in ostio tabernaculi sisterẽtur, quorũ sortitio ea esset, vt alter cui sors Domini obtigisset, Deo pro peccatis populi offeretur: alterius capiti sacerdos omnia populi scelera imprecaretur, atq. is mox per expeditum hominẽ celerrimè in solitudinẽ abriperetur, pro populo futurus ἀποπομπαῖος, id est, auerruncus, vnà secum omnem spurcitiam populi ablaturus, auersurusque diuinam vindictam. Dicemus ergo capram eadem olim ratione immolari consuesse Veioui Deo, iumentis, id est, peccatoribus nomine suo gaudium pollicenti, atque adeò ad illud instiganti. Sit ergo apud Mosem immolatus hircus loco capræ, significetque humanam animam se cacodæmoni subiicientem, qui non malè hirco denotatur, propter tetrum libidinis virus & pessimum animalis fœtorem. Hircus verò quem Hebræi שעיר vocant, Græci ἀποπομπαῖον vertunt, cacodæmonis videtur gerere typum, atque idcirco in solitudinem procul ab hominum consortio depelli, ne rursus animos humanos veluti capras ineat, & scelerum semine defœdet. Veioui itaque capra immolabatur, humani ani-

Veioui etymon.

Iumenti voce, homines intelligi in sacris litteris.

Iouis est Deus pater, Veiouis Deus filius.

Veioui capra solet immolari.

Hircus immolatus apud Mosem quid significet.

mi

ni in pecudem conuersi præ se ferens figurã; quò ea hostia hircinũ cacodæmonis virus expurgaretur, pacatusq; Deus, reuera se Veroue præstaret, id est pecudẽ ad gaudiũ impelleret. Vidimus modò quis Veiouis & Iouis, & Iouis quidẽ nomine sic gaudiũ exprimi, vt summũ est ad voluptatẽ perfruendã incitamentũ tum sibi ipsi, tũ aliis omnibus ex eius abysso per verum Apollinem eductis, & stimuli huius vi siue philtro hoc diuino semper ad gaudiũ agendis. Verùm quãuis hæc vocis interpretatio totius veræ sapientiæ cõplectatur summã, & id quidẽ tam luculentã notatione, vt nihil vnquã vel à Platone, vel ab Aristotele eadẽ de re dici potuerit significantius; maius tamen adhuc artificiũ in eadem voce delitescit. Vt enim ex Iou & Dis cõpositio facta summi gaudij cõtinet irritamentum, ad omnes res creatas occulto spiritus sancti impetu dimanãs; & illud ipsum aperit beneficiũ, quo nullũ maius à Deo confertur: ita si nomen resoluatur in Iou & Is citra adspirationẽ, perdetur vis spiritus illa quidẽ, cuius medio res omnes ad lætitiã incitantur; at nihilo tamen minus illud intelligetur, quo nõ potest quicquã magis propriũ ipsius Dei videri. Is enim idẽ est Cimmeriis, quod Latinis sonat est: quo fit vt Iou-is, idẽ sit quod gaudiũ est. Hac igitur vis ipsum Dei esse, quod purã est energia & mera operatio, definitur gaudio, perinde ac si dicas, Deũ nihil aliud esse, quàm ipsum ipsius gaudij esse per est expressum. Sicut itaq; legitur in sacris litteris, *Est misit me*, siue, vt Hebræo verbo vtar, *Heit misit me*; ita aliter dici potest: Gaudiũ est, siue ipsum gaudij esse misit me. Dũ igitur veteres Iouẽ Mercurio fecerint maiorẽ, intelligere nos voluerũt illã Dei notionẽ, quæ per gaudij esse explicatur, esse præstantiorẽ, quàm eã quæ in cõtemplationis perfectione consistit, tametsi Iupiter & Mercurius vnus sit idémq. Deus, nec possit perfecta esse contẽplatio, vt non hæreat cũ ea ipsum gaudiũ & voluptas suprema, quæ sola cogitatione possunt separari atq. secerni. O admirabilẽ nomenclatoris sollertiã! ô summã humanæ intelligentiæ perfectionẽ in nomine Dei condendo! Duabus syllabis expressum videmus & ipsum esse Dei in gaudio consistere, & eo ipso gaudio tanquã summo bonorum fine, omnia velut cœtro quodã vehemẽtissimo cieri. Sed vt hæc sint maxima, & cõtemplantis animũ in nescio quẽ coniiciant stuporẽ, restat tamen in eadẽ voce aliud adhuc artificiũ inter prima mirandũ. Iouis enim nomen est ichnæum conuersione sui indicaturũ, in quo sit vertũ animorũ pabulum atq. alimentũ. Nam dũ retrò legimus vocabuli vestigia, inuenimus Si-uoi, quo significatur visionis nutrimentũ, eo quòd Si, idẽ sit quod video; Doi verò idẽ quod alo ac nutrio: quorũ vtrumq. mirificã habet vim conuersionis, cùm priore intelligatur omnẽ visum & corporis & animi, ad ipsum est siue Hebræorũ Heie esse referendũ: posteriore moneamur, omniũ alimentorum supremũ finem esse ipsum gaudiũ & delectationẽ. Deficiunt me verba, quò violentũ animi mei affectũ exprimã, quo totus rapior cùm hæc considero, videoq. bene Mercurij cõuersione me admoneri, nihil esse ad trahendũ omnibus viriũ numeris magis absolutũ, quàm perfectã considerationẽ: atq. idcirco quamuis Iouis nomen superius sit quàm Mercurij, per Iouis tamen nomẽ retrò lectũ, nos euẽstigio ad id venire, vt intelligamus visionis pabulũ proximo gradu præcedere eã, cuius desiderio cuncta rapiuntur, delectationẽ. Sed sufficiant modò hæc de iis, in quibus vt finis est omniũ, ita cõtemplandi nullus finis inueniretur. Restat modò sola Minerua inter Gallorũ Deos à Cæsare cõmemoratos: de qua, quia satis multa alibi à me dicta sunt, hoc vnũ hic repetã, Mineruæ nomen nõ minus quàm cætera veterũ Gallorũ vernaculũ fuisse; nec aliud eo significari, quàm hæreditariũ ducẽdi ius, quod æterno suo filio æternus pater addixit. Quoniã ergo pater omnia sapiẽtiæ suæ dedit ducenda ex intimis cerebri sui abyssis, atq. ea totã rerum vniuersitatẽ ex iis deprõsit, & quotidie depromit; non malè Minerua sapientiæ, & omnibus rebus recta via & ratione faciẽdis, dicitur præesse. Mirifica arte & stupenda prorsus sapiẽtia sapientiæ nomenclatura constat. Vt enim hæreditariũ omniũ rerum ductum prorsa designat; ita versa ichnæarũ vocum ritu docet, cui ducendarũ rerum omnium gubernandarumq. hæreditas à Deo data est, eius quoq. partes esse vt pacẽ accipiat inter homines & Deũ. Minerf enim idẽ est quod ducẽdi hæreditas, Fre-nim idẽ quod pacis cõsociatio. Si quàm latè huius vocabuli mysteria sese extendũt, oratio mihi diffundenda esset, vix vllũ volumẽ, quãuis multis libris turgẽs, toti materiæ capiẽdæ sufficeret; quippe quæ amplissima vniuersæ cùm philosophiæ tũ religionis latifundia limitibus suis cõprehendat, vt ex ipsa statim vocis interpretatione cuiuis liquebit, si modò expẽdat quid sibi velit ductus vniuersorũ hereditario iure filio cõtributus; quid rursus pacis cõciliatio, & qua hæc naturæ lege

Deum esse gaudium, ex vocabuli etymo liquere.

Iupiter maior Mercurio apud veteres, tametsi Iupiter & Mercurius vnus sit idémq. Deus.

Iouis vocabulum cõuersum, quid denotet.

Si.
Doi.

Minerua Gallorum numen.

Minerua quid significet.

Minerua etymon.

vel

vel inter se, vel cum sapientia sint colligata. Percellit animũ meum augusta rerum magnitudo, duabus syllabis ichnæis clarissimè expressarũ, & totã religionem Christianam & eius vtilitatẽ & finem vltimũ cõplectentium. Singula Dei nomina diuersis suppositis & attributis dedicata, tantũ rationis artis mysteriorum nobis offerũt, vt nescias quid maximè sit admirandũ. Primùm videbatur nihil fieri posse per summũ humani ingenij conatũ admirabilius, quàm Mercurij nomen esset. Mox successit Apollo, nomenclaturã aperiens æquè ingeniosam, æquè mirificã, æquè mysteriis plenam, quæ non solùm ad philosophiam facerent plurimũ, sed accuratè etiã & perquam significanter summã religionis enuclearent. Quî porrò melius exprimi posset Deus exercituum, omnia quę velit ad puluisculũ vsq. comminuens & velut in mortario contundens, quàm si Mart vocaretur: cuius nominis monosyllabi ea est conformatio, vt sola vnius vocalis in vicinã cõmutatione, à Mart in Mort veniatur, id est, in violentã cædem. Et quia hæc scelerum & impietatis vindicta est rerũ abominandarum, nomẽclator ichnæam conuersionẽ in hoc nomine tantisper exclusit, dum rectũ maneret, monens ne per hanc viam potius quàm per aliã ad Deũ veniremus. Satius enim est amore duci, quàm tormentis trahi. Quò tamen ostenderet quæ sint Martis opera, geminã genitiui casus conuersionẽ molitus est, vt & hoc prius dictis accedat auctariũ. Quæreti quid Mars gignat, mox occurret hinc omniũ rerũ mutilatio & imbecillitas, hinc molestissima sũmi doloris persensio. Genitiuus ergo à Mart nostratibus Marts est, qui retrò lectus, Stram facit, quo id notatur, quod sic est fatigatũ vel morbo vel labore vel verberatione, vt sese nequeat mouere. Hanc igitur cladẽ ipsius Martis esse ferè propriã, nominis faber ostendit, dũ ex Martis genitiuo casu retrorsum verso per vestigia nos duxit ad Stram. Quòd si huius casus characteristicã literã nomini recto præponas, Smart habebis, quo vulnerũ dolores generatim notantur, qui bella nunquã nõ sequũtur. Quãuis autẽ hæc summa possit in nominibus fabricãdis ars videri, eã tamẽ in Iouis nomine superatã cernimus, & rursus in Minerua artificiũ est tũ totius nominis, tũ eius partiũ magis stupendũ. ita vbiq. conatus est, vt cũ alios ees, tũ seipse etiã vinceret architectus. Nũc ergo diuersa vnius Dei nomina, è quibus posteritas cacodæmonis fraude seducta, plures Deos sibi cõmenta est, Gallicã habẽt interpretationẽ, & eã quidẽ ex eorũ lingua, quos primos ostendi ad Italiã cũ Iapeto & Comero appulisse. Posse equidẽ in cęteris quoq. diuinis nominibus Latinos docere, quã longè discesserint à veris linguæ suæ primordiis, quamq. frustra laborẽt, qui inter eos etymologiæ operam impendunt. Verùm quia nec hoc huius loci est, nec Cæsar plures Gallorum Deos cõmentariis suis prodidit, in aliud & tẽpus & argumentum eã interpretationẽ differam.

Mart vnde dictus.

Stram.

Smart.

Hercules Gallicus apud Lucianum.

Ne tamen vlteriùs progrediar, facit Hercules ille Gallicus, à Luciano ad id celebratus, quò demonstraret seniles vires minimè contemnendas; non illas quidẽ in robustis corporis lacertis, sed in sola linguæ extremitate cõstitutas. Sine fabula sit, siue vera narratio, quod Samosatensis sophista de hoc Hercule Gallico prodit, non admodũ mea refert. Id video, plerosq. hanc picturã apud Gallos fuisse existimare, cuius ea fuerit delineatio, vt senẽ repræsentaret, caluũ illum quidem magna ex parte, sed quod capillorũ reliquum esset, valde canũ; cute item admodũ rugosum, & in atrũ colorem adusta: simillimũ deniq. decrepitis nautis, vel potius Charonti vel Iapeto, nihilq. prorsus habentẽ Herculanum, præter clauã & leonis exuuium. Ab hoc sene magnã hominum turbam tractam fuisse catenulis ab extrema ipsius lingua perforata deinctã, quæ tantum abest vt inuita sequeretur, vt vltrò accurrens laxas catenulas relinqueret. Verùm qui tabulã hanc elegantius copiosiusq. depictã videre volet, is vel ipsum cõsulat Lucianum, vel Erasmũ Luciani & interpretem & sectatorem. Nobis id vnum dignum visum diligenti consideratione, Herculem Ogmiũ apud Gallos indigetari, quam vocẽ nisi interpretemur, ne parum linguæ Gallicę videamur periti, verendum. In cõpositione adspirationes frequẽter tolli nisi crebrò monuissemus, hic monitũ oportuisset. Nam è vocabulo Gallico Hoogmuet Ogmion Græci fecerunt, qua Cimbrica voce altus animus denotatur, res nullius magis quàm Herculis propria. Eam vocem si retrò legas, inuenies Herculem bonũ esse ad homines frenis cohibendos. At quibus frenis? Illis nempe, quæ ex ipsius ore procedẽtia, aures nostras moderantur atque ducunt. Si hæc ad verum verbum referantur, nemo non videt quàm aptè symbola sint rebus ipsis applicata; quæ sigillatim examinare, nihil necesse; tum quòd per se sint satis aperta, tum quòd altiùs nos ad Herculis mysteria abriperent, quàm breuitati nobis hic sequendæ conueniret.

Hercules Ogmius.

Ogmij etymẽ.

GALLI-

GALLICORVM.

LIBER V.

QVANQVAM de Druidis & eorum nomine primo Gallicorũ libro ea tradidimus, è quibus sagacibus ingeniis procliue sit intelligere, totam sapientiæ latitudinem horum professione contineri; operæ tamen non exiguum pretium fore censeo, si rursus eisdem breuiter repetitis, symbolorum, quibus vti solere feruntur, rationes addamus. E Britannia eos in Galliam venisse, vt Cæsar docet, ita nominis compositio declarat. Tru enim, ex quo Dru, pro nostrati Trow Britanni hactenus vtuntur, dum quippiá verum esse significare volunt, Thys tru, frequenter iterantes. Quamobrem si quid Trow denotet intelligamus, non erit quod amplius de Tru dubitetur. Venit hæc vox in orationem aliàs vt verbum, aliàs vt nomen; & dum verbum est, nonnunquam idem explicat quod fido, nonnunquam ponitur pro eo quod Latinus diceret, connubio iungo vel iungor: At dum nomen est, aliquando adiicitur, aliquando per se subsistat, & illo quidem modo idem significat quod verũ & fidum, hoc verò veritatem & fidẽ. Est autẽ vocabulum minimè primogenium, sed per conuersionem ichnæam nostratibus peculiarem formatum ex Wort vocali longa, quo Verbum denotatur, quod nomen descendit ex Wort vocali correpta pronunciato, quod idem est ac si dicas, accipit esse. quod non facilè alia lingua per vnam vocem expresseris: tametsi Christiani, dum de Trinitate loquuntur, pro eo Gignitur ponant. Rursus Wort componitur ex Wi & Ort: quorum illud latum, hoc cuspidem signat. Ort ex Oi & natura litteræ T, cui vinciendi vim tribuit Plato. Oi ex O & R conflatum, fluxum ab æterno designat; ita vt Ort vinculum quo fluxus æterno coniungitur de natura elementorum non malè ex Hermathena interpreteris. Pater itaque suprema rerum omnium cuspis est, quam filius primùm dilatat, patris potestatem prius in se, deinde in omnibus rebus creatis explicans, atque ita pyramis prima existit. Wort itaque primum conuenit filio, & eius medio omnibus rebus creatis quæ per ipsum gignuntur. Quemadmodum autem mens hominis non cognoscitur nisi sermone declaretur, ita nec pater videtur, nisi per filium exprimatur. Quia ergo filius patrem ostendit, haud secus atque Verbum mentem nostram declarat, voluit nomenclator, vt ex Wort vocali breui, fieret Wort vocali producta ad Verbum denotandum, eo quòd cogitatione nostra, iuxta quam vocum fabrica dirigenda, gigni prius sit quàm loqui. Vt igitur breue tempus longo est antiquius; ita Wort vocali correpta, prius est quàm Wort sono producto; tametsi litteræ in vtroq. sint eædem: perinde atq. ille qui gignitur ab æterno idẽ est cũ ipso Verbo æterno. Deinde Wort, id est, gignitur, solũ gignentẽ & genitũ cõfert: Wort verò pro verbo, non solũ proferentẽ & vocẽ prolatam indicat, sed id etiam quod significatur, & eum cui significatur: qua rursus ratione tempus longum postulare videtur. Sicut igitur gigni primùm conuenit filio; ita eidem quoque primùm conuenit vt sit verbum: quorum vtrumque quatuor his litteris Wort exprimitur, solo breuis & longi accentus discrimine cogitationis nostræ ordinem præscribente. Sed his latiùs in eo libello quem ipsi Verbo dedicaui: hic obiter indicatum esto, latè patentem ipsius digamma naturam ab Ort regi, id est, summam cuspidem rerum omnium patriæ potestatis latitudinem in lucem proferri, vastam & eius abyssorum infinitatem certis & ordinatis formis veluti verbo explicari. Cognita igitur ipsius Wort symbolica ratione, per vltimam in prima elementa analysim ad illud transgrediamur; quod conuersio ichnæa demonstrat; quod nimirum & ipsum semper est, & semper esse accipit siue gignitur, Theologico non Platonico loquendi modo: quodque patris mentem ceu verbum æternum semper exponit. Si enim ad supremi omnium patris notitiam velimus adspirare, ipsius Wort vestigia retro legamus oportet. qua via mox ad veritatem, fidem, fiduciam & coniugium deducemur, ex Wort ad Trow progressi; quò si, vt Mercuriali manu dirigimur, ita Spiritus sancti gratia peruenerimus; ad summam peruenerimus huius vitæ felicitatem. Quoniam itaque quid Trow significet, qua ratione significet, quàm rectum iter ad beatam vitam ostendat, intelligimus; videamus quid Trow-wis habeat notionis. Wis vel vt verbum, vel vt nomen vsurpamus. illo modo idem

Druis quid sit, &c.

Trow.

Wort.

Wi. Ort. Oi.

Verbum est Dei filius patrem ostendens.

Verbo auctor libellum dedicauit.

Wis vocabuli significatio.

est

Sif. est quod demonstro, hoc modo sapientem designat: quod cùm geminam nobis ferat conuersionem; alteram Si-w, id est, vide teipsum; alteram Sif, permutatione vnius digamma in alterum facta, vt idem denotetur quod cribro; geminam etiam intelligentiam designat: illam quidem, vt sapientis proprium esse dicatur & primum officium seipsum nouisse; hanc verò, vt ostendatur illud rectum esse & proximum ad sapientiam iter, si quæcunque nobis offeruntur vel interius vel exterius, diligenter cribremus, & superuacanea omnia & inutilia veluti paleas & acus, glumas & aristas, pulueremque omnem euentilemus, quò tandem purũ nobis granũ, purum panem suppeditet. Quis verò purus panis est? Ille haud dubiè qui de cælo descẽdens nihil habet terreni; ille, inquã, qui crescit & procedit ex ore Dei: ac quia nihil habet impuri, alimentum dat animis ad firmitatem & robur sempiternum; de quo dictum est: *Verbum Domini manet in æternum.* Monemur itaque ipsius voculæ wis vestigiis retro lectis, primas sapientis esse partes, vt seipse nouerit: deinde docemur neminem rectè seipsum nouisse posse, nisi cribro vtatur, quo superuacanea omnia excutiantur, solis retentis necessariis. Sic Dominus noster & dux vniuersorum dixit: *Martha Martha sollicita es circa plurima: Porrò vnum est necessarium.* Viden' vt summus veræ sapientiæ magister, cribratis omnibus, vnum dixerit esse necessarium, cætera qualia qualia essent superuacanea? & illud quidem sic descripserit, vt partem eam quam Magdalena, reliquis abiectis omnibus, elegerat, dicat nunquam ab ea auferendam? At dic, quæso, quid illud est quod nunquam auferetur? Nempe caritas & amor, quo Deo indissolubili vinculo colligamur. quo vincta Magdalena ad pedes Domini, neglectis atque cõtemptis cunctis aliis, immota desidebat, solo se pascens verbo diuino, verissima ambrosia, immortalem vitam datura. Breuissima itaque summa totam veræ sapientiæ latitudinem sola vnius voculæ wis ichnæa conuersione comprehensam videmus: quam si, perinde atque meretur, explicare niteremur, vix spissum sufficeret volumen. Quòd si etymologiam ipsius wis in prima sua elementa solueremus, mox ad eam sapientiam raperemur, quam Salomon nobis depinxit; cuius vim & potẽtiam tam latè extendit, vt & per eam Deus omnia crearit, & antequam crearet, ei perpetuò fuerit vnita. wis enim in wi-is solutum idem significat quod Latinus diceret, latè est. quo intelligimus veram & primam sapientiam illi soli conuenire, qui solus ipsum patris dilatat Esse, tum in se, tum in omnibus rebus creatis. Sicut enim solus Deus est, ita solus Dei filius latè est, ipsum esse patris per omnia dilatans. Sed quis hic sit vel modus vel finis contemplationis? Nos, si Dei sapientia vitẽ mentemq. nostram dilatet, breui libello hanc vocem trilitteram enucleabimus: hic satis esto, per transennam eminus indicasse mysteriorum copiam & vbertatem; quæ sigillatim in lucem proferre & euoluere, nec huius loci est, nec mei captus. Trow-wis igitur vox composita, si per wis, vt verbi notionem offert, explicetur, eum denotauerit, qui demonstrat veritatem, fidem, fiduciam & fidum matrimonium: At si wis, vt nomen, sapientem in hac compositione significare intelligamus, eum habebimus expressum, qui sapiens est siue peritus veritatis, fidei, fiduciæ & veri connubij. Posterior autem hæc notio necessariò præcedit alteram, eo quòd nemo veritatem aut fidem demonstrare bene queat, qui non sit eius quod docere velit peritus. Vtrumque ergo in Trow-wis habemus, & vt sapiens quis sit, & vt sapientiã, quæ firma veritatis, fidei, fiduciæ & cõiugij notitia cõtinetur, aliis tradat. Quã igitur latè patent, veritas, fides, fiducia & fidum coniugium; tam latè sese extendit eius professio, qui hoc sibi nomen sumit. Ex Trow-wis autem decurtatum est Trowis, & deinde tenui in mediam litteram mutata, & pro Trow Tru iuxta Britannam dialectum substituto, fit Druis; quæ vox Græcã formulã inflexu secuta, Druidas dedit; & hinc in recto Druida Druidæ, vt ex Cassis fit Cassida apud Virgiliũ; & ex Hebdomas, Hebdomada hebdomadæ. Videmus itaque quàm arduã rẽ is polliceatur, qui se Druidã profitetur: quàm oporteat eum doctũ esse veritatis, & omniũ eorum quæ veritas latissimo suo sinu cõplectitur, qui Druidæ officiũ possit explere: quàm nulli mortalium hoc possit nomẽ applicari, qui religionis nostræ se nequeat idoneum præstare doctorem. Quamobrem nemo hic exspectet totius Druidarum sapientiæ descriptionem: Sufficit ostendisse, totam religionis Christianæ doctrinam horum professione contineri, nec posse vllo modo eum verè Druidam dici, qui nequeat Christiani doctoris officio fungi. Quæ verò Cæsar sexto Commẽtariorum libro de horum doctrina prodidit, pertinent illa quidem

Panis purus Christus.

Druida a, fit à Druuidis.

Druis verè est qui Christiani doctoris fungitur officio.

ad sim-

ad fimbrias quaſdam ſapientiæ, at veram ſapientiam non magis explent, quàm quæuis aliorum, extra veram religionem, vel documenta vel inſtituta. Nec Socrates, nec Plato, nec omnino quiſquam philoſophorum tantum ſibi nactus eſt ſolidæ eruditionis, vt veritatis queat dici diſcipulus fuiſſe, nedum vel ſapiens, vel ſapientiæ veritatem, fidem, fiduciam & coniugium complexæ, magiſter: quas ſes & ante & poſt Verbum incarnatum ſoli illi & ſcire & docere poſſunt, quibus Spiritus ſancti gratia eas reuelauit. Qui fuerint verſus illi, quorum multa millia Druidarum pueri ediſcebant, quid item tanto temporis ſpatio audire potuerint, vt quidam ad vicenos annos in diſciplina manſiſſe prodantur, difficile ſit cõiectatu, propterea quòd nihil vnquã eorum quæ docebantur licuerit vel in vulgus efferre vel litteris mandare. Nos ſic arbitramur, & infinitis argumentis docere poſſumus, iam inde à generis humani lapſu certam ſalutis reſtaurandæ fidem & ſpem diuina reuelatione traditam fuiſſe, & eius rei obſcuram quandam & vmbroſam doctrinam ad omnes Adami poſteros & ante & poſt diluuium veniſſe; cuius initium & fundamentum in illis eſt Dei verbis quæ Moſes ad hãc ſententiam prodidit: *Inimicitias ponam inter te & mulierem* (alloquitur ſerpentem) *& ſemen tuum & ſemen illius, ipſum conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo eius.* Hæc enim firma eſt Dei promiſſio, qua mox genus humanum conſolatus, aſſeruit draconem à ſemine mulieris ſuperandum conterendumque eſſe. Iam quorſum ſacrificia & victimarum cædes? An non hæc clarè demonſtrabant, omnem noſtram ſalutẽ & felicitatem ex victima cæſa exſpectari debere? Mors itaque mortem erat victura; & per mortem vnius victimæ vera vita ſperanda, cuius imaginem & vmbram omnes hoſtiæ denotabant; & ea tantum tenus proderant offerentibus, quatenus ad illam vnam referebantur. Hinc igitur religionis exordia apud mortales, fidei, qua primæ Dei promiſſioni ſine dubitatione crediderunt, innixa. Huius varia documenta apud alios, aliis vel verborũ vel figurarum vmbris tecta, per manus ad Adami & Nochi poſteros perueniſſe nemo dubitabit, qui modò credat Deum nunquam ſponſæ ſuæ defuiſſe; & tantam gratiam in Nocho fuiſſe, vt ambigere nemo poſſit quin is maximo ſemper ſtudio per trecentos & quinquaginta annos, quibus poſt cataclyſmum vixit, laborarit, vt veras de diuino cultu opiniones inter ſuos filios & nepotes ſeminaret. Quod ſi feciſſe eum apud cæteros ſuos poſteros credimus; quanto maiorem ab eo curam putabimus adhibitam, quò Iapetus, cui præ cæteris felicia omnia dicitur precatus, filiis & nepotibus vera traderet religionis documenta? Quamobrem cùm Druidas ſciamus primum generis ſui auctorem Iapetum ſub Ditis nomine celebraſſe, non poſſumus negare, quin & ad eos à maioribus ſanæ de Deo & hominum ſalute deriuatæ ſint traditiones. Quales autem eæ fuerint, ex diuinis nominibus & ſignis hieroglyphicis, & allegoricis veterum vatum fabulis, quibus Orphica & priſca Gallorum theologia velatur, diſcere licebit. In his vt multa ſunt à nobis cùm in Gallicis tum alibi ex craſſis antiquæ ignorantiæ tenebris eruta; ita tota omnium ad religionem pertinentium ſumma ad vnum Tau Gallicum refertur. Per ſolum enim Tau fieri poteſt, vt homines & Galli reuera ſint, & Galli dici mereantur, id eſt, vt ſint homines Deo placentes, qui ſoli verè Gaij & ſunt & dicuntur. Quod ſi ita eſt, & quid ni ſit, quando hęc germana eſt & genuina vocum interpretatio? fateamur neceſſe eſt, Tau Gallicum illud vinculum eſſe, ſiue eum funem, quo Gaius ſibi Gaiam ſuam, id eſt, omnes Gallos alligauit. Meritò igitur crux Chriſti ab vltimo ſuo fine Tau vocatur, eo quòd cruce veluti fune quodam firmiſſimo eccleſia ſponſo ſuo cõnectatur: & quoniã nihil aliud eſt in ſpõſa quo ſponſo ſuo placere vllo modo poſſit, quàm hoc ipſum Tau, optima ſanè ratione & ſignificãtiſſima crux Chriſti Tau Gallicũ nominatur: non illud quidem cognomen à gente ea quæ ſola ſibi Gallorum nomen ſumpſit, ſed à Gallis generatim omnibus, id eſt populis Deo placentibus adeptum. Neque enim ſimpliciter & citra omnem terminatam loquendi formam placentes & pulcri dici queunt, qui non illi placent, cui ſoli placere, verum eſt placere. Abſit enim vt is pulcer dicatur aut Gaius, cui decor ille nõ eſt, citra quem nihil decorũ, nihil pulcrũ in toto mortaliũ genere inuenitur. Bene enim D. Paulus, *Mihi abſit*, inquit, *gloriari in alio, quàm in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti.* Si nulla alia re, quàm ea gratia quam crux nobis conciliat, gloriari poſſumus, ne pulcritudinẽ quidem vllam, qua placere queamus, habere poſſumus, niſi eam ipſum Tau nobis impertiatur. Quamobrem reuera ſola crux

Druidarum diſciplina.

Sacrificia & victimarum quid deſignarint cædes.

Iapetus Druidarum generis auctor, ſub Ditis nomine celebratus.

Tau Gallicum, crux Chriſti.

Christi Tau Gallicum meretur vocari; tametsi nomen summâ infamia apud omnes mortales fuerit notatum. Verbum enim crucis pereuntibus stultitia est. *Iudæi signa petunt*, inquit D. Paulus, *& Græci sapientiam quærunt: nos autem prædicamus Christũ crucifixum, Iudæis quidẽ scandalum, gẽtibus autem stultitiã: ipsis autẽ vocatis Iudæis atq. Græcis Christum Dei virtutẽ & Dei sapientiam; quia stultitia Dei omni humana sapientia sapiẽtior est, & Dei infirmitas & imbecillitas, omni humana fortitudine & firmitate fortior est & firmior.* Quãuis igitur ipsum Tau cæteris omnibus infamissimũ esset opprobriũ, nec quicquã furcifero abiectius; ipsis tamen Gallis, id est, vocatis ad salutẽ, tanquam Deo placentibus, in summa semper fuit veneratione. Si enim quos Deus vocauit, ait Tertullianus vocauit; cur non dicamus gentes etiã Ianigenas iam olim multis ante Christi natalem seculis & vocatas fuisse, & certã accepisse salutis promissionẽ? D. Paulus Timotheũ, & se apostolũ gentium à Deo vocatũ dicit vocatione sancta, non per opera sua, sed per gratiam datam in Christo crucifixo; & id quidem ante omnia secula. Id gentes cõcreatas facit & cohæredes eius gratiæ, quæ per crucẽ hominibus est collata. quo fit vt minimè absurdũ sit, apud Ianigenas ipsum Tau ex prisca vatũ traditione in perpetua fuisse veneratione: nec hoc magis admirãdum, quàm Sibyllã Cumanã oracula de Christi natali, & morte, & resurrectione cecinisse. Quis docuerat Magos homines longe ab Israëlitis remotos, & omniũ vaticiniorũ Iudæis datorum ignaros Christũ natum fuisse, & eundẽ Deum, Regẽ & mortalẽ confiteri? Quis Balamo tã præclara suggessit de Christi regno oracula? Quis? non alius profectò, quàm is à quo omne donũ perfectum pater luminis vniuersorũ, qui vbi vult spirat, & benignã suam aurã afflat; nulla vllius mortalium merita, sed solam suã gratiam secutus. Quãuis igitur è posteris Semi is nasciturus esset, qui per Tau omnes ad salutẽ vocatos seruaret; fuerunt tamẽ apud alias etiam nationes notæ quædã & symbola, quibus redintegrandi generis humani & promissio & modus significaretur. Inter hæc fuit ipsũ Tau, quod Gallica lingua sic ad originẽ vocat, vt ipsius vsum ad seruandum deuinciendumq; spectare cernas: in quam notionẽ non alij, quàm qui Gallici sermonis sunt periti, venire possunt. Quàm verò olim hoc Tau fuerit in veneratione, obelisci Ægyptij & Sphinges, & summatim omnia signa hieroglyphica demonstrant, quorum antiquitas omnẽ veterum historiæ scriptorũ memoriam longissimè excedit. Verùm de his alibi. Hic obiter id annotabo, Tau vocabulũ pro cruce, nõ alio in sermone, quàm Cimbrico significationis suæ rationẽ habere, atq. in eo solo intelligi vltimũ eius finẽ & ad cõseruandum referri, & in conseruatione totum prorsus absolui. E quo illud efficitur vt hieroglyphicas Ægyptiorum litteras ad Cimbricũ sermonẽ pertinere dicere debeamus; & idcirco rectè ab ipsis factũ, vt Phryges, quorũ sacerdotes Galli vocabantur, quia Deo placerent, & populũ Deo Gãium facerẽt, dicerent linguã habere omniũ primã, & propterea pueros, qui soli regnũ cælorum possidebunt, panẽ Phrygio sermone petiuisse, id est, verum animorũ pabulum in prima lingua multis diuinis vocibus & sacris notis indicatum. Hinc liquet, è Phrygũ siue Gallorũ veterũ sermone omnes hieroglyphicas Ægyptiorum notas esse ad verã intelligentiã vocandas; & frustrà Græcos & cæteros omnes laborasse, qui Ægyptium sermonẽ super iis cõsuluerunt. Cùm ergo in his Tau frequentissimum videamus, nihil est quòd amplius dubitemus ad quã linguam significationẽ eius examinare oporteat. Quamobrẽ gemina ratione Tau cognomẽ Gallicũ accepit; altera quòd solis Gallici sermonis peritis, & ratio vocis & finis rei significatæ perspicuus esset, nec vllius alterius sermonis præsidio, quid Tau notaret, intelligi posset: altera quòd per solum Tau homines Galli fierent, id est, Deo grati & omnino placentes. Posset quis & tertiã suspicari; ob eam nimirũ causam Gallicum etiã vocatũ fuisse, quòd Galli omnẽ salutis suæ fiduciã in eo collocarẽt. Sed de Tau in litteris hieroglyphicis plura, vbi docemus litterarũ viginti duarũ, quas Hebræi nominibus nihil sani sensus apud se cõstruentibus enumerant, vltimam Tau propterea positam nominatamq. fuisse, tum quòd omnia sacra, omnes ritus, omnes cærimoniæ, omnes veteris legis vmbræ ad Tau tanquã ad vltimũ suum finẽ referri debeant; tum quòd & quamobrẽ referri debeant, ipsa voce explicetur; quæ demonstrat, crucis finẽ esse conseruationẽ: & simul quis modus conseruationis esset, ipsa figura litteræ denoretur. Sed de Tau suo loco, vt dixi, copiosius: nunc ipsum ad Druidarũ disciplinam accõmodemus. Hos de nominis interpretatione docui magistros fuisse veritatis, fidei, fiduciæ, & fidi coniugij: at cùm simpliciter

Ianigenæ gẽtes multis antè Christi natalẽ seculis vocatæ ad salutem.

Hieroglyphicæ Ægyptiorum notæ ad veram intelligentiã vocandæ ex Phrygio sermone.

Phrygum lingua, prima omnium.

Tau Gallicũ quare dictũ.

Tau littera, omnes homines Gallos facit.

citer hæc efferantur, nulla re præcipua, circa quam veritas & cætera, quorum doctores esse dicuntur, versentur, determinata, necesse est vt omnia quēadmodum dicuntur indefinitè; ita ad illa referantur quæ simpliciter & supremo quodā modo tales nomenclaturas merentur. Quamobrē illud dumtaxat Verum intelligendum, quod in verorum genere supremum est; illud fidum, quod summa veritate nixū: & eadem ratione fides & fiducia, ad eam animi affectionē applicanda, quæ & firma est, & in firmo fundamēto cōstituta. Cæterùm quoniā quadrifariam vocē Trow in vsum dicimus venire; semel dum Tis een trow woȝt, reddimus verū verbum: rursus dum Vp myn trow, per fidē meam notare dicimus: iterum dum een trow man, fidum virum intelligimus: postremò dum trow, pro matrimonio iungo interpretamur, videamus oportet quid sit in primaria, quid in secundaria notatione. Id statim aperiet prima vocis formatura, cuius totā rationē ex ichnæa cōuersione dixi petitam. Si enim ex woȝt fit trow, necessarium est, illam primam huius vocis esse notationē, quæ de vocis woȝt vestigiis retrò lectis deprehēdetur. Quamobrē sicut filiū gigni genitura ęterna in cogitatione nostra prius est, quàm infinitā patris potestatē declarari; atq. ita woȝt breui vocali prius, quàm woȝt vocali lōga pronunciatū, Verbo æterno infinitos æterni patris abyssos exponenti, primùm videtur illud necessariò adhærere, vt ei fidē habeamus. Quis enim patrē nouit nisi filius? Quod si sic est, fides Verbo primùm debetur & certa fiducia, quàm in veri veniatur cogitationē. Quando enim prius nos nostraq. omnia nouisse debemus, quàm quicquā veræ sapientiæ, quę in diuinis cōsistit, nanciſci queamus, vt Pythio oraculo, & multo clariùs vocula wis, qua sapiēs notatur, docetur; examinandū quomodo res in iis habeat; quę de cuiuspiā alterius relatu discimus. Certè quæ demōstratione per principia & causas cognosci nequetū, ea tum demum vera esse credimus, si fidem ei habeamus, à quo dicuntur: quo fit, vt veritatis in his cognitio sola fide nitatur. Quocirca quoniā nulla caussa, nullum principium prima caussa prius est, per quam doceri demonstrariue possit; necessariò omnis solida Dei notitia ex fide pendebit. Hinc Plato diuinorū scientiam ab ipsis Diis ad homines primos venisse, & inde ad posteros deriuatam esse, nō vno loco fatetur. Quia ergo Verbo Dei, vti ex ipsa prima caussa sempiterno fatu genito, fidem habemus, eodē modo hic ordinē constituemus, quo in rebus, quas de auditu tantùm scimus, fieri solere mōstraui. Quamobrem quod Verbum Dei enunciat, ea de caussa verum esse credo, quia Verbo Dei fidem habeo: atque inde efficitur, vt prius in fidem & fiduciam per ichnęam ipsius woȝt conuersionem veniendum sit, quàm in cognitionē veritatis, quæ tota ex sola fide pendet. Primùm ergo Druidæ docent, Dei Verbo credendum; & credendum quidem, quoniam per hoc solum omnia esse suum accipiunt, vt woȝt vocali breui elatum declarat. Mox inde efficitur, vt Verbum Dei verum sit. Sed quia ex Gallico siue Cimbrico sermone Druidarum doctrina cognoscenda; videas quī Verum in eo primaria, non analogica voce dicatur. War vocali longa idem notare quod Verum, vt nemo vernaculorum nostratium ignorat; ita Latini Veri nomen ex eorum retinuerunt dialecto, qui more Zelandorum, & quarundam etiam aliarum gentium pro war wer efferunt. Dicitur autem war quasi wi ar, id est, longè lateque quippiam in sua natura facio manere: quod quid aliud est, quàm rem quampiam conseruare & custodire? War igitur vt verbum vsurpatum, idem est quod custodio tueorque: à quo war nomen idem est quod verum; propterea quòd Verum omnium supremum cunctarum rerum esse conseruet. Quisquis ergo Deo credit, & quia credit ea quæ dicit, vera esse iudicat, is necessariò cōseruatur per veritatem. Quamdiu itaque Adam Deo fidem habebat, & verba eius vera existimabat, in statu felicitatis suæ tutus permanebat, non alterius quàm veritatis præsidio ac custodia. Hinc wart pro custodia & satelhtio dicimus, quod Itali in Guarda corruperūt, digamma in Gu mutato. Verùm postquam fides eius à dracone & muliere est labefactata; veritatis præsidium confestim eum deseruit, & se ab omni tutela nudum conspexit. Incidit igitur mox in contraria omnia, magna eius, quod fidem Deo non habuisset, correptus pœnitentia, in quam ichnęa war conuersio nos deducit. Et est sanè hic primus ad veritatem omnia seruantem redire volentibus gradus, si desertæ veritatis pœnitentia ducantur, quæ staw Cimbrice vocatur. Sed ea nullo modo sufficit, nisi lignum vitæ degustent, de quo necdum agimus. Iam quoniam ex fide ad Verum, ex Vero ad custodiam ventum est; pergamus porrò ad id quod primùm nascitur ex custodia. Quis est

Trow vocabuli quadrifarius vsus.

Woȝt.

Verbo Dei primùm fides habenda, &c.

Verus, a, um.

War vocabuli etymon.

Adam quādiu in statu felicitatis suæ tutus permanserit.

Wart. Guarda.

Staw fit ex War conuerso.

omnino,qui non omnibus viribus, omnibus neruis ad id eueſtigio contendat, cuius ſe præſidio ſemper tutum fore ſciat? Quis,cui eam ſciat eſſe poteſtatē vt omnia cuſtodiat, ei nō totum ſe tradat, & ei omnia ſua fidat? Quamobrem veritati, in cuius notitiam ex fide venimus, promittenti ſeſe omnia præſidio ſuo conſeruaturam, fidendum omnino citra dubitationem: quo fit,vt tertio loco trow idem ſit quod vel fido vel fiducia. Porrò cui omnem ſalutē noſtram fidimus, ei perpetuò cupimus adhærere, quò perpetuò aduerſus omnia terriculamenta & omnia pericula tuti ſimus, nec quicquam omnino metuamus. Innaſcitur ergo ex hac fiducia menti noſtræ amor quidam coniugalis, quo copula individua ei iungi cupimus,cui omnem ſalutē noſtram fidimus: quod cùm nominum architectus vidiſſet, voluit vt trow quarto loco,idem eſſet quod matrimonio iungo. Hic enim finis eſt fidei, vt mens noſtra Deo indiſſolubili coniugalis amoris vinculo perpetuò iungatur. Incrementa autē huius amoris & ſtimuli magno fiduciæ exemplo nutriuntur, dum credimus firma fide Verbum carnem aſſumſiſſe, quò ad veritatem omnia cuſtodientem, quam deſerueramus per incredulitatem noſtram, iterum nos reduceret. Verbum igitur incarnatum magni conſilij angelus in hunc mundum venit,vt ei fidem haberemus, ex fide veritatis cognitionem, hinc fiduciam ſiue certam ſalutis ſpem,mox inde amorē & caritatem, qua mens noſtra cupiat ſe ſempiterna copula cum eo coniungere;ex quo ſolo omnem conſeruationis & cuſtodiæ ſuæ ſuſpendit fiduciam.

Copula crucis Chriſti animam noſtram firmo connubij nexu ſponſo ſuo deuincit.

Quæ verò hæc copula eſt,quę animam noſtrā firmo connubij nexu ſponſo ſuo deuincit? Id Gallicus item ſermo nos docebit,ſi quæras vocem qua firmiſſimum vinculū notatur. Diſquiratur itaq. certum genus vinciendi, quod maxima polleat ad tenēdum firmitate: quæratur is funiculus,quem Eſaias vt nūquam rumpendū eſſe;ita eum fore,quo Chriſtus ſuam ſibi ſponſam alligaturus eſſet, iam multo antè, quàm connubium ſanciretur,prædixerat. Hunc Eccleſiaſticus indicabit, aiens funiculum triplicem difficillimè rumpi. Nunc itaque videamus quî & veteres olim Galli id funis genus vocarint,& noſtrates vocent hactenus. Firmiſſimum profectò funem Tau dicimus,& eo, ipſa vocula tribus litteris conſtante, triplicem nexum intelligimus. Plato neſcio vnde didicerit, Tau litteram ad vinciendum idoneam eſſe: bene certè habet, & ipſam litteram primam hic eſſe in fune denotando, & ipſius nomen funis habere notationem. Iam vox in partes ſuas ſoluta Te-hau,demonſtrat ipſum Tau ad hoc comparatum eſſe,vt teneat. Quamobrem non poterit non firmiſſimum verbi & mentis noſtræ connubium eſſe, ſi hoc fune, quem Tau vocamus, deuinciatur. Verùm vt propius copulam inſpiceremus, voluit architectus vt eadem vox crucem denotaret, idque magis propriè & potiore ratione,quàm quemuis alium funem; propterea quòd ſola cruce eccleſia ſponſo ſuo eſſet connectenda; & ſic connectenda, vt non ſolùm detineretur firmiſſimè, ſed etiam vt hac copula ſeruaretur quod eadem vocula denotatur. Funes quiuis ligant & retinent illi quidē annexa; verùm conſeruare non poſſunt; atque idcirco non explent totam ſignificationis, quam Tau offert,latitudinē, quæ conſeruandi etiam ſuggerit notionem: & illam quidem nec in fune quouis, nec quauis cruce repertam, ſed in illa ſola, cui Chriſtus fuit affixus. Crux ergo quæuis alia, Tau dicitur; at non plena notationis ratione, eo quòd affixum teneat illa quidem firmiſſimè,verùm non ſeruet. Iam in Tau alia adhuc crucis Chriſti vis indicatur, dum in Te-au ſoluitur. Docet enim crucem non ſolùm idoneam eſſe ad tenendum & ſeruandum, ſed per eam etiam fieri, vt is qui eius vinculo Chriſto alligatur, ad patrem quoque perueniat,qui Au, id eſt, antiquus per excellentiæ figuram vocatur. Quid? Eadem vocis analyſi intelligimus,crucis Chriſti vinculo in antiquum felicitatis ſtatum reſtitui vniuerſa. Cùm itaque omnes hæ ſignificationis cauſſæ in Tau repertæ ſoli cruci Chriſti conueniant, fateamur oportet, hanc vocula huic ſoli omnibus modis conuenire; cæteris crucibus prima ratione dumtaxat. Sic igitur cogitemus, ſolum Tau eſſe,quo connubium verbi & mentis colligatur, ex eo ſolo omnem dependere ſalutē,eo ſolo antiquo ſtatui reſtitui omnia, eo nos ſolo ad patrem vniuerſorū peruenire. O mirabile vocabulum! ô mirabiliorem nexum! ô mirabiliſſimam ſalutem! Sed creſcet miraculū, ſi trilitteram hanc voculam vlteriùs expendamus. Vidimus modò ſupremi coniugij copulam,vt firmiſſimam,ita beatiſſimam prorſo vocis ſono denotatam. quē ſi retrò legamus,docebimur qua via eò peruenire poſſimus, vt vinculo hoc tam ſalutari alligemur & ſeruemur,& reliqua conſequamur quæ ſignificationis

Tau vocabuli etymon, & ſignificatio.

cationis rationes pollicentur. Nam Dat idem nobis est quod apprehende. Monemur itaq. nihil nobis hoc vinculum profuturum, nisi ipsum apprehendamus, & firmo fune apprehendamus. quod docemur dum ex Dat rursus in Tau redimus progressu orbiculari. Quo ergo fune apprehendemus ipsum Tau vt ipsum firmiter teneamus, vti nos facere debere ichnæa conuersio demonstrat? Quo alio, quàm triplici, & eo quidem ex iis connexo, quæ vox trow indicauit. fidem igitur Christo crucifixo, tanquã verbo vero, habeamus, & dum verũ per fidem agnoscimus, fiduciam & certam spem salutis ex eo manantis concipiamus; & deinde ex fide & certa spe, & consideratione eorum circa quæ hæc duo versantur amore inflamemur, qui nos rapiat feruentissimo ardore ad eius coniugium, à quo tantum accepimus veritatis promissionum & beneficiorum. Hic igitur est funiculus triplex, fidei, spei & caritatis nexu constans, quo ipsum Tau nobis est & apprehendendum, & forti manu retinendum. Neque enim nos ligabit aut tenebit, aut seruabit, aut ad patrem deducet, nisi nos ipsum apprehendamus & triplici hoc funiculo nobis alligemus. Attamen quemadmodum Tau prius est quàm Dat, eo quòd hoc ex illo ichnæo partu generetur; ita ipsum Tau nos prius apprehendet per ipsum verbum ei affixum, quàm nos ipsum apprehendere possimus. Mutua igitur est sponsi & sponsæ apprehensio, sed prior sponsi quàm sponsæ; prior verbi, quàm eius qui verbo credit & confidit. Sic Christus apud D. Ioannem dixit: *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Illius ergo est trahere ex ipso Tau, & per ipsum Tau, nostrum verò trahentem apprehendere, & firmo funiculo retinere. Quod igitur Iudæi ex Christi ore intellexerunt, ipsum in cruce exaltandum, & in ea omnia ad se tracturum, hoc nos in ipso Tau expressum videmus. Tau enim prius apprehendit ac tenet, quod per Dat denotatur, dum verbum est tertiæ personæ, quàm illud exsequi possit homo, quod Dat monet, dum verbum est, secundæ cuipiam personę imperans. Diuinus ergo sancti Spiritus instinctus vocum architecto illud vocabulum ad crucem denotandam suggessit, quo simul infinita & stupenda mysteria Ianigenis exponerentur. quæ persequi, quantæ operæ, quantæ pietatis, quantæ sit eruditionis & eloquentiæ, quia nemo Christianorum ignorat, non est quòd nos in ea viriũ nostrarum tentemus imbecillitatem. Ex his saltem quæ de wort & trow, tau & dat, & eorum mutuo complexu breuiter perstrinxi, coniecturam facere licebit, quàm latè verorum Druidarum professio in omnem religionis Christianæ amplitudinem & maximè ad intima eius penetralia & sancta sanctorum porrigatur. Hinc item clarè cernetur, Tau à Ianigenis sacerdotibus & lingua & professione Gallis, quorum doctrinam apud Phrygas olim viguisse plurima docent veterum monumenta, ad Ægyptios peruenisse; in quorum hieroglyphicis vt est frequentissimum, ita à solis hominibus sermonis nostri peritis mysterium eius de vocis interpretatione potest explicari. Tabula apud Bembos conseruata plurimas habet sacras eorũ figuras, qui Tau habent manibus apprehensum, pro eo ac vocis ichnæa conuersio faciendũ esse demonstrat: quarũ explicatus frigidissimus fit, aut potius nullus futurus, nisi doceatur symbolũ cum voce, & vocem cum symbolo conuenire. Quando igitur ij, qui se ipsius trow doctores profitentur, bene partibus suis defungi nequeũt, nisi verbi & mentis nostræ coniugium per solum Tau deuinciri posse demonstrent; perspicuũ est, hanc contemplationem maximè ad eos pertinuisse; & Tau meritò dici Gallicũ, cùm quòd soli Galli, quid Tau sibi velit intelligant, tum quòd hoc solo vinculo ecclesia verbo suo, id est, Gaia Gaio placere coniungiq. possit. Vt autẽ Tau Gallicũ Maro dixit; ita magno omnes consensu Alaudæ vocabulũ ad Gallos refertur: quo illud seniũ auiculæ denotatur, quo omniũ rerum ætas superetur atq. vincatur, vt in libello ei dedicato latiùs ostendi. Huius igitur caput tymbo siue cono, vitæ symbolo, insignitũ, septies supremũ scipionum apicẽ in hieroglyphica Bembi tabula absoluit. Quãobrem non Tau modò, sed hæc etiã hieroglyphica nota ad Gallorum sacerdotes referatur necesse est; propterea quòd nec allegorica de alaudę senio fabula, nec symboli sacri ratio ex alio, quàm ex Gallico sermone queat habere interpretationẽ. Summatim quicquid in primo sermone, qui apud Ianigenas mãsit, mysteriorũ cõtinetur, id totũ ad Druidarum pertinet professionẽ, tantùm abest vt eam exiguo hoc libello totam cõplecti aut velim, aut possim. Quę verò apud Iuliũ Cęsarẽ sunt eorũ documenta, ea nec nostræ egẽt cõmemorationis, cùm cõmentaria eius omniũ manibus terantur; nec opus habent aut

Dat.

Funiculus triplex, fidei, spei & caritatis.

Bembi tabula.

Alaudæ libellus ab auctore dedicatus.

Diem à nocte auspicari, naturæ maximè consentaneum.

nostro, aut alterius explicatu. Id vnũ in Gallicis annotaui, non eam ob causſam quã Iulius Cęsar expoſuit, Gallos diẽ à nocte exordiri. Æquè enim Hebręi ac Druidæ, ſic conſuerũt dierũ naturalium, qui viginti quatuor horas cõplectuntur, incundá rationem, vt eorum exordium noctes faciant; tametſi Ditẽ primum ſuum patrẽ minimè iactarent.

Materia prima nomina.

Seruatũ eſt hac in re idẽ quod in totius vniuerſi generatione, in qua informẽ materiam priorem forma omnes antiqui collocarunt; eamque alij noctẽ, alij Chaos, alij tenebras, alij abyſſum, alij alio nomine indigetarunt. Heſiodus noctem ex Chao procreat, & mox ex Noctẽ Æthera & Diem: apud quem illud mihi audire videre, quod à Moſe de eadẽ re traditum habemus: *Et tenebræ erãt ſuper faciem abyſſi.* Ariſtoteles materiã velut Chaos quoddam generationi ſubiicit, cui priuationem, ceu noctem quandam, adeſſe pronunciat. Omnia autem hæc eôdem referenda, primam rerum creationem naturæ nobis ordine proponunt; qui, quod imperfectum eſt & formæ indigum, perfecta re & formata prius facit & antiquius: quod verum quidem eſt in iis omnibus, in quibus per motionem aliquam ad perfectionis finem peruenitur. Cùm igitur Sol generationem temperet ac moderetur, & in generatione priuatio prius materiæ adſit, quàm forma priuationi contraria; meritò tenebræ lucẽ, & nox diem præcedit. Profectò quæcumque mouentur, ab eo motionis habent initium, in quo eſſe & acquieſcere nolunt; quodque minoris faciunt, quàm id ad quod mouentur atque contendunt: quod niſi ita eſſet, non mouerentur, ſed in eo, in quo ſunt, acquieſcerent. De vocis ergo ſignificatione, qua Cimmerij noctem vocant, liquet, motus principium ſiue terminum à quo ſit motus, noctem eſſe; & diem id ad quod motio contendit, veluti motionis finem & perfectionem. Acht enim idẽ eſt quod magni facio ſiue in pretio habeo, à quo nomen Macht, quaſi Nie-acht, id eſt, nihili facio, ea formula qua ex Iiet, quod eſt aliquid, fit Niet, id eſt, nihil. Hinc itaq. perſpicuũ, ex eo, quod nihili ducimus, nos moueri, & magno deſiderio ferri ad id quod in magno pretio habemus. A Nacht igitur ferimur ad Dach ſiue Dag, id eſt, à nocte ad diem: & Nacht quidem id notat, vt dixi, quod nihili ducitur; à qua voce Græcis νὺξ, & Latinis Nox. Dach verò dies dicitur, quaſi De-acht, id eſt, ipſum illud quod plurimi æſtimatur: qua in vocula T finale, quod eſt in Acht, omittitur, ne nihil differat à Dacht, quod eſt cogitabat. Scribitur autem potius per G finale, quò pronunciatio ex imo gutture ducta augeat diei æſtimationem. Hinc modò liquet, nihilo plus venerationis ipſi nocti à Cimbris tribui, quàm ab Ariſtotele priuationi; decipiúque eos, qui ex hoc generationis ordine dignitatem metiuntur & honores; cùm è diuerſo quæ in generatione præcedunt, ea dignitate & perfectionis laude ſint poſteriora. Cùm ergo Orpheus noctem matrem omnium vocat; non aliud dicit, quàm antè omnia tenebras fuiſſe: eodem modo Heſiodus audiendus; quorum vterque à maioribus idem accepit quod à Moſe traditur, Mundum videlicet ex nihilo creatum fuiſſe, vt noctis nomine Nihil intelligatur. Quod ſi altiùs acutiusque philoſophari velis, atque id quod ſimpliciter tuetur veritatem, ad aliud detorquere; per noctem intelligere poteris infinitum patris abyſſum; è quo verbum cuncta in lucem produxit. Verùm hoc non quadrat cum Cimbrico noctis nomine, quod planè docet noctem nihili prorſus fieri debere, vti luci & diei, rebus in ſummo pretio habendis, contrariam. Diei enim ſic nomen poſitum eſt, vt non plurimi tantùm æſtimanda indicetur, ſed ipſa etiam rerum æſtimatio eſſe dicatur, quod De-acht ad verbum exprimit. Poſſem hic multa de priuatione & forma, multa de ignorantia & ſcientia, quarum illa nocti, hęc diei reſpondet; multa de noctis ac diei operibus diſputare, de vocum Cimbricarum interpetatione, ſed nobis breuitas in tanta rerum copia ſtudioſè quærenda: in quam, licet non aliã quàm ſumma dumtaxat capita eminus oſtenderentur, magnum tamen volumen conferendum eſſet. Ridere interim lubet Græcorum Grammaticos, qui νὺξ à νύσσω deriuant, cùm claro clarius ſit, νὺξ & nox ex eadem radice pullulaſſe: & ſic ex Nacht Nox, ſicut ex Recht Rex, & ex Merct Merx deriuari debuiſſe: at vocalẽ a, apud Græcos in υ, apud Latinos in o tranſiiſſe. Diei autem nomen ab eodem deductum eſt fonte à quo Dis. Dien enim eſt promouere, à quo Dies dicitur, eo quòd omnia promoueat. Quamobrem ſi Cimmerij ad generis auctorem in noctium & dierum partitione reſpexiſſent, à die potius, quàm à nocte numerationis ſumpſiſſent exordium. Quando igitur, vti modò ſæpius dixi, mihi propoſitum non eſt, totam Druidarum doctrinam diſcutere; &

Imperfectã prius eſt re perfecta.

Nox motus principium, ſiue terminus à quo ſit motus: dies motionis finis & perfectio.

Nacht.

Nox Latini, & νὺξ Græci vnde habeãt.

Dach.

Nox quare mater omniũ vocetur.

Dien.

Dies vocabulum vnde habeant Latini.

nunc

nunc satis indicaui adumbrata quædam totius religionis apud eos fundamenta exstitisse, illustrissimis verbis & arcanorum plenissimis comprehensa; hoc vnum mihi reliquum video, vt quàm potero breuissimè declarem, quid quercus & viscum celeberrima eorum symbola designent. Adscribemus itaque Plinij verba, hominis in Gallia non citra curiosam inuestigandarum rerum diligentiam versati. Hic de visco agens: Non est, inquit, omittenda in ea re & Galliarum admiratio. Nihil habent Druidæ (ita suos appellant Magos) visco, & arbore, in qua gignatur, si modò sit robur, sacratius. Iam per se roborum eligunt lucos: nec vlla sacra sine ea fronde conficiunt, vt inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druidæ vocari. Enimuerò quicquid adnascatur illis, è cælo missum putant, signumque esse electæ ab ipso Deo arboris. Est autem id rarum admodũ inuentu, & repertum magna religione petitur, & ante omnia sexta Luna, quæ principia mensium annorumq; his facit, & seculi post tricesimum annum; quia iam virium abunde habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellantes suo vocabulo, sacrificiis epulisque ritè sub arbore præparatis, duos admouent candidi coloris tauros, quorum cornua tum primùm vinciantur. Sacerdos candida veste cultus, arborem scandit: falce aurea demetit: candido id excipitur sago. tum deinde victimas immolant, precantes, vt suum donum Deus prosperum faciat his quibus dederit. Fecunditatem eo poto dari cuicumque animali sterili arbitrantur, contraque venena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus friuolis plerumque religio est. Hæc Plinius. In quibus & mitor & doleo, Gallicum visci nomen, cuius interpretationem dedit, ab eo expressum non fuisse, cùm cæteroqui soleat Gallicas voces lubenter indicare, in rebus etiam iis in quibus eas sciri non magni faciendum videri queat. Verùm video quid obstiterit. Non habebat litteram, quæ consonantem eam quæ nomen exordiebatur, integro sono referret; propterea quòd eius potestate in auribus feriẽdis prorsus carerent Latini. Equidem partim ex hac coniectura, partim ex Pliniana interpretatione, partim ex voce, qua hactenus Galliæ incolæ vtuntur, ipsissimum nomen inueni, quod Plinius nec scriptum reliquit, nec Latinis litteris scribere potuisset. Et certè si sonum exprimere quiuisset, nullo modo silentio præteriuisset tam insigne venerabilis rei nomen, vt omnium promitteret sanationem. Cùm ergo hodie *Guy* apud Gallos pro visco arborum in vsu esse communi sciamus, citra omnem dubitationem & scrupulum asserimus, hoc nomen ex illo, quod Plinius non expressit, esse corruptum. Antiquissimam autem eius vocis originem esse, mos in Gallia hactenus obseruatus argumento est luculentissimo. Discurrunt iuuenes ipso anni exordio per vicos ostiatim vociferantes, *Au guy l'an neuf*, id est, ad viscum, annus nouus. Vt autem consuetudo hæc vetustissima apud omnes ferè Gallos in hodiernum vsque diem perdurat; ita Picardi huic celeumati acclamare solent, *Planté Planté*, id est, Vbertas vbertas. bono omine videlicet ac bonis nominibus felicem omnium rerum copiam precantes. Cùm igitur id tota ferè fieri Gallia consueuerit, nec cur fiat, ab iis ipsis, qui ad viscum conclamant, intelligatur; dubium esse nemini debet, quin hic mos à priscis vsque Gallis ad hæc tempora sit retentus; vti passim multa veterum rituum vestigia, quorum caussæ iam olim desierunt, apud plurimas gentes videmus retenta. Artemisia nobis S. Ioannis herba vocatur, & huius diui vigiliis & festo die omnes ea sese cingunt & coronant, nec non limina prætexunt. Cuius rationem si rogentur, nescio quas nugas de Laruis & Lemuribus exponunt; cùm nobis certum sit, Artemisiam Iano sacram olim fuisse, eo quòd pedibus robur ad itionem, cui Ianus præsidebat, adderet: quæ res deinde ad D. Ioannem translata est propter nominis similitudinem; quoniam nimirum eos quos alij Ioannis nomine vocant, nos Ianos dicamus. Ianus enim nobis à Gan dicitur, G in I consonantem, propter cognationem, mutata. Et Artemisia By-voet vocatur, eo quòd pedibus præsidio sit & adiumento. Quando itaque antiquæ consuetudinis ratio eos latens à quibus obseruatur, perspicuum est & luculentum indicium insignis vetustatis, dicemus Guy certum esse priscæ vocis vestigium, qua

Ad viscum Druidæ, Druidæ clamare solebant.

non esse tamen ipsam germanam vocem; eo quòd hanc Latinis litteris Plinius facilè scribere potuisset. Quæ autem vera & integra vox fuerit, cuiuis nostratiũ procliue sit ad coniectandũ, cùm nemo ignoret nobis digamma illud esse frequẽtissimũ, quod gemino

Visci nomen Gallicum quare Plinius omiserit.

Guy, Galli viscum vocant.

Au guy, l'an neuf, vnde Gallis in ore.

Artemisia herba quare S. Ioannis dicatur, & huius Diui vigiliis omnes se cingãt.

Ianus & Ioannes idem nomen.

Ianus vnde dictus.

By voet herba quare sic dicta.

Gu pro VV scribunt populi Romanisantes.

V consonanti, digamma etiam vocato notamus, & eo Græcos, Latinos & Hebræos iuxtà omnes carere. Quotquot igitur Romanisant populi, pro hac littera Gu ferè scribũt; ita vt ex Wil helm nostrati, Guilielmum faciant; & ex wart Guardam. Eodem igitur modo si Guy ad priscam Gallorum linguam reducas, pro Guy, wp habemus. Et bene quidem hæc processit coniectura: sed videndum modò, an wp siue wi vocali longa, cuius loco duplicem litteram pingimus, id significet, quod Plinius ex voce Gallica Latinis hominibus interpretatur. Admiranda sanè est huius voculæ notatio, & plurimis rebus communis, analogia quadá eodem ferè tendentibus; quas vt omnes quàm breuissimè Latinis exponas, non alia dictione promptiùs consequaris, quàm si omnia sanantem reddas. Wi enim primò & propriè nobis illud significat, quod longè lateq. Latinis, siue quod latè patet: ex natura litteræ duplicis V ducta ratione. Sic dicimus, tis wi ban hier, id est, magnum hinc ad illud est interuallum. At wi vt verbum vsurpatum idem est quod dilato. Iam quia nihil latiùs longiusque se extendit, quàm vis diuina omnia

Wi vocabuli vsus, & significatio.

conseruans, & vnumquodque in suo genere beans & plurimum promouens; voluit voculæ faber, vt wi in sactis idem esset quod consecrare. Quæ enim consecrantur, ad vsum latissimum disponuntur, vt nimirum quamplurimis prosint, & omnium felicitatem quàm maximè dilatent. Hic enim proprius est sacrarum siue rerum siue personarum finis, vt per eas omnia bona mortalibus dilatentur. Iuuenalis dum breui summa omnium precum & votorum latitudinem includere vellet, hoc vnum optandum dixit, *vt sit mens sana in corpore sano.* Breuissimam ille quidem fecit orationem; at multo breuiorem is indicauit, qui cõsecrare sic expressit, vt ea dilatatio comprehenderetur. Voluit enim intelligi, omnium bonorum amplitudinem per sacra nobis contingere. quæ cùm omnia nostra mala, qualia qualia sint, curet, rectè Plinio dictum est hanc plantam eo nomine vocari, qua omnium sanatio comprehenderetur. Præterea quoniam lolium & cæteræ noxiæ herbæ crescendi latitudinem frugibus impediunt, voluit sermonis auctor, vt wi etiam poneretur pro eo quod est, noxia & superflua extirpo. Quid verò est sanare, nisi hoc sit sanare? Et sanè hoc est sacerdotum proprium munus, vt bona dilatent & noxia eradicent: hoc item medicorum officiũ, vt benignos corporis humores augeant, noxios expurgent. Nec aliter de magistratu existimandum, cuius partes vniuersæ hoc vno continentur, si bonorum numerum latiorem reddant, & malos è reip. pellant. Quoniam itaque wi verbum tria hæc significet, dilato, consecro & noxia expurgo; & inde nomen factum sit eiusdem soni ad Viscum denotandum; profectò Plinio interroganti quid wi significaret, optimè responsum est, ea vocula plantam notari omnia sanantem. Quid enim vlteriùs ad sanitatem vniuersorum desideraretur, si per sacra pietas dilataretur, & omnes cùm corporis, tum animi morbi expurgarentur? Ex eadem radice win nomen accepit, quod Latini in Vinum, Græci in οἶνος commutarunt; eo quòd hic liquor non solùm hominis & benignum sanguinem & spiritus vitæ

Wpn, Vinum Latini, & οἶνος Græci, vnde dicant.

necessarios excellentissimo quodam modo dilatet, ac noxios tum fumos tum humores expurget; sed quòd mentem etiam quadam tenus consecret ac diuinam reddat; eamq. talem præstare videatur, qualis eorum est, qui diuino Spiritus sancti afflatu accenduntur. Hinc illa Apostolorum credita ebrietas, dum flamis Spiritus sancti incaluissent. Viscum itaq. wi nominabant, ceu eo omnia consecrarẽtur, ac modis omnibus & corporis & animi & fortunarum sana redderentur, atque latissima felicitatis caperent incrementa. Neque igitur mirum quod Plinius dicit, creditum fuisse hoc diuinum munus è cælo in robur demitti, atque aurea falce resecari solere. Hoc enimuero diligenti inquisitione dignum, quid caussæ fuerit, vt rem, quam Plinius friuolam vocat, tanta coluerint religione, & eo sint nomine dignati, quo nullum ferè magis sit sacrosanctum, quoque omnes felicitatis humanæ numeri contineantur. Verùm quando non quoduis viscum, sed illud tantùm quod in quercu cresceret, venerati sunt; prius examinetur oportet, quæ ratio robur præ cæteris arboribus colendum esse persuaserit. In primis constare video glandiferas arbores non apud Druidas tantùm, sed apud cæteras etiam gentes in antiquissima fuisse veneratione; ac venerationis caussam eam ferè assignari ab omnibus, quòd glande prius mortales vescerentur, quàm Ceres fruges demonstrasset. Sic Virgilius:

Glandiferæ arbores Ioui sacræ.

Liber & alma Ceres vestro si munere tellus

Chaoniam

Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta,
Poculaq́ inuentis Acheloia miſcuit vuis.

Nec eſt profectò cur in re omnibus perſpicua multis teſtimoniis vtar, cũ nemo neſciat Græcorũ doctiſſimos quoſque tradidiſſe, illud quercus genus quod glandem maximè edulem profert, φηγὸν idcirco vocari, quòd priſci homines eius fructu vitam ſuſtẽtarint. Sciũt præterea omnes, quercũ Ioui ſacram ab omni litterarum memoria ſemper fuiſſe, vt ex illo liquet Homerico: φηγός.

Οἱ μὲν ἄρ' ἀντίθεον Σαρπηδόνα δῖοι ἑταῖροι
Εἶσαν ὑπ' αἰγιόχοιο Διὸς πεφικαλλέϊ φηγῷ.

In quo cernitur antiquiſſimos fuiſſe huius arboris honores. Nec quiſquam arbitretur φηγὸν Græcorum & fagum Latinorum eandem eſſe arborem, propterea quòd nomen idem videatur. Alibi harum arborum diſcrimẽ docui, & fagum Latinorum Theophraſti oxyam eſſe demonſtraui; quam alij Sciſſimam, in quibus Gaza, alij Fagoſciſſimam, vt Strabonis interpres, nominarunt, cùm ſimpliciter fagum interpretari debuiſſent. Virgilius de fagi vmbra locutus, mox inferius ad Dodonæas Græcorum phagos alludit, at eas non fagos, ſed quercus appellat: *Fagũs Latinorum Theophraſti Oxyam eſſe.*

Sæpè malum hoc nobis, ſi mens non læua fuiſſet,
De cælo tactas memini prædicere quercus.

Verùm id clarius alibi:

——— *atque habitæ Graiis oracula quercus.*

Lufit idem Grammaticos, dum Faginus axis dixit, quo illud Homeri φήγινος ἄξων interpretari voluiſſe videretur, eo quòd ſciret ex oxya etiam axes fieri, non modò ex quercu: & eſt alioqui non inelegans ad vocem Homericam alluſio, licet materies ſit diuerſa. Noſtrates hodie fagi vmbra non minus quàm Virgilius delectantur, è qua fornicati labyrinthi Bruxellis in Palatij paradiſo cernuntur. Verùm Græcorum Phagi glandibus etiamnum hodie veſcuntur, cùm cæteræ gentes, tum Hiſpani & Neapolitani, quorum hi, ſi memoria non fallat, querciam gentilem Phagum appellant. Nobis ſatis eſto, quoduis glandiferi roboris genus Ioui ſacrum olim fuiſſe, & id ferè communi quercus nomine apud Latinos dici ſolere. Nam Robur ad quamuis duram materiam refertur. Hinc Palladius:

Robora Palladij decorat ſilueſtria rami.
Tot circum firmo ſiluæ ſe robore tollunt.

Lucanus item:

De quercu verò generatim ſic Ouidius:

Et quæ deciderant patula Iouis arbore glandes.

Iterum alibi:

Sacra Ioui quercus de ſemine Dodonæo.

Virgilius item quoduis glandiferi roboris genus Ioui ſacrum ſciens ſic cecinit:

Pars autem poſito ſurgunt de ſemine, vt altæ
Caſtaneæ, nemorumq́ Ioui quæ maxima frondet
Æſculus: atque habitæ Graiis oracula quercus.

Nunc igitur videmus, non Druidis tantùm, ſed omnibus ęquè Græcis ac Latinis in valde priſca veneratione quercus habitas fuiſſe; atque idcirco minimè cum Plinio, vel Epicureo vel atheo dicendum res friuolas apud Gallos religiosè cultas fuiſſe, niſi vna dica omnem accuſare audeamus antiquitatem. Quod pluribus gẽtibus placuit, & ab omni omnis æui memoria placuit, eius maximam eſſe rationem debere, non Heſiodus tantùm, ſed Ariſtoteles etiã & Plato, & hos ſecutus Cicero in Tuſculanis in principiis habet, ad fidẽ faciendam firmiſſimis, vtpote quibus perinde atq. cõmuni gẽtium iure ſtandum ſit. Quamuis igitur huius leges ab omnibus ſcitæ atque perlatæ nunc nulla ratio extare videatur, idcirco tamen nõ eſt reiicienda aut abroganda, ſed potius magnam & diligentẽ operã adhibere oportet, quo diſpiciamus ecqua latentis cauſſę veſtigia deprehẽdantur. Iouẽ ab omnibus ſummũ haberi Deorum nemo dubitat, ne idolorũ quidem cultor: Nos, quibus veritas illuxit, Iouis nomine ſummam vitę ſuauitatẽ ſcimus indicari, & ab vno Deo & vitam ſempiternã, & ſempiternã vitæ dulcedinẽ tribui poſſe. Quãobrem ſumpto eo, quod neminẽ nõ daturũ putamus, arbores dum Diis attribuuntur, ſymbola eſſe earum rerum quas nobis ab ipſis cõcedi ac donari maximè optamus; credimus quercũ teſſerã eius muneris præ ſe ferre, quo nullũ maius à Ioue nobis dari poſſe veteres omnes *Quercus cuius rei ſymbolum.*

omnes existimarunt. Quid autem id sit, ex nobis ipsis facilè discemus, si expendamus, nihil nobis vel tristius & durius morte accidere posse; vel contrà quicquam magis omnium votis expeti, quàm vt perpetua vita contingat. Quod si ita sit de stabili naturę iudicio statuendum, nec vllum omnino animal reperiatur, quod mortẽ non in summo collocet malorũ; nõ videor mihi reprehẽdendus, si dicam nullũ beneficiũ maius cuiquá cõferri posse, quàm si à certa morte liberetur. Quid si ergo quercus huius beneficij symbolũ ponatur, & quia tanto munere nihil maius queat cogitari, ad eum propriè primoq; spectare dicatur, qui solus potest à morte liberare? Nõ malè sic procedet collectio, si proprium quidẽ cuiusq. Dei symbolum summũ ipsius donum exprimere debet. Quercus ergo sit vitæ siue liberationis à morte signum, quá quia solus Iupiter præstare potest, Ioui fuit à priscis consecrata. Qua verò de caussa vitæ symbolum sit, pòst explicabo: id modò constet, quòd ad vitæ conseruationem referatur. Maximus Tyrius prodidit, apud Celtas altissimam quercum deligi solere, vt Iouis signum esset. Quoniam verò Iupiter quicquid est, vita est; & vita quidem ea, quæ tota in contemplatione consistit, si quercus Iouis signum est, vitam quoque quercus denotabit, & quicquid ad vitæ conseruationem pertinebit. Quod autem de vitæ conseruatione dico, clarius euadet ex prisca Romanorum consuetudine, à veteribus Gallis haud dubiè accepta, quæ habebat id sollemne, vt qui ciuis vitam seruasset, is querna corona donaretur. Multa hactenus exstãt numismata querna corona insignita, in quibus litteræ adiectæ ob C S apertissimè docent, ea sola de caussa dari solere, quòd quis ciuis Romani vitam seruasset: cuius tantus erat honos, vt nullus ne Imperatoribus quidem maior à P.R. tribueretur; adeò vt cùm Cicero totam ciuitatem Romanam seruasset, & tot millia ciuium à mortis discrimine eripuisset, querna corona donandus L. Gellio videretur; quasi tanti beneficij magnitudinẽ quercus symbolũ æquaret. Possem equidẽ multos id genus nummos proferre; sed quorsum prolixus sim in re omnibus notissima? Hoc potius inuestigandum, qua de caussa vita ciuis conseruata quercu notaretur. Sed & illud modò declaratũ, quia nimirum Ioui vitæ datori sacra esset. Attamen bene illud quidem dictum & ratione collectum; sed rursum quæstio existit, cur quercus Ioui consecretur. Dicunt quidam ea de caussa id factum, quòd principiò homines glãdibus vescerentur; quos Plutarchus videtur secutus. At cùm antiquissimũ hominũ genus Saturno regnante dicatur fuisse, miror cur non Saturno potius quàm Ioui glandis esum adscribant. Deinde rogatos velim hos antiquitatũ inquisitores, cur ante fruges inuentas, vti volunt, nõ malis potius, pyris, ficis, cerasis, siliquis, caryotis, nucibus, & id genus aliis suauioribus longè, quàm glandibus vitam sustinerent? vt interim de omni bulborũ genere, & cucurbitis & peponibus sponte natis nihil dicam. Faciunt scilicet hi curiosa caussarũ inuestigatione, vt homines primos quibusuis belluis faciãt rudiores, cùm nullũ pecus sit tam obtuso palati sensu, vt nõ ficis potius & dactylis, quàm querna glãde vescatur. Deinde quod vnquá tẽpus fuit, quo terra non æquè fruges atq. cæteras plantas produxerit? Atqui, dicent, id damus vel fabulis, vel antiquę historię, vt quia sic traditũ inuenimus, ita credamus, & eius, quod credimus, fidẽ nõ adducamus in quęstionẽ. O magnam pietatẽ & sanctam vetustatis venerationẽ! Enimuero ego & antiquitatẽ pro eo ac debeo facio plurimi, & quę in eius video exstare monumentis, ratione carere non puto; sed pleraq. sic capiẽda cerno, vt ea nõ ad historiã, sed ad allegoriã & symbolicũ dicẽdi genꝰ referre oporteat: quod nisi facias, quáplurima vesanis anicularũ deliramentis vaniora pro veris narrationibus amplectaris necesse est; quod in hoc, de quo agimus, vetusto glandis esu video ferè omnibus scriptoribus accidisse, licet essent alioqui cęterarũ rerũ censores in primis graues & seueri. Quãdo igitur absurdius hoc est eorũ figmentũ, quàm vt vel ab afinis Arcadicis admittatur, nedũ vlli homini vel debeat vel possit probari; alia ratio quæratur oportet, cur glandifera potius arbor Ioui, quàm alia dedicetur. Nã si vitæ quam ipse & dat & cõseruat consideres durationem & perennitatem, cypressus potius aut cedrus aut thuia ad symbolicã rationem conueniat, quàm quercus: Sin vitæ alimenta spectes, ficũ potius, aut palmã, aut pomũ ad tesseram; quàm glandiferum robur aptaris. Quamobrem cùm nec ex historia de prisco glãdis victu prodita, nec ex arborũ natura facilè inuenire queas, cur prisci homines mirabili consensu, tũ Ioui, tùm cuiuis vitę cõseruatori quercũ cõsecrarint; desperata veritatis peruestigatione ex iis qui hactenus sacri huius symboli caussas quęsiuerunt, ad altiora adscenda-

Querna corona donari solet, qui ciuis Romani vitam seruasset.

Glandibus antiquitùs homines vitã non sustentasse.

adscendamus principia, & ex vera historia veritatis argumẽta deprõmantur. Quoniam itaq. hic de sacris veterum notis agimus, & is quidem non quibuslibris, sed iis dumtaxat, quæ ex arboribus sumuntur, par est; vt ex primis arborũ symbolis apud antiquissimum scriptorem repertis exordiamur, cernamusque ecquid inde lucis adferri possit ad huius quæstionis tenebras discutiendas. Accedamus itaque ad paradisum, & in eo disquiramus, an symbolicas aliquas arbores reperire possimus. Nec est longè progrediendum, cùm statim duæ sese arbores offerant, altera arbor vitæ, altera arbor scientiæ boni & mali nuncupata. De arbore scientiæ boni & mali copiosè Indoscythica nostra tractant, & clarissimè ostendunt, eam ficum esse Indicam. At arbor vitæ qualis fuerit, nec à me, nec ab alio explicatum. Breuiter igitur & summatim sic de Mosis historia accepimus, hominem liberum creatũ fuisse, atq. ei geminam propositam conditionẽ, alteram mortis, alteram vitæ. Vitæ quidẽ, si, quod Deus faciendum præceperat, obseruasset: Mortis verò, si vetitũ arboris scientiæ boni & mali fructũ comedisset. In hominis igitur arbitratu fuit vt seipse moderaretur, atq. quò vellet duceret, qua de libertate Mensch Cimmerius vocatus est, ceu mensch, id est, ducens seipsum. Licuit ergo illi in vita manere, & mortale pomum declinare. Sed quærat meritò quisquã: Si vnum tãtùm arboris genus fuit, cuius fructus mortẽ adferret, & cæterarum omniũ fructibus vitã sustinere homini liceret, cur vnũ dumtaxat vitæ lignum cõmemoratur, cùm æquè ex omnibus, vna sola excepta, vitam sibi perpetuò prorogare posset? Primus hanc viam ingredior, & si quid fortè peccem aut cespitem, ignoscendũ primo experimẽto. Quicquid autẽ vel hic vel alibi noui adfero, id iudicio Ecclesiæ Catholicæ Romanæ subiectum esto. Dico itaq. cum D. Paulo, ante omnia secula Deum præuidisse Adamum ex legis transgressione mortis pœnam luiturum, & idcirco prædestinasse filium suum humani generis liberatorem. Quãobrem ficut mortis lignũ in Paradiso plantauerat, ita voluit vt vitæ quoque lignum in eo cresceret; quò qui mortiferi mali veneno periturus esset, is vitæ ligno a morte posset ad vitam reuocari. Quemadmodũ igitur in terra noxiarum herbarum ipsa natura profert alexipharmaca; ita naturæ auctor Deus ante omnia secula prædestinauerat se in Paradiso plantaturum arborem vitæ, cuius fructu mors ab arbore scientiæ boni & mali illata curaretur. Sed cùm illud in natura fieri non possit, vt medicina vlla mortuum in vitam restituat, semperque verè dicatur:

Mensch, vocabulum vt de compositum.

Arbor vitæ in paradiso.

Sperandum est viuis, non est spes vlla sepultis;

& id quod Homerus cecinit, Nullo modo animam semel dentium vallum egressam, vel vi, vel alio modo retrahi posse; cogitare debemus altius aliquod arcanum in arbore vitæ latuisse. Neq. enim Adam seipse eius fructu in vitam reuocare potuisset, cùm extemplo ipsam legem transgressus, nullam amplius habuerit vitæ potestatem, nec quicquam iuris in Paradiso, vti totus mortuus & omnibus suis viribus destitutus. Quocirca Deus ironia vsus est amarissima, dum draconis mendacium repetens dixit: *Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum. Nunc ergo ne fortè mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ & comedat & viuat in æternum.* Quemadmodum enim Adam ex esu fici Deo similis factus non erat, sed dissimillimus, cùm Deus solum bonum, Adam solum malum post peccatum sciret; ita post peccatum ne velle quidem potuisset aliquid boni aut æterni de suis viribus, tantum abest vt vel fructum arboris vitæ tunc contingere, vel ex eius esu mortem depellere quiuisset, cùm omnis eius vita & vitæ partes æterna morte depressæ & sepultæ iacerent. Quis ergo vsus huius arboris vitæ? Num si Adam antè fructum eius comedisset, quàm vetiti fructus venenum caperet, præseruari velut Galene quapiam Andromachi potuisset? Certè cùm eius esu interdictum non fuisset, non minus illi pomum ex arbore vitæ decerpere, quàm ex quauis alia non vetita fas fuisset. Quid igitur? Accusabimus eius imperitiam & crassam rerum naturalium ignorantiam? Id minimè possumus, cùm sacra scriptura testetur, absolutam eum totius naturæ scientiam habuisse, dum singulis rebus nomenclaturas rectissima ratione architectaretur. Aliter itaque subducenda ratio. Vt arbor scientiæ boni & mali de natura sua noxia non erat, aut veneni succo imbuta, sed sola legis transgressione mortem attulit; ita arbor vitæ non plus virium ad vitam perennandam habebat, quàm quæuis alia arbor fructum proferens edulem; sed sola diuina gratia ad hoc erat prædestinata, vt sicut per ficum

mors, ita per hanc mortuorum vita caperet exordiũ. Qua verò ratione & via mortuis vita per arborem vitæ reſtituenda eſſet, nemo mortalium clarè prius ſciuit, quàm angelus magni conſilij Chriſtus Verbum incarnatum id reapſe monſtraret. Erat illud quidem in multis vaticiniis, ſed non antè intelligendis, quàm mors victa deiectaque, verum vitæ lignum mortalibus ad oculum demonſtraſſet. Hieremias in perſona Chriſti ad hunc modum ſua de hoc ligno promit oracula: *Tu autem Domine demonſtraſti mihi, & cognoui; tu oſtendiſti mihi ſtudia eorum, & ego quaſi agnus manſuetus qui portatur ad victimam, & non cognoui qui ſuper me cogitauerunt conſilia. Mittamus lignum in panem eius, & conteramus eum de terra viuentium, & ne memoretur nomen eius amplius.* Hæc autem de Chriſto intelligenda eſſe perſpicuum eſt ex eo, quòd ſolus Chriſtus verus panis eſt, cuius eſu vita datur ſempiterna. Non habuit lignum ex natura ſua vitæ conferendæ facultatem, ſed exterius ab ipſo pane vero vitæ datore hanc vim accepit: haud ſecus atque lignum ſcientiæ boni & mali non ex ſe, verùm ex hominis peccato infectum eſt mortifero veneno. Crux ergo verum fuit lignum vitæ, de quo in Apocalypſi apertè legimus: *Qui habet aurẽ, audiat quid dicat Spiritus eccleſiis: Vincenti dabo edere de ligno vitæ quod eſt in paradiſo Dei mei.* Et iterũ: *Et oſtendit mihi fluuiũ aquæ viuæ ſplendidum, tanquam procedentem de ſede Dei & Agni. In medio plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim per menſes ſingulos reddens fructum ſuum, & folia ligni ad ſanitatem gentium.* Et paulo pòſt: *Beati qui lauãt ſtolas ſuas, vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ.* Cùm hic audiamus omnem Sanctorũ poteſtatẽ ligno vitæ acceptam ferendá, dixeritque D. Paulus, ſeſe non in alio, quàm in cruce gloriari poſſe; clarum eſt, crucem & lignum vitæ vnam eandemque rem eſſe, propterea quòd omnis gloriatio circa ea quæ præſtare poſſumus, verſetur. Quamobrem ſi de cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriabatur palam, & agnoſcebat & prædicabat ſeſe nullas vires habere, quas non crucis beneficio nactus eſſet, num putamus eum negaturum fuiſſe, crucem Chriſti lignum vitæ eſſe? Vt tamen clariùs cernas, D. Ioannem paradiſi terreſtris ad cæleſtem accommodaſſe ſymbola, vide quid addiderit: *Et omne*, inquit, *maledictum non erit amplius, & ſedes Dei & Agni in illa erunt, & ſerui eius ſeruient illi, & videbunt faciem eius, & nomen eius in frontibus eorum: Et nox vltrà non erit, & non egebunt lumine lucernæ neque lumine Solis, quoniam Dominus Deus illuminat illos, & regnabunt in ſecula ſeculorum.* Nihil ergo hæſitandum exiſtimo, quin crux ſit lignum vitæ, & lignum quidem hoc in paradiſo plantatum fuiſſe; verùm nõ attuliſſe fructum ſuum antequam ei panis viuus affigeretur. Cuſtoditum autem fuit lignum vitæ per Cherubim, ne via homini vlli ad illud daretur; quia nimirum abſconditum infinitæ bonitatis diuinæ cõſilium ſub alis Cherubin occulebatur; & iuſta æternæ Themidis ira, quæ gladio flameo denotabatur, omni ex parte obſiſtebat, ne homini ad vitam aditus pateret, donec tandem nube alarum Cherubim remota, pacataque diuina patris ira, cæleſtis paradiſus, quem ſedem Dei & agni vocat D. Ioánes, aperiretur, & in ea verus vitæ ligni fructus tot ſeculis expectatus, & tandem plenitudine temporum maturus effunderetur. Quamuis ergo vitæ lignum diu cuſtoditum manſerit, ne vitam hominibus mortuis reddere poſſet; expleto tamen eo tempore quod pater ab æterno præſcripſerat, vitã omnibus mortalibus attulit. hinc veteris legis & cærimoniarũ caligine, quæ per Cherubim denotatur, diſcuſſa; hinc patre, per Verbum incarnatum, placato; & flameo gladio, quo pater peccata noſtra in filio ſuo puniuit, in vaginam ſuam recondito; & maledictione cõuerſa in benedictionem, iuxta gladij verſatilis nomen; dataque omnibus per vitæ lignum poteſtate, vt in cæleſti paradiſo vita perfruantur ſempiterna. Demonſtrato itaq. nunc eo, Crucem ſiue Tau vitæ lignum eſſe, facilè docere poſſemus, quodnam arboris genus ab æterno hac prærogatiua datum fuiſſet, vt tandem vitæ fructum ferret, ſi conſtaret quo ex ligno crux Chriſti fuerit facta. Scio non defuiſſe qui ex diuerſis lignis crucem compoſuerint, & alios quidem tria, alios quatuor genera coniunxiſſe; non illos quidem vllo ſolido ductos argumento aut idonei ſcriptoris auctoritate, ſed meris & inanibus coniecturis, quas vel referre, vel confutare, operæ nullum pretium haberet. Quòd ſi diuerſitas materiæ admitteretur, ea in ſolida cruce duobus generibus contineretur; quorum alterum ad erectam trabem, alterum ad tranſuerſarium lignum poſſet accommodari. Qualis enim crucis fuerit figura, ipſum Tau demonſtrat, toties in Hieroglyphicis repertum;

Lignum vita, crux Chriſti.

Crux Chriſti ex quo ligno fuerit facta.

repertum, vt impudentis peruicaciæ dici deberet, si quis de ea amplius dubitaret, aut aliam nobis obtruderet formam. Qua tamen de re qui plura nouisse volet, sacram Tau figuram, suo à nobis loco depictam, consulat; in qua videbit, indicem à Pilato adfixum, crucis parte non fuisse. Romani in seruis castigandis extremoq. supplicio puniendis, furca reddebant infames: quam Plutarchus in vita Coriolani eam currus parte definit, cui temo immittitur, quam firmissimâ robustissimamq. esse oportet. At Pliuius quercui robustæ materiæ laude tribuit: qua de re colligo, è quercu ea fieri solere, quæ vt firmissima essent & tenacissima, vsus postulabat. Nobis certè hactenus ad hanc currus partem robur deligitur quernum; cuius vbi copia datur, illic vecordis sit hominis, deteriorem materiâ præferre meliori. In Iudæa autè quercus copiosas fuisse, frequens earû in sacris litteris mentio demonstrat. Quinetiâ id obseruare licet, valles quasdâ à quercu nomen accepisse, eo quòd in vallibus vt plurimum quercus luxuriarêt. Hinc quo loco quercus Mamre est apud Hebræos, nos in vulgata interpretatione vallẽ Mâre habemus: & capite Geneseos duodecimo, vbi Græca vulgata editio δρυὸν habet, Latinus interpres vallem, ex eadẽ voce vertit. Sed hac de re mox latiùs. Querceta itaq. circa Hierosolyma frequentia; & inter alia Bethel quercum fletus nobilissimâ habebat. Quid dicam mõtem Samariæ, Basam nomine, quercetis celeberrimû. Nihil itaq. dubitandû, quin Romani carnifices Hierosolymis materia sint vsi eadem ad crucis constructuram, qua Romæ vti consueuerant ad furcas è plaustris ad seruile flagitiorû supplicium vocatas. quod eo redditur verisimilius, quòd ad crucifigendos homines materia opus esset, quæ clauos firmissimo nexu teneret. At hoc nulla arbor melius quàm quernû robur præstare possit. Quando igitur in Paradiso terrestri lignû vitæ veluti certum quoddâ arboris genus cõmemoratur, & id ad materiâ crucis refertur, non videor mihi veritati cõsona dicturus, nisi ex vno arboris genere crucẽ constitisse dicâ, ad quod ea, quæ de arbore vitæ in Paradiso plantata dicuntur, pertinere intelligantur. Pace igitur aliorû, qui nullo solidæ rationis fundamẽto varia ligna ad crucem construendam cõgesserunt, mihi fas sit dicere, quercû generatim pro glandifera arbore acceptâ, vitæ arborẽ in Paradiso fuisse, & eam nube alæ Cherubicæ tãtisper custoditâ, dum tẽpore suo vitæ fructû ferret, Iesum Christû crucifixum. Hinc arca fœderis alis etiam Cherubim tegebatur, quo intelligeretur omnia sacra legis Mosaicæ ad lignum vitę referri: nec antè vitę fructû ab hominibus degustari posse, quàm Deus ipse Cherubim remoueret, omnemq. cærimoniarû vmbram Verbi incarnati luce discuteret atq. profligaret. Sed de Cherubim alibi fortasse, vbi docebo veram eius vocis notationẽ aliunde quã Hebræi putent, petendâ, & ad ea propriè spectare, in quibus Dei virtus occultata delitescit: atq. hinc fieri, vt protegere etiam & occultare Cherubim dicãtur. Verùm vt Cherub diuina occultat ac celat, humana protegit & alis suis expansis tuetur; ita Hebræis vox hæc posticâ sui partẽ, ne agnoscatur eius mysteriû, ostendit; tametsi Cimbri à sinistris ad dextra naturæ ductu progressi, ipsam anticâ Cherub partẽ mox primo occurso inter legendû intueantur. Sed hæc alterius loci. Verû nõ antè Cherubicæ alæ fœderis tabernaculû tegere desierunt, quàm Deo placuisset flameû gladium cõuertere in filium suû; ac deinde eum recondere, ac ostẽdere iram in misericordiâ trãsiisse, vereq. gladium esse versatilem. Nunc tẽpus est vt explicemus, quam rerû symbolorumq. conuenientiâ secuti simus, dum quercû vitæ arborẽ esse nobis ipsi persuaderemus; quidq. ex hac inaudita hactenus opinione vtilitatis ornamentiq. emanet ad pietatis studia promouenda. Insani enim hominis esse iudicẽ & pessimè feriati, multû operæ tẽporisq. conferte ad id docendû quod cùm ab omniû hominum cogitatione sit alienum, tum nihil habeat, licet concedatur, emolumenti ad Christianos vtili quapiâ & pia cognitione instruẽdos. Primùm igitur Mathematicos & Platonem imitati, cernamus quid ad hanc hypothesim, vt sic coniecturam nostrâ vocemus, sit cõsecuturum. Dum quæritur cur Ioui quercus potius (cuius nomine æsculum quoq. cõprehendo) quàm quæuis alia arbor sit cõsecrata; respõderi à plurimis audimus, id ea fieri de caussa, quòd hic primus fuerit homini cibus. At id absurdissimû esse, si simpliciter citra tropum ominẽ capiatur, paulò antè dixi; propterea quòd homines quouis pecore statuat obtusiores, & minus sensibus ad nutritionẽ datis instructos, quàm vel asini sint vel mures. Experiamur igitur ecquid melioris responsi ex hypothesi nostra queat experiri. Alibi docui Alaudâ omnibus cęteris rebus, atq. adeò ipsi terrę vetustatis laude pręferri;

Furca, quæ seruis apud Rom. solent reddi infames, quales fuerit.

Quercus copiosæ fuerũt olim in Iudæa.

Quercus arbor vitæ in paradiso fuit.

Arca fœderis tecta alis Cherubim.

non alia de cauſſa, quàm quòd orationis & hymnorum Deo quotidie ſepties canendorum ſymbolum eſſet. Eodẽ modo de quercu dicam, primùm ipſi hominis alimentũ ab omnibus antiquis magno cõſenſu acceptũ referri, propterea quòd quercus ſymbolum eſſet crucis: quæ vt è quercu fieret, ante omnia ſecula fuit prędeſtinatũ. Sicut ergo ante ſecula vocati ſumus ad vitã; ita ante ſecula prima homini eſca prædeſtinata fuit ea, quæ vitam in cruce hominibus eſſet datura; cuius teſſerã glandes ferebant. Primum igitur hominis pabulum glans, nõ illa quidẽ vitam dans perituram, ſed eam quã in cæleſti paradiſo ſumus victuri. Vt igitur quercus in paradiſo terreſtri lignũ vitę dicebatur, quia ex eius materia lignum vitæ erat cõſtruendum; ita glans cęleſtis panis, quẽ crux erat latura, ſymbolũ habebat, & idcirco primũ hominis alimentũ vocabatur. Quamobrẽ meritò Ioui cõſecrata, quòd Iupiter vitæ dator magnũ ſuũ cõſilium per hanc eſſet exſecuturus, omnib⁹ mortalibus in hac arbore à morte liberatis, & in meliorẽ ſuã uioreq; vitã, quàm antea quàm mortui eſſent, fuiſſent, reſtitutis. Quo autẽ huius myſterij, reliqua arcana omnia multis paraſangarũ myriadibus ſuperãtis, apud Romanos perpetuũ exſtaret monumentũ; diuino apud eos inſtinctu eſt ſtatutũ, vt corona quernea ei daretur qui ciuem Romanum ſeruaſſet, atq. id quidẽ magna, vt Plinius exponit, religione. Indicabat hic ritus tam ſollicita veneratione perpetuò obſeruatus, fore aliquando vt populus Romanus vitam ſuã quercus beneficio tueretur, nec alio modo ſaluus eſſe poſſet, quàm ſi quercus ei vitã attuliſſet: quod in Agonio accidit Martiali; in quo prœlio agnus morte ſua in altari crucis occidit draconẽ, perpetuum nõ Romani tãtùm ciuis, ſed totius etiã humani generis hoſtẽ. Qua in victoria id ſeruatum, quod in querna corona dãda lex iubebat, vt nimirũ ciuis ſeruatus, hoſtis occiſus eſſet. Nec magis miremur hunc ritũ diuinitùs inſtitutũ fuiſſe, quàm aut feſtum Liberaliorũ diẽ faſtis illatum, aut aram Maximam Romæ cõſtitutam, aut clariſſima de Chriſti natali, morte, reſurrectione & in cælũ adſcenſione oracula Sibyllæ inſpirata: quæ omnia & quãplurima alia ab eo ſpiritu proficiſcuntur, qui nullo vnquam tempore mortalium generi ſic voluit deeſſe, vt nõ aliquibus monitis homines ad rectum vitæ iter vocaret. Vt autem ciuica corona aptiſſima fuit veræ ciuium cõſeruationis nota per Chriſtum in quercu perficiendę; ita glans ſymbolum fuit elegantiſſimũ illius panis qui primus homini cibus eſſet; nõ ille quidẽ ad vitã hanc caducam exiguo tẽpore prorogandã, ſed ad vitam in regno Dei & Agni ſempiterna lætitia peragendã, robur daturus. Quis poſthac nõ pluris faciat quã hactenus fecerit eos Romanorum nummos quibus querna corona ſinuoſis foliis & glandibus inſignis delineatur, addita inſcriptione, *Ob ciues ſeruatos*? Sunt quibus numiſmata rara placeant, & tanto pluris fiant, quãto pauciora reperiuntur. Per me licet vt quiſq. qua velit lance antiquariam ſuã ſupellectilẽ appendat, mihi nihil æquè carum eſt, atq. illud, è quo vetuſta religionis noſtræ monumẽta lucis aliquid & nobilitatis hactenus incognitæ ſibi vindicare poſſũt. Vnius Romani ciuis vita ſeruata, in memoriam mihi reuocat omnes totius mũdi ciues in querno robore ſeruatos: & cùm ea ſummi honoris eſſet ac ſummâ religione donaretur, dubitare nõ poſſum quin diuino inſtinctu ritus hic, vti pleriq. alij, apud Ianigenas fuerit inſtitutus. Audebo igitur quercum vitę arborẽ nominare: & vt vitæ arbor eſſe ſciretur, vitę ſeruatori ex ea coronam fieri ſolere dicam: nec alia de cauſſa Ioui ſacram eſſe, quàm quòd in ea magnæ ſuæ vrbis ciues à morte in vitam reuocaturus eſſet. Refert D. Hieronymus magna reuerentia Abrahæ quercum in Mamre cultam fuiſſe, atque eam ad Conſtantij vſque imperium ſtudioſè viſi ſolere. Audiamus itaque tantæ reuerentiæ cauſam, vt contra quàm communis arborum natura ferret, in Mamre quercus tot ſeculis duraſſe diceretur. Memini quid de quercu Mariana dicat Cicero; eam nimirum duraturam dum Latinè loquentur litteræ; addens, multa multis locis diutius commemoratione manere, quàm natura ſtare potuerunt. Nec vanum fuit Ciceronis vaticinium. Nam quamuis illam antiquam Marianam, ex qua olim euolauit

Nuncia fulua Iouis miranda viſa figura,

tot ſeculorum vetuſtas abſumpſerit; vidi tamen & ego quercum in Arpinati ſuburbano, quam Marianam vocabant, ſimili perpetuæ commemorationis beneficio quercus in Mamre ſiue Hebron,

Caneſcet ſeclis innumerabilibus;

non illa quidem, quòd ex ea nuncia fulua Iouis Ciceronis figmento euolarit, ſed quòd

Glans qua ratione dicatur primum hominis pabulum.

Numiſmata antiqua.

Quercus Mariana.

Quercus Mamre.

quòd ipse Deus verus Iupiter sub ea quondam requieuerit, & Abrahamum ea sobole beauerit, in qua benedicendæ essent omnes gẽtes. Qua de re luculentissimũ in Genesi exstat testimonium, ab omnibus scripturam sacram scrutantibus diligenter ruminandum. Equidem nihil mihi videor à pietatis regula discessurus, si in ea arbore benedictionem & consecrationem totius generis humani cogitem absolutam, sub qua Abraham accepit sacrosanctam eius promissionem. O bone Deus, sub qua te arbore aliâ dicam consedisse, quàm sub arbore vitæ? & sub qua alia te promisisse Christum tuum, omnes gentes sanctificaturum, quàm sub ea, è qua sanguis eius ad omnes gentes fluxurus esset, verissimus aquæ viuæ fluuius à D. Ioanne celebratus? Vt enim Abraham sub quercu Mamre Deum hospitio accepit; ita omnes, ad quos benedictio sub quercu facta transiit, Deum hospitio excipiunt sub cruce: ita vt nihil queat cogitari symbolicæ rationi conuenientius, quàm si crucem dicamus quernam fuisse; vt eadem arbor conscia testisque esset, hinc promissi quo Deus se obligauit, hinc oblati muneris sanctissimi, quo promissum exsoluit. Iam vt Abraham sub quercu Mamre Deo vitulum obtulit; ita & nos sub cruce Deo vitulum offerre debemus, id est, animam nostram siue nosipsos, vt D. Hieronymus in quinquagesimo psalmo vitulum interpretatur. Hebræi filium vaccæ pro vitulo dicunt בקר & בְּקָרִים pecora dedit Latinis. Nobis Decem armentum notat. Et dum Abecedarium Latinorũ more & ordine recitamus, fatemur nos pecora esse, quia nimirum homo cùm in honore esset non intellexit, vnde honorem accepisset: atque idcirco comparatus est iumentis, vt Hebræus poëta confitetur. Cùm igitur pecorum numero nos eximere nos possimus; id saltem summa ope adnitamur, vt vituli dici mereamur in Cimmeriorũ lingua, in quâ vitulus à grata, hilari lætaq; vita nominatur. quod Latini voce eiusdem ferè significationis imitati sunt. Id fiet, si paruulos nos & hilares Deo præstemus, & cor contritũ & humiliatum loco vituli tenelli & cocti, qualis ille fuit Abrahami, offeramus. Ocyus igitur festinemus cum Abrahamo, & animã nostram ex primi peccati cõtagione vaccæ filiã, sub vera quercu Mamre, id est, cruce immolemus; & eam quidẽ quàm possumus tenerrimam, & flamanti caritatis igne optimè percoctam. Verùm hoc de vitulo sub vera quercu Mamre cum Magdalena & cæteris ardenti amore flagrantibus nobis offerendo sufficiat, cuius arcaniorem significationem, quàm à cæteris viderim animaduersam, non potui nõ obiter indicare, quo in sacris litteris & Ogygiis veterum Ianigenarum symbolis maior consensus cerneretur. Quòd si Hebraicum loci nomẽ, in quo quercus hæc dicitur fuisse, de radicis significatione interpreteris, inuenies quercũ Mamre, quercũ amaritudinis & doloris esse. Cuius quidẽ gemina ratio videtur; altera, quòd hæc arbor conscia erat futura eius amaritudinis & doloris, cui nullus ab orbe condito par potuit cogitari; altera, quòd quercus verum esset omnium dolorum alexipharmacũ, & vnicum ab omni æuo malorum omnium medicamentum: qua quidem posteriore intelligentia perinde quercum amaroris dixeris, ac si pharmacum eius dicas & amuletũ. Vidè quàm rectè Cimbricum viscum quercini nomen cum quercu Mamre quadret, quàm eodẽ spiritu Hebræus scriptor & Druida in hoc vitæ Oceano ferantur, quàm recto cursu in eundẽ portum proram dirigant. Verùm quâlibet bonis auspiciis ad vitę lignum contendamus, obnunciantẽ tamen mihi nescio quem videor audire. Clamat me rebus nunquam auditis, nedum scriptis ea adhibere argumenta, quæ & ipsa plena sunt controuersiæ. Nam vbi quercum Græcus sua exprimit voce, Latinus interpres Vallem vertit: & quò magis cernas, quàm nihil hic certi statui possit, D. Hieronymus grauis Hebraicæ locutionis censor tam vacillanti pede in hoc loco versatus est, vt inter quercum & terebinthum nullum discrimen agnouisse videatur. quod vt credas, illum ipsum audias suis verbis loquentem. Distat, inquit, ad meridianã plagam ab Ælia millibus circiter viginti duobus quercus Abraham, quæ & Mamre, vsque ad Constantij Regis imperium monstrabatur, & mausoleum eius vsque in præsentiarum cernitur. Cumque à nobis iam ibidem ecclesia ædificata sit, à cũctis in circuitu gentibus terebinthus superstitiosè colitur, eo quòd sub ea angelos Abraham quondam hospitio susceperat. Hæc ille. Quid nunc dices? Fuit'ne quercus, an terebinthus arbor illa sub qua quieuit Dominus in Mamre? Prius quercum dicit, & eã quidem ad Constantij vsq. regnum durasse: mox quasi è somnio experrectus, eodem loco terebinthũ magna superstitione coli. Quid ergo certi statues in re tam ambigua, vt D. Hiero-

Abraham sub quercu Mambre vitulum obtulisse, quid significet.

Homo pecori & iumento comparatur.

Vitulo anim & hominis comparatur.

Viſci quercini, & quercus Mambre conuenientia.

Elah vocabuli interpretatio varia.

Hieronymum etiam Proteum reddat? Quid? An non Geneſeos capite triceſimo quinto אֵלָה terebinthus redditur, vbi Iacob dicitur idola defodiſſe ſubter terebinthũ, quæ eſt poſt vrbem Sichem? Quo loco non Latinus tantùm, ſed Græcus etiam interpres Terebinthum ex Elah fecit. Et vt cognoſcas nihil inter אֵלָה quod hoc loco legitur, & אלני quod duodecimo capite ſcribitur, diſcriminis eſſe, non D. Hieronymi tantùm verba, ſed eorum etiã monſtrat conſenſus, qui Terebinthum in Mamre coluiſſe dicuntur. Breuiter hîc reſpondebo, me non multum hoc loco eius auctoritate permoueri, tãetſi in ea magnum illuſtris & nominis & eruditionis pondus ſit, qui ſibi in verbis pauciſſimis non videtur conſtitiſſe. Apud Hoſeam Elon & Ela in eadem ſententia diſtinguuntur, & pro illo quidẽ quercũ, pro hoc ſubſtituũt terebinthũ. qui locus facit vt אלה & אלון non queant dici eiuſdẽ arboris habere notationem. Deinde nec אלון conſtanter quercum verterunt, vt liquet ex eorum ſuperſtitione, qui terebinthum in Mamre, non quercum coluiſſe dicuntur. Libro Regum primo capite decimo ſeptimo vbi Latinus vallem terebinthi habet, Græcus vertit κοιλάδα δρυὸς, idque ſemel atque iterum. Item libro Regum tertio Vir Dei dicitur ſediſſe ſub Elah; vbi rurſus Græcus δρυὸν, Latinus terebinthum ſupponit. Geneſeos iterum capite triceſimo quinto אלה terebinthus & אלון quercus redditur Latinis. Neſcio igitur quæ cauſſa fuerit huius inconſtantiæ, niſi quòd cogor ſuſpicari, magnã hiſtoriæ rerum naturalium obliuionẽ apud Hebræos irrepſiſſe, atq. inde factum eſſe, vt nec Græcos nec Latinos conſtanter docere poſſent quæ vocabulorum apud priſcos ſignificatio fuiſſet. Neq. enim vel gemmarum, vel arborum, vel herbarum certã apud eos reperias diſtinctionem, eoq; minus mirum eſt, interpretes nihil ſolidi ex ipſis diſcere potuiſſe. Nobis nihil omnino placet אלה terebinthũ transferri, & eò minus אלון in Mamre pro eadem arbore capi. Scimus enim, in medica noſtra officina Albotin ſiue Albotim reſinam terebinthinam ab Arabibus vocari, atque idcirco בָּטְמָא terebinthi nomen apud Hebræos fuiſſe credimus. Confirmat id Geneſeos caput quadrageſimum tertium, in quo clarum eſt בָּטְנִים ea denotare, quæ ex Terebintho ad mercatum feruntur. Interpretes item Terebinthum vertunt, atq. hac ſua teſtificatione efficiunt, vt אלה Terebinthi nomen minimè poſſit videri. Conſenſum igitur Arabũ & libri Geneſeos ſecutus בוטְנִים ad Terebinthum dicam pertinere, & אלה aliter eſſe vertendum. Ex hac mea aſſertione memorabilis Socratis hiſtoriæ eccleſiaſticæ ſcriptoris locus lucem accipiet, & viciſſim noſtram ſententiam inſigniter adiuuabit. Is enim viceſimo ſecundo libri primi capite narrat, fuiſſe quendã nomine Terebinthum qui ſe pòſt vocarit Guddam. Hic nõ dubium eſt quin בוטא ſe nuncuparit, quo nomen in Chaldęotum ad quos impoſtor hic commigrarat, lingua intelligeretur. Hiſpani nõ ignari Terebinthinam aliarum arborum gummi adulterari, veram Terebinthinam nominant Terebinthinam de Veta; qua in voce videmus Arabicæ linguæ reliquias perinde atque in Velotis remanſiſſe: vnde liquet nihil amplius dubitandum eſſe de Chaldaico, Arabico, Syro & Hebraico Terebinthi nomine, tametſi omnes Rabbini & commentatores turpiſſimis hic ſeſe erroribus intricarint. Nec audiendi illi, qui בוטְמָא caſtaneam interpretantur, vno ore tota medicorum Arabum ſchola reclamante. אלון itaq. de plurimorum conſenſu quercum interpretabor, eumq. laudabo Rabbinum qui בָּלוּטִין, id eſt, glandes in ea creſcere aſſerit. בלוט enim Arabes quercum vocant, à quibus Hiſpani ſuas habent Velotas, id eſt glandes. Eſt ergo Serapionis codex emendãdus, in quo pro כלוט בלוט quiſquam legit, & Cullot Latinis litteris ſcripſit. quod eò magis annoto, quòd Hieronymum Tragum videam errorem hunc in commentaria ſua tranſtuliſſe. Elon igitur citra controuerſiam quercus fuerit; ſed an Symmachus & alij אֵלָה bene quercum verterint, ampliùs conſiderandum. Annotatum eſt à nobis, apud Hebræos inter אלה & אלון diſcrimen eſſe, & eorum ſignificata, vt diuerſas res, in eadem orationis parte numerari. Quamobrem è locorum collatione id mihi videor aſſeuerare poſſe, אלה quoduis durum lignũ, quod Latini robur dicunt, ſignificare: & niſi me coniectura fallit, vocem hanc ita è primo ſermone corruptam eſſe, vt idem quod Halt denotet, quo lignum generatim nobis exponitur. At cùm de ligno ſimpliciter loquimur, meritò quercum videbimur indicaſſe; quoniam ea in vniuerſo lignorum genere facilè primas ſibi vendicet. Non malè igitur Symmachus pro אלה quercum poſuit: at qui Terebinthum hoc nomine intelligunt, cuius arboris aliud apud Hebræos vocabulum eſt, longè à veritate diſcedunt.

Velota.

discedunt. At dum אלה & אלון distinguuntur, vti apud Oseam cap.4. dicemus אלון pro quercu,& אלה pro quouis ligni genere collocari. Idē igitur dixit Oseas dum dixit, *subtus quercum populum & alah*, ac si dixisset, sub quercu populo & omni alio ligno,quod nos Ualt dicimus. Aleph prius superfluum & loco Tau substitutū reliquum vocis cōuersione cōstat,אלון quercus est,cuius paulo pòst ratio tradetur. In primis,vti modò dictum, Abrahamus sub Alone illius accepit seminis promissionē, in quo benedicēdæ sanctificandæq. essent omnes gentes,id est,per quod cūctis totius orbis nationibus vita esset restituēda. Quid ni igitur vitæ arborē dicamus,sub qua vita æterna est promissa,& deinde in ea soluta quæ fuerat promissa, vt nimirū arbor eadē solutionis esset testis, quæ fuerat olim promissionis? Enimuerò si quercus naturā & cū promissione conferas,& cum promissionis solutione,miraberis quàm amicè ad eadē omnia cōspirent. Multa & frequens nō in Iudæa solū,sed tota Asia & Europa quercus,& ea quidē quàm plurimis generibus distincta quæ Theophrastus & Plinius enumerant: multa illa quidē,vt apud eos videre licet;verùm tantum abest vt omnes glandiferas cōprehenderint,vt nos solius ilicis plura genera in Hispania obseruauerimus,quā illi repererint in tota roborū vniuersitate. Nullum sanè arborum genus ei cōferendum,nedū æquandum,siue formarū & materiæ diuersitatē,siue copiam vbiq. terrarum luxuriantē,siue vtilitatē tum ad fabricam,tum ad ignes vitæ necessarios,spectes. Alias arbores insignis commēdat altitudo, vt abietes;alias fructus, vt malos & pyros;alias materiæ duritia,vt buxū & ebenū; alias incorrupta multorum seculorum duratio, vt cedros & cupressos; alias varia per bruscos & molluscos fibrarum pictura,vt citrum & acer;alias aliæ naturæ dotes:at quercus (liceat modò mihi hac voce generis loco vti) vincit omnes omnibus rebus. Nullū genus fructū profert vel magis varium, vel vberiorē,vel vtiliorē ad vsus humanos. Discurre primùm per glandis diuersitatē,& cōsidera quantum sit vectigal in succidia,quanta succidiæ tum diuersitas tum suauitas, vt interim recentis carnis esum omittā. Profectò si rē domesticam bene supputes,inuenies terga,pernas,petasonesq. familiæ sustentandæ,alteram fundamenti partē esse;alteram sic frugibus cōtineri,vt si desint,panis tamē è glandibus suauioribus, quas in deliciis habent Hispanæ mulieres,fieri possit. Appendas in altera lance, si velis, omnes cęterarum arborum fructus,alteri solas glandes immittas,videbis hanc illis lōgè præponderare. Roges Catonē,vtrum malit, pomisne & pyris domum habere instructā, an carnarium multa succidia distentum? Risisset,sat scio,si quis eum viuum hoc interrogasset;& riderent nunc omnes,qui norunt laridum columen esse agricolarum pastorumque mensis. Quid? an nutrimentum vllum est humanæ carni alendæ vel similius vel robustius?Si dubitas,si palato ipse tuo nō credis,si huius alimenti robur non sensisti, consule Galenum medicorum præstantissimū,& audies adeò inter humanā & suillam nihil interesse,vt quidā deprehensi fuerint illam pro hac vendidisse. Quid multis? si arbor est vlla vna sola satis ad hominis vitam sustinendam, hæc ipsa est quercus. Hæc, si velis,panē dabit,hæc carnem;& eam quidē non solidam modò atq. robustam, sed omnium etiam delicatissimam. quod equidē non tam rationi à simili alimēto petitæ,quàm meæ ipsius linguæ credo. Accedit & illa glandibus laus,quòd porci quercetorum alumni, prodiga copiosæ sobolis fecunditate omnia cætera quadrupedum genera lōgissimè vincant;idque tam insigni excessu,vt hinc moti prisci symbolorum figuli, suem fecerint fecunditatis tesseram. quod Virgilius inter cætera poëseos suæ ornamenta nō postremum collocauit. Iam non ad culinam tantùm faciunt glandes,& firmos corporis toros solida carne farciēdos,sed medicam etiam instruunt officinam,maximè eorum qui priscorum hominum more vel agros colunt, vel greges & armenta pascunt. His vt morbi aut nulli aut rari; ita & vulnerum frequens occasio, & magnum à venenatis animalibus periculum. Benignus itaq. naturæ opifex eam vim glandibus dedit,vt & sanguinem sistere,& vulnera conglutinare possint,& præterea optimum sint aduersus omnia venena amuletum. Porrò quoniam firmo ventriculo & valido bona corporis valetudo potissimùm retinetur,adiecta & illa ipsis facultas, vt nihil æquè imbecillum & flaccidum stomachum roboret;tametsi sint,qui glande non exspectata, quernis foliis adhuc recētibus ad eundem finem quotannis aliquot Veris diebus vtantur. quo facto, confidunt se toto anno validis ventriculi viribus nixos, nullo morbo de recto sanitatis statu posse depelli. Iam ad sordida vlcera & chironia, vel foliorum vel corticum vel calycum farina efficax

Quercus arboris descriptio,& eius laudes.

Glandis laudes.

Carnis potcina præstantia.

Porcorum fecunditas.

Quercus in medicina vtilis.

est remedium, & omnem oris, gingiuarum, dentiumq. putredinem nihil æquè curat. Inflamationum item principiis vtilissima ex his medicamenta fiunt. Quibusuis alui & vteri fluxibus quæuis arboris pars medetur. Quemadmodum autem glandes quouis modo sumptæ venenis resistunt; ita lumbricos quoq. necant & expellunt. Quid? quòd & vrinas mouent, & calculorum generationi resistunt? Quòd si pergam sigillatim vires recensere, quis tandem finis erit? Quasi verò hæc parum haberent momenti, quæ vel ex arbore, vel cortice, vel foliis, vel glandibus, vel earum calycibus sumuntur medicamenta; ita præterea tam multas opifex addidit dotes, vt nusquã in vlla arbore ambitiosiùs se iactasse videatur. Quid ego commemorem Gallas? quid multiplicem earum vsum, tum in artibus mechanicis, tum in operibus medicorũ? Quanti sint, sciunt mercatorũ crumenæ, qui eas per mare mediterraneum in Oceanũ deuehunt, vt tandẽ longa & periculosa nauigatione ad Belgas & cæteros Gallos deferantur. Certè earum multiplici vsui explicando vix integer liber sufficeret, tantum abest vt eum persequi hoc mihi tempore sit opportunũ. Et licet nec pannis tingendis, nec coriis apparandis seruiret, esset tamen hoc vno nomine maximè euehendus, quòd earum beneficio litteræ pingantur. Vide quis sese campus aperiat laudũ maximarũ, quæ filua prẽconiorũ. Quid de Gallis litteris non prodamus, quarum beneficio litteras omnes habemus? Quòd si historia clarissimos quosq. mundi ciues à morte liberat, & æternæ memoriæ vitæ donat; cur nõ Gallis ex sua ipsarum arbore nectamus coronam? Detur vt prẽterea nihil hominibus præstet; erit tamen quercus de hoc suo munere arbor vitæ vocanda; quãdo vitam dat, non illam quidem momentaneam, ob quam ciuica dabatur corona, sed illam, quæ nunquam est peritura, quamdiu Gallas quercus suppeditabunt. Præterea si librorum vel lectio vel auditio animos immortali cibo pascit, & ij quercui debeant quod leguntur & audiuntur; an non rectè dicemus, immortalem vitam quercus beneficio & dari & sustineri? Taceo nunc de cæteris quercus fructibus, quorum nec parua est, nec contemnenda vtilitas. mitto onicicidas, mitto cachryas, mitto squamosos flosculos spem futuræ vbertatis: nec dico quantum nostratibus coriariis cortex arboris adferat emolumenti, non paucis aureorum millibus æstimandi. Verùm vt hæc multaque alia silentio transeo; ita non possum non meminisse Hesiodi, qui quercum in pacata iustorum regione primariam laudem ferre canit, quasi à maioribus per manus accepisset, hanc principem paradisi arborem fuisse.

Gallarum laus.

Quercus à morte liberat.

Τοῖσι φέρει μὲν γαῖα πολὺν βίον, οὔρεσι δὲ δρῦς
Ἀκρὴ μέντε φέρει βαλάνους, μεσὴ δὲ μελίσσας. id est,
His multum victum tellus fert, montibus altus
Quernus apex glandes, medium dat robur apum vim.

Vndecumque hanc iustorum hominum vitam Hesiodus acceperit, non disputo, id saltem scio, neminem negaturum, illa, quæ iustorum piorumque hominum regioni tribuit, adamussim cum paradiso quadrare. Quo fit, vt suspicer in antiquorum sermonibus iactatum fuisse, quercum primas in piorum siluis sibi vindicasse. Quod autem dicit de apibus, id adeò verum est, vt certò sciamus totum Septẽtrionis tractum, in quem vastis laciniis Hercinius saltus per immensa camporum spatia sese diffundit, tam infinitis apum examinibus in quercubus abundare, vt nõ opsoniũ modò delicatũ & in frigida regione saluberrimũ inde suppeditetur, sed totæ etiã illę regiones suauissimo mulso loco vini vrantur, & præter domesticum vsum ingẽtes pecunias cùm è cæteris, tum è cera faciant. quod nusquam gentium clariùs, quàm Antuerpiæ cerni posse existimo, quò veriùs dicas cereos montes, quàm formas apportari, è quibus in discos minores redactis vt cõmodè ferri possint, tota ferè Hispania lumen suum tum in templis, tum extra tẽpla nutrit. Iã si mel & cera quercubus ceu domiciliis suis prẽcipuis adscribãtur, immẽso diuitiarũ auctu earum regnũ locupletatũ dicamus necesse est, & eius terminos tam procul ad omnes vitæ cõmoditates pertinere, quàm sese latè horum vtilitas extendit. Quid melle & cera in medicina vel præstantius vel crebrius? quorũ si multiplicẽ vsum persequi velim, integra mihi sint volumina conscribenda. Mel vitã interius variis modis variisq. nominibus cõseruat, alit, & vinoso spiritu exhilarat, vt interim quæ foris præstat omittam: cera exterius quot malis medeatur, ne ipse Hippocrates, quidẽ sic posset enumerare, vt non multa omisisse tandem deprehendatur. Mellis & ceræ munera multa videmus,

Apum copia in regione Septentrionali.

Mellis & cerę laudes.

videmus, dum illud exterius oculos abstergit à muco & læmis; hæc lumen ad videndum subministrat; sed tam multa videre nō possumus, vt eorum quorum beneficio videmus, totū regnum peruidere possimus. Sed missis his, quorum vtilitas nulla libri mediocritate explicari queat; missis etiam aliis quibusdam, quæ Theophrastus in hac arbore nasci annotauit, propiùs ad ea veniamus, quorū consideratio Druidis maximè videtur placuisse. In his est mel aërium, quod nō alterius arboris frondibus lubentius insidere, vt idem prodidit plantarū scriptor, ita neminem ferè latet eorū qui in siluis diu multumque sunt versati. Hoc manna cęleste, & panē viuum qui de cælis descēdit, quis est qui nō intelligat denotari; & idcirco non ex apum modò fauis & cæteris, sed ex hoc etiā cælesti dulcore cuiuis liquere, hanc meritò vitæ arborē posse nominari; quòd quia clarissimū est, nō est cur pluribus docere nitar. Sequitur Coccus nobilissimus glandifere arboris fructus, quo nihil est ad symbolicam arcanorū significationem accommodatius, tum ob viuum eius & flameum colorem, tum ob mirificam cordis & spirituum vitalium recreandorum facultatem: quæ ambo simul concurrentia, vel sola per se satis caussę habent, vt glandifera arbor lignū vitę vocetur. Hegesippus primatium peripetasmatis siue veli, quod in templo Salomonis pēdebat, colorem coccinum fuisse testatur, aiens eo igneum cęlū denotari. Enimuero quid igneū cælum esse dicemus aliud, quàm æternam beatorum vitam, cùm ignis vitam, cęlum rotunda sua forma & orbiculari motione aptissimè significet æternitatem? Et vt summis summa cōueniunt, & per gradus quosdam summorum communicatio ad inferiora descendit; ita ardens cocci color, & visum vibrante quadam flama feriens, primùm ordini conuenit Seraphico, qui amoris igne proximus Deo adhæret, cuique tanto cuiusque vita propiùs accedit, quanto vehementiore amoris incendio flagrat. Coccum Hebræi תולע vocant. quo nomine vermiculus generatim denotatur, vnde apud Latinos Galbæ fortè vocabulum, per litterarum duarum inuersionem, pro verme æsculum, vt ferunt, erodente. Nobis hic propositum non est, vt de Cocci vermiculo disputemus; id satis fuerit vno verbo dixisse, non ex vermiculo, sed ex ipso cocco fieri tinctura, tametsi ex cocco vermiculus frequenter nascatur. Mirum enim est quàm varia glandifera arbos producat, inter quæ sunt Gallarum aranei, formicæ, muscæ. quæ animalcula etiam in pilulis folio querno innascentibus inueniuntur. Sic ex cocco vermiculus nascitur, sed ille ad colorem inducendū adeò non necessarius, vt etiā non parum obsit, coloris materia erosa. Ventū autem est in hunc loquendi morem, vt vermiculi color vocaretur, propter ambiguam vocis תולע significationem, modò vermem, modò ilicis granum denotantis: aut quod magis suspicor, id priscis hominibus in grani iligni nomine accidit, quod nostratibus in Thunę verrucis, quas idcirco Hispani *Cocinillas* vocant, id est, suculas, quoniam in id genus vermiculos trāseant, quos nos D. Virginis Gallos sermone nostro nuncupamus, cùm tamen ipsæ verrucæ siue grana Thunæ non vermiculi tincturæ seruiant. Eorū enim generatio humorē colori inducendo aptum absumit & prorsus depopulatur: quam vt impediāt mercatores, vel calcem vel cineres inspergūt; tantū abest vt suculæ, vt sic Hispanorū more loquamur, colorem rubrū oculos gratissimo igne ferientē inducant. Idē in Grano quondam reor accidisse, quod Arabes *Kermez* vocant: vnde Europæis, ni fallor, omnibus color Kermesinus appellatur, purpureo lucidior & ad flameum ruborem multo magis accedens, quanquam nusquam hodie è purpuris panni tinguntur. Quoniam itaque color Kermesinus siue Coccinus vibranti rubet ardore, optimū fuerit flagrantis amoris symbolum, quo solo tota vita, quæ vita verè dicenda, constat. Verùm enimuero licet ardens amor ad Deum nos euehat, nisi tamen semel euecti ei conglutinemur, æternam vitam habere non possumus; quandoquidem is solus seruatur qui perseuerat vsque ad finem, ad quem peruenire nemo potest, nisi amato suo ad eum modum vniatur, vt ab eo distrahi nulla vi possit. Glutino igitur opus est, cuius nexu firmissimo ei à quo vita manat, perpetuò hæreamus & vniamur, ita vt nulla vis nos è beato statu queat dimouere. Quocirca stupendo diuinæ prouidentiæ artificio sic quercum videmus comparatam, vt viscum in ea crescat omnium præstantissimum; cui longissimè quoduis cuiusuis alterius arboris viscum tanto posthabendum interuallo, quanto caput nostrum reliquis membris & superius est, & excellentius, & diuinius. Præter enim vim illā conglutinādi summā qua pollet, à medicis deprehēsum est habere quoq. facultatē, vt morbo omniū

Coccus, glā. difera arbo- ris fructus.

Coccinus color quid de- signet.

Galbā ver- mis.

Thunæ gra- na siue ver- rucæ.

Cocinillæ.

Kermez gra- num.

Kermesinus color.

Viscum præ- stantissimū profert quer- cus singulare sacri n. orbis alexipharmacum.

sæuissimo & maximo, & idcirco sacro vocato validissimum sit ac præsentissimum amuletum. Inuadit hoc malum principem hominis sedem, & neruorum principio, vnde velut ex arce ad omnia membra sentiendi mouendique vis emanat, occupato, confestim & euestigio hominem deiicit, omni mentis, sensuum, & totius corporis orbatum facultate: & quasi parum id esset, hominem infra omnem brutorum naturam momento temporis & vno oculi nictu præcipitasse, illam præterea addit fœditatem & tyránidem, vt totum corpus diris tormentis distrahat atque vexet, os distorqueat, ac spumeo tabo oppleat, dentes horribili stridore collidat, oculos huc illuc terribili spectaculo diuellat, omnia denique membra vel distrahat, vel contrahat, vel sursum deorsum iactet. Nostrates à casu, quo eos quos inuadit mox præcipitat, Vallende siect, id est, caducum morbum appellant. Cui si primum Adami casum & omnia eius symptomata cõferas, non ouum ouo similius esse dicas. Confestim enim à pomo mortifero degustato, liberum mentis sese seruãdi arbitriũ amissum, & diræ totius animi diuexationes subsecutæ, & corpus ex immortali suo statu in mortis barathrum deiectũ: quo fit, vt vel nullũ sit malum quod à cadendo nomen habere mereatur, vel hoc vnum sit de maximis, atq. adeò ipsum maximum inter maxima. Quamobrem cùm primi nostri maiores huius mali, quo totum mortaliũ genus præcipitatum est, similitudinẽ cum epilepsia viderent, voluerunt, vt hęc quasi tessera quædam illius, & huius remedia remediorum illius haberetur. Hinc igitur morbum caducum & sacrum vocarunt: & quia primis parentibus iam mox à generis exordio reuelatum esset, mortiferum nostrum casum nõ ab alio quàm ab Hercule posse curari, epilepsiam morbum Herculanum vocarunt; haud alia loquendi formula, quàm ea qua Chironia vlcera ea nominamus, ad quorũ curationẽ Chirone aliquo opus esset: quanquã de his aliter alij ex veterum poëtarum fabulis non bene de Orphicorũ traditione consutis, prodiderunt. Nos Herculanum morbum dicimus, non quòd Hercules eo laborarit, vt vesani quidam somniarunt; sed quòd is à solo Hercule queat curari. non ille quidem quem epilepticum vocamus, sed is qui per illum denotatur, & quem solus Christus verus Hercules & verus medicus sanat. Quemadmodum igitur humani generis præcipitium per sacrum morbum significatur, ita per viscum quercinum singulare sacri morbi alexipharmacum, verus nobis Hercules, id est Christus denotabitur, si symbolicæ rationis ductum sequemur. Quamobrem quicquid Christo summo medicorum acceptum ferre debemus, id visco quercino tanquam aptissimæ tesseræ tribuemus: ex qua mox cogitatio subibit, hunc sic inter nos & Deum medium esse, vti viscum inter ea quæ conglutinantur. Verùm enimuero non sat fuerit, viscum in arbore vitæ crescere, id est, Christum Herculani morbi vnicum auerruncum cruci, quæ arbor vitæ est, affigi, nisi glutinũ quoq. nobis è visco accedat, & eo ipsi Christo cõglutinemur. Quid autẽ aliud est glutinum quàm ipse amor quo Christo soli caducum nostrũ morbum sanare potenti adhærere & vniri debemus? Amor enim quẽ Spiritus sanctus nobis flameo suo ardore infundit, verũ est & vnicum glutinũ, quo solo, vt Christo, vniri; ita eo solo cõsecrari & sancti effici possumus. Quoniã itaq. quotquot diuino Christi glutino, id est, Spiritu sancto Deo sunt cõiuncti; ab omni & corporis & mẽtis morbo, ab omni aduersæ fortunæ impetu, ab omni fraude & sæuitia draconis, ab omni deniq. periculo atq. metu sunt liberati, & in sanctorũ numerũ cooptati; meritò Druidę viscum quercinũ Ui vocarunt, id est, omnia tum corporis, tum mentis, tum rerum externarũ mala persanãs. Ui enim vt dilatationem indicat, ab omnibus liberat angustiis; vt purgationẽ significat, ab omnibus noxiis ac superuacaneis & mentẽ & corpus emũdat; vt deniq. cõsecrationis habet notam, eos quos purgauit, quos dilatauit, sanctos reddit, id est, Deo perpetuò coniunctos & vnitos. Viden' modò, quàm Plinių Druidæ non deluserint, sed pro eo ac eorũ professio postulabat, bona fide ipsi responderint, eã vocẽ qua viscũ quercinũ sua lingua nuncupabant, significationẽ habere omnia sanãdi? Quãuis igitur & alia multa quercus ferat, ob quæ & maximo in honore esse debeat, & arbor vitæ queat vocari, omniũ tamẽ primũ est & summũ ipsum viscũ & fructus visci quo Deo cõglutinamur. Quocirca cùm ea demũ vera sit vita, à qua omnis mortis timor, omne mortis periculũ, omnis malorũ occursus lõgissimè semper abest, nec ea vlli mortaliũ cõtingere possit, nisi is per visci acinos, è quibus glutinũ fit, vitæ datori cõglutinetur, id est, per Spiritũ sanctũ Christo vniatur; rectissimè factũ à Druidis, vt licet quercũ quidẽ honorarent, vti arboré in qua vita staret

Morbus sacer sive caducus.

Morbi caduci, cum lapsu Adami comparatio.

Epilepsia quare Herculanus morbus dicatur.

Chironia vlcera.

Visco quercino quid denotetur mystice.

Ui.

ac cre-

ac creſceret; at viſcum tamen tanto arbore facerent magis venerandum, quanto Chriſtus & Spiritus ſanctus Chriſto nos amore vniens, præſtantior eſt & diuinior quàm ipſa crux, quæ arbore vitæ denotatur. Neſcio quî fiat, vt me ſymbolorũ ratio tranſuerſum rapiat, ac prius multa dicere cogat, quàm ea dicere deliberaſſem. Propoſuerã mihi quercũ conſiderandam, vt ex eius natura docerem, nullã arborem aptiorem inueniri ad veram vitam denotandam. Primùm igitur de fructibus eius, deinde de adnaſcentibus & coniunctis, poſtremò materia roboris & multiplici eius vſu breues quaſdam notas aut potius notarum indices tradere decreueram, atq. tandem, his percurſis, ſigna rebus ſignificatis applicare. Verùm procliuis & promptus ſymbolorum explicatus, & artiſſima eorum cum rebus cognatio crebrò ordinẽ meum turbat & interrumpit; & multa, quia vltro volenti nolenti ſeſe ingerunt, prius effluunt, quàm ea, quæ ipſis præuertenda erant, ſint annotata. Quid? quòd hoc etiã feciſſe mihi videantur, vt reliqua quæ propoſueram fortaſſe ſuperuacanea ſint habenda, propterea quòd luculentis & firmis argumẽtis nũc effectum ſit, vt à nemine quamuis obſtinato vel negari poſſit, vel in dubium adduci; quin quercui maximè conueniat vt lignum vitæ nominetur. Addamus tamen materiã, non quia ſit neceſſarium, ſed ne neglecta hæc conſideratio, velut ad rem non facturа videatur. Diſcurras itaque primùm per omnes arbores, & diſquiras, an vlla ſit quæ cunctis ſimul dotibus ad tot rerum fabricam accommodata ſit. Sunt aliæ quidẽ duriores, ſed quanto duriores, tanto breuiores & fragiliores in ponderibus ferendis, vt buxus, vt cornus, vt ebenus. Quas enim trabes ex his in magnis ædibus tabulato cuipiam amplo ſuſtinendo parare poſſis? Aliis longitudo eſt, at durities deeſt, vt abieti & ſimilibus; in aliis denique alia deſiderantur: vna quercus eſt quæ omnes bonæ probæq́ue materiæ numeros explet. In mari nihil firmius, in terra nihil perennius. Quæ rogo materia ad nauem ſecuram conſtruendam aptior? In ædibus hæc longiſſimẽ cæteris omnibus arboribus antefertur, cùm cæteris dotibus, tùm cędendi etiam celandiq́ue facilitate. Accedit & illud in querci genere, tantam criſpi fibrarum diſcurſus elegantiam in quibuſdam regionibus inueniri, vt eius copia aceris deſiderium ſolari queamus. Nos hoc genus **Wagenſcot** vocamus, id eſt, lignum excreſcens in modum vndarũ ſeſe criſpantium; **Scot** quamuis creſcendi rationem indicat: **Wagen** verò fluctus ſignificat ventorum impulſu criſpatos. qua de voce Galli cæteriq. Romaniſantes nomen ſuum, quo pro eodem vtuntur, mutuati ſunt, duplici littera qua carent, in ſimplex digamma commutata. Cùm ergo querno robore nihil ſit aptius ad domos conſtruendas, rem vitæ neceſſariam, eoq́; domicilia non ſolùm ceu oſſibus quibuſdam componuntur, ſed apud plurimas etiam gentes, in quibus & noſtrates ſunt, haud ſecus ac citriis laminis ornantur, poterit & hac ratione, eaq́; non mala, vitæ lignum vocari, id eſt, ad commodè viuendũ maximum adferens adiumentum. Quid de igne dicam, qui non ad vitam tantùm bene agendam eſt neceſſarius, ſed apud hieroglyphicorum etiam magiſtros vitæ ſymbolum fuiſſe ſcitur? Certè ſi nullum lignum ignibus alendis melius ſit; quid ni & hoc nomine vitæ lignum vocetur? Iam vt cypreſſus extra terram æternæ mortuorum vitæ teſſeram gerit, ob eam, quam in hieroglyphica ipſius Aleph figura tradо, cauſſam; ita quercus intra terram poterit aptiſſimè eandem denotare, quandoquidem certum ſit, quernum robur ſub terra in ebeni tum duritiem tum colorẽ tranſire, nec vllo vnquam tempore corrumpi. Poſſem & alia in vulgus iactata huc adferre, ſed hæc mihi ſufficere, ne dicam nimio plura eſſe, videntur, ad hoc demonſtrandum; nullam arborẽ eſſe vitæ humanæ aut vtiliorem aut magis neceſſariã; atq. idcirco nullam fuiſſe magis idoneam ad ea quę ad veram vitã pertinent ſymbolis denotanda, & iis quidẽ nõ congruis modò & apertis, ſed magna etiam rerum vbertate copioſis. His igitur de natura arboris ſuccinctè annotatis, videamus quàm rectè ea conueniant quæ tum in ſacris litteris, tùm in vetere poëſi de quercu dicuntur: & quia nunc de ipſius vmbraculo Mamrico, ſub quo totius generis humani ſalus Abrahamo quondã fuit promiſſa, diximus; quæramus ecquа alia ſcripturæ loca ad eandem ſymboli rationẽ ſint examinanda. Occurrit extẽplò Ioſue filius Nun, alter à Moſe Iſraëlitarum dux & Imperator. Hic cùm populum ſuum in terram promiſſam poſt varias multorum annorum ærumnas induxiſſet, atque eam ipſi per tribus & cognationes habitandam colendamq́ue partitus eſſet, comitia indixit ad Sichem, in quibus commemoratis omnibus Dei beneficiis & ſtupendis miraculis, quibus popu-

Quercus arboris electiõ.

Wagenſchot. Scot. Wagen. Vagus Gal. id eſt fluctus.

bus populum Israëliticum ex infinitis periculis liberarat, tandem eò suam deducit oratione, vt interroget, Vtrum deinde Deo suo & eius promissis adhærere vellent, an verò ad idola gentium, quibus maiores ipsorum in Chaldæa & Ægypto seruiissent, reuerti. cui cùm respondissent, se Deum solùm culturos & adoraturos esse; pactum de nouo inter Deum & homines est sancitũ & redintegratum; quod vt firmum maneret, atq. tandem ad vitam sempiternam, patribus sub mysteriorũ inuolucris promissam, deduceret, bono omine initũ est sub quercu, sub qua multis antea ætatibus Abrahã acceperat generis sui omniumq. gentium consecrationem. Quod si dicas non referre, quercus ne fuerit, an alia arbos; respondebo, te pessimè de sacris litteris sentire, si in iis quicquã frustra dici existimas. Quorsum opus fuisset arboris nomen exprimere, si nihil in arboris commemoratione latuisset arcani? Alia scripta casu temereq. contexta dicas; at vt id de classicis sacræ scripturæ libris vel cogites vel proloqui audeas, Deus auertat. Iá vt piaculum hoc alibi fortasse larua aliqua & quæsito prætextu sese posset profanis hominibus probare; hoc tamẽ loco omnis calumniæ occasio sacrilegis præclusa est. Quid enim clarius, quid grauius, quid cõstantius aut dici aut scribi queat; quid reddere lectorem attẽtiorem ad singula verba diligenter & accuratè ponderanda, quàm ea narratio, qua instrumentum huius fœderis inter Deum & populum icti exponitur? cuius tandẽ hæc est conclusio: *Percussit ergo Iosue in die illo fœdus, & proposuit populo præcepta atque iudicia in Sichem.* Scripsit quoque omnia verba hęc in volumine legis Domini, & tulit lapidem pergrandem, posuitq; eum subter quercum quæ erat in sanctuario Domini, & dixit ad omnem populum: *En lapis iste erit vobis in testimonium quòd audierit omnia verba Domini quæ locutus est vobis; ne fortè postea negare velitis & mentiri Domino Deo vestro.* Est quisquam adhuc tam impudens sacrosancti voluminis bibliorum cauillator, vt hic neget singulas dictiones expendendas esse, & perquam studiosè considerandas? Nolim profectò tam sinistram de quoquam concipere suspicionem. Examinetur ergo quid agatur. Icitur fœdus. Cum quo? cum Deo. Ad quid? Vt populus maneat in cultu Dei & vera religione. Quis huius finis? Quis alius, quàm is qui finis est omnium mortalium, in eo constitutus, vt & hic vitæ suppetant necessaria, & post mortem vita contingat in sinu Abrahæ omnibus promissa? Quamobrem bene factum, quòd lapis huius fœderis verba cõtinens, sub quercu deponeretur, tum quò memoria ritu quercus diu eodẽ loco perennaret, tum quo per fœdus ea populus cõsequeretur omnia, quæ quercus symbolo denotantur. Placuit mihi maiorẽ in modum hæc testificatio, cùm ob id quòd interpretes omnes hic quercum vno consensu expressérint, tum quòd Cimbricum quercus nomen, de quo mox plura, cum fœdere & legitima vnione, quæ primùm Deo cõuenit, & ecclesiæ eius sponsæ insigniter conuenire cernatur. Alioquin enim prius eius quercus feciſſem mentionem, sub qua Iacob idola legitur sepeliuisse; propterea quòd quæ tempore præcedunt, ea in commemoratione quoque priora esse debere videatur. Sed bene accidit, bene Deus manum nostram direxit. Dum nos interpres Latinus & Græcus terebinthi larua deterruit, hoc effecit, vt vltrò in ipsam duceremur veritatem. Defossus est lapis, testimonium fœderis inciſum habens, sub Ela, quæ est in Sichem: & Iacob dicitur sub Ela quæ in Sichem est, idola defodisse. Rogo igitur, quæ causſa interpretes impulerit, vt cùm vtrobiq. de Ela Sichemica verba fiant, vno loco quercũ, altero terebinthum reddant? Video equidem, dicet aliquis, Iacobum simulacra omnemq. eorum ornatum defodisse sub Ela, sed eam non in Sichem, verùm post Sichem constitui. Est sanè ita in Latina versione, sed in Hebræo textu אֵלָה legitur. quod cùm alibi quoque idem sit quod in, tum hoc loco à Græco interprete sic redditum habemus, vt in Sichem Ela fuisse dicatur. Ela autem sub qua fœderis lapis à Iosua est erectus, nõ tantũ in Sichẽ, sed in ipso etiam tẽplo siue loco sacro, id est, בְּמִקְדָּשׁ dicitur stetisse. Cõiicio itaque, ab eo vsq. tempore quo Iacobus illic simulacra terra obruerat, locum hunc sacrum fuisse, atque idcirco Iosuam in eo voluisse exstare fœderis, quo Iudæi idola abiuratunt, monumentum, vt rursus in mentẽ veniret, quondam à Patriarcha Iacobo hic omnem idolomaniç apparatum defossum obrutumque fuisse. Confer nunc mihi Iacobi & Iosuæ factum, confer falsos Deos & insana simulacra sub alta humo depressa, & perpetuis tenebris cõdemnata, cum Israëlitis sollemni ritu iurantibus, se nunquam ad simulacrorum cultum descensuros, confer locum loco, confer quercum quercui; disces tandem (ni vel ego fallor,

Quercus in Sichem.

Pessimè de sacris litteris sentit, qui quicquam frustra in iis dici putat.

Lapis fœderis sub quercu depositus à Iosue filio Nun.

Ela in Sichem.

fallor, vel tu admodũ hebes sis) ob eam causſam quercũ in partes vocatam, vt eius ſymbolo moneamur, omnem noſtram vitam conſtare in abiurandis idolis. Mortem ſubiuit humanum genus, quia draconis ſuaſu vetitum ſcientiæ boni & mali arboris fructum primus parens deguſtaſſet. Primus ergo gradus ad Deum regreſſus fuerit, ſi omnia draconis conſilia & machinamenta reiiciamus, deſpuamus, conculcemus, vnumq; Deum ſolum colamus & adoremus. quod ſe facturũ eſſe populus Iſraëliticus ad quercum Sichemicam ſpopondit, pro eo atque multo antea ad eandem arborem eandem rem Iacob Deo vouerat, ipſo mox facto demonſtrans, quàm falſorum Deorum & draconis eorum patris hoſtis eſſet. Quamobrem viſus eſt Deus, cuius inſtinctu & auſpiciis hæc geſta eſſe nemo diffitebitur, luculentis indiciis tum in Mamre tum in Sichem monuiſſe, quercum vitę arborẽ eſſe; & ex diametro cum lethifero vetiti fici veneno pugnare. Adde his inſignem illam & nobilem Dauidis victoriã, qua Goliath mõſtroſæ magnitudinis Gigantẽ in valle quercus deuicit. O nobile perpetuò futurum quercetum non tam ob illum Dauidem pecoris paſtorem de Gigante ouantẽ, quàm ob eius victoriam, qui Dauidis typo denotatur. Chriſtus enim per Dauidem voluit ſignificari, qui de dracone primo omnium anguipedum Gigantum patre, cuius Goliath typum geſſit, ſplendidiſſimum in quercu acturus erat triumphum. Quamobrem cùm omnia & legis & hiſtoriæ arcana ad crucem ac victoriam Chriſti pertineant, quî poſſimus inſitiari, quercus vmbram ad crucem Chriſti ſe diffundere, & quicquid eius celebrat prędonia, id totum ſpectare ad crucis honores? Obruta ſunt idola ſub quercu: cogita patrẽ idolorum ſub cruce perpetuis tenebris ſepeliri. Initum fœdus de vero Dei cultu obſeruando, non antè erit abſolutum, non antè perfectum, quàm teſtimonium eius ad crucem legatur. Neq. porrò antè ad omnes gentes benedictio & ſancta Dei nominis inuocatio, & ex hac inuocatione vita peruentura erat ſempiterna, quàm quercus Mamre promiſſum ſemen exaltaſſet. Quando igitur quercus veteris legis, ſignum fuit crucis Chriſti, & hæc vera ſit arbor vitæ, quid eſt abſurdi, ſi quercus arbor vitæ dicatur; immo quid abſurdius, quã ex hac naturalium & ſacrarum rerum conuenientia, non perſpicere vitæ lignum non aliud quàm quercum eſſe? Quoniam verò Chriſtus in cruce de dracone triumphũ omnium ſupremum erat acturus, ex qua quæſo arbore alia, quàm ex quercu contra draconẽ & eius idola conſtitui debuiſſet trophæum? Trophæum fuit quercus Sichem gemina ratione; altera ex Iacobo, altera ex Ioſua tributa. Trophæum fuit quercus in valle ea quę Goliath vidit occidi. Trophæum fuit quercus Mamre propter ſemen promiſſum, à quo vt draco erat conculcandus, ita totum genus mortalium à morte liberandum. Quid referam plura quercus præconia; quid plura ex hac arbore trophæa, cùm hæc ſint clariſſima? Attamen hæ quercus cõ memoratæ non alterius quàm crucis cauſſa, quam denotabant trophæa, dici poſſunt; atq. idcirco ſolùm trophæa dici merentur, quia veri trophæi ſignum ferebant. Quamobrẽ cùm quercus crucis ſit ſymbolum, quid dici queat probabilius, quàm crucẽ ipſam quernam fuiſſe? Verùm quò hæ noſtrę glandes magis magisq; inſuetis hactenus palatis adlubeſcant, diſcantq. omnes non apud Iſraëlitas tantùm, ſed apud priſcos etiam Ianigenas quandam religionis Chriſtianæ vmbram fuiſſe; videamus quam maximam arborem dedicare ſoleant trophæis. Ne tamen omnes rogemus, néve ab antiquitatis imperitis decipiamur, Maronem ceu Delphicum quoddam poëtarum oraculum adeamus. Is vndecimum Æneidos librum ad hunc modũ exorditur:

Quercus, crucis Chriſti ſymbolum.

Oceanum interea ſurgens aurora reliquit:
Æneas (quanquam & ſociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataq; funere mens eſt)
Vota Deũm primo victor ſoluebat Eoo:
Ingentem quercum, deciſis vndique ramis,
Conſtituit tumulo, fulgentiaq; induit arma,
Mezenti ducis exuuias (tibi magne trophæum
Bellipotens) aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaq; trunca viri, & bis ſex thoraca petitum
Perfoſſumq; locis, clypeumq; ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.

Videor mihi hic quercum videre Sichemicam, ex qua Iacob & Ioſua trophæum de

idolis

idolis constituerunt. Cùm enim quercus Sichem dicitur, quercus Eoa siue matutina dicitur, eo quòd שָׁכַם idem sit quod summa luce surgere; quo nomine monemur nihil matutino tempore prius esse, quàm vt de victoria contra draconẽ cogitemus; nec alia ratione aut via contra eum posse trophæum cõstitui, nisi mox in ipso primo diluculo eam curam suscipiamus, & cum Deo fœdus renouemus, abiurando quicquid nobis nogotij vel fuit vel esse possit cum dracone & idolis: quorum cùm varia genera sint, tum philautia principem sibi locum sumpsit; cuius comites superbia & auaritia, & cætera horum germina & cognata. Quoties igitur quercum Virgilianam audiemus, ex qua primo diluculo trophæum sibi fecit, de quercu Sichemica & eius notatione cogitemus; & quotidie matutino tempore idola defodiamus, & pactum cum Deo renouemus, vt ea nobis fructuosa sit promissio, quam Deus sub quercu Mamre legitur sanxisse. Profectò non possum Virgilij cùm cæteras insignes dotes, tum maximè cognitionem antiquariã satis admirari. Vide quàm conuenienter sacris litteris quercum trophæo dedicarit, quàm egregiè prisci Hebræorum & Ianigenarum maiores in hoc symbolo cõsenserint; non illi quidẽ vlla ducta demonstratione humana satis efficaci, sed solius Spiritus sancti impulsu ea obseruare coacti, quorum rationes nullas certas haberent. Omnia itaque trophæa apud antiquissimos Iapeti posteros ex quercu fuerunt aptata, quò in omni victoria illius victoriæ exstaret monumentum, quam agnus in quercu obtenturus esset: Mira sanè est congruentia nominis Sichem & trophęi matutini. Christus enim verus iustitiæ Sol mane surrexit, & verũ nobis diluculum attulit; adeò vt hinc Erigone diua virgo vocari queat. quæ hoc nobis diluculum tenebras non diurnas, sed æternas depellens peperit qua de voce in Croniis plura. Verùm quia latum hic contemplationis pelagus aperitur, contrahenda nobis vela, & è Syria ad aliud littus obuertẽda prora. Aueo enim videre antiquissimum illud Dodonæum quercetũ, & sciscitari quæ in illo oracula reddi consueuerint; quæq́ue fuerint Chaoniæ glandes, quibus homines primùm victitarunt. De Dodonæo Ioue, deq́ue eius vaticiniorum antiquitate & fabuloso exordio, cùm alij, tum Herodotus & Strabo consulendus. Nos in Gallicis docemus, Chaoniam ab Hercule Chone, id est, à Nocho nomẽ accepisse. quo fit, vt illi optimè senserint, qui Dodonen à Deucalione conditam scribunt, quandoquidem is idẽ sit cum Nocho, vt in Croniis ostendi. Nomen aliis Dodone, aliis Dodon quondam pronunciatum fuisse, Eustathius tradit. Oraculum autem ex Phœnicia venisse, vti Herodotus prodit, ex eo liquet, quòd Nochus, quem vel Chaonem Herculem, vel Deucalionem voces, è Phœnicia in illam Græciæ partem prius appulerit, quàm in Italiam nauigarit. Hyginus à Thessalo, quo nomine Deucalionem vocare videtur, Dodonam conditam dicit. Alij columbas, alij anus quasdam, alij quercus oracula cecinisse scribunt. Homerus omnium Græciæ scriptorum antiquissimus hac de re sic canit:

Dodona ciuitas.
Dodonæum oraculum.

Τόν δ' ἐς δωδώνην φάτο βήμεναι ὄφρα θεοῖο
Ἐκ δρυὸς ὑψικόμοιο διὸς βουλὴν ἐπακούσῃ.

Id est, vt rudi vertam dictione:

Illum ad Dodonam dicebat abisse rogatum
Consilium Iouis ex quercu alta fronde superba.

Quia igitur extra omnẽ controuersiam est, lucum hunc omniũ esse antiquissimum, probabile est multo Pelasgis esse vetustiorẽ; & tanto quidẽ, quanto Gallos veteres Pelasgis fuisse priores, ex iis quę de Iapygia & Epiro tradidi, quiuis colligere possit. Quãdo igitur omnis Ogeniorum hominum religio ad vitę lignũ referebatur, nõ potest esse obscurũ, cur Nochus, siue Chaon, siue Deucalion, siue Thessalus quercetũ Ioui cõsecrarit. Cùm enim totius orbis pontifex maximus esset, diligenti studio vbiq. terrarũ curabat, vt vetusta Sethinorũ de religione instituta & sacri ritus diuinitùs accepti docerentur; atque ad eam rem collegia & diatribas plurimis locis erigebat, quarum nulli Dodonæa aut venerationis nomine cessisse videtur, aut antiquitatis opinione. Dicebantur autem in ea oracula promi, propterea quòd quæ in sacris essent, vel ritibus vel traditionibus Sethinorum, quibus religio tota debebatur, ea omnia vera de venturo Christo vaticinia obscuris ambagibus indicarent. Hinc iactatum, homines hic primùm glandibus pastos, eo quòd omnis diuini cultus & pietatis doctrina fructus est quercus, id est, crucis Christi: quoniam nimirũ omnis eius vtilitas è sola cruce depẽdet. Omnes enim cærimoniæ,

Glandibus quare homines primùm pasti dicantur.

omnes

omnes ritus, omnis traditio, omnes preces, omnes hymni ſteriles & inanes & nullius frugi cùm nunc ſunt, tum olim fuerunt, niſi ad crucem referantur. Hinc Tau ſiue crux in manibus earum imaginum quas hieroglyphica nobis demonſtrant monumenta, vt videlicet intelligamus, omnes ſacras litteras & figuras ad Tau pertinere. Cùm igitur Tau quernum eſſe dixerimus, reliquum eſt, vt eius fructus glans allegoricῶs nominetur. quæ non olim modò primus homini cibus fuit, ſed nunc etiam eſſe debet, id eſt, primo loco ab homine ſumendus. *Primùm*, inquit ſalus noſtra, *quærite regnum Dei*. quod ſymbolorum magiſtri dixiſſent, Primùm veſcimini glandibus. Vnde igitur, dices, prouerbio omnium ore trito monemur, ne poſt fruges inuentas glandibus veſcamur? Bene profectò monemur, ſed vereor vt quiſquam hactenus, cuius rei moneamur, intellexerit. fuit olim figuris & ſymbolis locus, ſed poſtquam Chriſtus in mundum venit, ad quem omnis figurarũ ſignificatio ſpectabat, fuit res ipſa pro figuris amplectẽda. Quemadmodum igitur poſt Chriſti mortẽ Moſaicæ legis cærimoniæ ceſſarunt; ita nec glandibus amplius erat veſcendũ, ſed ipſa fruge Chriſtiana per glandẽ olim denotata. Sit ergo nũc ita, vt glandes non edamus; at edamus tamen cibum illum, cuius glans habuit ſignificationẽ. Non ponimus nunc præputia, ſed ponenda ſunt ea quæ præputia deſignabãt. Veſcimur itaque nũc frugibus, dum ea comedimus quæ glandibus notabantur, quæ tanto ſunt prẽſtantiora, quanto viuus homo homine picto. Huc ſpectant quæ de Sole & Luna alibi dixi; vbi Lunæ nomine cærimonias & veterem legem capi debere monſtraui, quæ Sole exorto lumen ſuum amittere videtur. Quæres fortaſſe, qua de cauſſa ipſæ quercus oracula edere dicerẽtur? Ea haud dubiè ratione, qua homo viuus ſui ipſius fundit imaginem, quam pictor in tabulam refert coloribus expreſſam. Eodem enim quercus, id eſt, crux Chriſti ex ſe ſimulàcra ſui edebat, quæ Curetes cærimoniis & ritibus expreſſa populo ſpectanda præbebant. nunquam illa quidem intelligenda, niſi Chriſtus in mũdum veniens, & ſe hoſtiam ad ſordes noſtras eluendas in crucis altari offerens, omnem obſcurarum imaginum & figurarum caliginem clara luce diſcuſſiſſet. Quod autem de columbis fabulati ſunt, quò ſit referendum vt coniectare poſſum, ita aſſerere nolim. Appulit fortaſſe Nochus in Epirum duabus nauibus, quas bono omine columbas potuit nominare, tum ob volatus celeritatem, tum quò memoriam refricarent eius quod in magna illa naue acciderat in gemina columbæ emiſſione. Ex vera enim hiſtoria inanes frequenter fabulæ apud Græcos natæ ſunt de rebus vetuſtis non bene cognitis, vno quoque ſibi ſomnia comminiſcente. Sic Plutarchus columbæ ex arca à Deucalione emiſſæ meminit, inſigne teſtimonio ſuo ſuggerens argumẽtum, Deucalionẽ non alium quàm Nochũ intelligi debere. ſed in emiſſionis cauſſa à vero aberrauit. Nec aliter hîc accidiſſe reor, dum colũbæ è Phœnicia dicuntur emiſſæ; è quibus alij quod viſum fuerit ſibi fingant: mihi certè naues lubet ſuſpicari. idq. eò magis, quòd hæc auis Veneri dedicetur, ad quam terris omnibus inducẽdam Nochus potiſſimũ nauigabat. Holcadi maximæ, qua generoſiſſimæ quæque Reginæ Hungarię ancillæ & pediſſequę vnà cum Oeconomo & aliis, inter quos & ego fui, in Hiſpaniam è Belgio vehebantur, nomen erat Mons Veneris, vt & ingens moles, & formoſarum mulierum vectura notaretur: cui ego potius columbæ nomen dediſſem, maiorem eorum quorum columba teſſeram habet, quàm molis rationem habiturus: tametſi ſciam, eum qui nomenclaturam dederat, ad fabuloſum Veneris in Apennino montem alludere voluiſſe. Non fuit itaque falſum columbas olim oracula reddidiſſe, ſi naues pro vectoribus capiantur, eo quòd ij qui cum Deucalione ex Phœnicum littore appuliſſent, primi ſacrorum doctrinam in Epiro plãtaſſent; & quorſum ea tenderet, nobili querceto ſollertibus ingeniis intelligendum dediſſent. Atq. hoc quidem primum Dodonæ fuiſſe videtur inſtitutum: à quo poſteri immanibus ſpatiis digreſſi, vaniſſimũ aperuerunt mercatum mendaciorum, quæ ceu vera vaticinia protruſa, ingentem quæſtum fallacibus ſacrificulis attulerũt; qui vt perpetuus eſſet, omnem non veritatem modò, ſed veritatis etiam memoriam frigidiſſimis & execrandis idolomaniæ portentis obruerũt. Hoc eſt illud præſens omnis pietatis venenum, hoc vſitatũ religionis exitiũ, cùm quę diligens patrum cura ad frigidos hominũ animos accendendos comparauit, ea ad ſordidũ lucrum detrahuntur. Hoc eſt illud præcipitiũ, quo quæ Deo ſunt conſecrata & pietatis ſtudiis promouendis inuenta, ea ad Mammonam rectiſſimo lapſu deuoluuntur, ruina ſua non rarò totam ſecum trahentia religionẽ;

Quercus quà de cauſſa oracula edere dicta.

Columbas olim oracula reddidiſſe, quomodo intelligendum.

Sacrificulorum quæſtus, idolomaniæ cauſſa.

quod vtinã nunquam cogeremur videre. Vt vt res nunc habeãt, id saltem vnum est de certissimis, omnẽ priscam sacrorũ apud Ianigenas disciplinã hac via sic corruptã quondam fuisse, vt tandem Deus non abusum modò, sed res etiam ipsas ad pium vsum olim institutas, tolli mandauerit. Quamuis enim non temere vetustę leges & antiqui ritus & iam olim receptæ consuetudines tollendæ, cùm tamen plus damni è re quapiam obseruata, quàm abrogata oriri cernitur, tum haud dubiè commutatio, quæ cæteroqui periculosa est, si Aristoteli remp. constituenti credimus, differenda. Hinc excelsorum locorum, & aliorum quorundam à priscis hominibus ad pietatem inflammandam optimis rationibus destinatorum, vehemens & crebra in sacris litteris detestatio; quæ non ad primam rituum caussam & constitutionem, sed ad despuendam eorum corruptionem referenda est, quæ tanta nimirum euaserat, vt nulla recti vsus spes relinqueretur. Primi illi venerandi patres animaduertentes, & in seipsis etiam experti, hominis animum post Adami lapsum tam prono gradu corporis sensum sequi, vt frequentius multo rapiatur, quàm ducat, existimarunt quamplurima esse quærenda adminicula externa, quibus ad res diuinas à terrenis erigatur. Quoniam itaq. in omni oratione primarium est, vt mens nostra sursum ad cælestia sese attollat; vtilissimum fore existimarũt, si corporis motione & aliis externis signis homines ad eam cogitationem impellerentur. Quamobrem optimum crediderunt, si Deum oraturi ad montes adscenderent, tum vt laboriosus corporis ad superiora nixus animũ moneret, quò his inferioribus relictis, totus ad cælum cum alaudis euolaret, atque sese ei, quẽ oraturus esset, quàm proximè posset, cõiungeret; tũ vt hoc scandendi labore ac mora interposita, diutius diuina meditaretur, & paratior ad preces post diuturnam multamq; cogitationem veniret. Adde & mõtium solitudinẽ, quæ maiorem in modum nos à turbis abstrahit, & contẽplationem promouet. Deinde cælum à nobis propius quàm antea distans, magis inuitat ad architecti sui admirationem, qua prouocatis cogitatio subit, tantam machinam nostra caussa à Deo factam esse, & tot sideribus & variis eorum cursibus ornatam. Hinc in amorem rapimur & omni studio nitimur, ne ingratos nos ei præbeamus, qui tam incomparabili tot beneficiorum copia nos cumulauit. Quòd si montium aditus & adscensus ad hanc iuuat cogitationis sublimitatem, non possumus non fateri rectissima eorum fuisse instituta, qui montes ad sacrificia & orationes delegerunt. Iam videtur nobis & ipsa natura dictare, ea Deo adorando loca esse conuenientissima, quæ quàm maximè ad cælum Dei domicilium accedunt. Christus orationem, quam nos docuit, sic exorditur, vt mox cæli faciat mentionem, & in eo patrem nostrum dicat habitare; quod & illi prisci rituum sacrorum magistri externo adscensus labore monuerunt, vt nimirum in mentem veniret, omnia nostra vota ad cælestem vitam contendere debere. Vt verò quod dicimus illustri doceamus exemplo, recordemur quo primum loco post diluuium sacrificarit Nochus pater omnium gentium. Sed dici potest id necessitatis fuisse, vt in montibus Ararath quando in illis arca quieuisset, immolaret: audiamus quid Abrahamo Deus præceperit. *Tolle*, inquit, *filium tuum vnigenitum quem diligis Isaac, & vade in terram visionis, atque ibi offeres eum in holocaustum super vnũ montium quem monstrauero tibi.* Vide, rogo, quali sacrificio qualis locus præscribatur. Quid? an nõ in monte Oreb Deus Mosi apparuit? an non in eodem iussus est sacrificare simul ac populum ex Ægypto eduxisset? Iam quis locus Dei & Mosis colloquio ad religionem & remp. Israëlitarum cõstituendam electus est? nónne mons Oreb siue Sinai? Quocirca vt Deo colloquamur, quod inter orandum facimus, montem adscendamus, quò corporis adscensu animus ad adscendendum ad patrem, qui in cælis est, incitetur. Plurima possem exempla adferre, quibus hanc priscam consuetudinem docerem; sed in re clara frustra pluribus agerem. Ex vno Michęę loco apertissimè discas, nõ solùm in mõtibus olim homines Deo sacrificare consueuisse, verùm etiam ab hac prisca consuetudine montes pro sacrificiis aliquando in orationem venire. *Et erit*, dicit vates, *in nouissimo dierum mons domus Domini, præparatus in vertice montium, & sublimis super colles, & fluent ad eum populi, & properabunt gentes multæ, & dicent, Venite adscendamus ad montem Domini.* Hæc ille, & alia eôdem spectantia, quibus docet Deum oblaturum hostiam suam in monte Sion, & illud sacrificium fore apicem & summam omnium sacrificiorum, quo nimirum tanquam ad verticem suum summum omnia priscorum sacra referebantur.

Montes quare ad sacrificia & orationes delecti.

bantur. Siue igitur hic montem in vertice montium, Christum immolatum intelligas, siue regnũ eius in monte Sion per sacrificiũ supremum cõstitutum, eõdẽ res pertinebit. Cùm enim saluatio esset exitura è monte Sion, vt Isaias vaticinatus est, omnia sacrificia ad montem Sion tendebant; id est, ad illam hostiam, cuius sanguis fluuius vitæ vocatur. Ex his modò cuiuis liquebit, quàm multis & solidis rationibus Ogygij patres in mõtibus orarint & victimas mactauerint. Quæ igitur causa fuisse dicetur, vt Deus excelsa detestatus sit, atque id nec vno loco, nec paruis minis? Nempe quia loco sacrificij, vni Deo fieri consueti, idolis cœptum est in montibus immolari. quæ execranda sacrorum corruptio sic omnes gentes & inuasit & occupauit, vt Deus simpliciter omnia excelsa vna sententia cõdemnaret. quod dum facit, non sic capienda sunt eius verba, vt prohibere existimetur, ne quis in monte ipsi Deo vel preces offerat vel hostias mactet. Nam Sion in mõte erat, in qua non aliæ modò hostiæ in templo Salomonis Deo sunt oblatæ, sed tandẽ ipse etiã Christus est immolatus. Eodẽ modo de lucis existimandum. Primi mortales cùm diuinitùs accepissent, vitã æternam & summam salutẽ ex arbore petendam esse, arbores consecrarunt, vt earum monitu promissi ligni perpetuò recordarentur. In hoc autem honoris genere quercus primas tenebat, nec principiò luci aliis siluis quàm quercetis constabãt: cuius clarũ indicium in nomine Dryadũ videmus; quæ licet quarumuis arborũ Deæ crederentur, à quercubus tamen nomen ferebant; eo quòd illæ solæ apud primos homines in veneratione fuissent, & in arborũ regno citra omnẽ priscorum hominum controuersiam principatum tenerent. Verùm symbolica hęc ratio ab antiquissimis Sethinorũ patribus ante diluuium accepta, ac inde ad Nochi posteros deriuata, in idolomaniam degenerauit; atq. inde quercubus quas vt futurę salutis tesseras habere debuissent, numina adscripta, & ab iis ad alias arbores superstitionis vesania propagata, cœperunt Dryades & Hamadryades quarũuis arborũ Deę haberi: Quibus mox Faunorum nomen additum, quo necessaria saltuũ tutela denotatur, maiorẽ in modum impias de falsis Diis opiniones auxit. Quid multis? tandem eò ventum est dementię, vt quot falsa Deorũ numina ex diuersis Dei nominibus stolidi sibi fingerent mortales, tot fere luci cõsecrarentur. Quamobrẽ Deus populo Israëlitico, è quo nomẽ ipsius carnem erat assumpturũ, præcepit, ne excelsa & lucos more gentium haberent, ne rursus in idolomaniã, è qua Abrahamũ ad verum suiipsius cultũ vocauerat, relaberẽtur. *Subuertite*, inquit, *omnia loca in quibus coluerunt gentes, quas possessuri estis, Deos suos super montes excelsos & colles, & subter omne lignũ frondosum. Dissipate aras earũ, & confringite statuas; lucos igne comburite, & idola comminuite: Disperdite numina earũ de locis illis. Non facietis ita Domino Deo vestro.* Hæc & alia Deuteronomij capite duodecimo. quibus plurima alia loca cõsentiunt. Neq. sanè sine maxima caussa Iudęis hác legẽ sanxit Deus, ne excelsis lucis & statuis se colerẽt, quòd sciret quàm proni semper & fuissent & essent ad idolomaniã; & ne hoc quidẽ tam graui edicto, omnibus ferè locis, non sine maximis minis & sæua eorum qui transgressi essent punitione, repetito, dementẽ idolorum cultum potuit excludere. Omnes totius sacræ scripturæ libri pleni sunt obiurgationũ, castigationum, exprobrationũ, vltionũ de horrẽda Iudæorum idolomania; quæ tanta fuit & tam pronis semper animis arrepta, vt post tot miracula, tot ostenta terra mariq; edita, tam infinita beneficia, tot hostes in audito victoriæ genere superatos, cæsos, pulsos; post, inquã, terrę promissę possessionẽ nũc aditã, post loca eius omnia per cognationes descripta & distributa, Iosue nouũ inter ipsos & Deũ fœdus sanciẽdũ putarit: quod sic proposuit, vt maximis quibusq. & illustrissimis beneficiis cõmemoratis, dixerit, se vereri ipsos nunquã pacto staturos; atq. idcirco fore, vt ad idolorũ cultum relapsos Deus diris modis affligeret ac perderet, vt crebrò pòst legimus accidisse. Nõ mirũ igitur, Deũ omnẽ ipsis idolomaniæ pręcidisse occasionẽ; vetitis etiã iis quibus pij viri ad diuinas cogitationes & excitandas & alendas vti potuissent. Neq. id solis credamus vsu venisse Iudęis; immo sic potius æstimemus, omnia prisca diuinorũ symbola, omnes ritus, omnes cęrimonias, omnia Dei nomina, omnes angelorũ potestatumq; distinctiones, quibus administris Deus totius mũdi vniuersitatẽ gubernat, ad idola & falsa Deorũ figmenta iã tum olim trãsiisse, & in singulis gentibus vix paucos aliquos reliquos fuisse, qui hunc idolorũ mercatum peruiderẽt. Verum quãuis tota illa sacrorũ ratio ad draconis castra, auarorũ antistitũ religionẽ cauponantiũ adiumẽto, perfugisset, ob id tamẽ non desiit Deus eisdẽ & symbolis

Luci quare ad sacrificia delecti.

Luci principiò solis quercetis cõstabant. Dryades.

Hamadryades.

Faunii.

Iudæorum idolomania.

& allegoriis in arcanis prædestinati sui regni cõsiliis vti. Iã quercus in Dryades degenerarunt, iam luci falsis diis consecrabantur, iam olim aræ in excelsis montibus exstrui cõsuetæ, Dei mandato prohibitæ fuerant: nihilo tamẽ minus Deus lignũ dixit in panem mittendũ, dixit montẽ in vertice montiũ præparari, & alia id genus permulta, quæ cum priscis symbolis adamussim quadrabant. Quis præterea clarius aperuit, quæ paradisi arbor lignũ vitæ vocaretur, quam D. Ioannes in sua apocalypsi, quã de Christi pectore, cui incubuit, suxit? Liceat igitur & nobis in hac symbolorũ veterum silua sic versari, vt omnem idolorum contagionẽ procul fugientes, priscæ veritatis vestigia, quoad eius angusto pusilli ingenij nostri captu fieri potest, diligenter obseruemus, & quò nos admirabili suo consensu vocant atq. ducunt, eò sequamur. quod si fecerimus, multa idolomaniæ propugnacula, multa præsidia, multa armamenta è manibus hostiũ eripiemus. Quãdo igitur quò quercus referenda sit, tãquam ad primã venerationis, in qua habita est, caussam ostendi; docuiq. huic maximè arbori conuenire, vt arbor vitæ vocetur; reliquũ est, vt nunc ex ipsis priscis symbolorũ nominibus, quorũ quidẽ memoria exstat, demonstrẽ, me non aliud in lucẽ eruisse, quàm id quod primo vocabulorum architecto diuinus instinctus suggessit. Videamus ergo quid quercus Latinorũ, δρὺς Græcorum, אלון Hebræorum, Cic nostras, rationis habeant, vt arborẽ glandiferam designent. Nisi enim nomina, quæ rerum symbola sunt, cum vetustis sacratũ rerum tesseris cõueniant, nolim quicquã mihi fidei adhiberi: at si clarè demonstrẽ, eõdem nominum rationes tendere, quò tum per cõiecturas, tum per veteris poëseos & scripturæ testimonia perueni; haud equidem intelligo, cur hanc nostram inuestigationẽ quisquam debeat accusare vel vanitatis vel erroris. Vt igitur modò declaraui, Gallicum visci nomen cum eo ad vnguem quadrare significatu, quem Plinius à Druidis acceperat; ita nunc patefaciam & Græcum & Latinum glandiferæ arboris nomen tale esse, vt nihil magis queat vel cũ vitæ ligno, vel cum cruce conuenire. In Abecedario Latinorum, & in litterarum enumeratione ab Hebræis vsurpata, doceo litteram Q in locum duplicis nostri digãma, quod duplex V vocamus, & duplicis V pingimus figura, iam olim irrepsisse; atque inde factum vt duplici hoc digamma cæteræ nationes careant, & aliàs aliam litteram ipsius loco substituant, aliàs etiam prorsus omittant, vt in Druida videmus accidisse. Latini certè & Hebræi nonnunquam Q loco eius ponunt; cuius eorum facti, cùm quo dixi loco, tum in Vortumno quoque memini aliquot me exempla protulisse. Latini, in quibus Festus Pompeius non vltimos ordines ducit, quercum dici existimant, quòd id genus arboris querquerum sit, id est, graue. Aliis placuit querquerum frigidum esse, & inde febrẽ querqueram Lucilio febrem frigidam dici, addito etiam illo Κάρκηρα frigidam cum tremore vocari: atque inde Carcerem à frigido nomen sortiri. Hic nihil sani video, nec quid Κάρκηρα nominent, satis intelligo, licet sciam Καρκαίρω apud Homerum legi pro fragore; cuius soni genus Eustathius ad nominis attulit caussam:

Τῶν δ' ἅπαν ἐπλήθη πεδίον, ἠ ἐλάμπετο χαλκῷ
Ανδρῶν ἠδ' ἵππων, κάρκαιρε δὲ γαῖα πόδεσσιν.

Nobis Karaken & Kraken dicitur à fragore quem edunt res dum violento ictu vel pulsantur vel rumpuntur. Et Eustathius alibi annotauit, secundum Rho in verbo Græco redundare, quod sermo noster non recepit. Quamobrem si febris vlla Κάρκηρα vocetur, illa sic vocabitur, quæ tanto horrore inuadit, vt dentium stridorem edat. Verùm querquera febris dicetur à Quer, quod est idem quod dentibus strideo; verbum à sono similiter ac Crat factum: A quo Quern mola est vocata, propter similem stridorem. Hebræi חרק dicunt, quod ad Crat propius accedit. Allemani Kurren dicunt, alij etiam Kerren. Melius igitur ab antiquo verbo Cimbrico Quer Querqueram febrem nominatam dicemus, eo quòd assiduo dentium stridore inuadat, quàm à Καρκαίρω, quo fragorem edo, denotatur. Hinc Lucilius lucem capiet, dum dicit, *Querquera consequitur febris capitisq; dolores.* Et alibi: *Iactans me vt febris querquera.* Plautus bilis querqueratum dixit, indicans à bile hanc in febribus fieri dentium concussionem. Viden' quàm vetustæ Græcorum Latinorumque voces ægrè citra linguæ nostræ subsidium intelligi possint, quamque nihil quercui cum febre querquera, & querquetum nihil minus quàm magnum denotare? Quòd verò carcerem à frigore dictum scribant, id æquè ac cætera falsum est; cùm carcer Latinum vocabulum ab antiquo

Cimbrico

Quercus arboris nomina, Latinè, Græcè, Hebraicè & Teutonicè, vnde dicta, & quid significent.

Q in locum VV irrepsit.

Querquera febris.

Kraken.

Quer. Quern.

Carcer eris.

Cimbrico fiat. Karker enim locus est quo homines conclusi tenentur; sic vocatus, quòd omnia ea quæ homini grata sunt, in quibus primas lux tenet, auertat. Eat nunc cum suo frigore Festus, & frigidas suas nugas iis obtrudat qui primas linguæ Latinæ origines ignorant. Poterat Carcer à coërcendo dictus videri, vt Varroni placuit, nisi Karker Cimbris & vsitatum esset, & certam apud eos haberet significationis caussam. Karker.

Porrò vt daretur querquerum frigidum esse, num inde probabile fieret, quercum à querquero deriuari? Nihil est quercu efficacius ad frigus variis modis propellendum, caloremque humanis vsibus subministrandum, tantum abest vt ei quicquam sit cum frigore commune. Nos duplicem in vocis compositione rationem agnoscimus, pro eò ac duobus modis ipsius analysis fieri non modò potest, sed etiam debet. Prior est, si soluatur in wer-rout; qua via id notatur, quod à frigore defendit: posterior si sic vocem diuidas, vt werr-hout intelligatur; quibus partibus lignum illud exprimitur, quòd aptum est ad quæuis opera conficienda. Vtraque analysis prima sese fronte offert, vtraque ligni cùm naturam tum vsum explicat, vtraque symbolicæ rationi sic conuenit, vt nescias quid maximè debeas in vocis artificio suspicere atque admirari. Vt ergo priorem dissolutionem prius consideremus; quod rogo lignum inuenias magis idoneum ad frigus depellendum, siue foci spectes necessitatem, siue materiam ad ædes compingendas, quibus frigus amoliaris? Quòd si cui vtrumuis horum obscurum esse crederem, pluribus verbis in eo docendo versarer: at cùm nemo sit mortalium tam hebes, vt non querno ligno hac parte primas deferat, nolo in re perspicua inutilem sumere laborem. Accedit his dotibus glandis natura; quæ cùm porcos nutriat, & suilla carne plurimus sanguis generetur, & plurimus sanguis plurimum temperati habeat caloris, & is maximè à frigore corpus tueatur; quid ni dicam quercum optimo iure nomen accepisse à frigoris defensione? Sed his missis vti notissimis, ad symbolicam rationem hanc analysim applicemus. Cùm quercus vitæ lignum sit, vita verò calore & constet & seruetur, quod aptius ei nomen inuenias, quàm si sic nuncupetur vt à frigore defendere intelligatur? Si enim calor vitæ principium, mors à frigore proficiscetur; & id quod à morte defendit, meritò dicetur à frigore defendere, cùm à morte defendere nequeat, nisi caussam mortis excludat. In sacris litteris in certissimorum numero id primum locum habet ac supremum; citra amoris ignem nemini vitam posse constare, & tantum vnicuiq. mortis adesse principiũ, quantũ deest caritatis. Vt enim *Deus caritas est, & qui in caritate manet, in Deo manet, & Deus in eo*; ita Deus quoq. vita est, & per vitam suam iurat: *Viuo ego*, crebrò dicens; tum etiam se vitã esse expressis verbis asserens. Quo fit vt is qui in caritate manet, in vita maneat, & vita in eo: qui à caritate discedit, tãtum à vita discedat, quantum à caritate discedit. Atqui aliud non est à vita discedere, quàm ad mortem ire. Iam verò si calor amoris custos est, vitæ quoque custos sit necesse est, & hinc mox efficitur, vt à contrario frigore mors vitæ contraria inducatur. Quocirca si contrariorum amolitione omnis medendi ratio constet, nihil vitam aut præsentem poterit conseruare, aut amissam restituere, nisi frigus mortis caussam auertat, & longè lateque propulset. Cernimus itaque perquam conuenienter & rerum naturæ & medicinæ nomen vitæ ligno posuisse, qui à frigore amoliendo depellendoque ipsum nuncupauit. Vt bene ille dixit:

Quercus vnde dicta.

Quercus quare dicatur lignum vitæ.

Virtus est vitium fugere; & sapientia prima,
Stultitia caruisse;
ita non malè nos succineremus,
Frigus depelli calor est, vitamq; tuetur
Quisquis depellit frigus reficitq; calorem.

Pergamus modò & inuestigemus, quis ille sit qui frigus mortis caussam amolitur. Certè non alius, quàm is qui immenso amoris igne flagrans, seipse tradidit pro amata sua sponsa crucifigendũ, atq. lethale frigus, animis nostris ab arbore vitæ profligatis, & iam olim mortuis expulit ardentissima sua flama. Quemadmodum igitur lignum crucis totum id quòd arbor vitæ & sit & vocetur, Christo debet; ita & illud quoq. debebit, tum quòd dicatur frigus propulsare, tum quòd quercus nuncupetur. Quanto verò vita per Christũ in arbore pendentem accepta longè præstantior est & diuinior; tanto ratio frigoris amoliendi potiore iure quercui inde conuenit, quòd Christus in ea ardentissimis

amoris sui flamis frigus expugnarit, quàm quod querna ligna corpus à frigore hiberno tueantur. Vide quæso quanta sit diuinæ benignitatis sollicitudo, quàm flagrans salutis nostræ desiderium, quàm nusquam nobis velit deesse documẽta, quibus rectum nobis ad vitam æternam iter demonstretur. Noluit homines quercus arboris vt vbique ferè obtiæ, ita maximè necessariæ, nomen audire, vt non simul commonerentur, frigus animis nostris esse expellendum, si vitam nobis reddi velimus. Et sint hæc quidem in materia ad infinitatem quandam sese distendente indicia proposita: quæ qui sequi volet, næ ei abunde suppetet contemplationis, & eius quidem contẽplationis, qua nihil sit ad amoris igniculum excitandum præsentius. Nunc ad alteram vocis in membra sua partitionem, qua in quercu Werc-hout inuenimus. Est sanè, vt dixi modò sæpius, quernum robur omnium præstantissima materies ad opera solida & diu duratura conficienda: verùm si inter omnia opera quæ vnquam in ligno vel facta sunt vel fieri possunt excellentissimum quæratur: cuique nomen Werc, quo opus & operatio denotatur, primo iure & summo dari debeat; num aliud post multam diuturnamque inuestigationem reperiemus, quàm illud quo Christus Verbum incarnatum, verus Deus & homo mortem in cruce subiuit, vt nos à morte liberaret? Hoc opus omnium operum maximè stupendum. Minus miror à Deo totam mundi machinam, ingentia cælorum volumina, & quicquid vsquam est, creatum esse; quàm Deum hominem factum; pro nostra salute mortem subiuisse. Hoc tandẽ illud opus est, à quo quercus eam nacta est prerogatiuam, vt sola Werc-hout, id est, operis lignum dici mereretur. Sed quò rapior? videor mihi trahi ad sancta sanctorum, & nescio quid longè diuiniùs intueri, quàm virgam Aaron exarida mox fructibus citra omnia naturæ subsidia indutam atque ornatam. Dum opus omnium maximè stupendum diligentius considero, ecce vox ipsa Werc mihi demõstrat, se
Werck. non aliunde quàm ab hoc opere supremo significationis suæ accepisse rationem. Quid enim aliud est Werc, quàm Wer-rec, id est, defensionis extensio? Vide nunc quæ res proprio & præcipuo iure dici queat vel defensio vel defensionis extensio. Vel Christi in cruce extensio defensio longè lateq; extensa dici meretur, vel nihil est quod vlla voce bene apteque possit denotari. Obstupesco, ita me ille amet qui in cruce defensionem suam per vniuersum mundum, per omnia secula, per omnes mortales extendit, dum de vocum architectura cogito. Adeóne cõsultum esse vbique rebus eorum qui nostra lingua vterentur, vt ne vllius quidem operis audire queant mentionem, vt non simul moneantur omnium operum illud fuisse summum, quo defensio & tutela in ligno fuit extensa. Quàm, bone Deus, diligenter in omnibus vocibus obseruatum est, vt etymologia semper in eo, quod nouisse plurimi referret, omnibus suis numeris absolueretur, & in aliis tanto minus sese ostenderet, quanto longius à summo abessent. Est illud quidem in omni opere in primis cuique spectandum, vt quod facit, id pertineat ad sui tuitionem, quàm potest maximè, proferendã. Verùm nulla est tutela quæ sese latiùs extẽdat, quàm ea, quam Christus toto corpore in cruce distenso peregit. O mirabilem exiguæ vocis cõpositionem! ô salutarem omniũ operum aggrediendorũ conditionẽ atq. legem! Quòd si quisquam eorũ qui apud Græcos sapientes fuisse dicuntur, Chriam quampiã vitæ vtilem tam paucis elementis concluisset, quantũ in eum effusum esset prœconiorum. Poterat sanè optimũ hoc summæ cuiusdam prudentiæ videri præceptum, si dictum tantum fuisset, omne nobis opus sic instituendũ esse, vt eo tuitionẽ nostri quàm longissimè extendamus; vtpote quo significaretur & omnẽ nostram felicitatem operatione contineri, & sic demum operationem Cimbricũ operationis nomen mereri, si apta sit ad tuitionem operantis quàm fieri potest longissimè protrahendam. Verùm longè clariùs hac voce exprimitur id, cui suprema est tutelæ mortalium extendendæ potestas, & eius cognitio longissimo superat interuallo omnem aliam mortalium cognitionem. Cùm igitur werc habeat significationis formam, vt ipsam tutelæ exprimat extensionem, atque hæc Christi in cruce pendentis propria esse cernatur; quod quæso conuenientius crucis ligno excogitari queat nomẽ, quàm illud quo non hæc tantũ summa summi operis perfectio continetur, sed modus etiam & forma perfectissimi operis explicatur? Et hęc quidẽ de werc satis sit indicasse. cuius vocis vim si totam persequi velis, omnẽ vitæ & ciuilis & Christianæ rationẽ percurras oportet, propterea quòd rectissimã omniũ, quales quales sint operationũ, contineat normam. Nunc deinde videamus, ecquid & altera huius

secundæ

secundæ analyseos particula, quæ Hout fuit, contineat arcani. Verisimile enim est, in nomine tantæ rei non dormitasse nomenclatorem; eoq. minus suspicãdum, curã vsquam in hoc nomine quercus ab eo fuisse remissam, quòd tãtam eius in cæteris cernamus diligentiam, vt mihi accuratiùs eam intuenti mentis aciem perstringat. Hout dicimus & Holt, nec non pro eadẽ re Haut & Halt. In his tamen vt loquendi consuetudo & dialectus variat; ita nominis ratio in omnibus & certa, & rei significatæ apta inuenitur. Hal idem est quod seruo, ab Al quod est omne, & spiritu ad id quod omne est ferẽte. Id enim quod rem fert ad omnia, rem conseruat. Sed de Al in Hermathena; in qua doceo, Al fieri ex natura Alpha & natura Lambda, & eo denotari omnia sursum ferri ad id quod omnium est supremum, & quæ eò non feruntur, nulla esse. Quamobrem Hal idem erit ac si dicas, sursum fero ad supremum, eo quòd adspiratio sursum leuet, Alpha sono suo promoueat, Lambda cæli supremũ linguæ summitate tangat. Quòd si Hau dicas, aspiratio quidem incitabit, A promouebit, V verò latitudinem indicabit; ita vt rursus id habeas, quod proprium est conseruationis. Sicut enim Hal ad supremum nos eleuat; ita Hau ad Au, id est, antiquum nos impellit. Porrò quæ cunctis æternæ durationis inest cupiditas, ea fecit vt libenter Ou pro Au, & Hou pro Hau efferamus; quo nimirum A motionis elementum in O rotunditate sua orbiculari perennitatem indicans, mutetur. Eôdem igitur loquendi consuetudo, litterarum natura, & mortalium vota tendunt. Ex Hal fit Halt pro ligno, & Hau Haut pro eodem; quæ in Holt & Hout citra significationis discrimen, ea, quam dixi, ratione transeunt. Sed quid hoc sibi vult, vt lignum à conseruando dicatur? Quasi verò non mille aliæ res sint cõseruationis nomine digniores? Fateor sanè, si de naturali ligni facultate loquamur, alia esse ligno potiora ad seruandum: verùm vocum faber aliud quiddam longè diuinius spectauit, non illud quidem suo, sed spiritus illius lumine, qui auctor est omnium vaticiniorum, quique solus conscius est eorum quæ Deus ab æterno prædestinauit. Nomen itaque ligno inditum non tam ab illa conseruatione, qua fructibus & materia mortalium vitam sustinet, quàm ab ea salute, quam tum daturum erat, cùm in panem cælestem immitteretur, & generis humani tutela in ligno extensa penderet. Videsne modò, quàm aptè Wert & Hout conueniant, quàm insignem duabus syllabis absoluant sententiam? Quid enim aliud est Wart-hout, quàm si dicas tutelæ extensio seruat? Quoties igitur de Wert, quoties de Hout cogitamus, quoties Wert-Hout in mentem venit, toties Christi in cruce extensi recordemur, & eum supplices obsecremus, vt primùm à nobis frigidum Draconis venenum expellat; quod & quercus natura venenis resistens, & quercus nomen priore sui analysi monet: ac mox frigore depulso, per tutelam vniuersorum in ligno extensam nos seruare dignetur. Sed quia nullis verbis, nulla orationis copia vocis huius quercus mysteria assequi possemus; reliqua pia malumus cogitatione ruminare, quàm ieiuna nostra dictione efficere, vt minus videantur habere, quàm reuera habent augustæ maiestatis. Transeamus modò ad δρῦν, vocem qua Græci quercum appellant. Quàm vbique sui similis est beneficentissima diuinæ bonitatis prouidentia; quæ quamuis linguæ diuiderentur & confunderentur, tamen quamplurima voluit vocum seruari vestigia è quibus & prima antiquissimorum parentum lingua agnosceretur, & plurima mysteria reuelarentur. In his est hæc etiã vox Græcorũ, qua generatim quãuis arborem glandiferam appellant. Quid trou significet, ac qua inde dialecto tru & Druidę extiterint, modò declaratum. Hinc igitur mox detegetur Δρῦς ex eodem fonte deriuari, & nihil aliud denotare, quàm ea quæ vocis trou significatu dixi comprehendi. Et optima sanè ratione quercus à trou nomenclaturã habet, eo quòd omnis fides nostra, omnis fiducia nostra ad quercũ tendere debeat, & quòd hæc ipsissima arbor matrimonij, quod Deus cũ sponsa sua contraxit, pronuba sit; & verè de ea dici queat, quòd Ecclesiam cum Christo fido coniugio copularit. Est quicquam quod hic desideres ad rerum & vocum ad eandẽ symbolicam rationem spectantiũ consensum reddendum arctiorẽ? Sed quoniam ex iis quæ prius dicta sunt, hæc quæ ad δρῦν faciunt dilucidè perspici possunt, nõ est cur diutius hîc moremur. Addamus iam vocem, qua in hodiernũ vsque diem Cimmerij quercum indigetant. Eik nostrates, Eith Sueui glandiferam arborẽ vocant, vnde Eikel siue Ekel glans dicitur: cuius clarũ apud Græcos exstat vestigiũ, dum ἄκυλον pro glande dicunt: tametsi sint qui vocabulũ ad solam Ilicis

Haut, hant; holt & hau, vnde dicãtur.

Hal.

Al.

Hau.

Au.

Δρὺς etymon.

Eick, eith, eekel, eikel.

ἄκυλον.

Eſiue Ee. glandem velint referri. fit autẽ Eic ab E vocali longa, qua nobis vnũ, & vnio, & legitimũ coniugium denotatur. Forma deriuationis pluribus vocibus eſt communis, dum è primis vocibus adiecto ic vel ich facimus adiectiua; vt ex Eew, quo æuum denotatur, fit eewich vel eewic pro æterno: è luc, quo bona fortuna dicitur, luckich; è trouw trouwich, & ſimilia è ſimilibus. Eodem modo ex Ee Eeich ſiue Eeic, & contractè eick ſiue eic. Vt in nomine quercus & nomine Δρῦς nulla fuiſſent arcanorum ſymbola, hic tamen myſterium ingens denotari, non poſſumus inficias ire. Quid enim virium quercui, vel ad vnionem, vel ad connubium legitimum, ſi nudam naturalium facultatum habeamus rationem? Aliud igitur latere dicamus neceſſe eſt, niſi vocis vel nullam vel frigidam rationem eſſe dicamus. Atqui id facere non poſſumus, vt non ſimul obtuſam ingenij noſtri vecordiam prodamus. Nam quis non ſtatim animaduertat, ſymboli hic potiorem, quàm naturæ fuiſſe conſiderationem? Porcis aliud in quercu placet, aliud placet cæleſte pabulum eſurientibus. Hoc noſtratis vocabuli faber ſecutus eſt: illud ſequerentur Epicuræi. Quod igitur illud Vnum eſt, à quo vniendi naturam quercus mutuatur? Nempe non aliud quàm ipſe Deus, qui ſolus ipſum Vnum dici poteſt; cum quo quia mortalium genus quercus vnit, illud nomen meretur, quo vniendi facultatem ipſi tributam videmus: & quia non ſolùm vnit, ſed legitimo etiam matrimonio iungit, gemina ratione ab Ee nominari debet. Quando igitur hic ſupremus eſt humanæ dignitatis apex, vt cum Chriſto legitimo coniugio ſociemur & vniamur, ipſum nomen eic digniſſimum erit ſummâ veneratione. Quemadmodum autem tria diuerſa apud diuerſos Ianigenas nomina demonſtrauimus modò ad amuſſim cum ſymbolica rerum notatione conuenire, ita & in Hebraico ſermone faceremus, niſi pertinacem & odioſam quorundam vereremur moroſitatem. Quamuis enim יחי apud Hebræos primùm natum videri queat ab חי, quo robuſtũ & forte notari credunt, qua de re nos in nomine יש, quod Hermathema noſtra exponit, quid ſentiamus declarauimus; eſt tamen eius pulcherrima in primo ſermone etymologia illud reiectis punctis exprimens, quod Latinus diceret omnium mercedem, quod Al-loon nobis denotat. Quicquid enim mercedis à Deo recipimus, id nulli noſtro merito, ſed totum ex aſſe cruci Chriſti acceptum ferre debemus; & eſt tamen ſcriptum, copioſam nobis in cælis propoſitam eſſe mercedem. Crux igitur ſiue quercus mercedem omnibus perſoluit. in qua ſola qui non gloriatur, eum D. Paulus iudicat abominandum. Niſi enim omnia opera noſtra cruci Chriſti affigantur, & nos cum Chriſto vniamur, ita vt ipſius opus omnibus operibus noſtris per fidem noſtram & ipſius gratiam ſit vnitum, & iis bene merendi facultatem impartiatur, fruſtra mercedem aut hæreditatem, cuius promiſſionem Abrahæ fides accepit, expectamus. Opera itaque noſtra firmiſſimo fidei funiculo ex cruce ſuſpendenda, ſi certa ſpe & fiducia ad eorum mercedem pertingere velimus: atque idcirco quercus optimè Al-loon dicetur, id eſt, omnium mercedem perſoluens. Cæterùm licet hæc interpretatio obuia ſit, & ipſis litteris ad vnguem reſpondens, mihi tamen magis arrideret ſi quis diceret vocem ex Heil woon corruptam eſſe, quo vel ſalutis domicilium denotatur, vel ſi woon à win deriues, id ſignificabitur, quod ſalutem victoria ſua peperit. Quid hac etymologia clarius? quæ clarior tamen euadet, ſi ex Hermathena diſcas יש Hebræorum à noſtro Heil deduci, quo ſalus ſignificatur. Reſtat nomen Arabicum Bulot; quod niſi corruptum ſit ex Wal-not, quo nux ſaltuum ſignificatur, & à quo Balanos deriuatur, id erit quod Vul hot, quo plenitudinis caput denotatur. quæ interpretatio inſignem habet conuenientiam cum cruce, quæ reuera caput fuit omnis plenitudinis, tum temporum à Deo prædeſtinatorum, tum legis Moſaicæ & allegoriarum, tum omnium oraculorum de generis humani redemptione proditorum. Hinc & alia infinita apud ſacros vates, & illud apud Maronem:

Bulot Arabicum vocabulum, vnde, & quid eo denotetur.

Vltima Cumæi venit iam carminis ætas.

Si in hoc ligno auditum fuit extremũ illud extremi actus epiphonema, Cõſummatum eſt, quid abſurdi, ſi quercus Vul-hot vocetur, è primo ſermone epitheto conſeruato, vti multa paſſim vocabula conſeruata nouimus? Verum miſſos faciamus Hebræos & Arabes, illud quæratur, Cur quercus fructus glans vocetur. Interrogarem hic lubenter aut Varronem, aut Feſtum Pompeium, aut quenquam aliorum qui ſe de abſoluta linguæ Latinæ cognitione iactant, niſi ſcirem omnem me operam luſurum eſſe. Nec eſt cur

Glans, vnde dicta.

cuiquam

cuiquam percontando molesti simus, cùm statim prima fronte Glandes prodant sese à Gai-lant nomen accepisse. Gai quid sit satis est in Gallorum nomine explicatum. Lant verò terram siue regionem signat. Quamobrem id Gai-lant dicetur, quod facit vt regio placeat, iucunda sit, & vno verbo, vt sit Gaia. Hinc hactenus Gallant eum vocamus, qui tam Gaius est vt vel totam regionem iucundam hilaremque reddat. Cererùm quid hoc ad glandes porcorum pabulum? Delicata potius poma hoc nomen mererentur; quàm ligneæ siluarum nuces, & si quid esset in omni fructuum genere quod hac voce ob præcipuam aliquam dotem dignum esset, certè vuæ hanc sibi suo iure prærogatiuam vindicarent. Non ausim profectò negare, rem ita habere; & interim tamen nunquam fatebor, quicquam à nomenclatore factum citra maximam caussam, quam crebrò non tam ipsi, quàm Spiritui sancto suggerenti notam fuisse existimo; quod si vsquam alibi, hîc maximè crediderim contigisse. Si enim crux arbor vitæ est, quis alius eius erit fructus, quàm Christus crucifixus? Quercus ergo vt arbor vitæ considerata, hunc fructum ferre dicetur; quem qui comederit, viuet in æternum: atque huius solius gratia & beneficio arbor ipsa vitæ nomenclaturam meretur. Quamobrem arboris vitæ fructus iustissima de caussa Gai-lant indigetatur, quippe qui solus facere & soleat & possit, vt regio ea in qua crescit, iucunda sit & Gaia: & Gaia quidē non cuiuis, sed illi, cui placere gaudiū est in vita sempiterna sempiternum. Hic igitur fructus solus est verè Gai-lant, omnem terram patri reddens placentem atq. iucundam; qui de hoc fructu dixit; *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Tota itaque terra per hunc solum patri cælesti Gaia est. Hic est ille primus homini panis, non olim modò, vt imperiti & rudes fabularum interpretes opinantur, sed hactenus etiam in primis comedendus. Hic est panis angelorum, hic est panis qui de cælo descendit, & hic ipse panis est verum corpus Christi; quod nisi comederimus, non habebimus vitam in nobis. Meritò igitur arbor, quæ mortalibus draconis veneno exstinctis hunc fructum erat prolatura, vt arbor vitæ vocata est iam mox à mundi exordio; ita ante omnia secula ad hunc fructū ferendum fuit prædestinata. Ex Gallant igitur Glant per syncopen habuimus, quod vocabulum in glans mutatur, si Latinorum more terminetur, & eum fructum significat, cuius solo solius esu vniuersa terra patri cælesti potest placere, si tessera quidem pro re ea cuius tessera est, poni intelligatur. Porrò quoniam hactenus mirum in modum omnia, & inter ipsa & ad veritatem quadrant; videamus an vlterius etiam hæc symphonia procedat. Diximus quernum robur omnium esse vtilissimum ad solidam domū firmis trabibus colligandam. Eodē modo crux Christi talis est, vt ex ea sola Deus voluerit sponsæ suæ domum ædificare, in qua nisi habitemus, à dracone discerpemur. Manendum itaque nobis perpetuò sub quercu, extra cuius vmbram & latissima tabulata frustra vel quæramus vel speremus salutē. Quod cùm Deus præuidisset, huic arbori præter materiæ firmitatem, eum dedit fructum, vt ab eadem arbore nusquam ad victū quærendū aberrare debeamus. Quid igitur, dices, si Christus corpus suū glandibus cōparauit, num'ne nos sues voluit esse? Certè, si rectè cōcinent omnia, vt glādibus vescātur mortales, sues fiant oportet. Atqui, bone vir, nihil opus est hic magna metamorphosi. Iam enim olim ab Adami lapsu in pecudū naturam transiuimus, inter quas nullas magis cognatas quàm sues habemus, eo quòd in perpetuo vitiorum cœno volutemur, & os semper in terra defixum teneamus, non aliis quàm terrenis sordibus inhiantes. Crebrò repetere cogor illud diuini vatis dictum, hominē se è dignitate sua ad brutā iumentorū deiecisse naturam. atque inde ab eodem alio cani loco: *Homines & iumenta saluabis Domine.* Deinde ipsa litterarum recensio ab omni memoria apud Latinos conseruata, licet ne minima quidem parte tenus intellecta, hominem pecudem esse, testificatione tamen sua perquam luculenta confirmat. Iam nulli pecudum, vti modò dixi, sumus similiores, quàm lutulento sui, gaudenti in quouis luto volutari. qua de re latiùs in Hieroglyphicis nostris. Quamobrem si porci simus, non malè profectò ab illis primis patribus glandes nobis propositæ sunt ad comedendum: & verò nisi id genus glandibus vescamur, nec verę vitæ restitui possumus, nec restituti in ea permanere. Videamus itaque quando sues & dicimur & sumus reapse, qua voce prisci arcanorū designatores suem nominarint. Memini libellum legere, nescio cuius, titulo tamen tenus Messalæ Coruini, in quo illud est notatu dignissimū, Troiam ab antiquissimis pro suo dici solere,

Glans, Christus crucifixus.

Homo sili, pecudi, immēto comparatur.

atque inde Ilio nomen datũ fuiſſe. Id quidem vnde acceperit neſcio; hoc ſcio veriſſimè id ab ipſo dici, tametſi non vſquequaque vocis integritas ſit conſeruata. Tru ſiue Trui hactenus ſuem quidã vocant, & ab omnibus quondam noſtri ſermonis peritis ita vocari ſolere, Gallorum ſermo teſtatur, apud quos in hodiernum vſque diem non alio nomine ſus nuncupatur. Quemadmodum itaque Gui vetus viſci nomen ab ipſis eſt retentum; ſic in hac quoque voce ab antiquitate Druidarum non receſſerunt. Quid verò Tru denotet, non ſemel modò dictum. Quia ergo nullum animal eſt quod maiore fide vile ſuum pabulum compenſat, à fide meritò nomen accepit. Vt enim ſuccidiam & lautiſſima ex eo obſonia, vel ſola totam lurconum ganeam expletura, omittam; quod rogo pecus tot fœtus vno partu enititur? quod tot fœtibus vbera præbet? Nec ſatis vno hominem ditaſſe partu, bis anno maximum hoc & immane fœnus recurrit. Profectò nulla mea oratio tam queat eſſe fœcunda, vt ſuis æquet fœcunditatem; nulla tam ſuauis, vt eius ſuauitatem aſſequatur. Græci γλυκεῖαν, Galeno noſtro teſte, ab hac dote vocarunt, non vt quidam peſſimè interpretantur, quod nihil minus dulce ſit, quibus equidem nec linguam fuiſſe credo nec palatum: frequens ſuis in priſco ſacrificiorũ ritu vſus, & tum præſertim cùm Cererem ſibi vellent benignam. Eius rei veram cauſſam omnes iuxtà videtur ignoraſſe, & ij maximè, qui propterea ab Athenienſibus huic Deæ eam pecudem ſcribunt immolari conſueuiſſe, quòd frugibus recens ſatis eſſet inimica. Egregium verò Cereri epulum apponunt, qui inimicum animal apponũt. Idem faciant videlicet, ſi Iudæo ad conuiuium vocato ſolam ſuillam dent comedendam. Peruerſa eſt eorum omnium opinio, immò peruerſiſſima, & omnium ſapientiorum ſibilis explodenda, qui ab odio grati ſacrificij petunt cauſſas. Hoc ſcilicet illud eſt quod de Nochi ſacrificio legitur: *Odoratus eſt Iehoua odorem ſuauitatis.* hoc illud eſt ſcilicet primum præceptum in hoſtiis immolandis, vt ſint ſine omni macula & vitio. Quod ſi prępoſtera illorum iudicia ſequeremur, qui gratam ob id Cereri ſuem putant quòd eam odio habeat, confiteremur neceſſe eſt maculas & vitia Deo placere; diſplicere verò mũdiſſima quæq. & integerrima. Sed vt noſtra mittamus, quid cauſſæ afferent, cur Venus ferè vbique ſuem repudiarit, cùm tamen nullũ animal maiore odio perſequeretur; & tãto quidem odio, quanto Adonidis amore flagrarat? Quid? quod iidem cõfitentur, Cereri ſpicas gratũ olim ſacrificium fuiſſe? Oderit ergo Ceres ſpicas, an non? Latini omnes puras eſſe hoſtias volunt? Qua rogo cauſſa? Num quia pura Deus odio proſequatur? Porculũ ante decimum diem nefas erat immolare, quia decimo tandem die primùm purus haberetur, ob id, vt Varro auctor eſt, tum Sacres vocatus. Impuros itaq. Deos omnes faciamus oportet, ſi ab odio ſacrificiorum gratia petenda. Ouidius primùm farre & herbis Deos placari ſolere docet, quia ſcilicet illa ſua dona odio haberent. Sed audiamus inſignem hunc ſacrorum interpretem de ſacrificiorum initiis agentem:

Tru ſiue Trui, id eſt, ſus.

Suis fœcunditas.

Suis vſus in ſacrificiis.

Sacres porci.

Antè Deos homini quod conciliare valeret
Far erat, & puri lucida mica ſalis.
Nondum pertulerat lacrymatas cortice myrrhas
Acta per æquoreas hoſpita nauis aquas.
Thura nec Euphrates, nec miſerat India coſtum,
Nec fuerant rubri cognita fila croci.
Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis,
Et non exiguo laurus aduſta ſono.
Si quis erat, factis prati de flore coronis
Qui poſſet violas addere, dies erat.
Hic qui nunc aperit percuſſi viſcera tauri
In ſacris nullum culter habebat opus.
Prima Ceres auidæ gauiſa eſt ſanguine porcæ,
Vlta ſuas merita cæde nocentis opes.
Nam ſata vere nouo teneris lactentia ſuccis
Eruta ſetigeræ comperit ore ſuis.
Sus dederat pœnas: exemplo territus huius
Palmite debueras abſtinuiſſe caper.
Quem ſpectans aliquis dentes in vite prementem,

Talia non tacito dicta dolore refert:
Rode caper vitem. tamen hinc cùm stabis ad aram,
In tua quod spargi cornua posit, erit.
Verba fides sequitur: noxa est tibi deditus hostis,
Spargit & effuso cornua Bacche mero.
Culpa sui nocuit, nocuit quoque culpa capellæ;
Quid bos? quid placidæ commeruistis oues?

Quid multis? inuenit etiam cauſſas ob quas bos, ob quas ouis cæſa ſit: hæc quidem quòd verbenas carpſiſſet; ille verò quo mactatus apes gigneret. Interim tamen aliter cenſet de equo, Soli à Perſis immolari conſueto:

Placat equo Perſis radiis Hyperiona cinctum,
Ne detur celeri victima tarda Deo.

En inconſtantiam, certiſſimum erroris argumentum. Veritas pet omnia in omnibus vndiquaque ſibi conſonat, & ſuauiſſimam abſoluit cantilenam: falſa inæquabilia ſunt & ſalebrarum plena, nec vnquam diu rectum curſum tenere poſſunt. Repulſis igitur vaniſſimis his nugis, conſentanea cùm ipſi ipſius Scythiſmi & vlterius Barbariſmi antiquitati, tum religioni noſtræ proferamus ſacrorum exordia. Omnia quotquot & qualia qualia vnquã fuerunt ſacrificiorũ genera, ad vnum ſacrificium tetendiſſe ſcimus; quod tandẽ eo, quòd pater æternus deſtinauit, tempore, in ara crucis eſt peractũ. Nõ plus ergo rationis qua Deo placerent habuerũt, quàm tantũ, quantum in iis erat ſimilitudinis ad hoſtiã in cruce mactandam. Quocirca vt pictura tantum vitæ habet quantũ cum rebus viuis habet ſimilitudinis; ita priſcis illis ſacrificiis tantum erat efficientiæ, quantũ habebant cũ ſacrificio crucis cõgruentiæ. Quæcunq. ergo ad hoc non referebantur, ea vana erant & idolomaniæ plena, ad mortẽ, nõ ad vitam cõparata. In primis itaq. quia Chriſtus pura erat hoſtia & ſine omni macula, id in omnibus hoſtiis non à Iudæis tãtum, ſed à priſcis etiam Ianigenis eſt diligenter obſeruatum, vt omnes hoſtiæ puræ eſſent, & puris verbis & fauſtis ominibus offerrẽtur. Victima enim ipſum Chriſtum; pecudis mactatio, Chriſti mactationẽ; victimę puritas, immaculatam Chriſti puritatem; ſanguinis aſperſio, ſanguinẽ Chriſti nobis aſpergendum denotabat. Nunc vt multa in Chriſto conſiderantur, & de mortis eius efficacitate variis modis loqui poſſumus; ita multa fuerunt & varia ſacrificiorum genera, omnia illa quidem ad eundem ſcopum relata, ſed diuerſis viis eõdem tendentia. Quamobrem ſi illorum facta fuiſſet collatio, illud optimum fuiſſet habendum, quòd maximam haberet ſimilitudinem cum Chriſto immolando: quandoquidẽ illæ optimæ ſunt & laudatiſſimæ imagines, quæ rei, cuius imagines ſunt, quàm maximã ſimilitudinem oculis offerunt. Hanc rationem priſci Ianigenarũ pontifices ſecuti, ouem hoſtiam maximam dicerunt; non illam profectò corpore maximam, ſed maximam ſimilitudine ea, quam haberet cum illo cuius ſimulacrum gerebat: quãquam nihil dubito, quin, cur maximam dicerent, ignorarent. Et fit ita plerumque, vt quorum ratio non exſtat, ea diutius perdurent, quàm illa quorum cauſſas cognitas habemus. Nunquam illis dixerat D. Ioannes Baptiſta: *Ecce agnus Dei; ecce qui tollit peccata mundi:* neque audiuerunt Eſaiam oracula diuino ore detonantem, & poſt alia hęc de Chriſto vaticinantem: *Oblatus eſt, quia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum: ſicut ouis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente ſe obmutueſcet:* attamen à maioribus ſuis acceperant, ouem hoſtiam maximam eſſe, tametſi corporis mole longè à tauro ſuperaretur. Quis ergo tam ingratus, tam iniurius, tam impius cõtra Ianum & Comerum & cæteros parentes noſtros eſſe velit, vt eos neget quicquam veræ religionis à patre ſuo Nocho diſcere potuiſſe? immo quis tam abſurdas, aut potius inſanas opiniones amet, vt tam ſacrilega de illis ſuſpicari velit, quibuſcum Nochus poſtremam ſuam peregit ætatem? Nos nihil dubitamus, quin conſtans priſcorum rituum conſuetudo, ab omniũ ſeculorum memoria ſemper obſeruata, ad Nochi & ſuperiorum doctrinam debeat referri. idque eò minus in dubiis ponimus, quò magis abſurda ab illis dicuntur, qui veterum ſacrificiorum cauſſas hactenus explicarunt. Cereri ergo ſuem immolabãt, eo quòd Deæ omnis omnium ſatorum vbertatis præſidi nihil aut ſimilius aut gratius putarent. Nam ſi Deus ſibi ſimiles diligit maximè, nihilque eſt porca fecundius; cur negemus hoc animal ipſi fecunditatis Deæ plurimũ placere? Nec eſt profectò è quo certius diuini amoris

Sacrificiorũ varia genera ad vnum ſacrificium in ara crucis peractũ tetẽderunt.

Ouis hoſtia maxima.

Suem Cereri immolarunt veteres.

ſumas

sumas argumentum, quàm si cernas quamplurima Dei in quempiá beneficia exstare. Cùm igitur sus plurimos alat & educet fetus, non potest non iudicari & Cereri simillima esse, & plurima à fecunditatis Dea beneficia accepisse. Nec alia caussa porca Magnæ matri offerebatur, quàm quòd ipsa veluti porca quædá maxima & plurimos ederet fetus, & editos largis vberibus educaret. Quo verò maior esset hostiæ & Deæ similitudo, suem prægnantem vetustissimi immolare cõsueuerunt, propterea quòd terræ vis, quæ Cybele vocatur, perpetuò prægnans sit, atq. adeò semper & pariat alia, & alia parturiat, nullo vnquá partu, nullo vnquá fœtu exhaurienda. Quòd si vetustá Phrygũ linguam cõsulas, deprehendes suem Magnæ matri tam gratá fuisse, vt inde nomẽ Cybeles acceperit. Cut enim proferimus, dum porcos cõuocamus: qua eadẽ voce membrũ muliebre denotatur, & ab hoc quidẽ, nomẽ ad porcos transiisse videtur. Quæ verò nominis sit caussa, quæq. eius ichnæa conuersio, coniici à linguæ nostræ peritis, quàm explicare malo. A Cut fit Cud, pro grege, quod Allemani Kutt scribunt; propterea quòd nullũ animal celerius quàm porcus gregẽ compleat, vtpote cuius genus vno partu vicenos aliquando fetus dare cõsueuerit. Cõsiderata igitur ratione, tum vtilitatis, qua suilla caro familiá sustinet; tum larga copia, quam geminus & numerosus quotannis partus adfert; visum est priscis, vt ingens terræ vis, qua mortalium genus immenso rerum omniũ cumulo quotidie beat, nomen ab hac voce Cut acciperet, ac Cybele à grege cõplendo vocaretur. Cud-uele enim idẽ est ac si dicas, gregẽ multiplico & numerosum reddo. è quibus vocibus exẽpta ea littera, quá crebrò sermo noster eximit, Cuuele existit: quod, si Græcis litteris scribas, Cybele fiet. Ex Vader Vaer, ex Moder Moer, & similia infinita è similibus formamus: atque ita nihil miri, si propter compositionis lenitatẽ Cubelen dicamus, pro ea diuina benignitate, qua Deus greges auget ac numerosa sobole promouet. Hoc itaq. Deæ nomen, hoc sacrorum rituũ, quibus pecudum incrementa petebantur, exordium, hoc principium fœdæ superstitionis, qua Berecyntia mater colebatur. Quando enim priscis illis seculis armentis & gregibus nomine Cud cõprehensis, omnis diuitiarũ census constabat, atq. iis numerosis reddendis Cybele præsidere dicebatur; eò ventũ est insaniæ, vt hæc Dea non alia modò à summo Ioue, & mater brutorum animantium, sed mater quoque Deorum crederetur. Qua enim in re vota mortaliũ summam collocabãt felicitatem, in ea omnes Deos contineri arbitrabantur. Hinc Epicureus Lucretius:

Porcã quare immolata Cybela siue Magnæ matri.

Cut & Cud vocabula quid significent.

Cybele vnde dicta, & quid denotet.

Quare Magna Deũm mater, materq; ferarum
Et nostri generis hæc dicta est corporis vna.

Optimè, me Dius fidius, dixisti Lucreti, nostri corporis hanc matrem esse; quandoquidem non aliud quàm suillũ corpus habemus, tum quia caro humana carni porcinæ sic similis est, vt non similius ouum ouo; tum quia haud secus ac sus perpetuò in luto mortales volutantur. Nam quid aliud est diuitiis accumulandis, vanis honoribus ambiẽdis, ventri & gulæ pacandæ, aliisq. vitiis horum fœditati vel famulantibus vel annexis perpetuò studere, quàm in terrenis sordibus demersum sepultumq. semper iacere? Nõ tamen infitiabo, honestam rei domesticæ multis gregibus & armentis augendæ rationem & nunc iniri posse, & olim ab Abrahamo, Isaaco & Iacobo, cæterisq. vetustis cùm aliorũ, tum Israëlitarum patriarchis initam fuisse: verùm id aio atq. contendo, nos reuera pecudes fieri, dum in diuitiis terrenis scopum vitæ nostræ collocamus. atque idcirco mihi eorum opinionem non placere, qui pecuniæ nomen vel ab eo ducunt, quòd numi primùm pecu notarẽtur, vel quòd in pecudum locum, quibus olim rerum necessariarum emptio fiebat, successerit; cùm ego eam potius caussam veram existimẽ, quòd per pecuniæ studiũ homines pecudibus vniãtur. In diuitiis enim coaceruandis lubricus admodum locus est, & tam lubricus & procliuis ad ruinam, vt nusquam videã præcipitiũ, per quod humana ratio rectiùs in naturã labatur belluinã. Quid ego huc Euãgelij aduocẽ testimonia, quid exẽpla, quid alia veritatis argumẽta, quando nihil hac re clarius est, nõ apud Christianos modò, sed apud exteros etiã? inter quos Maro sic exclamauit:

Pecunia vnde dicta.

Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Non mirum igitur è diuina gregum magno numero augendorum gratia, quam Cybelen interpretamur, homines prolapsos esse in fœdam idolomaniá, & ad corruptũ animi sui sensum id Mãmonę applicuisse, quod à maiorib⁹ Deo fuerat tributũ. Vt autẽ Cybele

gregibus

gregibus armentisque præerat; ita Ceres omnibus satis promouendis. quòd tamen nomen per S scribendum esset, quoniam ex Dei & reos componitur Deireos, quod idem est ac si dicas, sementem exsurgere faciens. Ex duobus igitur Dei nominibus, quorum altero pastores, altero agricolæ in votis concipiendis vtebantur, duæ falsæ Deæ cacodæmonis fraude exstiterunt; quarum prætextu miseros mortales à Deo vero ad sua scelera variis insanorum rituum modis colenda & adoranda pertraxit. Quo tamen aliqua ratio subesse videretur, eam secuit apud homines falso sibi sapientiæ nomine placentes opinionem; Cybelen ipsam terram esse, atque idcirco velut omniũ animaliũ matrem ac nutricẽ sanctè pieq; coli oportere: quasi verò vis aliqua diuina ipsis esset attribuenda elementis; non ei qui elementa creauit, conseruat, & quicquid in iis fit, spiritu suo omnia permeãte, solus operatur. Eius enim solius in omnibus volũtas & efficacitas adoranda. & vt sint spiritus quidam eorum quæ in elementis fieri cernuntur, administri; iis tamen non alius exhibendus honor, quàm qualis creatis à Deo potestatibus debetur; qui longè ab eo distat, vt vllo modo diuino cultui soli Deo tribuendo sit conferendus. Hinc illud est quod D. Paulus in eos inuehitur, qui in elementis mundi illud sibi numen fingerent quod adorandum putarent. Insanam profectò ex eo fabularum telam contextam videmus, quòd Cybelen homines linguæ Phrygiæ imperiti, terram sint interpretati, & multo deinde insaniora ex eorum accesserunt dementia, qui nescio quam sibi in terra diuinitatem somniarunt. quę quia nec huius loci sunt, & prolixum alioquin examen postularent, nunc missa faciemus: aliàs fortassis, si tempus supererit, latiùs ea persequemur: non quòd in iis aliquid sit aut vtilitatis, aut cum Cybeles nomine conuenientiæ, sed vt perspicuum fiat, ab aliis nomina diuina, ab aliis ea processisse, quæ posteriora secula de Cybele, de Gerere, & aliis id genus non intellectis nominibus, ad demẽtem idolomaniam vel exstruendam vel confirmandam somniarunt. Nostro proposito sufficit, Cybeles nomine non aliud in Deo vocari, quàm eam benignitatem qua greges & armenta numerosa redduntur, quam siue Hebraica, siue Cimbrica, siue Latina, siue Græca indigites voce, parui, aut potius nihil refert; id modò teneas, nullum falsum numen è diuina gratia fingi oportere. Quando igitur non alia huius nominis Cybeles vis est, quàm vt Dei gratiam, qua pecoris numerum auget, designet; non malè vetustissimi illi Cybelæ suem obtulerunt; quo nimirum de victimæ tum natura, tum prisco nomine Deum blandè monerent, vt perinde atque hoc animal numeroso fetu pastores beat; ita & ipse sese in omnibus & gregibus & armentis benignum præberet multiplicis fecunditatis auctorem. Nec aliter sacrificij ratio subducenda, cùm Cereri, quæ satis erigendis præsidebat, sus immolabatur, quàm si Deus rogatus fuisset, vt seminum omnium terræ commissorum resurrectionem & vbertatem promoueret. Nec verò alia de caussa Phryges vrbi suæ Troiæ nomen dederunt, & dum eam conderent, suem fortassis immolarunt, quàm vt fausto & vocis & sacrificij omine, vrbi à Deo omnium rerum vbertatem impetrarent. Nunc itaque ad propositum nostrum reuersi, examinemus quàm rectè Cimbricum suis nomẽ cum glandis esu quadret. Diximus Christum quercus salutiferæ fructum esse, & idcirco glandi nomen datum, quòd conuiuam Deo patri gratum reddat. addamus nunc sues ea de caussa rectè nomen à fide accepisse, quòd nisi cum fide glandem comedamus, nullam ex ea vitam simus consecuturi. Quamobrem vt quercus homini arbor vitæ sit, & eius fructus reuera glans, id est, regionem gratam Deo reddens, necesse est sese talem præstet, vt Cimbricum suis nomen, quod est Trut, mereatur, quod non fiet, nisi & ipse fidus sit, & quemadmodum sus, copiosum profetat fructum. Fides enim non est Trow vocanda, nisi fida sit, & pro semine diuinitùs accepto vberem fructum reponat. cuius rei clarius est in voce apud Latinos vsurpata argumentum, si frigida Ciceronis neglecta etymologia, diuiniorem eius agnoscamus ortum; quem cernes, si quid Wi-dit significet, ex partium, è quibus componitur, notatione diligenter expendas. Deprehẽdes enim omnis dilationis, omnis expiationis, omnis sanctificationis incrementũ ac felicem progressum fidei nomine designari: & altera item eius ratione admoneri, illa nobis per fidem exponi, quæ longè lateque à cognitione nostra distant; ita vt non fuerit exigui momenti, Dium à vetustissimis Sabinis, fidij nomenclatura inuocari solere, si tanta quidem in fidei compositione vis latet mysteriorum. Verùm non est nobis equus in hunc campum admissis habenis agendus, in quem si semel

Ceres vnde dicta.

Troia vnde dicta.

Fides vnde dicta, & quid denotet.

si semel inuecti fuerimus, vix video quàdo tandem gradum reuocare possimus, tam immẽsum sese ingentium spatiorum æquor oculis offert. Quamobrẽ satius fuerit Truiæ nomine contentos, è quo Troiam Græci fecerunt, illud vnum annotare, quòd dum suibus & in nominis & glandis edendæ cõmunione cõparamur, operã dare debeamus, ne in fructu pro glandibus reponendo, minus quàm sues fidi simus. Mirum profectò & sui & glandiferæ arbori, ab eadẽ voce Tru nomen contigisse: verùm in tanta symbolorũ omnium consensione vix video quid vlteriùs admirari debeamus, cùm omnia ferè iuxtà ac singula stupendi cuiusdam artificij esse videantur. Diximus modò de quercus nominibus, quibus Latinum glandis nomen adiectum, omnia reddidit cùm inter se arctiùs deuincta, tum symbolicæ rationi aptiora. Verùm quamuis hæc vel diuinissima queant videri, longè tamen omnia excedit ipsum viscum, si tesseræ rationes discutiantur, in quibus cùm illa sint, quòd nec è terra procreetur, nec alatur, nec vlla vi frigoris vel folia vel virorem deponat, nec non principem hominis partem à morbo caduco & liberet & seruet; tum hoc omnium est supremum, quòd nos fructus visci Deo conglutinet. cuius dotis ratione optimè Spiritus sancti amorem quo Christo & medio Patri copulamur, exprimit: quo solo tanquam tenacissimo visco Deo conglutinamur & vnimur; ad quam vnionem dilatatio, expiatio, & sanctificatio per Gallicum Visci nomen denotata necessariò consequitur. Videamus ergo, an Latinũ quoq. nomen aliquid celet arcani. Neminẽ vel audire, vel legere memini, qui rationẽ huius vocis aut explicet, aut explicare nitatur. Nobis ipsa rerum consecutio rectum ad veram originem iter demõstrat. Gemina enim sese mox nominis caussa patefacit; altera, vt Viscum ex Wies-con fiat, quo illud intelligitur, quod dilatationis, expiationis & consecrationis notã præfert: Con enim & Coude, idem est quod notum reddo: Altera, vt Viscum fiat Wis-con, quod idem ac si dicas sapientis notam. Verus enim sapiens est ipse Christus, qui solus sapit & scit patrem, atque inde Sapientia vocatur. Quamuis autem prima statim fronte aliud prior, aliud posterior expositio reddere videatur; vtraque tamen & eôdem tendit, & in eodem terminatur. Nam nemo mortalium sapiens est, nisi ab ipsa sapientia, quæ est Christus, expietur atque consecretur. Non est igitur aliud inter wi vetus Gallorum nomen, & Viscum discrimen in significando, quàm quòd prius consecrationem, posterius consecrationis tesseram nobis exprimat. in quo duplex digamma in simplex mutari, nihilo magis mirum, quàm ex Werg-obiet fieri Vergobretum. Cùm igitur Viscum quercinum supremam venerationis dignitatem apud Druidas sortiretur; necessariò nobis fatendum, ipsam sapientiam reuera vitam esse, atque arborem vitæ, arborem sapientiæ alio nomine dici posse: sapientiæ quidem non cuiusuis, sed illius, quam solus Christus dilatando, expurgando, sanctificandoque confert. Hinc perspicuum, solius visci beneficio, occultissima quæque nobis reuelari, & ea patefieri, quæ nemo citra eius opem videre posset. Doctissimè ergo Virgilius aureum Æneæ ramum visco comparauit, &, ni me fallo, ad hanc Druidarum & religionem & sapientiam alludit, dum quæ apud inferos geruntur, exponit. Ex his modò liquere puto, cur Viscum ad fecunditatem valere, & cur venenis resistere diceretur. Quid enim fecundius in nobis, quàm Christus? quod rursus aliud aduersus draconis venenum alexipharmacum, quàm Christus? Quòd autem sextam lunam obseruant in visco desecando, id non tam ad Lunę cursum referendum, quàm ad numerum Venereum, qui in magno totius durationis mundanæ anno sextam ætatem, vti in hebdomada sextum diem, & in hoc sextam horam designat; verum nimirum tempus, quo diuinum illud germen è cælo delapsum, in arbore vitæ in summo esset futurum vigore, id est, quo temporis momento Christus esset in cruce suspendendus. Habemus igitur nunc arborem vitæ. & cuius vitæ? Eius nempe, quæ in sapientia tota absoluitur, de qua Christus, ipsa nimirum sapientia, *Hæc est*, inquit, *vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, &, quem misisti, Iesum Christum.* Huius sapientiæ, quæ sola sanctificat, quæq; ipsam facit vitam ęternam, viscum tesseram gerit, & se tesseram esse Latino vocabulo profitetur. Porrò quando quercus arbor vitæ est, quo, rogo, nomine aptissimè ea vocabitur silua, quę tota quercubus cõstat? Dodonam & celeberrimam & antiquissimam omnes vetusti scriptores cõfitentur, nec, vnde hoc nomen sortita sit, nouerunt. Sunt qui Dodonen nympham fuisse scribant, verùm nullam probabilem adferunt vel historiam, vel fabulam, vel nominis rationem. Doot non idem est quod

Visci vocabuli etymon.

Dodona vnde dicta.

est quod mortem frustror. vnde per litteram mediam Dodona silua ea fuit nominata, quæ illud arborum genus haberet, quo mors aliquando frustranda esset. Quæ, rogo, nomenclatura aptius eum exprimat lucum, qui totus vitæ arboribus sit consitus, quàm ea qua fore denotetur, vt mors finem suum non assequatur? Nihil itaque aliud sunt oracula Dodonęa, quàm oracula Christiana, quibus vita promittitur sempiterna. Si quęramus igitur antiquissimum Druidarum, ad ipsum vsque Nochum erit adscendendum, & deinde per Sethinos ad ipsum Adamum perueniemus, & tandem origo venerationis, qua quercus & viscum colebatur, ad ipsam arborem vitæ pertinebit: quæ vt arbor vitæ erat prædestinata ab æterno; ita non antè vitam homini erat datura, quàm Christus Cherubim & versatilem gladium à Paradiso remouisset. *Dodonæa oracula.*

FINIS.

Ioh. Goropij, piæ memoriæ, Hispanica, Francica, Gallica, Vertumnus, Hermathena, & Hieroglyphica, eiusdem sunt eruditionis cum iis operibus quæ viuus edidit. Nec quicquam in his libris à me, aut ab aliis est animaduersum quod fidem aut morum integritatem lædat. 21. Sextilis, 74.

Ioh. Molanus, Apostolicus
& Regius censor.